

P U B L I I
T E R E N T I I

CARTHAGINIENSIS

A F R I

COMOEDIÆ SEX.

In usum Scholæ Westmonasteriensis.

Terentius (P.) aser

L O N D I N I :

Typis J. Bettenham.

Sumptibus B. BARKER, ad Insignia Collegii
Westmonasteriensis juxta Scholam Regiam.

M D C C X X X V I .

THE A. H. H. H.

OF THE A. H. H. H.

OF THE A. H. H. H.

OF THE A. H. H. H.

OF THE A. H. H. H.

OF THE A. H. H. H.

OF THE A. H. H. H.

OF THE A. H. H. H.

OF THE A. H. H. H.

OF THE A. H. H. H.

OF THE A. H. H. H.

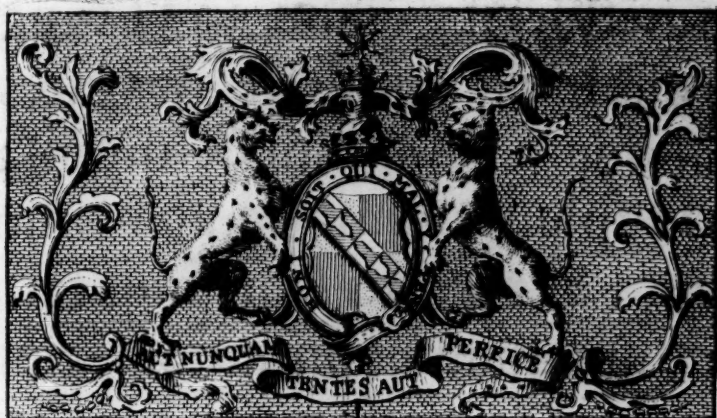
OF THE A. H. H. H.

OF THE A. H. H. H.

OF THE A. H. H. H.

OF THE A. H. H. H.

Celsissimo & Nobilissimo PRINCIPI,
L I O N E L L O,
DUCI de DORSET &c. &c.

AD Patrocinium Tu-
um, DUX ILLUS-
TRISSIME, Terentius
confugiat; cui, si Ip-
se in Romanâ Republicâ flo-
ruisses, nec id quo tum am-
plissimo gloriatus est lubens
prætulerit:

DEDICATIO.

prætulerit: cum in Te ag-
noscimus easdem virtutes,
eundem natalium & dignita-
tis splendorem, eandem mo-
rum egregiam continentiam
& amabilem comitatem, ean-
dem in summis muneribus ad-
ministrandis æquitatem &
prudentiam, quæ olim conde-
corârunt delictum Illud hu-
mani generis SCIPIONEM A-
FRICANUM.

Et hic quidem Poeta utri-
usque Vestrum similibus Vi-
ris se semper commendavit
peculiari quodam merito &
planè Suo: ut qui vitam ho-
minum tam graphicè expref-
ferit, non solum felici, facili
&

DEDICATIO.

& venusto, sed et imprimis
ingenuo & liberali stylo :
& cum nemini Classicorum
Scriptorum cedat arte & in-
genio ; elegantia certè, & po-
lita urbanitate omnes ante-
cellit.

Quem et eo quoque nomi-
ne Tibi gratum fore confidi-
mus, quod in usum prodit ce-
leberrimæ Illius & Regiæ
Scholæ, cujus Tute insigne
ornamentum extitisti, quam
perpetuâ dignatus es benevo-
lentiâ complecti & operâ ad-
juvare ; & cui, ut omnium
instar caritatis pignus, tres
Illos Nobilissimos Juvenes e-
rudiendos

DEDICATIO.

rudriendos tradidisti, qui in ingentem spem & decus exinde succreverunt, ab Avitis laudibus haudquaquam degeneres, &, quo nihil in honorem amplius dici potest, omnino dignissimi Tali Parente.

Vale, DUX ILLUSTRIS-
SIME, semper magis magisque auctus felicitate & gloriâ, & semper quo nunc es Regique & Patriæ & omnibus bonis viris amore dilectus, ad ultimam senectutem: Quod ex animo se vovere lætus proficitur

Omni Tibi obsequio
humillimè devotus
THOMAS FITZGERALD,

PUB. TERENTII
V I T A,

Ex ÆLIO DONATO
DESUMPTA.

U B L I U S T E R E N T I U S A F E R,
Carthagine natus, servivit Romæ
Terentio Lucano Senatori, a quo ob
ingenium & formam, non insti-
tutus modò liberaliter, sed & ma-
turè manumissus est. Quidam captum esse existi-
mant: quod fieri nullo modo potuisse Fenestella
docet: quum in fine secundi belli Punici, &
ante initium tertii natus sit, & mortuus: nec si a
Numidis aut Getulis captus sit, ad ducem Roma-
num pervenire potuisset, nullo commercio inter
Italicos & Afros, nisi post deletam Carthaginem,
cœpto. Hic cum multis nobilibus familiariter
vixit: sed maximè cum Scipione Africano, &
cum Lælio, quibus etiam corporis gratiâ conciliatus

P. TERENCEII VITA.

liatus existimatur, quod & ipsum Feneſtella arguit, contendens utroque majorem natu fuiſſe, quamvis & Cornelius Nepos æquales omnes, fuiſſe tradat, & Porcius ſuſpicionem de conſuetudine per hæc faciat.

*Dum laſciviam nobilium & fucolas laudes petit :
Dum Africani voce divinâ inhiat avidis auribus :
Dum ad Furium ſe cœnitare, & Lælium, pulchrum putat .*

*Dum ſe amari ab hiſce credit, crebrò in Albanum
rapi*

Ob florem ætatis ſuæ , iſſis ſublatis rebus ad ſummam

Inopiam redactus eſt.

*Itaque e conſpectu omnium abiit in Græciam in
terram ultimam.*

*Mortuus eſt in Stymphalo Arcadiæ oppido: nihil
Publius*

*Scipio profuit, nihil ei Lælius, nihil Furius,
Tres per idem tempus qui agitabant nobiles facilimè.*

Eorum ille operâ ne domum quidem habuit conductitiam,

Saltem ut eſſet, quò referret obitum domini ſervulus.

Scripſit comœdias ſex, ex quibus primam Andriam cum ædilibus daret, juſſus antè Cærio recitare, ad cœnantem cum veniſſet, dictus eſt, initium quidem fabulæ, quòd erat contemptiore veſtitu, ſubſellio juxta lectulum reſidens legiſſe: poſt paucos verò verſus invitatus ut accumberet, cœnâſſe

P. TERENTII VITA.

coenâsse unâ, deinde cætera percurrisse non sine magnâ Cærii admiratione. Et hanc autem, & quinque reliquas æqualiter populo probavit. Quamvis Volcatius de enumeratione omnium ita scribat, *Sumetur Hecyra sexta ex his fabula.*

Eunuchus quidem bis acta est: meruitque pretium quantum nulla antea cujusquam comœdia, id est, octo millia nummum: propterea summa quoque titulo adscribitur. Nam Adelphorum principium Varro etiam præfert principio Menandri. Non obscura fama est adjutum Terentium in scriptis a Lælio & Scipione, quibuscum familiariter vixit. Eandem ipse auxit: nunquam enim nisi leviter se tutari conatur, ut in prologo Adelphorum.

*Nam quod isti dicunt malevoli, homines nobiles
Hunc adjutare, assiduèque unâ scribere:*

*Quod illi maledictum vebemens existimant,
Eam laudem hic dicit maximam: cum illis placet,*

*Qui vobis universis, & populo placent,
Quorum operâ in bello, in otio, in negotio,
Suo quisque tempore usus est sinè superbiâ.*

Videtur autem se levius defendisse, quia sciebat Lælio & Scipioni non ingratham esse hanc opinionem, quæ tamen magis & usque ad posteriora tempora valuit.

Qu. Memmius in oratione pro se ait: *P. Africanus, qui a Terentio personam mutuatus, quæ domi luserat ipse, nomine illius in scenam detulit.* Nepos, authore certo comperisse se ait, C. Lælium

P. TERENCEII VITA.

lium quondam in Puteolano Cal. Martiis admonitum ab uxore, temporius ut discumberet, petiisse ab eâ ne interPELLARETUR: seriùs tandem ingressum triclinium dixisse, non sæpe in scribendo magis successisse sibi: deinde rogatum ut scripta illa proferret, pronuntiâsse versus qui sunt in Heautontimorumenos,

Satis pol proterve me Syri promissa buc induxerunt.

Santra Terentium existimat, si modò in scribendo adjutoribus indiguerit, non tam Scipione & Lælio uti potuisse, qui tunc adolescentuli fuere: quam Sulpitio Gallo homine docto, & qui consularibus ludis initium fecerit fabularum dandarum: vel Qu. Fabio Labeone, & M. Popilio, consulari utroque, ac poëtâ. Ideo ipsum non juvenes designasse qui se adjuvisse dicerentur: sed viros, quorum operam, & in bello, & in otio, & in negotio populus sit expertus. Post editas comœdias nondum quintum atque trigésimum egressus annum, causâ evitandæ opinionis, quia videbatur aliena pro suis edere; seu percipiendi Græcorum instituta moresque, quos perinde exprimeret in scriptis, egressus urbem est, neque amplius rediit. De morte ejus Volcatius tradit,

*Sed ut Afer sex populo edidit comœdias,
Iter hinc in Asiam fecit: navim cum semel
Conscendit, visus nunquam est. sic vitâ vacat.*

Qu. Consetius redeuntem è Græciâ periisse in mari

P. TERENTII VITA.

mari dicit cum centum & octo fabulis converſis à Menandro. Cæteri mortuum eſſe in Arcadiæ Stymphalo, ſive Leucadiâ tradunt. Cn. Cornelio Dolabellâ, M. Fulvio Nobiliore Coſſ. morbo implicitum acri, dolore ac tædio amiſſarum ſatyrarum, quas in navi præmiſerat, ac ſimul fabularum quas novas fecerat. Fuiſſe dicitur mediocris ſtaturâ, gracili corpore, colore fuſco. Reliquit filiam, quæ equiti Romano nupſit. Item hortulos xx. jugerum, viâ Appiâ ad Martis villam; quò magis miror Porcium ſcribere,

— nihil Publius

*Scipio profuit, nihil ei Lælius, nihil Furius,
Tres per idem tempus qui agitabant nobiles facil-
limè,*

*Eorum ille operâ ne domum quidem habuit con-
ductitiâ :*

*Saltem ut eſſet, quò referret obitum domini ſer-
vulus.*

Hunc Afranius quidem omnibus comicis præfert, ſcribens in compitalibus, *Terentio non ſimilem dices quempiam.*

Volcatius autem non ſolum Nævio, & Plauto, & Cæcilio : ſed Licinio quoque poſtponit. Cicerò, in Limone hætenus laudat,

*Tu quoque qui ſolus læto ſermone, Terenti,
Converſum, expreſſumque Latinâ voce Menan-
drum*

*In medio populi ſedatis vocibus effers,
Quicquid come loquens, ac omnia dulcia dicens.
Item*

P. TERENTII VITA.

Item C. CÆSAR.

*Tu quoque tu in summis, ô dimidiate Menander,
Poneris, & meritò, puri sermonis amator.*

*Lenibus atque utinam scriptis adjuncta foret vis
Comica, ut æquato virtus polleret honore*

*Cum Græcis, neque in hæc despectus parte jaceres,
Unum hoc maceror, & doleo tibi deesse, Terenti.*

Hæc Suetonius Tranquillus. Nam duos Terentios Poëtas fuisse scribit Metius, quorum alter Fregellanus fuerit Terentius Libo, alter libertinus Terentius Afer patriâ, de quo nunc loquimur. Scipionis fabulas edidisse Terentium Valgius in Actæone ait,

Hæ quæ vocantur fabulæ, cujus sunt ?

Non hæc, qui jura populis recensentibus dabat

Honore summo affectus, fecit fabulas ?

Duæ ab Apollodoro translatae esse dicuntur comico, Phormio & Hecyra : quatuor reliquæ à Menandro : ex quibus magno successu & præcio stetit Eunuchus fabula ; Hecyra sæpe exclusa, vix acta est.

PUB. TERENTII

A N D R I A.

ACTA LUDIS • MEGALENSIBUS M. FULVIO
ET M. GLABRIONE ² ÆDILIBUS CURU-
LIBUS. EGERUNT L. AMBIVIVS TURPIO,
L. ATILIUS PRÆNESTINUS. ³ MODOS FE-
CIT FLACCUS CLAUDII, ⁴ TIBIIS PARI-
BUS, DEXTRIS ET SINISTRIS. ET EST
TOTA • GRÆCA. EDITA M. MARCELLO,
CN. SULPICIO COSS.

¹ *Megalensibus*] Exhibitis in honorem majorum Deorum, quos Græci
μεγαλνοίς appellant; vel, ut alii, Cybeles Magnæ Deorum Matris.

² *Ædilibus*] Ædiles ludos & publica spectacula curabant. Primò
ex plebe creati sunt duo; deinde duo additi sunt ex Patriciis, qui *Curulæ*
nominabantur, quod honoris causâ curru vehebantur.

³ *Modos fecit*] i. e. Composuit numeros canticorum quæ inter me-
dios actus tibiis canebantur.

⁴ *Tibiis*] Tibicines duabus tibiis simul utebantur: ea quam dextrâ
modulari soliti sunt, plura habuit foramina, sonumque edidit acutiorē
& dicebatur dextra sive Lydia. Altera pauciorum erat foraminum &
& soni gravioris; hanc vocabant sinistram vel Sarranam. Cum amba-
bus ejusdem soni utebantur, eas dicebant pares tibias dextras aut sinistras.

⁵ *Græca*] i. e. Argumenti Græci. Græcæ comœdiæ dicuntur *Pol-
liatæ*, Latine *Togatæ*, & aliquando propter dignitatem personarum
prætextatæ.

P E R S O N Æ.

PROLOGUS.

SIMO senex.
SOSIA libertus.
DAVUS servus.
MYSIS ancilla.
PAMPHILUS adolescens,
CHARINUS adolescens.
BYRRHIA servus.
LESBIA obstetrix.

GLYCERIUM adoles-
centula.

CHREMES senex.

CRITO hospes.

DROMO lorarius.

Personæ Mutæ.

SERVI Simonis.

ARCHILIS ancilla.

ARGUMENTUM.

C. SULPICIO APOLLINARI AUCTORE.

 OROREM falsò creditam meretriculæ
Genere Andriæ, Glycerium vitiat Pam-
philus :

Gravidâque factâ, dat fidem, uxorem sibi
Fore hanc : nam aliam pater ei desponderat
Gnatam Chremetis : atque ut amorem comperit,
Simulat futuras nuptias ; cupiens, suos
Quid haberet animi filius, cognoscere.
Davi suasu non repugnat Pamphilus :
Sed ex Glycerio natum ut vidit puerulum
Chremes, recusat nuptias, generum abdicat :
Mox filiam Glycerium insperatò agnitam
Dat Pamphilo hanc, aliam Charino conjugem.

P. T E R E N T I I
A N D R I A.

P R O L O G U S.

 P O E T A cùm primùm animum ad scribendum appulit,
Id sibi negoti credidit solum dari,
Populo ut placerent, quas fecisset fabulas.
Verùm aliter evenire multo intelligit.

Nam in prologis scribundis operam abutitur,
Non quĩ argumentum narret, sed quĩ malevoli
Veteris poetæ maledictis respondeat.
Nunc, quam rem vitio dent, quæso, animum advortite.
¹ Menander fecit Andriam & ² Perinthiam.
Qui utramvis rectè nôrit, ambas noverit.
Non ita dissimili sunt argumento : sed tamen

¹ Menander] Poeta Græcus, princeps novæ Comædiæ ; de quo Ovidius lib. 1. Amorum.

*Dum fallax servus, durus pater, improba lena
Vixerit, & meretrix blanda, Menander erit.*

² Perinthiam] Perinthus, quæ & Heraclea, Urbs Thraciæ ad Propontidem ; à quâ Perinthiam Menander fabulam nominavit, ut ab Andro Andriam.

4 P. T E R E N T I I A N D R I Æ

Dissimili oratione sunt factæ ac ³ stylo.
 Quæ convenere, in Andriam ex Perinthia
 Fatetur transtulisse, atque usum pro suis.
 Id isti vituperant factum : atque in eo disputant,
⁴ Contaminari non decere fabulas.
 Faciunt næ ⁵ intelligendo, ut nihil intelligant :
 Qui cùm hunc accusant, ⁶ Nævium, Plautum, Ennium
 Accusant : quos hic noster auctores habet :
 Quorum æmulari exoptat negligentiam
 Potius, quàm istorum obscuram diligentiam.
 Dehinc ut quiescant porrò, moneo, & desinant
 Maledicere, malefacta ne noscant sua.
 Favete, adeste æquo animo, & rem cognoscite ;
 Ut pernoscatis, ecquid spei sit reliquum :
 Posthac quas faciet de integro comœdias,
 Spectandæ, an ⁷ exigendæ sint vobis prius.

3 *Stylo*] Stylus est in verbis, oratio in sensu.

4 *Contaminari*] i. e. Mistas & inter se confusas sædari.

5 *Intelligendo &c.*] Dum nimium subtiles & intelligentes videri volunt, ostendunt se intelligere nihil.

6 *Nævium, Plautum &c.*] Terentius Menandrum, Plautus &c. veteres comicos interpretati sunt.

7 *Exigendæ*] i. e. Expellendæ, explodendæ.

ACTUS

ACTUS I. SCENA I.

SIMO, SOSIA.

SIMO.

OS : istæc intrò auferte : abite. Sofia,
Adefdum : paucis te volo. so. dictum puta :
Nempe ut curentur rectè hæc. si. imò
aliud. so. quid est,
Quod tibi mea ars efficere hoc possit am-
plius ?

si. Nihil istâc opus est arte ad hanc rem, quam paro :
Sed his, quas semper in te intellexi sitas,
Fide & taciturnitate. so. exspecto, quid velis.
si. Ego postquam te emi, à parvulo ut semper tibi,
Apud me iusta & clemens fuerit servitus,
Scis : feci, e servo ut esses libertus mihi,
Propterea quòd serviebas liberaliter.
Quod habui summum precium, persolvi tibi.
so. ² In memoriâ habeo. si. haud muto factum.
so. gaudeo,
Si tibi quid feci, aut facio, quod placeat, Simo :
Et id gratum fuisse advorsum te, habeo gratiam.
Sed hoc mihi molestum est : nam istæc commemoratio
Quasi exprobratio est immemoris benefici.
Quin tu uno verbo dic, quid est, quod me velis.
si. Ita faciam. hoc primum in hâc re prædico tibi :

¹ *Istæc*] Fortasse apparatus ad simulandas nuptias.

² *In memoriâ habeo*] i. e. Gratus agnosco.

6 P. T E R E N T I I A N D R I Æ

Quas credis esse has, non sunt veræ nuptiæ.

so. Cur simulas igitur? si. rem omnem à principio audies:

Eo pacto & gnati vitam, & consilium meum

Cognosces, & quid facere in hac re te velim.

Nam is postquam excessit ex ³ ephebis, Sofia,

Liberius vivendi fuit potestas. nam antea

Quî scire posses, aut ingenium noscere,

Dum ætas, metus, magister prohibebant? so. ita est.

si. Quod plerique omnes faciunt adolescentuli,

Ut animum ad aliquod studium adjungant, aut equos

Alere, aut canes ad venandum, aut ad ⁴ philosophos;

Horum ille nihil egregiè præter cætera

Studebat, & tamen omnia hæc mediocriter.

Gaudebam. so. non injuriâ: nam id arbitror

Adprime in vitâ esse utile, ut ne quid nimis.

si. Sic vita erat, facilè omnes pèrferre ac pati:

Cum quibus erat curique unâ, his sese dèdere,

Eorum obsequi studiis: advorsus nemini;

Nunquam præponens se aliis. ita facillimè

Sine invidiâ invenias laudem, & amicos pares.

so. Sapienter vitam instituit: namque ⁵ hoc tempore

Obsequium amicos, veritas odium parit.

si. Interea mulier quædam abhinc triennium

Ex Andro commigravit huc viciniæ,

Inopiâ & cognatorum negligentia

Coacta, egregiâ formâ, atque ætate integrâ,

so. Hei vereor, ne quid Andria apportet mali.

si. Primùm hæc pudicè vitam, parcè ac duriter

Agebat, lanâ ac telâ victum ⁶ quæritans.

Sed postquam amans accessit, precium pollicens,

Unus, & item alter; ita ut ingenium est omnium

³ *Ephebis*] Hæc est extrema pars pueritiæ, prima adolescentiæ; igitur excedere ex ephebis est annis pubertatis egredi.

⁴ *Philosophos*] Philosophi apud Græcos doctrinæ & vitæ magistri erant quæ ingenui juvenes se instituendos dederunt.

⁵ *Hoc tempore*] i. e. His corruptis moribus.

⁶ *Quæritans*] Diminutivum *quæritans* ostendit quam sedulo labore quam parvulum adæpta est.

Hominum a labore proclive ad lubidinem ;
 Accepit conditionem : dein quæstum occipit.
 Qui tum illam amabant, fortè, ita ut sit, filium
 Perduxere illuc secum, ut unà esset, meum.
 Egomet continuò mecum : certè captus est :
 7 Habet. observabam manè illorum servulos
 Venientes, aut abeuntes : rogitabam, heus puer,
 Dic sodes, quis heri Chrysidem habuit ? nam Andriæ
 Illi id erat nomen. so. teneo. si. Phædrum, aut Cliniam
 Dicebant, aut Niceratum. nam hi tres tum simul
 Amabant. Eho, quid Pamphilus ? Quid ? 8 symbolam
 Dedit, coenavit. gaudebam. item alio die
 Quærebam : comperiebam nihil ad Pamphilum
 Quicquam attinere. enimvero spectatum satis
 Putabam, & magnum exemplum continentiae.
 Nam qui cum ingeniis 9 conflictatur ejusmodi,
 Neque commovetur animus in eâ re tamen,
 Scias posse habere jam ipsum suæ vitæ modum.
 Cum id mihi placebat, tum uno ore omnes omnia
 Bona dicere, & laudare fortunas meas,
 Qui gnatum haberem tali ingenio præditum.
 Quid verbis opus est ? hâc famâ impulsus Chremes
 Ultro ad me venit, unicam gnatam suam
 Cum dote summâ filio uxorem ut daret.
 Placuit, 10 despondi : hic nuptiis dictus est dies.
 so. Quid igitur obstat, cur non fiant ? si. audies.
 Ferè in diebus paucis, quibus hæc acta sunt,
 Chrysis vicina hæc moritur. so. ô factum bene !
 Beâsti : metui à Chryside. si. ibi tum filius
 Cum illis, qui amabant Chrysidem, unà aderat frequens :
 Curabat unâ funus : tristis interim,

7 Habet] i. e. Vulneratus est. Metaphera ab amphitheatro, ubi cum alteruter gladiatorum vulnus accepisset, exclamabat adversarius aut etiam spectatores *hec habet*.

8 Symbolam.] Symbolæ erant pecuniæ quas erogabant pro cæna singuli convivarum : à *συμβολα* conjicio.

9 Conflictatur] i. e. Sollicitatur, & contra nititur, metaph. à luctantibus.

10 Despondi] Pater sponsæ spondebat, pater sponsi despondebat.

Nonnunquam conlacrumabat. placuit tum id mihi.
 Sic cogitabam : hic, parvæ consuetudinis
 Causâ, mortem hujus tam fert familiariter :
 Quid si ipse amâisset ? quid mihi hic faciet patri ?
 Hæc ego putabam esse omnia humani ingeni
 Mansuetique animi officia. quid multis moror ?
 Egomet quoque ejus causâ in funus prodeo,
 Nil suspicans etiam mali. so. hem, quid est ? si. scies.
 11 Effertur. imus. interea inter mulieres,
 Quæ ibi aderant, fortè unam aspicio adolescentulam,
 Formâ. so. bonâ fortasse. si. & voltu, Sofia,
 Adeò modesto, adeò venusto, ut nihil suprà.
 Quia tum mihi lamentari præter cæteras
 Viâ est, & quia erat formâ præter cæteras
 Honestâ & liberali ; accedo ad pedisequas :
 Quæ sit, rogo. sororem esse aiunt Chrysidis.
 Percussit illico animum. at at, hoc illud est,
 Hinc illæ lacrumæ, hæc illa est misericordia.
 so. Quàm timeo, quorsum evadas. si. funus interim
 Procedit : sequimur : ad sepulcrum venimus.
 12 In ignem imposita est. fletur. interea hæc soror,
 Quam dixi, ad flammam accessit imprudentiùs,
 Satis cum periculo. ibi tum exanimatus Pamphilus
 Bene dissimulatum amorem & celatum indicat.
 Accurrit : mediam mulierem complectitur :
 Mea Glycerium, inquit, quid agis ? cur te is perditum ?
 Tum illa, ut consuetum facilè amorem cerneret,
 Rejecit se in eum, flens, quàm familiariter.
 so. Quid ais ? si. redeo inde iratus, atque ægre ferens.
 Nec satis ad objurgandum causæ. diceret,
 13 Quid feci ? quid commerui aut peccavi, pater ?
 Quæ sese in ignem injicere voluit, prohibui,

11 *Effertur*] Verbum funebre. *Efferri* propriè dicuntur cadavera mortuorum ; & *ire* propriè ad exequias.

12 *In ignem*] Cremabantur cadavera, deinde cineres in urnâ conduntur.

13 *Quid feci &c.*] *Feci* quasi facinus dicit, *commerui* ut minorem culpam, *peccavi* multo minorem.

Servavi. honesta oratio est. so. rectè putas:
 Nam si illum objurges, vitæ qui auxilium tulit;
 Quid facias illi, qui dederit damnum, aut malum?
 SI. Venit Chremes postridie ad me, clamitans,
 Indignum facinus, comperisse Pamphilum
 Pro uxore habere ¹⁴ hanc peregrinam. ego illud sedulo
 Negare factum. ille instat factum. denique
 Ita tum discedo ab illo, ut qui se filiam
 Neget daturum. so. non tu ibi gnatum? SI. ne hæc
 quidem
 Satis vehemens causa ad objurgandum. so. quî, cedo?
 SI. Tute ipse his rebus finem præscripsi, pater.
 Propè adest, cùm alieno more vivendum est mihi:
 Sine nunc meo me vivere interea modo.
 so. Qui igitur relictus est objurgandi locus?
 SI. Si propter amorem uxorem nolit ducere,
 Ea primùm ¹⁵ ab illo animadvertenda injuria est.
 Et nunc id operam do, ut per falsas nuptias
 Vera objurgandi causa sit, si deneget.
 Simul, sceleratus Davus si quid consili
 Habet, ut consumat nunc, cùm nihil obsint doli.
 Quem ego credo manibus pedibûsque obnixè omnia
 Facturum: magis id adeò, mihi ut incommodet,
 Quàm ut obsequatur gnato. so. quapropter? SI. rogas?
¹⁶ Mala mens, malus animus. quem quidem ego si sen-
 fero.
 Sed quid opu' est verbis? sin eveniat, quod volo,
 In Pamphilo ut nihil sit moræ; restat Chremes,
 Qui mihi exorandus est, & spero confore.
 Nunc tuum est officium, has bene ut adsimules nuptias:
 Perterrefacias Davum; observes filium,
 Quid agat, quid cum illo consilii capet. so. fat est:

¹⁴ Hanc] Cum contemptu dicitur, ut & peregrinam: nam peregrinæ inhonestæ & meretrices habebantur. Veteri lege Atheniensium cautum erat γαμίζω ἀσέβη.

¹⁵ Ab illo] Injuria, i. e. quam ille fecit.

¹⁶ Mala mens &c.] Si mens undè proficiuntur consilia, mala; non nisi mala consilia inde expectanda sunt.

Curabo:

10 P. TERENTII ANDRIÆ

Curabo : eamus jam nunc intro. si. i præ, sequar.
Non dubium est, quin uxorem nolit filius :
Ita Davum modò timere sensi, ubi nuptias
Futuras esse audivit. sed ipse exit foras.

SCENA SECUNDA.

DAVUS, SIMO.

DA. Mirabar, hoc si sic abiret : & heri semper lenitas,
Verebar, quorsum evaderet.

Qui, postquam audierat non datum iri filio uxorem suo,
Nunquam cuiquam nostrum verbum fecit, neque id
ægre tulit.

si. At nunc faciet ; neque, ut opinor, finè tuo magno
malo.

DA. Id voluit, nos sic nec opinantes duci falso gaudio,
Sperantes jam amoto metu, interea ¹ oscitantes opprimi,
Ut ne esset spatium cogitandi ad disturbandas nuptias.

Astute ! si. carnufex quæ loquitur ! DA. herus est, neque
provideram.

si. Dave. DA. hem, quid est ? si. ehodum, ad me. DA.
quid hic volt ? si. quid ais ? DA. quâ de re ? si. ro-
gas ?

Meum gnatum rumor est amare. DA. id ² populus cu-
rat scilicet.

si. Hoccine agis, an non ? DA. ego verò istuc. si. sed
nunc ea me exquirere,

Iniqui patris est. nam, quod antehac fecit, nihil ad me
attinet.

Dum tempus ad eam rem tulit, fivi animum ut exple-
ret suum :

Nunc hic dies aliam vitam adfert, alios mores postulat.

¹ *Oscitantes*] Hiantes, os aperientes. Oscitatio securitatem & negli-
gentiam arguit.

² *Populus*] Nam *rumor* vox est populi. *Scilicet* additur ironicè.

ACT. I. SCEN. II. II

Dehinc postulo, five æquum est, te oro, Dave, ut redeat jam in viam.

DA. Hoc quid sit? si omnes qui amant, graviter sibi dari uxorem ferunt.

DA. Ita aiunt. si. tum si quis magistrum cepit ad eam rem³ improbum,

Ipsum animum⁴ ægrotum ad deteriore partem plerumque applicat.

DA. Non herele intelligo. si. non? hem! DA. non:
⁵ Davus sum, non Oedipus.

si. Nempe ergo apertè vis, quæ restant, me loqui?

DA. fanè quidem.

si. Si sensero hodie quicquam in his te nuptiis

Fallaciæ conari, quò fiant minùs,

Aut velle in eâ re ostendi, quàm sis callidus;

Verberibus cæsum te in⁶ pistrinum, Dave, dedam usque ad necem;

Eâ lege atque⁷ omine, ut, si te indè exemerim, ego pro te molam.

Quid, hoc intellextín? an nondum etiam ne hoc quidem? DA. immo callidè:

Ita apertè ipsam rem modò locutus, nihil circuitione usus es.

si. Ubivis faciliùs passus sim, quàm in hac re, me deludier.

DA. Bona verba quæso. si. irrides? nihil me fallis; edico tibi,

Ne temere facias; neque tu haud dicas tibi non prædictum. cave.

³ Improbum] Cujus operâ & consilio seducatur.

⁴ Ægrotum] Pro ægrum; nam animus æger, corpus ægrotum.

⁵ Davus] i. e. Servulus, barbarus & simplex. Oedipus] Qui ænigma Sphynxis solus solvit.

⁶ Pistrinum] Pistrinum locus est pinsendo fumento destinatus; ubi jumentorum vel mancipiorum operâ molæ versabantur.

⁷ Omine] Antiqui auspiciò & cum omine faciebant quæ rata esse vellent.

SCENA

S C E N A T E R T I A.

D A V U S.

ENIMVERO, Dave, nihil loci est segnitæ, neque so-
cordiæ,

Quantum intellexi modò senis sententiam de nuptiis:
Quæ si non astu providentur, me aut herum ¹ pessun-
dabunt.

Nec, quid agam, certum est; Pamphilúmne adjutem,
an auscultem seni.

Si illum relinquo, ejus vitæ timeo: sin opitulor, hujus
minas;

Cui verba dare difficile est. primùm jam de amore hoc
comperit:

Me infensus servat, ne quam faciam in nuptiis falla-
ciam.

Si senserit, perii; aut, si libitum fuerit, causam ceperit;
Quà jure quà me injuriâ præcipitem in pistrinum dabit.

Ad hæc mala hoc mi accedit etiam: hæc Andria,

Sive ista uxor, sive amica est, gravida e Pamphilo est;

Audiréque eorum est operæ precium audaciam:

Nam inceptio est amentium, haud amantium:

Quicquid peperisset, decreverunt ² tollere:

Et fingunt quandam inter se nunc fallaciam,

Civem Atticam esse hanc. ³ Fuit olim quidam senex

Mercator: navem is fregit apud Andrum insulam:

Is obiit mortem. ibi tum hanc ejectam Chrysidis

Patrem recepisse orbam, parvam. fabulæ.

¹ *Pessundabunt*] i. e. Calamitate prosterment. *Pessum* est adverbium
idem quod *deorsum*, quasi *ad pedes*.

² *Tollere*] i. e. Educare. Nam infantes apud Græcos humi depone-
bantur, & si non a patre protinus tollerentur, pro abdicatis & projectitiis
habiti.

³ *Fuit olim quidam &c.*] Sic incipit, ut quod dicit videatur minus
verisimile, more & stylo narrationis fabulosæ. Vid. Scen. IV. Act. V.

ACT. I. SCEN. IV. V. 13

Mihi quidem non fit verisimile : atqui ipsis commentum placet.

Sed * Myfis ab ea egreditur. at ego hinc me ad forum, ut Conveniam Pamphilum, ne de hâc re pater imprudentem opprimat.

4 Myfis] A patriâ Myfiâ. Servuli Terentiani sæpius à patriâ nominantur, ut Syrus, Geta &c.

SCENA QUARTA.

M Y S I S.

AUDIVI, Archilis, jamdudum : ¹ Lesbiam adduci jubes. Sanè pol ² illa temulenta est mulier, & temeraria, Nec satis digna, cui committas primo partu mulierem : Tamen eam adducam. importunitatem spectate aniculæ ; Quia compotrix ejus est. Dî date facultatem, obsecrò, Huic pariundi, atque illi in aliis potiùs peccandi locum. Sed quidnam Pamphilum exanimatum video ? vereor quid fiet.

Opperiar, ut sciam, numquidnam hæc turba tristitiæ adferat.

1 Lesbiam] Lesbos est maris Ægæi insula optimi vini feracissima ; ad quod poeta alludens temulentam hanc obstetricem Lesbiam nominat.

2 Pol] i. e. Per Pollucem. Æcastor per ædem Castoris, Mecastor me Castor juvet, juramenta fuerant mulieribus familiaria. Hercle per Herculem, Mebercule me Hercules juvet, virorum : Pol & ædipol per ædem Pollucis utrisque communia.

SCENA QUINTA.

PAMPHILUS, MYSIS.

PA. Hoccine est humanum factum aut inceptum ? hoc-cine est officium patris ?

MY. Quid illud est ?

14 P. T E R E N T I I A N D R I Æ

PA. Proh Deum atque hominum fidem! quid est, si hoc non contumelia est!

Uxorem decrêrat dare sese mi hodie. nōne oportuit Præscisse me antè! nōne prius communicatum oportuit?

MY. Miseram me, quod verbum audio!

PA. Quid Chremes? qui denegârat se commissurum mihi

Gnatam suam uxorem; id mutavit, quoniam me¹ immutatum videt.

Itâne obstinatè operam dat, ut me a Glycerio miserum abstrahat?

Quod si fit, pereo funditus.

Adeón² hominem invenustum esse, aut infelicem quemquam, ut ego sum?

Proh Deum atque hominum fidem!

Nullón³ ego Chremetis pacto affinitatem effugere poterò?

Quot modis contemptus, spretus? facta, transacta omnia. hem,

Repudiatus repetor. quamobrem? nisi si id est, quod suspicor:

Aliquid monstri alunt: ea quoniam nemini obtrudi potest,

Itur ad me. MY. oratio hæc me miseram exanimavit metu.

PA. Nam quid ego dicam de patre? ah!

Tantámne rem tam negligenter agere? præteriens modò Mihi apud forum, uxor tibi ducenda est, Pamphile, hodie, inquit: para:

Abi domum. id mihi visus est dicere, abi citò, & suspende te.

¹ *Immutatum*] i. e. Non mutatum.

² *Invenustum*] Felicissima fors in talorum jactu vocabatur *Venus*: unde *venustum* dicebant non tantum formosum & amabilem, sed etiam cui omnia prosperè fluebant.

³ *Nam quid &c.*] A Chremete redit ad patrem accusandum quod multò tamen leniùs & molliùs facit, pro pietate qua semper in eum utitur.

Obstupui. censén' me verbum potuisse ullum prolo-
qui ? aut

Ullam causam, ineptam saltem, falsam, iniquam ? ob-
mutui.

Quòd si ego rescissem id prius ; quid facerem, si quis
me roget ;

Aliquid facerem, ut hoc ne facerem. sed nunc primùm
quid exsequar ?

Tot me impediunt curæ, quæ meum animum divorſæ
trahunt :

Amor, misericordia hujus, nuptiarum sollicitatio ;

Tum patris pudor, qui me tam leni passus est animo
usque adhuc,

Quæ meo cunque animo lubitum est, facere : eíne ego
ut advorſer ? hei mihi !

Incertum est, quid agam. MY. misera timeo, incertum
hoc quorsum accidat.

Sed nunc peropu' est, aut hunc cum ipsâ, aut me ali-
quid de illâ adversum hunc loqui.

Dum in dubio est animus, paulo 4 momento huc vel
illuc impellitur.

PA. Quis hic loquitur ? Myſis, salve. MY. ô salve, Pam-
phile. PA. quid agit ? MY. rogas ?

Laborat è dolore : atque ex hóc misera sollicita est, diem
Quia olim in hunc sunt constitutæ nuptiæ. tum autem
hoc timet,

Ne deferas se. PA. hem, egóne istuc 5 conari queam ?

Ego propter me illam decipi miseram finam ?

Quæ mihi suum animum atque omnem vitam credidit,

Quam ego animo egregiè caram pro uxore habuerim,

Bene & pudicè ejus doctum atque eductum finam

6 Coactum egestate ingenium immutarier ?

4 *Momento*] Metaph. à quovis pondere, quod antequam in locum
suum federit facillimè commovetur ; sicut ex. gr. statera per linguam
bilancis suspensa : quicquid inclinationem seu motionem facit, dicitur *mo-
mentum*.

5 *Conari*] Quia Myſis invidioſe dixerat non *deferere cogaris* sed *deferas*.

6 *Coactum egestate*] Ut Chryſidis erat antea.

16 P. T E R E N T I I A N D R I Æ

Non faciam. MY. haud verear, si in te solo sit situm :
Sed vim ut queas ferre. PA. adeón' me ignavum putas ?
Adeón' porrò ingratum, aut inhumanum, aut ferum,
Ut neque me consuetudo, neque amor, neque pudor
Commoveat, neque commoneat, ut servem fidem ?

MY. Unum hoc scio, meritam esse, ut memor esses fui.

PA. Memor essem ? ô Myfis, Myfis, etiam nunc mihi
Scripta illa dicta sunt in animo Chrysidis

De Glycerio. jam ferme moriens me vocat :

Accessi : vos femotæ : nos soli : incipit :

Mi Pamphile, hujus formam atque ætatem vides :

Nec clam te est, quàm illi nunc utræque inutiles

Et ad pudicitiam & ad rem tutandam fient.

Quod ego te per hanc dextram oro, & ingenium tuum,

Per tuam fidem, pèrque hujus solitudinem

Te ⁷ obtestor, ne abs te hanc segreges, neu deferas :

Si te in germani fratris dilexi loco,

Sive hæc te solum semper fecit maxumi,

Seu tibi morigera fuit in rebus omnibus.

Te isti virum do, amicum, tutorem, patrem :

Bona nostra hæc ⁸ tibi permitto, & tuæ mando fidei.

Hanc mî in manum dat : mors continuò ipsam oc-
cupat.

Accepi : acceptam servabo. MY. ita spero quidem.

PA. Sed cur tu abis ab illâ ? MY. obstetricem accerso.

PA. propera, atque audin' ?

Verbum unum cave de nuptiis, ne ad morbum hoc e-
tiam. MY. teneo.

⁷ *Obtestor*] Obtestatio dicitur, quando eum adjuramus quem ro-
gamus.

⁸ *Tibi*] scil. Ut fiduciario, in usum Glycerii.

ACTUS

ACTUS II. SCENA I.

CHARINUS, BYRRHIA, PAMPHILUS.

CHARINUS.

U I D ais, Byrrhia? datúrne illa Pamphilo
hodie nuptum? BY. sic est.

CH. Quí scis? BY. ¹ apud forum modò
e Davo audiui. CH. væ misero mihi!

Ut animus in spe atque in timore usque
antehac attentus fuit,

Ita, postquam adempta spes est, lassus, curá confectus
stupet.

BY. Quæso ædepol, Charine, quoniam non potest id
fieri, quod vis,

Id velis quod possit. CH. nihil volo aliud, nisi Philume-
nam. BY. ah,

Quanto fatiur' 'st te id dare operam, qui istum amorem
ex animo amoveas

Tuo, quam id loqui, quo magis libido frustra incenda-
tur tua.

CH. ² Facile omnes, cùm valemus, recta consilia ægro-
tis damus.

Tu si hìc sis, aliter sentias. BY. age, age, ut lubet. CH.
sed Pamphilum

Video. omnia experiri certum est priùs, quàm pereo.

BY. Quid hìc agit?

¹ Apud forum] De loco. Modo] De tempore. De Davo] De
personâ.

² Facile omnes &c.] Thales interrogatus quid esset difficillimum?
respondit γνῶναι σίαντον. quid facillimum? ἀλλὰ ὑποτίθεσθαι.

18 P. T E R E N T I I A N D R I Æ

CH. Ipsum hunc orabo : huic supplicabo : amorem huic narrabo meum.

Credo, impetrabo, ut aliquot saltem nuptiis prodat dies.

Interea fiet aliquid, spero. BY. id aliquid nihil est. CH. Byrrhia,

Quid tibi videtur? adeón' ad eum? BY. quidni? si nihil impetres,

Ut te arbitretur sibi paratum mœchum, si illam duxerit.

CH. Abin' hinc in malam rem cum suspitione istâc, scelus!

PA. Charinum video. salve. CH. ô salve. Pamphile, Ad te advenio, spem, salutem, auxilium, consilium expetens.

PA. Neque pol consilii locum habeo, neque auxilii copiam.

Sed istuc quidnam est? CH. hodie uxorem ducis? PA. aiunt. CH. Pamphile,

Si id facis, hodie postremum me vides. PA. quid ita? CH. hei mihi!

Vereor dicere : huic dic quæso, Byrrhia. BY. ego dicam. PA. quid est?

BY. Sponsam hic tuam amat. PA. næ iste haud mecum sentit. ehodum, dic mihi,

Numquidnam amplius tibi cum illâ fuit, Charine? CH. ah Pamphile,

Nihil. PA. quam vellem! CH. nunc te per amicitiam & per amorem obsecro,

Principio, ut ne ducas. PA. dabo equidem operam. CH. sed si id non potes,

Aut tibi nuptiæ hæ sunt cordi; PA. 4 cordi! CH. saltem aliquot dies

Profer, dum proficiscer aliquò, ne videam. PA. audi nunc jam :

3 Charinum &c.] Non imperitè Pamphilum priorem loqui fecit, sed ut fiduciam Charino det loquendi.

4 Cordi!] Repetitio ironica. Imo hæ nuptiæ mihi multum displicent.

Ego, Charine, neutiquam officium liberi esse hominis puto.

Cum is nil promereat, postulare id gratiæ apponi sibi.

Nuptias effugere ego istas malo, quam tu adipiscier.

CH. Reddidisti apimum. PA. nunc si quid potes aut tu, aut hic Byrrhia,

Facite, fingite, invenite, efficite, quæ detur tibi:

Ego id agam, mihi quæ ne detur. CH. fat habeo. PA. Davum optumè

Video. hujus consilio fretus sum. CH. at tu hercle haud quicquam mihi

¶ Nisi ea, quæ nihil opus sunt sciri. ¶ fugin' hinc? BY. ego verò ac lubens.

5 Liberi] Per liberum hominem intelligendus est non modò qui non est servus, sed & qui nobilitate & bonâ existimatione inter suos cives censetur.

6 Nisi ea quæ &c.] Hoc est, quod in principio scenæ retulit Byrrhia. Daturne illa bodie Pamphilo nuptum? B. Sic est. &c.

7 Fugin' hinc?] Comminantis est & a se abigentis.

SCENA SECUNDA.

DAVUS, CHARINUS, PAMPHILUS.

DA. Dî boni, boni quid porto? sed ubi inveniam Pamphilum?

Ut metum, in quo nunc est, adimam, atque expleam animum gaudio?

CH. Lætus est, nescio quid. PA. nihil est. nondum hæc rescivit mala.

DA. Quem ego nunc credo, si jam audierit sibi paratas nuptias,

CH. Audin' tu illum? DA. toto me oppido exanimatum querere.

¶ Nuptias, —] Sermo interrumpitur, alio loquente.

Sed ubi quæram ? aut quò nunc primùm intendam ?
CH. cessas alloqui ?

DA. Abeo. PA. Dave, ades, resiste. DA. quis homo est,
qui me ? ô Pamphile,

Te ipsum quæro. euge, Charine ! ambo opportunè :
vos volo.

PA. Dave, perii. DA. quin tu hoc audi. PA. interii. DA.
quid timeas, scio.

CH. Mea quidem hercle certè in dubio vita est. DA. &
quid tu, scio.

PA. Nuptiæ mihi. DA. etsi scio. PA. hodie. DA. obtun-
dis, tamen intelligo.

Id paves, ne ducas tu illam : tu autem, ut ducas. CH.
rem tenes.

PA. Istuc ipsum. DA. atqui istuc ipsum, nil periculi est :
me vide.

PA. Obsecro te, quamprimum hoc me libera miserum
metu. DA. hem,

Libero. uxorem tibi non dat jam Chremes. PA. quî
scis ? DA. scio.

Tuus pater modò meprehendit : ait, tibi uxorem dare
fese

Hodie : item alia multa, quæ nunc non est narrandi
locus.

Continuò ad te properans, percurro ad forum, ut di-
cam tibi hæc.

Ubi te non invenio, ibi ascendo in quendam excelsum
locum.

Circumspicio : nusquam. fortè ibi hujus video Byr-
rhiam :

Rogo : negat vidisse. mihi molestum. quid agam, co-
gito.

Redeunti interea ex ipsâ re mî incidit suspicio. hem,
Paululum opsoni, ipse tristis, de improvîso nuptiæ.

Non cohærent. PA. quorsumnam istuc ? DA. ego me
continuò ad Chremem.

2 *Me vide*] Certam fiduciam significat, & est formula spondendi.

Cum illò advenio, solitudo ante ostium. jam id gaudeo.
CH. Rectè dicis. PA. perge. DA. maneo. interea intro-
ire neminem

Video, exire neminem, ³ matronam nullam, in ædibus
Nil ornati, nil tumulti. accessi, intro aspexi. PA. scio.
Magnum signum. DA. num videntur convenire hæc
nuptiis?

PA. Non opinor, Dave. DA. opinor, narras? non re-
ctè accipis.

Certa res est. etiam puerum inde abiens conveni Chre-
mis,

Olera, & pisciculos minutos ferre ⁴ obolo in coenam
feni.

CH. Liberatus sum, Dave, hodie tuâ operâ. DA. at nul-
lus quidem.

CH. Quid ita? nempe huic prorsus illam non dat. DA.
ridiculum caput!

Quasi necesse sit, si huic non dat, te illam uxorem du-
cere.

⁵ Nisi vides, nisi senis amicos oras, ambis. CH. bene
mones.

Ibo: etsi hercle sæpe jam me spes hæc frustrata est,
vale.

³ *Matronam*] Matronæ pronubæ nuptam in mariti domum deduce-
bant, & in geniali lecto solenniter collocabant. Ad hujusmodi officium
spectatæ pudicitiae mulieres & qui uni solùm viro nupsissent adhibeban-
tur, quo matrimonii perpetuitatem auspicarentur.

⁴ *Obolo*] Obolus fuit minutus nummus ex ære ad valorem nostræ
monetæ 1 d. qu.

⁵ *Nisi vides &c.*] Artificiose Davus Charinum excitat, ut si fieri
possit adjuvetur negotium Pamphili, dum ille sibi providet.

SCENA TERTIA.

PAMPHILUS, DAVUS.

PA. Quid igitur sibi volt pater? cur simulat? DA. ego
dicam tibi.

22. P. TERENTII ANDRIÆ

Si id succenseat nunc, quia non dat tibi uxorem Chremes,

Ipfus fibi esse injurius videatur : neque id injuriâ :

Priusquam tuum, ut sese habeat, animum ad nuptias perspexerit.

Sed si tu negaris ducere, ibi culpam in te transferet;

Tum illæ turbæ fient. PA. quidvis patiar. DA. pater est, Pamphile :

Difficile est. tum hæc sola est mulier : ¹ dictum ac factum invenerit.

Aliquam causam, quamobrem ejiciat oppido. PA. ejiciat ? DA. citò.

PA. Cedò igitur, quid faciam, Dave ? DA. dic te ducturum. PA. hem ! DA. quid est ?

PA. Ego dicam ? DA. cur non ? PA. nunquam faciam. DA. ne nega.

PA. Suadere noli. DA. ex eâ re quid fiat, vide.

PA. Ut ab illâ excludar, huc concludar. DA. non ita est.

Nempe hoc sic esse opinor dicturum patrem :

Ducas volo hodie uxorem. tu, ducam, inquires :

Cedò, quid jurgabit tecum ? hic reddes omnia,

Quæ nunc sunt certa ei consilia, incerta ut fient,

Sine omni periculo, nam hocce haud dubium est, quin Chremes

Tibi non det gnatam : nec tu eâ causâ ² minueris

Hæc quæ facis, ne is mutet suam sententiam.

Patri dic velle : ut, cum velit tibi jure irasci, non queat.

Nam quod tu speres, propulsabo faciliè : uxorem his moribus

Dabit nemo. inveniet inopem potius, quam te corrum-
pi sinat.

Sed si te æquo animo ferre accipiet, negligentem feceris.

Aliam otiosus quæret. interea aliquid acciderit boni.

¹ *Dictum ac factum*] i. e. Statim, celeriter. Proverbium ut apud Græcos, ἀμα ἔπος, ἀμα ἔργον.

² *Minueris*] i. e. Minus feceris. *Hæc quæ facis*] i. e. Quæ ego nunc hortor te facere, metuens ne Chremes mutet sententiam.

PA. Itân'

PA. Itan' credis? DA. haud dubium id quidem est. PA.
vide quò inducas. DA. quin taces?

PA. Dicam. puerum autem resciscat mihi esse ex illâ,
cautio est:

Nam pollicitus sum suscepturum. DA. ô facinus audax!
PA. hanc fidem

Sibi, me obsecravit, quî se sciret non deserturum, ut
darem.

DA. Curabitur. sed pater adest. cave te esse tristem
sentiat.

SCENA QUARTA.

SIMO, DAVUS, PAMPHILUS.

SI. Reviso, quid agant, aut quid captent consili.

DA. Hic nunc non dubitat, quin te ducturum neges.

Venit meditatus alicunde ex solo loco:

¹ Orationem sperat invenisse se,

Quî differat te: proin tu fac, apud te ut fies.

PA. Modò ut possim, Dave. DA. crede, inquam, hoc
mihi, Pamphile,

Nunquam hodie tecum commutaturum patrem

Unum esse verbum, si te dices ducere.

¹ *Orationem*] Quia ad plenum quod dicturus esset excogitavit; quippe qui venit meditatus ex solo loco, ut oratores solebant graves causas acturi.

SCENA QUINTA.

BYRRHIA, SIMO, DAVUS, PAMPHILUS.

BY. Herus me, relictis rebus, jussit Pamphilum

Hodie observare, ut, quid ageret de nuptiis,

Scirem. id propterea nunc huc venientem sequor:

Ipsum adeò præstò video cum Davo. hoc agam.

24 P. TERENTII ANDRIÆ

SI. Utrumque adesse video. DA. ¹ hem, serva. SI. Pamphile.

DA. Quasi de improvîso respice ad eum. PA. ² ehem pater.

DA. Probé. SI. hodie uxorem ducas, ut dixi, volo.

BY. Nunc nostræ parti timeo, quid hic respondeat.

BY. Neque istuc, neque alibi tibi erit usquam in me mora. BY. hem!

DA. Obmutuit. BY. quid dixit? SI. facis ut te decet, Cùm istuc, quod postulo, impetrò cum gratiâ.

DA. ³ Sum verus? BY. herus, quantum audio, uxore excidit.

SI. I nunc jam intrò, ne in morâ, cùm opus sit, fies.

PA. Eo. BY. nullâne in re esse homini cuiquam fidem?

Verum illud ⁴ verbum est, volgo quod dici solet,

Omnes sibi malle melius esse, quàm alteri.

Ego illam vidi virginem: formâ bonâ

Memini videre; quo æquior sum Pamphilo,

Si se illam in somnis, quàm illum, amplecti maluit.

Renunciabo, ut pro hoc malo mihi det ⁵ malum.

¹ Hem] Admonentis est. *Serva*] Observa.

² Ehem pater] Quasi de improvîso respicit.

³ Sum verus?] i. e. Veridicus. Hoc Davus summissâ voce converfus ad Pamphilum.

⁴ Verbum] i. e. Proverbium, sententia.

⁵ Malum] Non enim dubito quin ob hoc verberet me.

SCENA SEXTA.

DAVUS, SIMO.

DA. ¹ Hic nunc me credit aliquam sibi fallaciam Portare, & ea me hic restitisse gratia.

SI. Quid Davus narrat? DA. æquè quicquam nunc quidem.

SI. Nihilne? hem. DA. nihil prorsus. SI. atqui expectabam quidem.

¹ Hic nunc &c.] Davus hoc ita loquitur ut audiatur à Simone.

DA. Præter

DA. Præter spem evenit : sentio : hoc 2 malè habet virum.

SI. Potin' es mihi verum dicere ? DA. nihil facilius.

SI. Num illi molestæ quippiam hæ sunt nuptiæ, Propter hospitiæ hujusce consuetudinem ?

DA. Nihil hercle : aut si adeò, bidui est, aut tridui Hæc sollicitudo : nôsti ? deinde desinet :

Etenim ipse eam rem rectâ reputavit viâ.

SI. Laudo. DA. dum licitum est illi, dùmque ætas tulit,

Amavit : tum id clam. cavit ne unquam infamiæ

Ea res sibi esset, ut virum fortem decet.

Nunc uxore opus est ; animum ad uxorem appulit.

SI. Subtristis visu' est esse aliquantulum mihi.

DA. Nihil propter hanc rem : sed est, quod succenset tibi.

SI. Quidnam est ? DA. puerile est. SI. quid est ? DA. nihil. SI. quin dic, quid est ?

DA. Ait nimium parcè facere 3 sumptum. SI. mène ? DA. te.

Vix, inquit, 4 drachmis est opsonatus decem :

Num filio videtur uxorem dare ?

Quem, inquit, vocabo ad cœnam meorum æqualium

Potissimum nunc ? &, quod dicendum hic fiet,

Tu quoque perparcè nimium. non laudo. SI. tace.

DA. 5 Commovi. SI. ego, istæc rectè ut fiant, videro.

Quidnam hoc rei est ; quid hic volt veterator sibi ?

Nam si hic mali est quicquam, hem illic est huic rei caput.

2 *Male habet*] i. e. Angit, cruciat. *Virum*] Ironice dicitur.

3 *Sumptum*] Nam tota dies nuptiarum in sacrificiis convivii & salutationibus transigi solebat ; neque id parcè, sed lautè & opiparè.

4 *Drachmis*] Attica drachma æqualis erat Romano denario & valebat nostræ pecuniæ 7. d. ob.

5 *Commovi*] Quia argumenta dixit, quitus proditur non veras esse nuptias.

ACTUS III. SCENA I.

MYSIS, SIMO, DAVUS, LESBIA,
GLYCERIUM.

MYSIS.

T A pol quidem res est, ut dixisti Lesbia:
Fidelem haud ferme mulieri invenias vi-
rum.

SI. Ab Andriâ est ancilla hæc. ' quid nar-
ras? DA. ita est.

MY. Sed hic Pamphilus. SI. quid dicit? MY. firmavit
fidem. SI. hem.

DA. Utinam aut hic surdus, aut hæc muta facta sit.

MY. Nam quod peperisset, jussit tolli. SI. ô Jupiter!
Quid ego audio? actum est, siquidem hæc vera præ-
dicat.

LE. Bonum ingenium narras adolescentis. MY. optu-
mum.

Sed sequere me intrò, ne in morâ illi sis. LE. sequor.

DA. Quod remedium nunc huic malo inveniam? SI.
quid hoc?

Adeón' est demens? ex peregrinâ? jam scio: ah!

Vix tandem sensi stolidus. DA. quid hic sensisse ait?

SI. Hæc primùm adfertur jam mihi ab hoc fallacia.

I Quid narras? DA. ita est] Ita omnes scripti editique, ego v
verba distribuo.

SI. Ab Andriâ est ancilla hæc. DA. Quid narras. SI. Ita est.

Davi verba sunt non interrogantis sed admirantis, & quasi negantis, vel
graviter concedentis. Ita est Simonis sunt confirmantis. Bentleius.

Hanc

Hanc simulant parere, quo Chremetem absterreant.

GL. ² Juno Lucina, fer opem: serva me, obsecro.

SI. Hui, tam citó? ridiculum. postquam ante ostium

Me audivit stare, approperat. non sat commodè

³ Divisa sunt temporibus tibi, Dave, hæc. DA. mihín?

SI. Num immemores ⁴ discipuli? DA. ego, quid nar-
res, nescio.

SI. Hiccine, me si imparatum in veris nuptiis

Adortus esset, quos mihi ludos redderet?

Nunc hujus periclo fit. ego in portu navigo.

² Juno Lucina] Præses puerperii. Ilithyia, Dea Nixia, quam in-
vocabant puerperæ ad opem ferendam. Juno a juvando dicta; Lucina
a producendo in lucem.

³ Divisa] i. e. Digesta & distributa. Temporibus] i. e. Per tem-
pora suo quodque tempore.

⁴ Discipuli] Nempe Pamphilus &c. qui te magistrum habent in his
fallaciis, an illi obliti sunt præscripti tui?

SCENA SECUNDA.

LESBIA, SIMO, DAVUS.

LE. Adhuc, Archilis, quæ adsolent, quæque oportet

Signa esse ad salutem, omnia huic esse video.

Nunc primùm fac, istæc ut lavet: post deinde,

Quod jussi ei dare bibere, & quantum imperavi,

Date: mox ego huc revertor.

Per ecastor scitus puer est natus Pamphilo.

Deos quæso, ut sit superstes: quandoquidem ipse est
ingenio bono;

Cúmque huic est veritus optumæ adolescenti facere in-
juriam.

SI. Vel hoc quis non credat, qui nôrit te, abs te esse
ortum? DA. quidnam id est?

SI. Non imperabat coram, quid opus factó esset puer-
peræ:

Sed postquam egressa est, illis, quæ sunt intus, clamat
de viâ.

O Dave,

28 P. TERENTII ANDRIÆ

O Dave, itan' contemnor abs te? aut itane tandem idoneus

Tibi videor esse, quem tam aperte fallere incipias dolis? Saltem accurate, ut metui videar certe, si resciverim.

DA. Certe hercle nunc hic se ipſus fallit, haud ego. si. edixi tibi,

Interminatus sum, ne faceres. num veritus? quid retulit?

Credon' tibi hoc nunc, peperisse hanc è Pamphilo?

DA. Teneo, quid erret: quid agam, habeo. si. quid taces?

DA. ¹ Quid credas? quasi non tibi renunciata sint hæc sic fore.

si. Mihî n' quisquam? DA. ² eho, an tute intellexi hoc adſimulari? si. irrideor.

DA. Renunciatum est: nam quî istæc tibi incidit suspicio?

si. Quî? quia te nôram. DA. quasi tu dicas, factum id consilio meo.

si. Certe enim ſcio. DA. non fatîs me pernôſti etiam, qualis ſim, Simo.

si. Egône te? DA. ſed, ſi quid narrare occœpi, continuò dari

Tibi verba cenſes. si. falſó. DA. itaque hercle nihil jam mutire audeo.

si. Hoc ego ſcio unum, neminem peperisse hîc. DA. intellexi?

Sed nihilo ſecius mox deferent puerum huc ante oſtium. Id ego jam nunc tibi renuncio, here, futurum, ut ſis ſciens:

Ne tu hoc mihi poſterioriùs dicas, Davi factum consilio, aut dolis.

Prorſus à me opinionem hanc tuam eſſe ego amotam volo.

¹ Quid credas] Repetit verbum quod modo dixit Simo Credon' tibi &c. quare adjuvandum pronuntiatione eſt.

² Eho an &c.] Fingit ſe admirari ſolentiam ſcîs ut eum ad ita credendum tanto magis impellat.

si. Unde

SI. Unde id scis? DA. audivi, & credo. multa concurrunt simul,

Quî conjecturam hanc nunc facio. jam primùm hæc se e Pamphilo

Gravidam dixit esse. ³ inventum est falsum. nunc, postquam videt

Nuptias domi apparari, missa est ancilla illico

Obstetricem accersitum ad eam, & puerum ut adferret simul.

Hoc nisi fit, puerum ut tu videas, ⁴ nil moventur nuptiæ.

SI. Quid ais? cum intellexeras,

Id consilii capere, cur non dixisti extemplo Pamphilo?

DA. Quis igitur eum ab illâ abstraxit, nisi ego? nam omnes nos quidem

Scimus, quàm miserè hanc amârit. nunc sibi uxorem expetit.

Postremò ⁵ id mihi da negotî: tu tamen idem has nuptias

Perge facere ita, ut facis: & id spero adjuturos Deos.

SI. Immo abi intrò: ibi me opperire, & quod parato opus est, para.

Non impulit me, hæc nunc omnino ut crederem.

Atque haud scio, an, quæ dixit, sint vera omnia:

Sed parvi pendo. illud mihi multo maxumum est,

Quod mihi pollicitu' est ipse gnatus. nunc Chremem

Conveniam: orabo gnato uxorem. id si impetro

Quid alias malim, quàm hodie has fieri nuptias?

Nam gnatus quod pollicitu' est, haud dubium est mihi,

Si nolit, quin eum meritò possim cogere.

Atque adeò in ipso tempore eum ipsum obviám.

³ *Inventum est falsum*] Scil. ut tu, Simo credis. Ejus enim errore utitur Davus ad fallaciam suam meliùs promoverem.

⁴ *Nil moventur &c.*] Non perturbari posse nuptias credunt nisi puerum supposititium ostentari tu videas ante ostium.

⁵ *Id negotî?*] Ut Pamphilum in officio retineam.

SCENA TERTIA.

SIMO, CHREMES.

SI. Jubeo Chremetem. CH. oh, teipsum quærebam.

SI. & ego te. CH. optatò advenis.

Aliquot me adiere, ex te auditum qui aiebant, hodie filiam

Meam nubere tuo gnato. id viso, tunc, an illi insaniant.

SI. Ausculta: paucis & quid ego te velim, & tu, quod quæris scies.

CH. Ausculto: loquere, quid velis.

SI. ¹ Per ego te Deos oro, & nostram amicitiam, Chreme,

Quæ incepta a parvis cum ætate accrevit simul,

Perque unicam gnatam tuam, & gnatum meum,

Cujus tibi potestas summa servandi datur;

Ut me adjuves in hac re, atque ita, uti nuptiæ

Fuerant futuræ, fiant. CH. ² ah, ne me obsecra:

Quasi hoc te orando a me impetrare oporteat.

Alium esse censes nunc me, atque olim, cum dabam?

Si in rem est utrique, ut fiant, accersi jube.

Sed si ex eâ re plus mali est, quàm commodi

Utrique; id oro te, in commune ut consulas,

Quasi illa tua sit, Pamphilique ego sim pater.

SI. Immo ita volo, itaque postulo ut fiat, Chreme:

Neque postulem abs te, nî ipsa res moneat. CH. quid est?

SI. Iræ sunt inter Glycerium & gnatum. CH. audio.

SI. Ita magnæ, ut sperem posse avelli. CH. fabulæ.

¹ Per ego &c.] Per in obtestationibus fere solet separari a suo accusativo interjecto nominativo ego ut

— Per ego has lacrymas dextramque tuam te &c.

Virg.

² Ab ne me obsecra] Placabilis & lenis per totam fabulam inducitur Chremes; ut Simo vehemens & concitator naturâ, at in agendis rebus sedulus & prudens.

SI. Profectò sic est. CH. sic hercle, ut dicam tibi:
Amantium iræ, amoris integratio est.

SI. Hem, id te oro, ut ante eamus, dum tempus datur,
Dùmque ejus lubido oclusa est contumeliis;
Priusquam harum scelera & lacrumæ confictæ dolis
Reducunt animum ægrotum ad misericordiam,
Uxorem demus. spero consuetudine, &
Conjugio liberali devinctum, Chreme,
Dein faciliè ex illis sese emerfurum malis.

CH. Tibi ita hoc videtur: at ego non posse arbitror,
Neque illum hanc perpetuò habere, neque me perpeti,

SI. Quî scis ergo istuc, nisi periculum feceris?

CH. At istuc periculum in filiâ fieri, grave est.

SI. Nempe incommoditas denique huc omnis redit;
Si eveniat, quod Dî prohibeant, discessio.

At si corrigitur, quot commoditates, vide.

Principio, amico filium restitueris:

Tibi generum firmum, & filiæ invenies virum.

CH. Quid istic? si ita istuc animum induxti esse utile,
Nolo tibi ullum commodum in me claudier.

SI. Meritò te semper maxumi feci, Chreme.

CH. Sed quid ais? SI. quid? CH. quî scis eos nunc dis-
cordare inter se?

SI. Ipsus mihi Davus, qui intimu' est eorum consiliis,
dixit:

Et is mihi suadet, nuptias, quantum queam, ut maturem.
Num, censes, faceret, filium nisi sciret eadem hæc
velle?

Tute adeò jam ejus verba audies. heus, evocate huc
Davum.

Atque eccum, video ipsum foras exire.

³ *Discessio*] i. e. Divortium, quod fœminis gravi aliqua injuria lace-
fitis Athenienses permittebant.

SCENA QUARTA.

DAVUS, SIMO, CHREMES.

DA. Ad te ibam. SI. quidnam est?

DA. Cur uxor non accerfitur? jam ¹ advesperascit. SI. audín?

Ego dudum non nil veritus sum, Dave, abs te, ne faceres idem,

Quod volgus fervorum solet, dolis ut me deluderet,
Propterea quòd amat filius. DA. egón' istuc facerem?
SI. credidi:

Idque adeò metuens vos celavi, quod nunc dicam. DA. quid? SI. scies:

Nam propemodum habeo tibi jam fidem. DA. tandem cognôsti, qui siem.

SI. Non fuerant nuptiæ futuræ. DA. quid; non? SI. sed eâ gratiâ

Simulavi, vos ut pertentarem. DA. quid ais? SI. sic res est. DA. vide.

Nunquam istuc quivi ego intelligere. vah consilium calidum!

SI. Hoc audi. ut hinc te introire jussi, opportunè hic fit mihi obviâ.

DA. Hem, numnam periimus? SI. narro huic, quæ tu dudum narrâsti mihi.

DA. Quidnam audio? SI. gnatam ut det oro, víxque id exoro. DA. occidi.

SI. Hem, quid dixti? DA. ² optumè inquam factum. SI. nunc per hunc nulla est mora.

CH. Domum modò ibo: ut apparentur, dicam: atque huc renuncio.

¹ *Advesperascit*] Ex ritu nuptiarum hoc dicitur. Nam noctu uxor ducebatur domum prælatis facibus.² *Optumè*] Bene usus est voce *optimè* ob similitudinem soni ad vocem *occuldi*, ut herum inquirentem fallat.

SI. Nunc te oro, Dave ; quoniam solus mihi effecisti
has nuptias :

DA. Ego verò solus. SI. corrigere mihi gnatum porro
enitere.

DA. Faciam hercle sedulò. SI. potes nunc, dum animus
irritatus est.

DA. Quiescas. SI. age igitur : ubi nunc est ipse ? DA.
mirum, nî domi est.

SI. Ibo ad eum, atque eadem hæc, quæ tibi dixi, dicam
itidem illi. DA. nullus sum.

Quid causæ est, quin hinc in pistrinum rectâ proficiscar
viâ !

Nihil est preci loci relictum : jam perturbavi omnia :
Herum fefelli : in nuptias conjeci herilem filium :

Feci hodie, ut fierent, insperante hoc, atque invito
Pamphilò.

Hem astutias ! quòd si quiêsssem, nihil evenisset mali.

Sed eccum ipsum video : occidi :

Utinam mihi esset aliquid hîc, quòd nunc me præcipi-
tem darem.

3 Solus] Quod non est affirmantis sed seipsum increpantis.

SCENA QUINTA.

PAMPHILUS, DAVUS.

PA. Ubi illic scelus est, qui me perdidit ? DA. perii.

PA. atque hoc confiteor

Jure obtigisse ; quandoquidem tam iners, tam nulli con-
fili

Sum. servón' fortunas meas me commisisse futili ?

Ergo precium ob stultitiam fero : sed inultum id nun-
quam a me auferet.

DA. Posthac incolumem sat scio fore me, nunc si devi-
to hoc malum.

PA. Nam quid ego nunc dicam patri ? negabón' velle
me, modò

Qui sum pollicitus ducere ? quâ fiduciâ id facere audeam ?

D

Nec

34 P. TERENTII ANDRIÆ

Nec, quid me nunc faciam, scio. DA. nec quid me, atque id ago sedulô.

Dicam aliquid jam inventurum, ut huic malo aliquam producam moram.

PA. Oh. DA. Visus sum. PA. ehodum, bone vir, quid ais? vidén' me consiliis tuis

Miserum ¹ impeditum esse? DA. at jam expediam. PA. expedies? DA. certe, Pamphile.

PA. Nempe ut modô. DA. imò meliùs spero. PA. oh, tibi ego ut credam, ² furcifer?

Tu rem impeditam & perditam restituas? hem, quo fretus sum,

Qui me hodie ex tranquillissimâ re conjecisti in nuptias.

An non dixi hoc esse futurum? DA. dixti. PA. quid meritis? DA. ³ crucem.

Sed sine paululùm ad me redeam: jam aliquid dispiciam. PA. hei mihi,

Cum non habeo spatium, ut de tè sumam supplicium, ut volo:

Namque hoc tempus, præcavere mihi me, haud te ulcisci, finit.

¹ *Impeditum*] Impeditus est propriè qui ita pedes habet illigatos ut progredi non possit. *Expediam*] Bene ad impeditum refert.

² *Furcifer*] Furciferi dicebantur servi qui ob furtum, fugam &c. cogebantur a dominis ignominie causa furcam gravem ligneam collo gestare, subligatis in eam manibus; & sic traducebantur prædicantes peccatum.

³ *Crucem*] Bene ait *crucem*. Nam servorum non civium Crux erat supplicium.

ACTUS

ACTUS IV. SCENA I.
CHARINUS, PAMPHILUS, DAVUS.

CHARINUS.

H OCCINE est credibile, aut memorabile,
Tanta ¹ vecordia innata cuiquam ut fiet,
Ut malis gaudeant, atque ex incommodis
Alterius sua ut comparent commoda? ah,
Idne est verum? imò id est genus homi-
mum pessimum,

In denegando modò queis pudor est paululùm :

Post ubi tempus promissa jam perfici,

Tum coacti necessità se aperiunt ;

Et timent ; & tamen res premit denegare.

Ibi tum eorum impudentissima oratio est :

Quis tu es ? quis mihi es ? cur meam tibi ? heus,

² Proximus sum egomet mihi. attamen, ubi fides,

Si roges, nihil pudet. hìc, ubi opus est,

Non verentur : illic, ubi nihil opus est, ibi verentur.

Sed quid agam ? adeámne ad eum, & cum eo injuriam
hanc expostulem ?

Ingeram mala multa ? atque aliquis dicat, nihil promo-
veris.

Multum. molestus certè ei fuero, atque animo morem
gessero.

PA. Charine, & me & te imprudens, nisi quid Dii re-
spiciunt, perdidisti.

¹ *Vecordia*] Vecordia significat non tantum socordiam aut stul-
titiám, aut aliquid illis affine ; sed & animi pravitatem & malignitatem,
cui humanitas ut contraria virtus opponitur.

² *Proximus*] i. e. Carissimus.

CH. Itâne, imprudens? tandem inventa est causa: sol-
visti fidem.

PA. Quid tandem? CH. etiam nunc me ducere istis
dictis postulas?

PA. Quid istuc est? CH. postquam me amare dixi, com-
placita est tibi.

Heu me miserum, qui tuum animum ex animo spe-
ctavi meo!

PA. Falsus es. CH. non tibi satis esse hoc visum solidum
est gaudium,

Nisi me lactâsses amantem, & falsâ spe produceres?

3 Hâbeas. PA. habeam? ah, nescis quantis in malis ver-
fer miser,

Quantâsque hic suis consiliis mihi confecit sollicitudines
Meus carnifex. CH. quid istuc tam mirum, de te si ex-
emplum capit?

PA. Haud istud dicas, si cognôris vel me, vel amorem
meum.

CH. Scio: cum patre altercâsti dudum, & is nunc
propterea tibi

Succenset, nec te quivit hodie cogere, illam ut du-
ceres.

PA. Imò etiam, quò tu minus scis ærumnas meas,

Hæ nuptiæ non apparabantur mihi:

Nec postulabat nunc quisquam uxorem dare.

CH. Scio: tu coactus tuâ voluntate es. PA. mane;

Nondum scis. CH. scio equidem illam ducturum esse te.

PA. Cur me enecas? hoc audi. nunquam destitit

Instare, ut dicerem, esse ducturum, patri:

Suadere, orare, usque adeò, donec perpulit.

CH. Quis homo istuc? PA. Davos? CH. Davos? quam-
obrem? PA. nescio:

Nisi mihi Deos fuisse iratos, qui auscultaverim.

CH. Factum hoc est, Dave? DA. factum est. CH. hem,
quid ais, scelus?

At tibi Dî dignum factis exitium duint.

Eho, dic mihi, si omnes hunc conjectum in nuptias

3 Hâbeas] Permissio animi irati.

Inimici

Inimici vellent, quod, nî hoc, consilium darent ?

DA. Deceptus sum, at non defatigatus. CH. scio.

DA. Hâc non successit, aliâ aggrediemur viâ :

Nisi id putas, quia primò processit parum,

Non posse jam ad salutem converti hoc malum.

PA. Imò etiam : nam satis credo, si advigilaveris,

4 Ex unis geminas mihi conficies nuptias.

DA. Ego, Pamphile, hoc tibi pro servitio debeo,

Conari manibus, pedibus, noctesque & dies

Capitis periculum adire : dum prosum tibi.

Tuum 'st, si quid præter spem evenit, mî ignoscere.

Parum succedit, quod ago ; at facio sedulô.

Vel melius tute reperi, me missum face.

PA. Cupio. restitue in quem me accepisti locum.

DA. Faciam. PA. at jam hoc opus est. DA. hem, 'st,

mane, 5 crepuit à Glycerio ostium.

PA. Nihil ad te. DA. quæro. PA. hem, nunc cine de-

rum ? DA. at jam hoc tibi inventum dabo.

4. *Ex unis*] Nuptiis, i. e. ex uno matrimonio. Nota hic obiter unus - a - um in plurali non usurpari nisi cum nominibus singulari numero carentibus.

5. *Crepuit a Glycerio ostium*] In Græciâ fores non introrsum sed in viam publicam aperiebantur ; itaque exiturus quisque intus sono seu crepitu præmonebat prætereuntem ne impulsu de improvviso januæ læderetur.

SCENA SECUNDA.

MYSIS, PAMPHILUS, CHARINUS, DAVUS.

MY. 1 Jam ubi ubi erit, inventum tibi curabo, & mecum adductum

Tuum Pamphilum : tu modò, anime mi, noli te macerare.

PA. Mysis, quid est ? MY. hem Pamphile, optumè te mihi offers. PA. quid est ?

MY. Orare jussit, si se ames, hera, jam ut ad sese venias :

1 *Jam ubi ubi &c.*] In egressu conversa alloquitur Glycerium.

38 P. TERENTII ANDRIÆ

Videre ait te cupere. PA. vah, perii. hoc malum integrascit.

Siccine me, atque illam operâ tuâ nunc miseros sollicitarier?

Nam idcirco accersor, nuptias quod mi apparari sensit.

CH. Quibus quidem quàm facile potuerat quiesci, si hic quiesset.

PA. Age, si hic non insanit fatis suâ sponte, ² instiga.

MY. atque ædopol,

Ea res est; propterea que nunc misera in moerore est.

PA. Myfis,

Per omnes tibi adjuro Deos, nunquam eam me deserturum:

Non, si capiundos mihi sciam esse inimicos ⁴ omnes homines.

Hanc mihi expetivi; contigit: conveniunt mores: valeant,

Qui inter nos discidium volunt: hanc, nisi mors, mi adimet nemo.

MY. Resipisco. PA. ³ non Apollinis magis verum, atque hoc, responsum est.

Si poterit fieri, ut ne pater per me stetisse credat,

Quò minus hæ fierent nuptiæ, volo. sed si id non poterit;

Id faciam, in proclivi quod est, per me stetisse ut credat.

Quis videor? CH. miser æquè atque ego. DA. consilium quaero. CH. ⁶ fortis;

Siquid conere. DA. hoc ego tibi profectò effectum reddam.

² *Instiga*] i. e. Punge, stimula, quo magis irritetur. Ironica reprehensio.

³ *Myfis*] Asseveratio est, si a nomine ejus incipias cum quo loqueris.

⁴ *Omnes homines*] In amore exprimendo miram hic prudentiam & verecundiam ostendit, cum omnes homines maluit dicere quàm aperte patrem, cujus metu promisit nuptias.

⁵ *Non Apollinis &c.*] Nam Oraculum Apollinis Delphis omnium erat celeberrimum.

⁶ *Fortis siquid &c.*] Vulgata lectio est CH. *Fortis*. PAM. *Scio quid conere*. Cujus sensum cum nemo adhuc interpretum exprimere potuit, Bentleii emendationem secutus sum.

PA. Jam hoc opus est. DA. quin jam habeo. CH. quid est? DA. huic, non tibi, habeo; ne erres.

CH. Sat habeo. PA. quid facies, cedó? DA. dies mihi hic ut satis sit, vereor,

Ad agendum: ne vacuum esse me nunc ad narrandum credas.

Proinde hinc vos 7 amolimini: nam mî impedimento estis.

PA. Ego hanc visam. DA. quid tu? quò hinc te agis?

CH. verum vis dicam? DA. imò etiam:

Narrationis incipit mihi initium. CH. quid me fiet?

DA. Eho tu impudens, non satis habes, quòd tibi dieculam addo,

Quantum huic promoveo nuptias? CH. Dave, attamen. DA. quid ergo?

CH. Ut ducam. DA. ridiculum. CH. huc face ad me venias, siquid poteris.

DA. Quid veniam? nihil habeo. CH. attamen, si quid.

DA. age, veniam. CH. si quid,

Domi ero. DA. Tu, Myfis, dum exeo, parumper operire me híc.

MY. Quapropter? DA. ita factó est opus. MY. matura.

DA. jam, inquam, híc adero.

7 *Amolimini*] Amolimur ea quæ magnâ cum difficultate tolluntur
• medio.

SCENA TERTIA.

MY S I S.

NILNE esse proprium cuiquam? Dî vos tram fidem!
Summum bonum esse heræ putabam hunc Pamphilum,
Amicum, amatorem, virum, in quovis loco
Paratum: verum ex eo nunc misera quem capit
Laborem? facile híc plus mali est, quàm illic boni.

1 *Summum bonum*] Alludit ad philosophos, qui plurima omnes differunt de summo hominis bono.

Sed Davus exit. mi homo, quid istuc, obsecro, est?
Quò portas puerum? —

SCENA QUARTA.

DAVUS, MYSIS.

DA. Mysis, nunc opus est tuâ
Mihi ad hanc rem expromptâ malitiâ atque astutiâ.
MY. Quidnam incepturus? DA. accipe a me hunc ocyûs,
Atque ante nostram januam appone. MY. obsecro,
Humine? DA. ¹ ex arâ hinc fume verbenas tibi,
Atque eas substerne. MY. quamobrem id tute non facis?
DA. Quia, si fortè opus sit ad herum jurandum mihi
Non apposuisse, ut ² liquidò possim. MY. intelligo.
Nova nunc religio in te istæc incessit. cedô.
DA. Move ocyûs te, ut, quid agam, porro intelligas.
Proh Jupiter! MY. quid? DA. sponsæ pater intervenit.
Repudio quod consilium primùm intenderam.
MY. Nescio quid narres. DA. ego quoque hinc ab dex-
terâ
Venire me adsimulabo. tu, ut subservias
Orationi, utcunque opus sit, verbis, vide.
MY. Ego quid agas, nihil intelligo: sed, si quid est,
Quod meâ operâ opus sit vobis, aut tu plus vides,
Manebo, ne quid vestrum remorer commodum.

¹ Ex arâ] In scenâ duæ fuerunt aræ; dextra Baccho in Tragœ-
diâ, Apollini in Comœdiâ sinistra. In hac arâ *verbenæ* i. e. sacre fron-
des imponebantur Apollini.

² Liquidò] i. e. Pure & manifeste, sine exceptione aut scrupulo con-
scientiæ.

SCENA QUINTA.

CHREMES, MYSIS, DAVUS.

CH. Revertor, postquam, quæ opus fuere ad nuptias
Gnatæ, paravi, ut jubeam accerfi. sed quid hoc?

Puer

Puer hercle est. mulier, tûn' apposuiſti? MY. ubi illic est?

CH. non mihi reſpondeſ? MY. nuſquam eſt. vœ miſeræ mihi;

Reliquit me homo, atque abiit. DA. Dî voſtram fidem,
1 Quid turbæ eſt apud forum? quid illic hominum li-
tigant?

Tum annona cara eſt. quid dicam aliud, neſcio.

MY. 2 Cur tu, obſecro, hîc me ſolam? DA. hem, quæ hæc eſt fabula?

Eho, Myſis, puer hic unde eſt? quîſve huc attulit?

MY. Satin' ſanus eſ, qui me id rogit? DA. quem ego igitur rogem,

Qui hîc 3 neminem alium videam? CH. miror, unde ſit.

DA. Dicturân' quod rogo? MY. au. DA. concede 4 ad dexteram.

MY. Deliras. non tute ipſe? DA. 5 verbum ſi mihi

Unum, præterquam quod te rogo, faxis, cave.

MY. Malè dicis. DA. unde eſt? dic claré. MY. a nobis.

DA. ha, ha, hæ.

Mirum verò, impudenter mulier ſi facit

Meretrix. CH. ab Andriâ eſt ancilla hæc, quantum in-
telligo.

DA. Adeón' videmur vobis eſſe idonei,

In quibus ſic illudatis? CH. veni in tempore.

DA. 6 Propera adeo puerum tollere hinc ab januâ.

Mane: cave quóquam ex iſtôc exceſſis loco.

MY. Dii te eradicient: ita me miſeram territas.

DA. Tibi ego dico, an non? MY. quid viſ? DA. at eti-
am rogas?

Cedò, cujum puerum hîc appoſuiſti, dic mihi.

1 *Quid turbæ &c.*] Hæc verba ſunt quaſi venientis a foro.

2 *Cur tu obſecro &c.*] Apoſiopſis—obſtruente ei os Davo multa cla-
moſè & properè interroganti.

3 *Neminem*] Diſſimulat ſibi viſum eſſe Chremetem.

4 *Ad dexteram*] A ſiniſtrâ enim ſtabat Chremes.

5 *Verbum ſi &c.*] Commiſſatur ſummîſſâ voce cum geſtu & vultu.

6 *Propera adeo &c.*] Hic verſus clare dicitur; ſequens ne ſenex
audiat, preſſè.

42 P. TERENTII ANDRIÆ

MY. Tu nescis? DA. mitte id, quod scio: dic, quod rogo.

MY. Vestri. DA. cuius vestri? MY. Pamphili. DA. 7 hem, quid? Pamphili?

MQ. Eho, an non est? CH. 9 rectè ego semper fugi has nuptias.

DA. O facinus animadvertendum! MY. quid clamitas?

DA. 9 Quémne ego heri vidi ad vos adferri vesperi?

MY. O hominem audacem! DA. verum. vidi Cantharam Subfarcinatam. 11. Diis pol habeo gratias, Cum in pariundo aliquot adfuerunt 10 liberæ.

DA. Næ illa illum haud novit, cuius caus hæc incipit. Chremes, si positum puerum ante ædes viderit, Suam gnatam non dabit: tanto hercle magis dabit.

CH. Non hercle faciet. DA. nunc adeo, ut tu sis sciens, Nisi puerum tollis, jam ego hunc in mediam viam Provolvam: tèque ibidem pervolvam in luto.

MY. Tu pol, homo, non es sobrius. DA. fallacia

Alia aliam trudit. jam susurrari audio,

Civem Atticam esse hanc. CH. hem. DA. coactus legibus Eam uxorem ducet. MY. au, obsecro, annon civis est?

CH. 11 Jocularium in malum insciens pene incidi.

DA. Quis hîc loquitur? ô Chreme, per tempus advenis:

Ausculta. CH. audiavi jam omnia. DA. anne tu omnia?

CH. Audiavi, inquam, a principio. DA. audistin' obsecro? hem

Scelera: hanc jam oportet in cruciatum hinc abripi.

Hic est ille: non te credas Davum ludere.

MY. Me miseram: nil pol falsi dixi, mi senex.

7 Hem, quid, Pamphili] Hoc clare & cum repetitione vocis Pamphili, ut audiat senex & animadvertat. Copatur hic Davus ut & ignarissimum se ostendat, & ut Pamphilus nominetur.

8 Recte ego Sc.] Hic efficit quod vult Davus ut Pamphili esse puerum cognoscat Chremes ideoque generum eum recuset.

9 Quemne ego Sc.] Ut negando irritet Myfidem ad confirmanda quæ vult.

10 Liberæ] Servis enim non licebat testimonium perhibere.

11 Jocularium] Per antiphrasin pro gravi & serio.

CH. Novi omnem rem. est Simo intus? DA. est. MY.
¹² ne me attigas

Scelestæ. si pol Glycerio non omnia hæc.

DA. Eho inepta, nescis quid sit actum. MY. quâ sciam?

DA. Hic focer est. alio pacto haud poterat fieri,

Ut sciret hæc, quæ volumus. MY. prædiceres.

DA. Paulum interesse censes, ex animo omnia,

Ut fert natura, facias, an de industriâ?

¹² Ne me &c.] Post Chremetis egressum Davus gestiens præ lætitiâ ludos facit Myfidi & blanditias.

SCENA SEXTA.

CRITO, MYSIS, DAVUS.

CR. In hac habitâsse plateâ dictum est Chrysidem;

Quæ sese inhonestè optavit parere hic divitias

Potius, quàm in patriâ honestè pauper vivere.

Ejus morte ea ad me lege redierunt bona.

Sed quos perconter, video. salvete. MY. obsecro,

Quem video? estne hic Crito, sobrinus Chrysidis?

Is est. CR. ô Mysis, salve. MY. salvos sis, Crito.

CR. Itân? Chrysis? hem. MY. nos quidem pol miseras perdidit.

CR. Quid vos? quo pacto hic? satine rectè? MY. nôsne? sic

Ut quimus, aiunt; quando, ut volumus, non licet.

CR. Quid Glycerium? jam hic suos parentes reperit?

MY. Utinam. CR. an nondum etiam? haud auspicatò huc me appuli:

Nam pol, si id scissem, nunquam huc tetulissem pedem:

Semper enim dicta est ejus hæc atque habita est soror:

Quæ illius fuerunt, possidet. nunc, me hospitem

Lites sequi, quàm id mihi sit facile atque utile,

Aliorum exempla commonent, simul arbitror,

Jam esse aliquem amicum, & defensorem ei: nam ferè

44 P. TERENTII ANDRIÆ

Grandiuscula jam profecta est illine. clamitent,
Me ¹ sycophantam hæreditates persequi,
Mendicum. tum, ipsam despoliare non libet.

MY. O optume hospes, pol, Crito, ² antiquum obtines.

CR. Duc me ad eam, quando huc veni, ut videam.

MY. maxumé.

DA. Sequar hos: nolo me in tempore hoc videat fenex.

¹ *Sycophantam*] i. e. Delatorem. Nam Attica ficum feracissima erat, & cum, qui exportabat eas clanculum nec portorium solvebat, ad iudices proderetur, delator vocatus est *sycophanta* ἀγορεύων τὸν σῦκα φάινει.

² *Antiquum*] Consuetum tuum æquum & bonum morem.

ACTUS V. SCENAI.

CHREMES, SIMO.

CHREMES.

ARTIS jam, satis, Simo, spectata erga te amicitia est mea:

Satis pericli coepi adire: orandi jam finem face.

Dum studeo obsequi tibi, penè ¹ illusi vitam filiae.

SI. Imò enim nunc cum maxumè abs te oro, Chreme, Ut beneficium, verbis initum dudum, nunc re comprobos.

CH. Vide quàm ² iniquus sis præ studio. dum id efficias quod cupis,

Neque modum benignitatis, neque quid me ores, cogitas:

¹ *Illusi*] Illudere est per ludum nocere.

² *Iniquus præ studio*] i. e. Æquum parvi pendens modò id quod cupis efficias.

Nam si cogites, remittas jam me onerare injuriis.

SI. Quibus? CH. at rogitas? perpulisti me, ut homini adolescentulo,

In alio occupato amore, abhorrenti ab re uxoriâ

Filiam darem in³ seditionem, atque in incertas nuptias;

Ejus labore atque ejus dolore gnato ut medicarer tuo.

Impetrâsti: incepti, dum res tetulit: nunc non fert: feras.

Illam hinc civem esse ajunt: puer est natus: nos missos face.

SI. Per ego te Deos oro, ut ne illis animum inducas credere,

Quibus id maxume utile est illum esse quàm deterri-
mum.

Nuptiarum gratiâ hæc sunt ficta atque incepta omnia.

Ubi ea causa, quamobrem hæc faciunt, erit adempta his, desinent.

CH. Erras. cum Davo egomet vidi jurgantem ancillam.

SI. scio. CH. at

Vero vultu; cum, ibi me adesse, neuter dum præsenferat.

SI. Credo; & id facturas, Davus dudum prædixit mihi:

Et nescio quid tibi sum oblitus hodie ac volui dicere.

³ *Seditionem*] i. e. Continuas dissensiones & rixas cum marito.

SCENA SECUNDA.

DAVUS, CHREMES, SIMO, DROMO.

DA. Animo nunc jam otioso esse impero. CH. hem Davom tibi.

SI. Unde egreditur? DA. meo præsidio, atque hospitis.
SI. quid illud mali est?

DA. Ego commodiorem hominem, adventum, tempus non vidi. SI. scelus.

Quemnam hic laudat? DA. omnis res est jam¹ in vado.

SI. cesso alloqui.

¹ *In vado*] In tuto, citra discrimen. Metaph. a natantibus vel navigantibus.

Quem?

46 P. TERENTII ANDRIÆ

DA. Herus est : quid agam ? SI. ô salve, bone vir. DA. chem Simo, ô noster Chremes.

Omnia apparatus jam sunt intus. CH. curâsti probé.

DA. Ubi voles, accersere. SI. bene sané. id enimvero hinc nunc abest.

Etiam tu hoc responde, quid istic tibi negoti est ? DA. mihín ? SI. ita.

DA. Mihíne ? SI. tibi ergo. DA. modò introii. SI. quasi ego, quàm dudum, rogem.

DA. ² Cum tuo gnato uná. ³ SI. áppe est intus Pamphilus ? crucior miser.

Eho, non tu dixisti esse inter eos inimicitias, carnufex ?

DA. Sunt. SI. cur igitur híc est ? CH. quid illum censes ? cum illâ litigat.

DA. Immo verò indignum, Chreme, jam facinus faxo ex me audies.

Nescio qui senex modò venit : ellum, confidens, ⁴ catus :

Cum faciem videas, videtur esse quantivis precî :

⁵ Tristis severitas inest in vultu, atque in verbis fides.

SI. Quidnam apportas ? DA. nil equidem, nisi quod illum audiui dicere,

SI. Quid ait tandem ? DA. Glycerium se scire civem esse Atticam.

SI. Hem Dromo, Dromo. DA. quid est ? SI. Dromo. DA. audi. SI. verbum si addideris. Dromo.

DA. Audi obsecro. DR. quid vis ? SI. sublimem hunc intrò rape, quantum potes.

DR. Quem ? SI. Davom. DA. quamobrem ? SI. quia lubet. rape, inquam. DA. quid feci ? SI. rape.

² Cum tuo gnato] Ita turbatur Davus, ut omnes fallacias jam amittat, & oppressus dum malum cominus perhorrescit, prodit Pamphilum.

³ Anne est intus Pamphilus] Causa iræ, vera & vehemens, exhinc alte — Vocem Comædia tollit,

Iratusque senex tumido delitigat ore.

⁴ Catus] i. e. Prudens, cordatus.

⁵ Tristis] In laudem aliquando vox tristis sumitur, ut Cic. *Judex tristis & integer*.

DA. Si quicquam mentitum invenies, occidito. SI. nihil audio,
Ego jam te ⁶ commotum reddam. DA. tamen etsi hoc verum est? SI. tamen.
Cura adservandum vinctum: atque audin' ? ⁷ quadrupedem constringito.
Age nunc jam: ego pol hodie, si vivo, tibi Ostendam, herum quid sit periculi fallere,
Et illi, patrem. CH. ah, nè sævi tantopere, SI. ô Chreme, Pietatem gnati! nōne te miseret mei?
Tantum laborem capere ob talem filium?
Age, Pamphile: exi, Pamphile: ecquid te pudet?

⁶ *Commotum reddam*] Excitabo securum & me contemnētem.

⁷ *Quadrupedem*] Athenienses servos ubi gravius quid admisissent, vinculis quibusdam ligneis constringebant, quæ ipsorum colla ita depresserunt, ut quadrupedum instar cogerentur stare nec possent caput erigere. Hoc genus supplicii *κυναισμός* appellabatur a *κύπλω* inclino.

SCENA TERTIA.

PAMPHILUS, SIMO, CHREMES.

PA. Quis me volt? perii, pater est. SI. quid ais omnium? CH. ah!
Rem potius ipsam dic, ac mitte malè loqui.
SI. Quasi quicquam in hunc jam gravius dici possiet.
Ain' tandem? civis Glycerium est? PA. ita prædicant.
SI. Ita prædicant? ô ingentem confidentiam!
Num cogitat, quid dicat? num facti piget?
Num ejus color pudoris signum usquam indicat?
Adeón' ¹ impotenti esse animo, ut præter civium Morem, atque ² legem, & sui voluntatem patris, Tamen hanc habere studeat cum summo probro?
PA. Me miserum; SI. hem, modóne id demum sensisti, Pamphile?

¹ *Impotenti*] Impotens dicitur qui sibi suisque cupiditatibus imperare non potest.

² *Legem*] Nam lex vetabat cum peregrinis nuptias conjungi.

Olim

48 P. T E R E N T I I A N D R I Æ

Olim istuc, olim, cum ita animum induxti tuum,
 Quod cuperes, aliquo pacto efficiundum tibi,
 Eodem die istuc verbum verè in te accidit.
 Sed quid ago? cur me excrucio? cur me macero?
 Cur meam senectutem hujus sollicito amentia?
 An ut pro hujus peccatis ego supplicium sufferam?
 Immo habeat, valeat, vivat cum illâ. PA. mi pater.
 SI. Quid, mi pater? quasi tu hujus indigeas patris.
 Domus, uxor, liberi inventi, invito patre:
 Adducti, qui illam civem hinc dicant. viceris.
 PA. Pater, licetne pauca? SI. quid dices mihi?
 CH. Tamen, Simo, audi, SI. ego audiam? quid audiam,
 Chreme? CH. at tamen dicat sine. SI. age, dicat; sino.
 PA. Ego me amare hanc fateor. si id peccare est, fateor
 id quoque.
 Tibi pater me dedo. quidvis oneris impone: impera.
 Vis me uxorem ducere? hanc amittere? ³ ut potero,
 feram.
 Hoc modò te obsecro, ut ne credas a me ⁴ allegatum
 hunc senem.
 Sine me expurgem, atque illum huc coram adducam.
 SI. adducas? PA. sine, pater.
 CH. Æquum postulat: da veniam. PA. sine te hoc exo-
 rem. SI. sino.
 Quidvis cupio, dum ne ab hoc me falli comperiar
 Chreme.
 CH. Pro peccato magno paulum supplicii satis est patri.

³ *Ut potero, feram*] Obsequium sine voluntate ostendit, & argumen-
 tum est Chremeti talis confessio, ut recuset filiam.

⁴ *Allegatum*] i. e. Subornatum.

SCENA QUARTA.

CRITO, CHREMES, SIMO, PAMPHILUS.

CR. Mitte orare, una harum quævis causa me, ut faci-
 am, monet:
 Vel tu, vel quòd verum est, vel quod ipsi cupio Glycerio.
 CH. An-

CH. Andrium ego Critonem video ? certe is est. CR. salvos sis, Chreme.

CH. Quid tu Athenas ¹ insolens ? CR. evenit. sed hicci-
ne est Simo ?

SI. Hic. mén' quæris ? CR. Simo. SI. eho, tu Glyce-
rium hinc civem esse ais ?

CR. Tu negas ? SI. Itáne huc paratus advenis ? CR. qua
re ? SI. rogas ?

Túne impune hæc facias ? túne hic homines adolescen-
tulos,

Imperitos rerum, eductos liberè, in fraudem illicis,
Sollicitando, & pollicitando eorum animos lætans ?
CR. fanún' es ?

SI. Ac meretricios amores nuptiis conglutinas ?

PA. Perii: metuo ut substat hospes. CH. si, Simo, hunc
nôris fatis,

Non ita arbitrere. bonus est hic vir. SI. hic vir sit bo-
nus ?

Itáne adtemperatè venit hodie in ipsis nuptiis,
Ut veniret antehac nunquam ? est verò huic credendum,
Chreme ?

PA. Nî metuam patrem, habeo pro illâ re, illum quod
moneam probè.

SI. Sycophanta. CR. hem ! CH. ² sic, Crito, est hic ;
mitte. CR. videat, qui fiet.

Si mihi pergit, quæ volt, dicere : ea, quæ non volt, au-
diet.

Ego istæc moveo, aut curo ? non tu tuum malum æquo
animo feres ?

Nam, ego quæ dico, vera, an falsa audieris, jam sciri
potest.

Atticus quidam olim navi fractâ ad Andrum ejectus est,
Et istæc unâ parva virgo. tum ille egens fortè applicat
Primùm ad Chryfidis patrem se. SI. fabulam incoëpat.

CH. fine.

¹ *Insolens*] i. e. Insolitus, infuetus.

² *Sic*] Scilicet iracundus, ne morere quid temere effutiat.

CR. Itâne verò obturbat? CH. perge. CR. tum is mihi cognatus fuit.

Qui eum recepit. ibi ego audiui ex illo, sese esse Atticum.

Is ibi mortuus est. CH. ejus nomen? CR. nomen tam citò? Phania. CH. hem.

Perii. CR. verùm hercle opinor fuisse Phaniam. hoc certò scio,

³ Rhamnufium se aiebat esse. CH. ô Jupiter! CR. eadem hæc, Chreme,

Multi alii in Andro tum audivere. CH. utinam id sit quod spero. eho, dic mihi,

Quid eam tum? suàmne esse aiebat? CR. non. CH. cujam igitur? CR. fratris filiam.

CH. Certe mea est. CR. quid ais? SI. quid tu ais? PA. arrige aures, Pamphile.

SI. Quî credis? CH. Phania illic frater meus fuit. SI. ⁴ nôram, & scio.

CH. Is hinc bellum fugiens, méque in Asiam persequens, proficiscitur.

Tum illam hîc relinquere est veritus. postilla nunc primum audio,

Quid illo sit factum. PA. vix sum apud me: ita animus commotus est metu,

Spe, gaudio, mirando hoc tanto, tam repentino bono.

SI. Næ istam multimodis tuam inveniri gaudeo. PA. credo, pater.

CH. At mihi unus ⁵ scrupulus etiam restat, qui me malè habet. PA. dignus es,

Cum tuâ religione, odio. nodum in ⁶ scirpo quæris. CR. quid isthuc est?

CH. Nomen non convenit. CR. fuit hercle huic aliud parvæ. CH. quod, Crito?

³ *Rhamnufium*] Rhamnus erat Atticæ pagus.

⁴ *Nôram*] Scil. Phaniam. *Et scio*] Tuum fratrem fuisse.

⁵ *Scrupulus*] Difficultas sive anxietas. Metaph. a scrupulo sive scrupo lapide minimo qui in calceo latens lædit & molestus est cuiquam ambulanti.

⁶ *Scirpo*] Scirpi junci sunt palustres leves admodum & enodes.

ACT. V. SCEN. IV. 51

Numquid meministi? CR. id quæro. PA. egone hujus
memoriam patiar meæ

Voluptati obstare, cum ego possim in hac re medicari
mihi?

Non patiar. heus Chreme: quod quæris, Pasibula est.
CR. ipsa est. CH. ea est.

PA. Ex ipsâ millies audiui. SI. omnes nos gaudere hoc,
Chreme,

Te credo credere. CH. ita me Dii ament, credo. PA.
quid restat, pater?

SI. Jamdudum res reduxit me ipsa in gratiam. PA. ô
lepidum patrem!

De uxore ita, ut possedi, nihil mutat Chremes. CH.
causa optuma est:

Nisi quid pater ait aliud. PA. nempe. SI. scilicet. CH.
dos, Pamphile, est

Decem ⁷ talenta. PA. accipio. CH. propero ad filiam.
eho mecum, Crito:

Nam illam me credo haud nôsse. SI. cur non illam huc
transferri jubes?

PA. Rectè admones. Davo ego istuc dedam jam negoti.
SI. non potest.

PA. Quî? SI. quia habet aliud magis ⁸ ex sese, & ma-
jus. PA. quidnam? SI. vinctus est.

PA. Pater, non ⁹ rectè vinctus est. SI. haud ita jussi. PA.
jube solvi, obsecro.

SI. Age, fiat. PA. at matura. SI. eo intró. PA. ô faustum
& felicem diem!

⁷ Talenta] Talentum valuit nostræ monetæ 137 L. 10 s.

⁸ Ex sese] i. e. Ad se pertinens.

⁹ Rectè] Cum Pamphilus intelligit per non rectè non justâ de causâ,
fenex ludit in ambiguitate vocis, ut qui quadrupedem constringi jusserat;
ideoque non rectè.

S C E N A Q U I N T A.

C H A R I N U S , P A M P H I L U S .

CH. Proviso, quid agat Pamphilus : atque eccum. PA.
aliquis forsân me putet

Non putare hoc verum : at mihi nunc sic esse hoc ve-
rum lubet.

Ego vitam Deorum propterea sempiternam esse arbi-
tror,

Quòd voluptates eorum ¹ propriæ sunt. nam mihi im-
mortalitas

Parta est, si nulla ægritudo huic gaudio intercesserit.

Sed quem ego mihi potissimum optem nunc, cui hæc
narrem, dari ?

CH. Quid illud gaudî est ? PA. Davom video. nemo est,
quem mallet, omnium :

Nam hunc scio mea solidè solum gavifurum gaudia.

¹ *Propria*] Peculiares, perpetuæ.

S C E N A S E X T A.

D A V U S , P A M P H I L U S , C H A R I N U S .

DA. Pamphilus ubinam hic est ? PA. Dave. DA. quis ho-
mo 'st ? PA. ego sum. DA. ô Pamphile.

PA. Nescis, quid mihi obtigerit. DA. certè : sed, quid
mihi obtigerit, scio.

PA. Et quidem ego. DA. more hominum evenit, ut
quod sim nactus mali,

Prius rescisceres tu, quàm ego, tibi quod evenit boni.

PA. Mea Glycerium suos parentes reperit. DA. factum
bene. CH. hem.

PA. Pater amicus summus nobis. DA. quis ? PA. Chre-
mes. DA. narras probè.

PA. Nec mora ulla est, quin jam uxorem ducam. CH.
num ille fomniat

Ea, quæ vigilans voluit ? PA. tum de puero, Dave ?

DA. ah, define :

Solus es, quem diligunt Dî. CH. salvus sum, si hæc vera sunt.

Conloquar. PA. quis homo est ? Charine, in tempore ipso mî advenis.

CH. Bene factum. PA. audisti ? CH. omnia. age, me in tuis secundis respice.

Tuus est nunc Chremes. facturum, quæ voles, scio esse omnia.

PA. Memini : atque adeò longum est, nos illum expectare, dum exeat.

Sequere hæc me ; intus apud Glycerium nunc est. tu Dave, abi domum,

Properè accerse, hinc qui ¹ auferant eam. quid stas ? quid cessas ? DA. eo.

Ne expectetis, dum exeant huc : intus despondebitur : Intus tranfigetur, si quid est, quod restet. ² Plaudite.

¹ *Auferant*] i. e. Transferant, deducant.

² *Plaudite*] Vos, ô spectatores, comædiæ nostræ actionique favete & approbationem manuum applausu ostendite.

PUB. TERENTII

EUNUCHUS.

ACTA LUDIS MEGALENSIBUS, L. POSTUMIO ALBINO, L. CORNELIO MERULA ÆDILIBUS CURULIBUS. EGERE L. AMBIVIVS TURPIO, L. ATTILIUS PRÆNESTINUS. MODOS FECIT FLACCUS CLAUDI, TIBIIS DUABUS DEXTRIS. GRÆCA MENANDRU. ACTA II. M. VALERIO, C. FANNIO COSS.

P E R S O N Æ.

PROLOGUS.

PHÆDRIA adolescens.

PARMENO servus.

THAIS meretrix.

GNATHO parasitus.

CHÆREA adolescens.

THRASO miles.

PYTHIAS ancilla.

CHREMES adolescens.

ANTIPHO adolescens.

DORIAS ancilla.

DORUS eunuchus.

SANGA servus.

SOPHRONA nutrix.

LACHES senex.

Personæ Mutæ.

SIMALIO

DONAX } militis servi.

SYRISCUS }

PAMPHILA adolefcen-
tula.

ARGUMENTUM.

C. SULPICIO APOLLINARI AUCTORE.

 OROREM falsè dictitatam Thaïdis,
Id ipsum ignorans, miles advexit Thraso
Ipsique donat. erat hæc civis Attica.
Eidem Eunuchum quem emerat, tradi jubet
Thaïdis amator Phædria, ac rus ipse abit,
Thrasoni oratus biduum concederet.
Ephebus frater Phædriæ, puellulam
Cum deperiret dono missam Thaïdi,
Ornatu Eunuchi induitur : suadet Parmeno :
Introiit : vitiat virginem. sed Atticus
Civis repertus frater ejus, conlocat
Vitiatam ephebo : Phædriam exorat Thraso.

P. T E R E N T I I
E U N U C H U S.

P R O L O G U S.

I quisquam est, qui placere se studeat
bonis

Quàm plurimis, & minimè multos læ-
dere ;

In his poëta hic nomen profitetur suum.
Tum ¹ si quis est, qui dictum in se in-
clementiùs

Existimavit esse, sic existimet,
Responsum, non dictum esse, quia læsit prior,
Qui ² bene vertendo, & easdem ³ scribendo malè, ex
Græcis bonis Latinas fecit non bonas.
Idem Menandri ⁴ Phasma nunc nuper dedit :

¹ *Siquis*] L. Lavinium intelligit poetam comicum cujus calumniis responderat in prologo Andriæ.

² *Bene*] i. e. Accuratè, fideliter ; ut verbum verbo ex Græco red-deretur: quod ipsum *bene vertere* (inquit Bentleius) est *male scribere La-tine*. Diversa enim est indoles utriusque sermonis.

³ *Scribendo malè*] i. e. Stylo & oratione utendo barbaris & parum Latinis ; quod non ita liberè fabulas verteret, ut in Latio natæ viderentur.

⁴ *Phasma*] Titulus comædiæ quam a Menandro isto Lavinius tran-stulit, ut etiam *Tbesaurus*.

Atque

58 P. T E R E N T I I E U N U C H I

Atque in Thesauro ⁵ scripsit, causam dicere
 Prius unde petitur, aurum quare sit suum,
 Quàm illic, qui petit, unde is sit Thesaurus sibi,
 Aut unde in patrium monumentum pervenerit.
 Dehinc ne frustretur ipse se, aut sic cogitet;
 Defunctus jam sum, nihil est quod dicat mihi.
 Is ne erret, moneo, & definat laeessere:
 Habeo alia multa, quæ nunc condonabitur:
 Quæ proferentur post, si perget lædere
 Ita, ut facere instituit. quam nunc acturi sumus
 Menandri Eunuchum, postquam ædiles emerunt,
 Perfecit, sibi ut inspiciundi esset copia.
 Magistratus cum ibi adesset, ocepta est agi.
 Exclamat, furem, non poëtam fabulam
 Dedisse, & nil dedisse verborum tamen:
 Colacem esse ⁶ Nævî, & Plauti veterem fabulam:
 Parasiti personam inde ablatam, & militis.
 Si id est peccatum, peccatum imprudentiâ est
 Poëtæ, non quo furtum facere studuerit.
 Id ita esse, vos jam judicare poteritis.
 Colax Menandri est: in eâ est parasitus Colax,
 Et Miles gloriosus: eas se non negat
 Personas transtulisse in Eunuchum suam
 Ex Græcâ: sed eas fabulas factas prius
 Latinas scîsse sese, id verò pernegat.
 Quòd si personis isdem uti aliis non licet:
 Quî magis licet currentes servos scribere,
 Bonas matronas facere, meretrices malas,
 Parasitum edacem, gloriosum militem,
 Puerum supponi, falli per servum senem,
 Amare, odisse, suspicari? denique
⁷ Nullum est jam dictum, quod non sit dictum prius.

⁵ *Scripsit, causam &c.*] i. e. Præpostero juris ordine utitur in constructione suæ fabulæ. Itaque *Phasma* totam silentio damnat, *Thesaurum* non totam sed in uno loco.

⁶ *Nævî & Plauti*] Quorum uterque hanc fabulam a Menandro transtulerat.

⁷ *Nullum est &c.*] Præceptor meus Donatus (inquit Hieronymus, qui ab eo grammaticam & rhetoricam didicit) cum hunc Terentii versiculum exponeret, *pereant*, inquit, *qui ante nos nostra dixerunt*.

Quare

Quare æquum est vos cognoscere, atque ignoscere,
 Quæ veteres factitârunt, si faciunt novi.
 Date operam, & cum silentio animum attendite,
 Ut pernoscatis, quid sibi Eunuchus velit.

ACTUS I. SCENA I.

PHÆDRIA, PARMENO.

PHÆDRIA.

UID igitur faciam? non eam? ne nunc
 quidem,
 Cum accersor ultro? an potius ita me
 comparem,
 Non perpeti meretricum contumelias?
 Exclufit, revocat. redeam? non, si me
 obsecret.

Siquidem hercle possis, nil prius, neque fortius:
 Verùm si incipies, neque pertendes gnaviter,
 Atque, ubi pati non poteris, cum nemo expetet,
 Infectâ pace, ultro ad eam venies, indicans
 Te amare, & ferre non posse; ² actum est; ³ ilicet,
 Peristi: eludet, ubi te victum senserit.
 Proin tu, dum est tempus, etiam atque etiam cogita.
 PA. ⁴ Here, quæ res in se neque consilium neque mo-
 dum

¹ *Quid igitur &c.*] Horatius transtulit initium hujus scenæ in lib. 2. Sat. 3.

² *Actum est*] Scil. de te. q. d. nihil amplius agendum est: Hac locutione utuntur Comici cum eum rei finem volunt exprimere, ut nullum sit reliquum remedium.

³ *Ilicet*] i. e. Ire licet. Hæc vox clarè pronunciabatur in funeribus cum omnibus ceremoniis rite peractis Præfica populos domum dimitteret: Ponitur verò per metaph. in fine cujusquam transactæ rei.

⁴ *Here &c.*] Totum hucusque principium scenæ Phædriæ tribuimus Færrum secuti, & Harium, cujus notam in locum vide.

Habet

60 P. TERENTII EUNUCHI

Habet ullum, eam consilio regere non potes.
 In amore hæc omnia insunt vitia, injuriæ,
 Suspiciones, inimicitiae, induciæ,
 Bellum, pax rursus; incerta hæc si tu postules
 Ratione certa facere, nihilo plus agas,
 Quàm si des operam, ut cum ratione insanias.
 Et quod nunc tute tecum iratus cogitas:
 5 Egone illam? quæ illum? quæ me? quæ non? sine
 modò:

Mori me malim: sentiet qui vir fiem.
 Hæc verba unâ mehercle falsâ lacrumulâ,
 Quam, oculos terendo miserè, vix vi expresserit,
 Restinguet; & te ultro accusabit: & dabis ei
 Ultro supplicium. PH. ô indignum facinus: nunc ego
 Et illam scelestam esse, & me miserum sentio:
 Et tædet: & amore ardeo: & prudens, sciens,
 Vivus, vidensque pereor: nec, quid agam, scio.
 PA. Quid agas? nisi ut te redimas captum quàm queas
 Minimo: si nequeas paululo, at quanti queas:
 Et ne te adflictes. PH. itâne fuades? PA. si sapias:
 Neque, præterquam quas ipse amor molestias
 Habet, addas: & illas, quas habet, rectè feras.
 Sed ecce ipsa egreditur, nostri fundi calamitas:
 Nam quod nos capere oportet, hæc intercipit.

5 *Egone &c*] Mimicè imitatur iratum Phædriam cogitationes exprimentem.

6 *Verba*] Verba emphaticè, quia nihil effectura sunt.

7 *Fundi calamitas*] Calamitatem rustici dicebant grandinem qui campos segetum comminuit & prostermit.

SCENA SECUNDA.

THAIS, PHÆDRIA, PARMENO.

TH. Miseram me! vereor ne illud gravius Phædria
 Tulerit: néve aliorum, atque ego feci, acceperit,
 Quòd heri intromissus non est. PH. totus, Parmeno.
 Tremo horreoque, postquam aspexi hanc. PA. bono animo es:
 Accede

Accede : ad ignem hunc, jam caleſces plùs ſatis.

TH. Quis hìc loquitur ? ehem, tunc hìc eras, mi Phæ-
dria ?

Quid hìc ſtabas ? cur non rectà introibās ? PA. cæte-
rùm

De excluſione verbum nullum. TH. quid tacēs ?

PH. Sanè, quia verò hæ mihi patent ſemper fores,

Aut quia ſum apud te primus. TH. miſſa iſtæc face.

PH. Quid, miſſa ? ô Thais, Thais, utinam eſſet mihi

Pars æqua amoris tecum ; ac pariter fieret,

Ut aut hoc tibi doleret itidem, ut mihi dolet :

Aut ego iſtuc abs te factum nihili penderem.

TH. Ne crucia te, obſecro, anime mi, mi Phædria,

Non pol, quò quenquam plùs amem, aut plùs diligam,

Eò feci : ſed ita erat res : faciundum fuit.

PA. Credo, ut ſit, miſera præ amore excluſti hunc
foras.

TH. Siccine agis, Parmeno ? age. ſed, huc quâ gratiâ

Te accerſi juſſi, auſculta. PH. fiat. TH. dic mihi

Hoc primùm, potin' eſt hìc tacere ? PA. egone ? op-
tumè.

Verùm heus tu, hâc lege tibi meam adſtringo fidem .

² Quæ vera audivi, taceo, & contineo optumè :

Sin falſum, aut vanum, aut fictum eſt, continuò pa-
lam eſt.

Plenus rimarum ſum, hac atque illac perfluo.

Proin tu, taceri ſi vis, vera dicito.

TH. ³ Samia mihi matèr fuit : ea habitabat Rhodi.

PA. ⁴ Poſſe taceri hoc. TH. ibi tum matri parvolam

¹ *Ignem hunc* ; Scil. Thaidem.

² *Quæ vera &c.*] Aſtute vicem reddit Parmeno Thaidi pro eo quod dixerat *potin' hìc tacere* ? Nam ut ſervum difficile eſt commiſſa tacere ; ita meretricem rarum eſt vera loqui.

³ *Samia*] Pudit dicere *meretrix*, quod tamen ſignificavit dicendo aliunde civem alibi habitâſſe. Vid. Andriæ act. i. ſcen. i. Samos erat nomen trium infularum ; quarum prima erat poſita in Icario mari e regione Ioniz, ſecunda maris Ægæi oppoſita Thraciæ, tertia maris Ionii prope Zacynthum. Rhodes erat inſula maris Carpathii.

⁴ *Poſſe taceri hoc*] Dictum invidioſiſſimè, q. d. meretrix tua mater erat, eſto ; hoc ultro lubentes conſitemur.

62 P. T E R E N T I I E U N U C H I

Puellam dono quidam mercator dedit,
 Ex Atticâ hinc abreptam. PH. civémne? TH. arbitror:
 Certum non scimus: matris nomen & patris
 Dicebat ipsa: patriam & signa cætera
 Neque scibat, neque per ætatem etiam potuerat.
 Mercator hoc addebat, e prædonibus,
 Unde emerat, se audîsse, abreptam e^s Sunio.
 Mater ubi accepit, coepit studiosè omnia
 Docere, educere, ita uti si esset filia.
 Sororem plerique esse credebant meam.
 Ego cum illo, quocum tum uno rem habebam, hospite
 Abii huc, qui mihi reliquit hæc, quæ habeo, omnia,
 PA. Utrumque hoc falsum est: effluet. TH. quî istuc?
 PA. quia

Neque tu uno eras contenta, neque solus dedit:
 Nam hic quoque bonam magnâque partem ad te at-
 tulit.

TH. Ita est. sed sine me pervenire, quò volo.
 Interea miles, qui me amare occœperat,
 In⁶ Cariam est profectus. te interea loci
 Cognovi. tute scis, postilla quàm intumum
 Habeam te, & mea consilia ut tibi credam omnia.
 PH. Ne hoc quidem tacebit Parmeno. PA. oh, dubi-
 umne id est?

TH. Hoc agite, amabó. mater mea illic mortua est
 Nuper. ejus frater aliquantum ad rem est avidior.
 Is ubi hanc formâ videt honestâ virginem,
 Et fidibus scire, precium sperans, illico
 7 Producit, vendit. fortè fortunâ adfuit
 8 Hic meus amicus: emit eam dono mihi,
 Imprudens harum rerum ignarúsque omnium.
 Is venit: postquam sensit me tecum quoque
 Rem habere, fingit causas, ne det, sedulò:
 Ait, si fidem habeat, se ire præpositum tibi

5 *Sunio*] Sun'um erat Atticæ promentorium.

6 *Cariam*] Regionem Asiæ Minor's.

7 *Producit*] i. e. Exponit vendendam.

8 *Hic meus &c.*] i. e. Miles Thraço.

Apud me, ac non id metuat, ne, ubi acceperim,
 Sese relinquam, velle se illam mihi dare;
 Verùm id vereri. sed, ego quantum suspicor,
 Ad virginem animum adjecit. PH. etiámne amplius?
 TH. Nil: nam quæsiui. nunc ego eam, mi Phædria,
 Multæ sunt causæ, quamobrem cupiam abducere.
 Primùm, quòd soror est dicta: præterea, ut suis
 Restituam ac reddam. sola sum; habeo hìc neminem,
 Neque amicum, neque cognatum. quamobrem, Phæ-
 dria,

Cupio aliquos parere amicos beneficio meo.
 Id, amabò, adjuta me, quo id fiat facilius.
 Sine illum priores partes hosce aliquot dies
 Apud me habere. nihil respondes? PH. pessuma!
 Egón' quicquam cum istis factis tibi respondeam?
 PA. Eu noster! laudo. tandem perdoluit: vir es.
 PH. Haud ego nescibam, quorsum tu ires. parvola
 Hinc est abrepta: eduxit mater pro suâ:
 Soror dicta est: cupio abducere, ut reddam suis.
 Nempe omnia hæc nunc verba huc redeunt denique:
 Ego excludor, ille recipitur. quâ gratiâ,
 Nisi illum plus amas, quàm me, & istam nunc times,
 Quæ advecta est, ne illum talem præripiat tibi?
 TH. Ego id timeo? PH. quid te ergo aliud sollicitat,
 cedó?

Num solus ille dona dat? nuncubi meam
 Benignitatem sensisti in te claudier?
 Nónne, ubi mihi dixti cupere te ex Æthiopiâ
 Ancillulam, relictis omnibus rebus
 Quæsiui? porrò ¹⁰ eunuchum dixti velle te,
 Quia solæ utuntur his reginæ. reperi.

9 *Æthiopiâ*] Æthiopia omnium in Africâ regionum longe amplissi-
 ma in austrum & occidentem vergebat. Servis exinde Græci pro magni-
 ficentiâ uti solebant, qui mos ab iis ad Romanos transit.

10 *Eunuchum*] Apud veteres præcipue Persas & Indos (ut etiam nunc
 apud eas omnesque cæteras orientales gentes) Eunuchi adhibebantur ad
 lectorum & cubiculorum matronalium custodiam unde nomen Eunuchi ab
 εὖν & ἔχω.

64 P. T E R E N T I I E U N U C H I

Heri ¹¹ minas viginti pro ambobus dedi :

¹² Tamen contemptus abs te, hæc habui in memoriâ :
Ob hæc facta abs te spernor. TH. quid istuc, Phædria?
Quamquam illam cupio abducere, atque hâc re arbitror
Id fieri posse maxumè; verùm tamen,
Potius quàm te inimicum habeam, faciam uti iusseris.
PH. Utinam istud verbum ex animo ac verè diceres,
Potius quàm te inimicum habeam! si istuc crederem
Sincerè dici, quidvis possem perpeti.

PA. Labascit, victus uno verbo, quàm citò!

TH. Ego non ex animo misera dico? quam joco
Rem voluisti a me tandem, quin perfeceris?
Ego impetrare nequeo hoc abs te, biduum.
Saltem ut concedas solum. PA. Siquidem biduum.
Verùm ne fiant isti viginti dies.

TH. Profectò non plus biduum, aut. PH. aut? nihil
moror.

PH. Non fiet. hoc modò sine te exorem. PH. scilicet
Faciendum est, quod vis. TH. meritò te amo. bene facis.

PH. Rus ibo : ibi hoc me macerabo biduum :

Ita facere certum est : mos gerundu' est Thaidi.

Tu Parmeno, huc fac illi adducantur. PA. maxumè.

PH. In hoc biduum, Thais, vale. TH. mi Phædria,

Et tu. numquid vis aliud? PH. egone quid velim?

Cum milite ¹³ isto præsens, absens ut sis :

Dies noctesque me ames : me desideres :

Me somnies : me expectes : de me cogites :

Me speres : me te oblectes : mecum tota sis :

Meus fac sis postremò animus, quando ego sum tuus.

TH. Me miseram ! forsitan hic mihi parvam habeat fidem,

Atque ex aliarum ingeniis nunc me iudicet.

Ego pol, quæ mihi sum conscia, hoc certò scio,
Neque me finxisse falsi quicquam, neque meo

¹¹ Minas] Mina pendet drachmas Atticas centum, i. e. nostræ monetæ 3 l. 3 s.—

¹² Tamen contemptus &c.] Utcunque a te contumeliosè habitus non curam abjeci parandi tibi munera quæ voluisti.

¹³ Iste] Pronomen iste contemptum indicat & odium.

Cordi esse quenquam cariorē hoc Phædriā :
 Et quicquid hujus feci, causā virginis
 Feci : nam me ejus fratrem spero propemodum
 Jam reperisse, adolescentem ¹⁴ adeo nobilem :
 Et is hodie venturum ad me constituit domum.
 Concedam hinc intrò, atque expectabo, dum venit.

14 Adèd] i. e. Valde.

ACTUS II. SCENA I.

PHÆDRIA, PARMENO.

PHÆDRIA.

AC ita, ut jussi, deducantur ¹ isti. PA. faciam. PH. at diligenter.

PA. Fiet. PH. at maturé. PA. fiet. PH. satín hoc mandatum est tibi? PA. ah

Rogitare, quasi difficile fiet.

Utinam tam aliquid invenire facîle possis, Phædria,
 Quàm hoc peribit. PH. ego quoque unà pereō, quod
 mî est carius.

Ne istuc tam iniquo patiare animo.

PA. Minimè : quin effectum dabo. sed numquid aliud imperas?

PH. Munus nostrum ornato verbis, quod poteris : & istum æmulum,

Quod poteris ab eâ pellito.

PA. Memini, tametsi nullus moneas. PH. ego rus ibo, atque ibi manebo.

PA. Censeo. PH. sed heus tu. PA. quid vis? PH. censén, posse me obfirmare &

1 Isti] Eunuchus & Æthiopissa.

F

Perpeti,

66 P. T E R E N T I I E U N U C H I

Perpeti, ne redeam interea? PA. tène? non hercle arbitror :

Nam aut jam revertere, aut mox noctu te adigent horum infomnia.

PH. Opus faciam, ut defatiger usque, ingratiis ut dormiam.

PA. Vigilabis lassus: hoc plùs facies. PH. ah, nil dicis, Parmeno.

Ejiciunda hercle est hæc mollities animi. nimis me indulgeo.

Tandem ego non illâ caream, si sit opus, vel totum triduum? PA. hui !

Univorsum triduum? vide quid agas. PH. stat sententia.

PA. Dii boni ! quid hoc ² morbi est? adeón' homines immutarier

Ex amore, ut non cognoscas eundem esse? hoc nemo fuit

Minùs ineptus, magis severus quisquam, nec magi' continens.

Sed quis hic est, qui huc pergit? at at, hic quidem est ³ parasitus Gnatho

Militis. ducit secum unà virginem dono huic : papæ !

Facie honestâ. mirum, nî ego me turpiter hodie hic dabo

Cum meo decrepito hoc eunucho. hæc superat ipsam Thaidem.

² Morbi] Hoc a Stoicis, quibus animi perturbationes appellabantur morbi.

³ Parasitus] Cibi assecla, a παρα juxta & σίτος cibus, i. e. qui lautas cœnas ditiorum venatur, & Gnatho] A maxillis & aviditate edendi, nam γνάθος maxilla.

SCENA SECUNDA.

GNATHO, PARMENO.

GN. Dii immortales ! homini homo quid præstat ! stulto intelligens

Quid

Quid interest ! hoc aded ex hâc re venit in mentem mihi :

Conveni hodie adveniens quendam mei loci hinc atque ordinis,

Hominem haud impurum, ¹ itidem patria qui abliguriêrat bona.

Video sentum, squalidum, ægrum, pannis annisque obfitum.

Quid istuc, inquam, ornati est ? Quoniam miser, quod habui, perdididi, hem,

² Quò redactus sum ! omnes noti me atque amici deserunt.

Hic ego illum contempsi præ me : Quid, homo, inquam, ignavissime,

Itâne parâsti te, ut spes nulla reliqua in te fiet tibi ?

Simul consilium cum re amîsti ? vidén' me ex eodém ortum loco ?

Qui color, nitor, vestitus, quæ habitudo est corporis ?

Omnia habeo, neque quicquam habeo : nil cùm est, nil deficit tamen.

At ego infelix ³ neque ridiculus esse, neque plagas pati

Possum. Quid ? tu his rebus credis fieri ? totâ erras viâ.

Olim isti fuit generi quondam quæstus apud sæclum prius.

Hoc novum est aucupium : ego aded hanc primus inveni viam.

Est genus hominum, qui esse primos se omnium rerum volunt,

Nec sunt. hos confector. hîsce ego non paro me ut rideant,

Sed eis ultro arrideo, & eorum ingenia admiror simul ;

¹ *Itidem patria &c.*] Hoc joculari vultu dicitur, & eleganter ex personâ parasiti laudatur qui abliguriêrat bona.

² *Hem quo &c.*] Vel habitum suum vel corpus ostendens hoc dicit.

³ *Neque ridiculus &c.*] Duplex supponit parasitorum genus : eorum qui facetiis & ridiculis dictariis, & eorum qui verbera aliasque indignitates ultro patiendò victum quæritabant : Itaque Gnatho eum admonet & tertium genus existere, cujus ipse est author, scil. Assentatorum.

68 P. T E R E N T I I E U N U C H I

Quicquid dicunt, laudo: id rursus si negant, laudo id quoque:

Negat quis? nego: ait? aio. postremo, imperavi ego-met mihi,

Omnia assentari. is quæstus nunc est multo uberrimus.

PA. Scitum hercle hominem! hic homines prorsus ex stultis insanos facit.

GN. Dum hæc loquimur, interea loci ad macellum ubi advenimus,

Concurrunt læti mihi obviam cupedinarii omnes,

Cetarii, lanii, coqui, fartores, piscatores,

Quibus, & re salvâ & perditâ profueram & prosum sæpe:

Salutant: ad cœnam vocant: adventum gratulantur.

Ille ubi miser, famelicus, videt me esse tanto honore, &

Tam faciliè victum quærere; ibi homo coepit me obsecrare,

Ut sibi liceret discere id de me. sectari iussi,

Si potis est; tanquam philosophorum habent disciplinæ ex ipsis

⁴ Vocabula, parasiti itidem ut Gnathonici vocentur.

PA. Vidén', otium & cibus quid facit alienus? GN. sed ego cesso

Ad Thaidem hanc deducere, & rogare ad cœnam ut veniat.

Sed Parmenonem ante ostium Thaidis tristem video,

Rivalis servum. salva res est: nimirum hic homines frigent.

Nebulonem hunc certum est ludere. PA. hîc hoc munere arbitrantur

Suam Thaidem esse. GN. Plurimâ salute Parmenonem

Summum suum impertit Gnatho. quid agitur? PA. statur. GN. video:

Numquidnam hîc, quod nolis, vides? PA. te. GN. credo. at numquid aliud?

⁴ Vocabula] i. e. Denominationes, ut Pythagorici, Platonici, Aristotelici &c.

ACT. II. SCEN. II. 69

PA. Quî dum? GN. quia tristi⁵ es. PA. nihil quidem.
GN. ne fis. sed quid videtur

Hoc tibi mancipium? PA. non malum hercle. GN. uro
hominem. PA. ut falsus animi est!

GN. Quàm hoc munus gratum Thaidi arbitrare esse?
PA. hoc nunc dicis,

Ejectos hinc nos. omnium rerum, heus, vicissitudo est.

GN. Sex ego te totos, Parmeno, hos menses quietum
reddam;

Ne sursum, deorsum cursites; néve usque ad lucem vi-
giles.

Ecquid beo te? PA. mén'? papæ! GN. sic soleo ami-
cos. PA. laudo.

GN. Detineo te: fortasse tu profectus aliò fueras.

PA. Nusquam. GN. tum tu igitur paululum da mihi
operæ: fac ut admittar

Ad illam. PA. age, modò nunc tibi patent fores hæ,
quia istam ducis.

GN. Numquem evocari hinc vis foras? PA. sine bi-
dum hoc prætereat;

Qui mihi nunc uno digitulo fores aperis fortunatus,

Næ tu istas, faxo, calcibus sæpe insultabis frustra.

GN. Etiam nunc hic stas, Parmeno? eho, numnam
hïc relictus custos,

Ne quis fortè internuncius clam a milite ad istam curset?

PA. Facetè dictum! mira verò, militi quæ placeant.

Sed video herilem filium minorem huc advenire.

Miror quid⁶ ex Piræeo abierit: nam ibi custos publicè
est nunc.

Non temere est: & properans venit: nescio quid cir-
cumspectat.

5 *Sine biduum &c.*] Hoc lentius sciam pronunciat postquam Gna-
tho intraverit ædes: nam si ille audiêrit, secreta proderentur.

6 *Piræeo*] Piræus Athenarum portus erat, quadraginta stadiis ab urbe
distans. Illic juvenus Attica adversus hostium incursus publicè excu-
babant.

SCENA TERTIA.

CHÆREA, PARMENO.

CH. Occidi.

Neque virgo est usquam, neque ego, qui illam e conspectu amisi meo.

Ubi quæram? ubi investigem? quem perconter? quam insistam viam?

Incertus sum: una hæc spes est; ubi ubi est, diu celari non potest.

O faciem pulchram! deleo omnes dehinc ex animo mulieres:

Tædet¹ quotidianarum harum formarum. PA. ecce autem alterum;

Nescio quid de amore loquitur, ô infortunatum senem!

Hic verò est, qui si occœperit, ludum jocumque dices

Fuisse illum alterum, prout hujus rabies quæ dabit.

CH. Ut illum Dî Deæque senium perdant, qui me hodie remoratus est;

Méque adedò, qui restiterim: tum autem qui illum² flocci fecerim.

Sed eccum Parmenonem. salve. PA. quid tu es tristis? quidve es alacris?

Unde is? CH. egône? nescio hercle, neque unde eam, neque quorsum eam:

Ita prorsum oblitus sum mei.

PA. Quî, quæso? CH. amo. PA. hem! CH. nunc, Parmeno, te ostendes, qui vir fies.

Scis te mihi sæpe pollicitum esse: Chærea, aliquid inveni

Modò, quod ames: in eâ re utilitatem ego faciam ut cognoscas meam:

¹ *Quotidianarum harum formarum*] Hæ tres voces omnes in -arum simul desinentes mirâ cum elegantia exprimunt Chæreæ fastidium & tædium.² *Flocci fecerim*] Omnino aestimaverim. Floccus est particula lanæ, quæ ut inutilis a vellere d. vellitur & evolat.

Cum

Cum³ in cellulam ad te patris penum omnem congregabam clanculum.

PA. Age, inepte. CH. hoc hercle factum est. fac sis nunc promissa appareant,

Sive adeò digna res est, ubi tu nervos intendas tuos.

Haud similis virgo est virginum nostrarum: quas matres student

Demissis humeris esse, victo pectore, ut gracilæ fient.

Si qua est⁴ habitior paulo, pugilem esse aiunt: deducunt cibum:

Tamet si bona est natura, reddunt curaturâ junceas:

Itaque ergo amantur. PA. quid tua istæc? CH. nova figura oris. PA. papæ!

CH. Color verus, corpus solidum, & succi plenum.

PA. anni? CH. anni? sedecim.

PA. Flos ipse.

CH. Hanc tu mihi vel vi vel clam vel precariò,

Fac tradas: meâ nihil refert, dum potiar modò.

PA. Quid, virgo cuja est? CH. nescio hercle. PA. unde est? CH. tantundem. PA. ubi habitat?

CH. Ne id quidem. PA. ubi vidisti? CH. in viâ. PA. quâ ratione amisisti?

CH. Id equidem adveniens mecum stomachabar modò:

Nec quenquam esse ego arbitror, cui magis bonæ

Felicitates omnes adversæ fient.

PH. Quid hoc est sceleris? CH. perii. PA. quid factum est? CH. rogas?

Patris cognatum atque æqualem⁶ Archidemidem

Nôstín? PA. quidni? CH. is, dum hanc sequor, fit mihi obviâm.

PA. Incommodè hercle. CH. imò enimvero infelicitèr: Nam incommoda alia sunt dicenda, Parmeno.

³ Cellulam] Extruebant divites cellas ædibus suis conjunctas, famulis servis & amicis minorum gentium excipiendis.

⁴ Habitior] i. e. Obesior, cui amplior est habitudo corporis.

⁵ Pugilem] scil. Pugili similem, quem ob luctas & certamina robustum esse decet.

⁶ Archidemidem] Hoc sic pronunciandum est; ut appareat ex ipso nomine statim, odiosum nescio quem occurrissè & permolestum.

Illum, liquet mihi dejerare, his mensibus
 Sex, septem prorsum non vidisse proxumis,
 Nisi nunc, cum minimè vellem, minimèque opus fuit.
 Eho, nōne hoc monstri simile est? quid ais? PA. ma-
 xumè.

PH. Continuò accurrit ad me, quàm longè quidem,
 Incurvus, tremulus, labiis demissis, gemens :
 Heus, heus, tibi dico, Chærea, inquit. Restiti.
 7 Scin' quid ego te volebam? Dic. Cras est mihi
 Judicium. Quid tum? Ut diligenter nuncies
 Patri, advocatus manè mihi esse ut meminerit.
 Dum hæc loquitur, abiit hora. rogo, numquid velit.
 Rectè, inquit. Abeo. cum huc respicio ad virginem,
 Illa sese interea commodum huc advorterat
 In hanc nostram plateam. PA. mirum, nî hanc dicit,
 modò

Huic quæ data est dono. CH. huc cum advenio, nulla
 erat.

PA. Comites secuti scilicet sunt virginem.

CH. Verum : parasitus cum ancillâ. PA. ipsa est : ilicet,
 Desine, jam ⁸ conclamatum est. CH. alias res agis.

PA. Istuc ago equidem. CH. nōstin' quæ sit? dic mihi :
 aut

Vidistín? PA. vidi, novi : scio, quò abducta sit.

CH. Eho, Parmeno mi, nōstin'? & scis, ubi fiet?

PA. Huc deducta est ad meretricem Thaidem : ei dono
 data est.

CH. Quis is est tam potens cum tanto munere hoc ?

PA. miles Thrafo

Phædriæ rivalis. CH. duras partes fratris prædicas.

PA. Imò enim, si scias, quod donum huic dono contra
 comparet,

7 Scin' quid ego &c.] Odiosam importuni senis prolixitatem perele-
 ganter imitatur.

8 Conclamatum] i. e. Finitum, transactum. Metaph. a mortuis,
 quos ut primùm spiritus corpus deseruisset, solebant qui adfuerant in-
 gentem simul clamorem tollere, post quod cadaver ut omni jam vitâ de-
 functum rogo imponebant. Hec dicebatur conclamatio.

Tum magis id dicas. CH. quodnam, quæso hercle ?

PA. eunuchum. CH. illúmne, obsecro,

Inhonestum hominem, quem mercatus est heri, senem, mulierem ?

PA. Istunc ipsum. CH. homo quatietur certè cum dono foras.

Sed istam Thaidem non scivĩ nobis vicinam. PA. haud diu est.

CH. Perii. 9 nunquámne etiam me illam vidisse? eholdum, dic mihi,

Estne, ut fertur, forma? PA. sané. CH. at nihil ad nostram hanc. PA. alia res

CH. Obsecro hercle, Parmeno, fac, ut potiar. PA. faciam sedulò, ac

Dabo operam, adjuvabo. numquid me aliud? CH. quò nunc is? PA. domum,

Ut mancipia hæc, ita ut jussit frater, ducam ad Thaidem.

CH. O fortunatum istum eunuchum, qui quidem in hanc detur domum!

PA. Quid ita? CH. rogitas? summâ formâ semper conservam domi

Videbit, conloquetur, aderit unà in unis ædibus, Cibum nonnunquam capiet cum eâ, interdum propter dormiet.

PA. Quid, si nunc tute fortunatus fias? CH. quâ re, Parmeno?

Responde. PA. capias tu illius vestem. CH. vestem? quid tum postea?

PA. Pro illo te deducam. CH. audio. PA. te esse illum dicam. CH. intelligo.

PA. Tu illis fruiare commodis, quibus tu illum dicebas modo:

Cibum unà capias, adsis, tangas, ludas, propter dormias:

9 *Nunquamne &c.*] Parmenonis confessio Thaidem haud diu fuisse vicinam, & Chæreæ ie nunquam eam vidisse (ut qui plurimum in Piræo commoratus fuerit) faciunt fidem ignotum fuisse Thaidi Chæream.

74 P. T E R E N T I I E U N U C H I

Quandoquidem illarum neque te quisquam novit, neque scit, qui fies.

Præterea forma, & ætas ipsa est, facile ut pro eunuchoprobes.

CH. Dixti pulchre: nunquam vidi melius consilium dari. Age, eamus intrò nunc jam: orna me, abduc, duc, quantum potes.

PA. ¹⁰ Quid agis? jocabar equidem. CH. garris. PA. perii, quid ego egi miser!

Quò trudis? perculeris jam tu me! tibi equidem dico, mane.

CH. Eamus. PA. pergin'? CH. certum est. PA. vide, ne nimium calidum hoc sit modò.

CH. Non est profectò. sine. PA. ¹¹ at enim istæc in me cudetur faba. ah,

Flagitium facimus! CH. an id flagitium est, si in domum meretriciam

Deducar, & illis crucibus, quæ nos, nostramque adolescentiam

Habent despiciatam, & quæ nos semper omnibus cruciant modis,

Nunc referam gratiam, atque eas itidem fallam, ut ab illis fallimur?

An potius hæc patri æquum est fieri, ut à me ludatur dolis? Quod qui rescierint, culpent: illud meritò factum omnes putent.

PA. Quid istuc? si certum est facere, facias. verùm ne post conferas

Culpam in me. CH. non faciam. PA. jubésne? CH. jubeo, cogo, atque impero.

¹² Nunquam defugiam auctoritatem. sequere. PA. Dii vortant bene.

¹⁰ Quid agis? Callidè Parmeno se non vult authorem videri tanti facinoris.

¹¹ At enim &c.] i. e. Ego luam penas quasi fuerim area in qua cuditur vel tunditur faba. Nam *cuditur faba* est proverbium a rusticis in areis fabas fuste tundentibus.

¹² Nunquam defugiam &c.] i. e. Nunquam negabo me autorem fuisse hujus rei.

ACTUS III. SCENA I.

THRASO, GNATHO, PARMENO.

THRASO.

AGNAS verò agere gratias Thais mihi?

GN. ¹ Ingentes. TH. ain' tu, læta est?

GN. non tam ipso quidem

Dono, quàm abs te datum esse: id verò serio

Triumphat. PA. huc provisò, ut, ubi tempus fiet,

Deducam. sed eccum militem. TH. est istuc datum

Profectò, ut grata mihi sint, quæ facio, omnia.

GN. Advorti hercle animum. TH. vel rex semper maxumas

Mihi agebat, quicquid feceram: aliis non item.

GN. Labore alieno magno partam gloriam

Verbis sæpe in se transmovet, qui habet salem;

Qui in te est. TH. habes. GN. rex te ergo in oculis.

TH. ² scilicet.

GN. Gestare. TH. verum, credere omnem exercitum,

Consilia. GN. mirum. TH. tum sicubi eum satietas

Hominum, aut negoti si quando odium ceperat,

Requiescere ubi volebat ³, quasi: nòstin'? GN. scio.

¹ *Ingentes*] Satis erat respondisse *magnas*, at assentatione auget Parmenitus quod dixerat miles.

² *Scilicet*. — *gestare* — *verum &c.*] Vide inconditam properationem laudare se cupientis adeò ut non sinat verba impleri, quin præfestinet *scilicet* & *verum* dicere, & jactabunda de se mendacia protinus introducere.

³ *Quasi: nòstin'*] Venuitè exprimitur infantia stulti militis, qui ante vult intelligi quid sentit quam ipse dicat; succurrit ergo assentabundus Gnatho & quod deerat, supplet.

76 P. TERENTII EUNUCHI

Quasi ubi illam exspueret miseriam ex animo. TH. tenes.
 Tum me convivam solum abducebat sibi. GN. hui!
 Regem elegantem narras. TH. imò sic homo est
 Perpaucorum hominum. GN. ⁴ imò nullorum, arbitrator,
 Si tecum vivit. TH. invidere omnes mihi,
 Mordere clanculùm: ego non flocci pendere:
 Illi invidere miseré. verùm unus tamen
 Impensè, elephantis quem Indicis præfecerat.
 Is ubi molestus magis est, quæso, inquam, Strato,
 Eône es ferox, quia habes imperium in belluas?
 GN. Pulchre mehercle dictum, & sapienter. papæ!
⁵ Jugulâras hominem. quid ille? TH. mutus illico.
 GN. Quidni esset? PA. Dî voftram fidem! hominem
 perditum,
 Miserúmque; & illum sacrilegum! TH. quid? illud,
 Gnatho,
 Quo pacto Rhodium tetigerim in convivio,
 Nunquam tibi dixi? GN. nunquam: sed narra, obse-
 cro.
 Plus millies jam audivi. TH. unà in convivio
 Erat hic, quem dico, Rhodius adolescentulus:
 Fortè habui scortum: cœpit ad id alludere,
 Et me irridere. quid ais, inquam, homo impudens?
 Lepus tute es, & pulpamentum quæris? GN. ha, ha, hæ.
 TH. Quid est? GN. facetè, lepidè, lautè, nihil supra.
 Tuúmne, obsecro te, hoc dictum erat? vetus credidi.
 TH. Audieras? GN. sæpe; & fertur in primis. TH. me-
 um est.
 GN. Dolet dictum imprudenti adolescenti, & libero.
 PA. At te Dî perdant. GN. quid ille, quæso? TH. per-
 ditus.
 Rifu omnes, qui aderant, emoriri. denique
 Metuebant omnes jam me, GN. non injuriâ.
 TH. Sed heus tu, purgón' ego me de istâc Thaidi,
 Quòd eam me amare suspicata est? GN. nihil minus:

⁴ Nullorum] Hoc summissâ voce, & averfus.

⁵ Jugulâras] i. e. Everteras & mutum reddideras, non secus ac si
 esset jugulatus.

Imò auge magis suspicionem. TH. cur? GN. rogas?
 Scin? si quando illa mentionem Phædriæ
 Facit, aut si laudat; te ut malè urat: TH. sentio.
 GN. Id ut ne fiat, hæc res sola est remedio.
 Ubi nominabit Phædriam, tu Pamphilam
 Continuò. si quando illa dicet, Phædriam
 Intromittamus comissatum; tu, Pamphilam
 Cantatum provocemus. si laudabit hæc
 Illius formam; tu hujus contra. denique
 Par pro pari referto, quod eam mordeat.
 TH. Siquidem me amaret, tum istuc prodesset, Gnatho.
 GN. Quando illud, quod tu das, expectat atque amat,
 Jamdudum te amat: jamdudum illi facile fit,
 Quod doleat. metuet semper, quem ipsa nunc capit
 Fructum, ne quando iratus tu aliò conferas.
 TH. Bene dixti. ⁶ at mihi istuc non in mentem venerat.
 GN. Ridiculum: non enim cogitâras. cæterum,
 Idem hoc tute meliùs quanto invenisses, Thraso!

⁶ *At mihi istuc*] Sic pronuntiandum est, quasi mentri simile putaverit, sapiens dictum alii prius venisse in mentem quam sibi.

SCENA SECUNDA.

THAIS, THRASO, PARMENO, GNATHO, PYTHIAS.

THA. Audire vocem visa sum modò militis:
 Atque eccum. salve, mi Thraso. THR. ô Thais mea,
 Meum suaviùm, quid agitur? ecquid nos amas
 De fidicinâ istâc? PA. ¹ quàm venusté! quod dedit
 Principium adveniens! THA. plurimùm merito tuo,
 GN. Eamus ergo ad cœnam: quid stas? PA. hem alterum:
² Ex homine hunc natum dicas. THA. ubi vis, non moror.

¹ *Quam venusté*] Aptissima est hæc ironica reprehensio: nam in beneficis debet oblivisci qui dedit, & meminisse qui accepit.

² *Ex homine &c.*] Cum commentatores de hujus loci sensu non concordaverint, Bentleius nodum dissecat substituendo pro *ex homine* vocem *abdomini*; quod & rectè dictum putat de Parasito, & appositè ad præcedentem Gnathonis locutionem *Eamus ergo &c.*

78 P. TERENTII EUNUCHI

PA. Adibo, atque adsimulabo, quasi nunc exeam.
Iturán, Thais, quopiam es? THA. ehem, Parmeno,
Bene fecisti: hodie itura. PA. quó? THA. quid? hunc
non vides?

PA. Video, & me tædet. ubi vis, dona adsunt tibi
A Phædriâ. THR. quid stamus? cur non imus hinc?

PA. Quæso hercle ut liceat, pace quod fiat tuâ,
Dare huic quæ volumus, convenire & conloqui.

THR. Perpulchra credo dona, haud nostris similia.

PA. Res indicabit. heus, jubete istos foras

Exire, quos iussi, ocyûs. procede tu huc.

Ex Æthiopiâ est usque hæc. THR. hic sunt tres minæ.

GN. Vix. PA. ubi tu es, Dore? accede huc. hem eu-
nuchum tibi:

Quàm liberali facie, quàm ætate integrâ!

THA. Ita me Dii ament, honestus. PA. quid tu ais,
Gnatho?

Numquid habes, quod contemnas? quid tu autem,
Thraso?

Tacent; satis laudant. fac periculum³ in literis,

Fac in⁴ palæstrâ, in⁵ musicis. quæ liberum

Scire æquom est adolescentem, solertem dabo.

THR. Ego illum Eunuchum, si opus fiet, vel sobrius.

PA. Atque hæc qui misit, non sibi soli postulat

Te vivere, & suâ causâ excludi cæteros:

Neque pugnas narrat, neque cicatrices suas

Ostentat, neque tibi obstat: quod quidam facit.

Verùm, ubi molestum non erit, ubi tu voles,

Ubi tempus tibi erit, sat habet, si tum recipitur.

³ *In literis*] Loquitur hic de Chæreâ ut de servo. Servi autem li-
teras docebantur ut cariores venirent, & ut dominis essent utiliores.

⁴ *Palæstrâ*] Palæstra dicta est ἀπὸ τοῦ πάλαι a luctâ, & propriè sig-
nificat locum in quâ luctabantur pugiles; at per synecdochen exercitia
istius loci, in quibus ingenui instituebantur pueri, ut decentem inde mo-
tum gestumque acquirerent.

⁵ *Musici*] Summam eruditionem Græci sitam censebant in nervo-
rum vocumque cantibus. Cic. Tusculan. Igitur & Epaminondas Prin-
ceps meo iudicio Græciæ, fidibus præclarè cecinisse dicitur: Themistoclesque
aliquot antè annos, cum in epulis recusasset lyram, est habitus indoctior.

THR. Apparet servum hunc esse domini pauperis,
Miserique. GN. nam hercle nemo posset, sat scio,
Qui haberet quî pararet alium, hunc perpeti.

PA. Tace tu, quem ego esse infra infimos omnes puto
Homines. nam, qui huic animum assentari induxeris,
E flammâ petere te cibum posse arbitror.

THR. Jamne imûs? THA. hos prius introducâ, &
quæ volo,

Simul imperabo. postea, continuò exeo.

THR. Ego hinc abeo : tu isthanc opperire. PA. haud
convenit,

Unâ ire cum amicâ imperatorem in viâ.

THR. Quid tibi ego multa dicam? domini similis es.

GN. Ha, ha, hæ. THR. quid rides? GN. istuc, quod
dixi modò:

Et illud de Rhodio dictum in mentem venit.

Sed Thais exit. THR. abi, præcurre, ut sint domi

Parata. GN. fiat. THA. diligenter, Pythias,

Fac cures, si Chremes huc fortè advenerit,

Ut ores, primùm ut maneat : si id non commodum est,

Ut redeat: si id non poterit, ad me adducito.

PY. Ita faciam. THA. quid? quid aliud volui dicere?

Ehem, curate istam diligenter virginem.

Domi adsitis, facite. THR. eamus. THA. vos me sequi-
mini.

5 *E flammâ*] Epulas pro inferiis (i. e. sacrificiis ad Deos Manes) in
rogum conjicere moris erat; hinc proverbium, quod extremæ mendicitatis
& impudentiæ esset istas surripere.

SCENA TERTIA.

CHREMES, PYTHIAS.

CH. Profectò, quanto magis magisque cogito;

Nimirum dabit hæc Thais mihi magnum malum :

Ita me video ab eâ astutè labefactarier.

Jam tum, cum primùm jussit me ad se accersier,

(Roget quis, quid tibi cum illâ? ne nôram quidem)

Ubi

80 P. T E R E N T I I E U N U C H I

Ubi veni, causam, ut ibi manerem, reperit:
 Ait ¹ rem divinam fecisse, & rem seriam
 Velle agere mecum. jam tum erat suspicio,
² Dolo malo hæc fieri omnia. ipsa ³ accumbere
 Mecum, mihi sese dare, sermonem quærere.
 Ubi friget, huc evasit, quàm pridem pater
 Mihi & mater mortui essent. dico, jam diu.
 Rus Sunii ecquod habeam, & quàm longè a mari.
 Credo ei placere hoc: sperat se a me avellere.
 Postremò, ecqua inde parva periisset soror;
 Ecquis cum eà unà; quid habuisset, cum perit;
 Ecquis eam posset noscere, hæc cur quæritet?
 Nisi si illa fortè, quæ olim periit parvola
 Soror, hanc se intendit esse, ut est audacia.
 Verùm ea, si vivit, annos nata est sedecim,
 Non major: Thais, quàm ego sum, ⁴ majuscula est.
 Misit porrò orare, ut venirem, seriò.
 Aut dicat quid volt, aut molesta ne fiet.
 Non hercle veniam tertiò. heus, heus; ecquis hic?
 Ego sum Chremes. PY. ô capitulum lepidissimum!
 CH. Dico ego mî infidias fieri? PY. Thais maxumo
 Te orabat opere, ut cras redires. CH. rus eo.
 PY. Fac, amabò. CH. non possum, inquam, PY. at tu
 apud nos hîc mane,
 Dum redeat ipsa. CH. nihil minus. PY. cur, mi Chre-
 mes?
 CH. Malam rem hinc ibis. PY. si istuc ita certum est
 tibi,
 Amabo, ut illuc transeas, ubi illa est. CH. eo.
 HY. Abi, Dorias, citò hunc deduce ad militem.

¹ *Rem divinam fecisse*] Veteres nihil aggrediebantur serium nisi Diis prius sacra fecissent.

² *Dolo malo*] Dolus malus est quando aliud agitur aliud simulatur cum intentione aliquem fraudandi vel lædendi.

³ *Accumbere*] In eodem lectulo discubitorio, more epulantium.

⁴ *Majuscula*] i. e. Paulò major.

SCENA

SCENA QUARTA.

ANTIPHO.

Heri aliquot adolescentuli coiimus in Piræum,
In hunc diem ut de symbolis ¹ essemus. Chæream ei rei
² Præfecimus : dati ³ annuli : locus, tempus constitu-
tum est.

Præterit tempus : quo in loco dictum est, parati nihil
est.

Homo ipse nusquam est : neque scio, quid dicam, aut
quid conjectem.

Nunc mihi hoc negoti cæteri dedere, ut illum quæram.
Ibo ad eum ; visam, si domi est. quisnam hinc a Thai-
de exit ?

Is est, an non est ? ipse est. quid hoc hominis ? qui
hic ornati est ?

Quid illud mali est ? nequeo satis mirari, neque con-
jicere.

Nisi quicquid est, procul hinc libet prius, quid sit,
sciscitari.

¹ *Essemus*] Ederemus, convivium agitaremus.

² *Præfecimus*] Scil. Curatorem, sympotiarum.

³ *Annuli*] Nobiliores Athēnienses annulos aureos digitis gestabant ;
eos hi adolescentuli in pignus deposuerant ut convivio adessent.

SCENA QUINTA.

CHÆREA, ANTIPHO.

CH. Num quis hic est ? nemo est. num quis hinc me
sequitur ? nemo homo est.

Jámne erumpere hoc licet mihi gaudium ? proh Ju-
piter !

Nunc est profectò, interfici cum perpeti me possum,
Ne hoc gaudium contamineat vita ægritudine aliquâ.

Sed neminemne curiosum intervenire nunc mihi,

G

Qui

82 P. T E R E N T I I E U N U C H I

Qui me sequatur, quoquo eam, rogitando obtundat,
enecet,

Quid gestiam, aut quid lætus sim. quò pergam, unde
¹ emergam, ubi siem

Vestitum hunc nactus, quid mihi quæram, sanus sim,
anne infaniam?

AN. Adibo, atque ab eo gratiam hanc, quam video
velle, inibo.

Chærea, quid est quod sic gestis? quid sibi hic vesti-
tus quærit?

Quid est, quod lætus sis? quid tibi vis? fatin' sanus?
quid me aspectas?

Quid taces? CH. o festus dies hominis! amice, salve;
Nemo est hominum, quem ego nunc magis cuperem
videre quàm te.

AN. Narra istuc, quæso, quid fiet. CH. imò ego te ob-
secro hercle, ut audias.

Nôstín' hanc, quam frater amat? AN. novi: nempe,
opinor, Thaidem.

CH. Istam ipsam. AN. sic commemoreram. CH. quæ-
dam hodie est ei dono data

Virgo. quid ego ejus tibi nunc faciem prædicem, aut
laudem, Antipho,

Cum ipsum me nôris, quàm elegans formarum specta-
tor siem?

In hâc commotus sum. AN. aín' tu? CH. primam di-
ces, scio, si videris.

Quid multa verba? amare coepi. fortè fortunâ domi
Erat quidam eunuchus, quem mercatus fuerat frater
Thaidi:

Neque is deductus etiam tum ad eam. summonuit me
Parmeno

Ibi servus, quod ego arripui. AN. quid id est? CH. ta-
citus citiùs audies.

Ut vestem cum illo mutem, & pro illo jubeam me il-
luc ducier.

¹ Emergam] Utpote ex inhonesto loco, domo meretriciâ.

AN. Pro

AN. Pro eunuchón? CH. sic est. AN. quid ex eâ re tandem ut caperes commodi?

CH. Rogas? viderem, audirem, essem unâ, quâcum cupiebam, Antipho.

Num parva causa, aut parva ratio est? traditus sum mulieri.

Illa illico, ubi me accepit, læta verò ad se abducit domum,

Commendat virginem. AN. cui? tibíne? CH. mihi. AN. Satis tutò tamen.

CH. ² Edicit, ne vir quisquam ad eam adeat; & mihi, ne abscedam, imperat,

In interiore parte ut maneam solus cum solâ. adnuo, Terram intuens modesté. AN. miser. CH. ego, inquit, ad cœnam hinc eo:

Abducit secum ancillas: paucæ, quæ circum illam essent, manent

³ Novitiæ puellæ. continuò hæc adornant ut ⁴ lavet.

Adhortor, properent. dum apparatus, virgo in conclavi sedet,

Suspectans tabulam quandam pictam, ubi inerat pictura hæc, Jovem

Quo pacto Danaæ misisse aiunt quondam in gremium imbrem aureum.

Egomet quoque id spectare coepi. & quia consimilem luserat

Jam olim ille ludum, impendio magis animus gaudebat mihi,

Deum sese in hominem convertisse, atque per alienas tegulas

Venisse clanculum per impluvium, fucum factum mulieri.

² Edicit] i. e. Jubet. Edicimus quod pro jure dicimus; & ergo *dicta* sunt imperantium.

³ Novitiæ] Istius rei familiaris non satis expertæ, & quæ facillime falli poterant.

⁴ Lavet] Mos antiquorum erat singulis diebus lavari; hinc tot balnea publica & privata.

84 P. T E R E N T I I E U N U C H I

At quem Deum? Qui templa cœli summa sonitu concutit.

Ego homuncio hoc non facerem? ego verò illud feci, ac lubens.

Dum hæc mecum reputo, accersitur lavatum interea virgo.

It, lavit, rediit: deinde eam in lectum ille conlocarunt.

Sto expectans, si quid mihi imperent. venit una; heus tu, inquit, Dore.

Cape hoc flabellum, ventulum huic sic facito, dum lavamur.

Ubi nos laverimus, si voles, lavato. accipio tristis.

AN. Tum equidem istuc os tuum impudens videre nimium vellem,

Qui esset status, flabellulum tenere te asinum tantum.

CH. Vix elocuta est hoc, foras simul omnes prouunt se:

Abeunt lavatum, perstrepunt, ita ut sit, domini ubi absunt.

Interea somnus virginem opprimit, ego limis spectro

Sic per flabellum clanculum; simul alia circumspecto,

Satin' explorata sint. video esse: pessulum ostio obdo.

AN. Quid tum? CH. quid? quid tum, satue? AN. si teor. CH. an ego occasionem

Mihi ostentam tantam, tam brevem, tam optatam, tam insperatam.

Amitterem? tum pot' ego is essem verè, qui assimularbar.

AN. Sanè, hercle, ut dicis. sed interim de symbolis quid actum est?

CH. Paratum est. AN. frugi es. ubi? domin' ? CH. imò apud libertum Discum.

AN. Perlongè est: sed tanto ocius properemus. muta vestem.

CH. Ubi mutem? perii: nam domo exulo nunc. metuo fratrem,

5 *Lectum*] Balneis egredientes lectos intrarunt, ut resicerentur a sudore & lassitudine.

Ne

Ne intus sit : porrò autem, pater ne rure redierit jam.

AN. Eamus ad me : ibi proximum est, ubi mutes. CH.
rectè dicis.

Eamus : & de istac simul, quo pacto porrò possim
Potiri, consilium volo capere unà tecum. AN. fiat.

ACTUS IV. SCENA I.

DORIAS.

T A me Dii ament, quantum ego illum
vidi, non nihil timeo misera,

Ne quam ille hodie insanus turbam faci-
at, aut vim Thaidi.

Nam postquam iste advenit Chremes,
adolescens frater virginis :

Milem rogat, ut eum admitti jubeat. ille continuo
irasci,

Neque negare audere. Thais porrò instare, ut homi-
nem invitet.

Id faciebat retinendi illius causâ : quia, illa quæ cu-
piebat

De sorore ejus indicare, ad eam rem tempus non erat.
Invitat tristis : mansit. ibi illa cum illo sermonem oc-
cipit.

Miles verò sibi putare adductum ante oculos æmulum :
Voluit facere contra huic ægre : heus, inquit, puer,
Pamphilam

Arcesse, ut delectet hîc nos. illa exclamat, Minimè
gentium.

¹ In convivium illam ? miles tendere. inde ad jurgium.

¹ In convivium illam ?] Græci non admittebant ingenuas feminas ad
convivia nisi propinquerum & cognatorum.

86 P. T E R E N T I I E U N U C H I

Interea ² aurum sibi clam mulier demit, dat mihi ut auferam.

Hoc est signi, ubi primum poterit, se illinc subducet scio.

² *Aurum*] i. e. Aurea ornamenta, quibus in convivio & domi utebatur, non tamen ausa in publicum venire auro ornata quod meretricibus lege vetitum erat.

SCENA SECUNDA.

P H A E D R I A.

¹ Dum rus eo, coepi egomet mecum inter vias,
Ita ut fit, ubi quid in animo est molestiae,
Aliam rem ex alia cogitare, & ea omnia in
Pejorem partem. quid opus est verbis? dum hæc puto,
Præterii imprudens villam. longè jam abieram,
Cum sensi. redeo rursus, malè verò me habens.
Ubi ad ipsum veni ² diverticulum, constiti:
Occœpi mecum cogitare; hem, biduum hîc
Manendum est soli finè illâ? quid tum postea?
Nihil est. quid? nihil? si non tangendi copia est,
Eho, ne videndi quidem erit? si illud non licet,
Saltem hoc licebit. certè extremâ lineâ
Amare, haud nihil est. villam prætereo sciens.
Sed quid hoc, quod timida subito egreditur Pythias?

¹ *Dum rus eo &c.*] Jam tempus est revocandi Phædiam, postquam acta sunt omnia quæ illius absentiam desiderabant.

² *Diverticulum*] Diverticulum est ubi de viâ iter flectitur, & propriè diverticula dicuntur domicilia ad quæ de viâ divertendum est.

SCENA TERTIA.

P Y T H I A S, P H A E D R I A, D O R I A S.

Py. Ubi ego illum scelerosum misera atque impium inveniam? aut ubi quæram?

Hoc-

Hoccine tam audax facinus facere esse ausum ? perii.

PH. hoc quid sit, vereor.

PY. Quin etiam insuper scelus, postquam ludificatu' est virginem,

Vestem omnem miseræ discidit, tum ipsam capillo con-

scidit.

PH. Hem. PY. qui nunc si detur mihi,

Ut ego unguibus facilè illi in oculos inoleam venefico ?

PH. Nescio quid profectò, absente nobis, turbatum est domi.

Adibo. quid istuc ? quid festinas ? aut quem quæris, Pythias ?

PY. Ehem, Phædria, ego quem quæram ? i hinc, quò dignu' es, cum donis tuis

Tam lepidis. PH. quid istuc est rei ?

PY. Rogas me ? eunuchum quem dedisti nobis, quas turbas dedit ?

Virginem, quam heræ dono dederat miles, vitiavit.

PH. quid ais ?

PY. Perii. PH. temulenta es. PY. ¹ utinam sic sint, qui mihi malè volunt.

DO. Au, obsecro, mea Pythias, quid istucnam monstrum fuit ?

PH. Infanis : quî istuc facere eunuchus potuit ? PY. ego illum nescio

Qui fuerit : hoc, quod fecit, res ipsa indicat.

Virgo ipsa lacrumat, neque, cum rogites quid sit, audet dicere.

Ille autem bonus vir nusquam apparet. etiam hoc mi-
sera suspicor,

Aliquid domo abeuntem abstulisse. PH. nequeo mirari fati,

Quò ille abire ignavos possit longiùs, nisi si domum

Fortè ad nos rediit. PY. vise amabò, num sit. PH. jam faxo, scies.

¹ *Utinam &c.*] Significat se ebriam esse quidem, non vino at animi ægritudine, quod hostibus igitur imprecatur.

88 P. TERENTII EUNUCHI

DO. Perii, obsecro. tam infandum facinus, mea tu, ne audivi quidem.

PY. At pol ego amatores mulierum esse audieram eos maxumos,

Sed nihil potesse: verum miseræ non in mentem venerat:

Nam illum aliquò conclusissem, neque illi commississem virginem.

SCENA QUARTA.

PHÆDRIA, DORUS, PYTHIAS, DORIAS.

PH. Exi foras, sceleste: at etiam restitas, Fugitive? prodi, malè conciliate. DO. obsecro. PH. oh, Illud vide, os ut sibi distorsit caruifex!

Quid huc tibi ¹ reditio est? quid vestis mutatio?

Quid narras? ² paulum si celsissem, Pythias,

Domi non offendissem: ita jam adornârat fugam.

PY. Haben' hominem; amabó? PH. quidni habeam?

PY. ô factum bene!

DO. Istuc pol verò bene, PY. ubi est? PH. rogitas? non vides?

PY. Videam, obsecro, quem? PH. hunc scilicet. PY. quis hic est homo?

PH. Qui ad vos deductus hodie est. PY. hunc oculis suis

Nostrarum nunquam quisquam vidit, Phædria.

PH. Non vidit? PY. an tu hunc credidisti esse, obsecro,

Ad nos deductum? PH. namque alium habui neminem.

PY. au!

Ne comparandus hic quidem ad illum est. ille erat

Honestâ facie, & liberali. PH. ita visus est

Dudum, quia variâ veste exornatus fuit:

Nunc tibi videtur foedus, quia illam non habet.

¹ *Quid huc reditio est*] i. e. Quare huc redisti?

² *Paulo si cessissem Pythias*] Familiare est iratis avertere se ad aliam personam ab eâ in quam commoveantur.

PY. Tace,

PY. Tace, obsecro : quasi verò paulum interfiet.
 Ad nos deductus hodie est adolescentulus,
 Quem tu videre verò velles, Phædria.
 Hic est vietus, vetus, veterosus, senex,
 Colore mustelino. **PH.** hem, quæ hæc est fabula ?
 Eò redigis me, ut, quid egerim, egomet nesciam.
 Eho tu, emín' ego te ? **DO.** emisti. **PY.** jube, mihi de-
 nuo
 Respondeat. **PH.** ³ roga. **PY.** venistín' hodie ad nos ?
 negat.
 At ille alter venit annos natus sedecim,
 Quem secum adduxit Parmeno. **PH.** agedum, hoc mi-
 hi expedi
 Primum : istam, quam habes, unde habes vestem ?
⁴ taces ?
 Monstrum hominis, non dicturus ? **DO.** venit Chærea.
PH. Fraterne ? **DO.** ita. **PH.** quando ? **DO.** hodie. **PH.**
 quàm dudum ? **DO.** modò.
PH. Quicum ? **DO.** cum Parmenone. **PH.** nòrásne eum
 prius ?
DO. Non. **PH.** unde meum fratrem esse sciebas ? **DO.**
 Parmeno
 Dicebat eum esse : is dedit mihi hanc. **PH.** occidi.
DO. Meam ipse induit : post unà ambo abierunt foras.
PY. Jam satis credis ? sobriam esse me, & nil menti-
 tam tibi ?
 Jam satis certum est virginem vitiatam esse ? **PH.** age
 nunc, bellua.
 Credis huic quod dicat ? **PY.** quid isti credam ? res ipsa
 indicat.
PH. Concede istuc paululum. audín' ? etiam nunc pau-
 lum. sat est.
 Dic dum hoc rursum : Chærea tuam vestem detraxit
 tibi ?

³ Roga] Mirè utriusque fiducia confertur, & apud utrumque est ve-
 ritas cum uterque fallatur.

⁴ Taces ?] Et rectè tacet, quia metuit Chæream.

⁵ Sobriam] Quia supra dixit temulenta es.

90 P. T E R E N T I I E U N U C H I

DO. Factum. PH. & eâ est indutus? DO. factum. PH.
& pro te huc deductu' est? DO. ita.

PH. Jupiter magne! ô scelestum, atque audacem hominem! PY. vœ mihi!

Etiâ nunc non credis indignis nos irrifas modis?

PH. Mirum nî tu credas quod iste dicat. quid agam, nescio.

Heus ⁶ negato rursûm. ⁷ possûmne ego hodie ex te exsculpere

Verum? vidistîne fratrem Chæream? DO. non. PH. non potest

Sinè ⁸ malo fateri, video. sequere hâc. modò ait, modò negat.

Ora me. DO. obsecro te verò, Phædria. PH. i intrò.
DO. hoi, hei.

PH. Alio pacto honestè quo modo hinc nunc abeam, nescio:

Actum est siquidem. ⁹ tu me hîc etiam, nebulo, ludificabere?

PY. Parmenonis tam scio esse hanc technam, quàm me vivere.

DO. Sic est. PY. inveniam pol hodie, parem ubi referam gratiam.

Sed nunc quid faciendum suades, Dorias? DO. de istâc rogas Virgine? PY. ita: utrûm taceâmne, an prædicem? DO.
tu pol, si sapias,

Quod scis, nescis, neque de Eunucho, neque de vitio virginis.

Hâc re & te omni turbâ evolves, & illi gratum feceris. Id modò dic, abîsse Dorum. PY. ita faciam. DO. sed videón' Chremem?

Thais jam aderit. PY. quid ita? DO. quia, cum inde abeo, jam tum inceperat

Turba inter eos. PY. aufer aurum hoc: ego scibo ex hoc quid fiet.

⁶ Negato] Hoc summissè, ne audiat Pythias.

⁷ Possûmne &c.] Clarè & minaciter.

⁸ Malo] i. e. Supplicio & tormentis.

⁹ Te me &c.] Sermonem ad Dorum convertit, & simul scenam deserit.

SCENA

SCENA QUINTA.

CHREMES, PYTHIAS.

CH. At at, data hercle verba mihi sunt: vicit vinum quod bibi.

Ac dum accubabam, quàm videbar mihi esse pulchre sobrius!

¹ Postquam surrexi, neque pes, neque mens satis suum officium facit.

PY. Chremes. CH. quis est? ehem, Pythias. vah, quanto nunc formosior

Videre mihi quàm dudum? PY. certè tu quidem pot multò hilarior.

CH. Verbum hercle hoc verum erit: sine Cerere & Libero friget Venus.

Sed Thais multò ante venit? PY. an abiit jam a milite?

CH. Jamdudum, ætatem. lites factæ sunt inter eos maxumæ.

PY. Nil dixit, tu ut sequerere sese? CH. nihil, nisi abiens mihi innuit.

PY. Eho, nónne id fat erat? CH. at nesciebam id dicere illam, nisi quia

Correxit miles, quod intellexi minùs: nam me extrusit foras.

Sed ecce ipsam: miror, ubi ego huic antevorterim.

¹ Postquam surrexi] Nam motu fumosi spiritus ex vino in caput exhalant.

SCENA SEXTA.

THAIS, CHREMES, PYTHIAS.

TH. Credo equidem illum jam adfuturum esse, ut illam a me eripiat: sine veniat:

Atqui si illam digito attigerit uno, oculi illico effodientur.

Usque

92 P. TERENTII EUNUCHI

Usque adeò ego illius ferre possum ineptias & magnifica verba,

Verba dum sint. verùm enim si ad rem conferentur, vapulabit.

CH. Thais, ego jamdudum hic adsum. TH. o mi Chreme, teipsum expectabam:

Scin' tu turbam hanc propter te esse factam? & adeò ad te attinere hanc

Omnem rem? CH. ad me? quì quæso? TH. quia, dum tibi sororem studeo

Reddere, ac restituere, hæc atque hujusmodi sum multa passa.

CH. Ubi ea est? TH. domi apud me. CH. hem! TH. quid est?

Educta ita, uti téque illâque dignum est. CH. quid ais? TH. id quod res est,

Hanc tibi dono do, neque repeto pro illâ quicquam abs te preti.

CH. Et habetur, & referetur, Thais, ita uti merita es, gratia.

TH. At enim cave, ne prius, quàm hanc a me accipias, amittas, Chreme.

Nam hæc ea est, quam miles a me vi nunc ereptum venit.

Abi tu, cistellam, Pythias, domo effer cum 2 monumentis.

CH. Vidén' tu illum, Thais? PY. ubi sita est? TH. in risco. odiosa, cessas?

CH. Militem secum ad te quantas copias adducere?

At at. TH. num formidolosus, obsecro, es, mi homo? CH. apagesis.

Egón' formidolosus? nemo est hominum, qui vivat, minús.

TH. Atque ita opu' est. CH. ah, metuo, qualem tu me esse hominem existumes.

1 Hem! Indignatus est, ubi sororem suam in demò meretricis esse audiit.

2 Monumentis] Crepundiis per quæ a suis agnosci potest.

TH. Imo hoc cogitato : quicum res tibi est, peregrinus est,

Minus potens quam tu, minus notus, minus amicorum hic habens.

CH. Scio istuc : sed tu quod cavere possis, stultum admittere est.

Malo ego nos prospicere, quam hunc ulcisci acceptam injuriam.

Tu abi, atque obsera officium intus, dum ego hinc transcurro ad forum :

Volo ego adesse hic advocatos nobis in turbam hanc.

TH. mane.

CH. Melius est. TH. mane. CH. omitte, jam adero. TH. nil opus est istis, Chreme :

Hoc modo dic, sororem illam tuam esse, & te parvam virginem

Amisisse, nunc cognosse : signa ostende. PY. adsunt.

TH. cape.

Si vim faciet, in jus ducito hominem : intellexisti ? CH. probé.

TH. Fac animo hæc presenti dicas. CH. faciam. TH. attolle : pallium.

Peri, huic ipsi est opus patrono, quem defensorem paro.

[3 Pallium] Quia ebrius est & timidus, & quia Thais eum retinere diu conata erat, pallium trahit.

SCENA SEPTIMA.

THRASO, GNATHO, SANGA, CHREMES,
THAIS.

THR. Hancine ego ut contumeliam tam insignem in me accipiam, Gnatho ?

Mori me fati est. Simalio, Donax, Syrisce, sequimini.

Primum ædes expugnabo. GN. recté. THR. virginem eripiam. GN. probé.

THR.

94 P. TERENCEII EUNUCHI

THR. Malè mulcabo ipsam. GN. pulchre. THR. in medium huc agmen ¹ cum vecti, ² Donax;

Tu ³ Simalio, in sinistrum cornu; tu ⁴ Syrisce, in dexterum.

Cedo alios: ubi centurio est Sanga, & manipulus ⁵ furum? SA. eccum, adest.

THR. Quid, ignave? peniculón' pugnare, qui istum huc portes, cogitas?

SA. Egónie? imperatoris virtutem noveram, & vim militum:

Sinè sanguine hoc fieri non posse: quí abstergerem volnera.

THR. Ubi alii? SA. qui, malum, alii? solus Sannio servat domi.

THR. Tu hosce instrue híc: ego ero ⁶ post principia: inde omnibus signum dabo.

GN. Illuc est sapere: ut hosce instruxit, ipse sibi cavit loco.

THR. Idem hoc jam ⁷ Pyrrhus factitavit. CH. vidén' tu, Thais, quam hic rem agit?

Nimirum consilium illud rectum est de occludendis ædibus.

THA. Sanè, quòd tibi nunc vir videatur esse, hic nebulo magnus est;

Ne metuas. THR. ⁸ quid videtur? GN. ⁹ fundam tibi nunc nimis vellem dari,

¹ Cum vecti] Scil. ad expugnationem ædium.

² Donax] Δόναξ arundo, quasi inanis sit & fragilis.

³ Simalio] A Simio, ob fœditatem oris.

⁴ Syrisce] Syrisceus diminutivum a Syrus.

⁵ Furum] i. e. Servorum culinariorum.

⁶ Post principia] Magnificè, ad risum commovendum. In exercitu Romano primâ acie stabant agmina militum qui vocabantur Hastati, in secundâ Principes, & hos sequebantur longiore licet intervallo Triarii.

⁷ Pyrrhus] Rex Epirotarum, peritiâ, aciei ordinandæ præcipuè celebris.

⁸ Quid videtur?] Primo ipse Thraso præcedit, utpote qui dicit sequimini; cum propius adventum est, post principia refert pedem; postremo nihil ipse ausus quærit consilium Parasiti.

⁹ Fundam] Eleganter Parasitus militis jactabundam formidinem irridet: nam fundâ pugnant qui cominus non possunt; & ex occulto, qui non audent palam.

Ut

Ut tu illos procul hinc ex occulto cæderes : facerent fugam.

THR. Sed eccam Thaidem ipsam video. GN. quàm mox irruimus ! THR. mane.

¹⁰ Omnia prius experiri, quàm armis, sapientem decet. Quî scis, an, quæ jubeam, finè vi faciat ? GN. Dî voftram fidem !

Quanti est sapere ! nunquam accedo, quin abs te abeam doctior.

THR. Thais, primùm hoc mihi responde : cùm tibi do istam virginem, Dixtîn' hos dies mihi soli dare te ? THA. quid tum postea ?

THR. Rogitas ? quæ mî ante oculos coram amatorem adduxti tuum.

THA. Quid tum illôc agas ? THR. & cum eo clam te subduxti mihi ?

THA. Libuit. THR. Pamphilam ergo huc redde, nisi si mavis eripi.

CH. Tibi illam reddat ? aut tu eam tangas omnium ? GN. ah, quid agis ? tace.

THR. Quid tu tibi vis ? ego non tangam meam ? CH. tuam autem, furcifer ?

GN. Cave sis, nescis cui maledicas nunc viro. CH. non tu hinc abis ?

Scîn' tu, ut tibi res se habeat ? si quicquam hodie hîc turbæ coeperis,

¹¹ Faciam, ut hujus loci, dieique, meique semper memineris.

GN. Miseret tui me, qui hunc tantum hominem facias inimicum tibi.

CH. Diminuam ego caput tuum hodie, nisi abis. GN. aîn' vero, canis ?

¹⁰ Omnia prius &c.] Miram habent in comœdiâ vîp̃ delectandi severæ sententiæ, cum a ridiculis personis proferuntur.

¹¹ Faciam ut &c.] Propriè. Nam solent esse gravissimæ minæ meticuloſorum hominum.

96 P. TERENTII EUNUCHI

Siccine agis? THR. quis tu homo es? quid tibi vis?
quid cum illâ rei tibi est?

CH. Scibis principio eam esse dico liberam. THR. hem!
CH. civem Atticam. THR. hui!

CH. Meam sororem. THR. os durum! CH. miles, nunc
adèd edico tibi!

Ne vim facias ullam in illam. Thais, ego eo ad So-
phronam

Nutricem, ut eam adducam, & signa ostendam hæc.

THR. tûn' me prohibeas,
Meam ne tangam? CH. prohibeo, inquam. GN. audiñ
tu? hic furri se alligat.

Satis hoc tibi est. THR. idem tu hoc ais, Thais? THA.
quære, qui respondeat.

THR. Quid nunc agimus? GN. quin redeamus: jam
hæc tibi aderit supplicans

Ultro. THR. credin'? GN. imò certè. novi ingenium
mulierum:

Nolunt, ubi velis: ubi nolis, cupiunt ultro. THR. be-
ne putas.

GN. Jam dimitto exercitum? THR. ubi vis. GN. Sanga,
ita uti fortes decet

Milites, domi focique fac vicissim ut memineris.

SA. Jamdudum animus est in patinis. GN. frugi es.

THR. vos me hæc sequimini.

12 Jam dimitto exercitum?] Magnificè, ad risum.

ACTUS

ACTUS V. SCENA I.

THAIS, PYTHIAS.

THAIS.

ERGIN', scelestâ, mecum perplexè loqui?
 Scio: nescio: abiit: audiui: ego non
 adfui.

Non tu istuc mihi dictura apertè es, quic-
 quid est?

Virgo conscissâ veste lacrumans obticet.

Eunuchus abiit. quamobrem? quid factum est? taces?

PY. Quid tibi ego dicam misera? illum eunuchum ne-
 gant

Fuisse. TH. quis fuit igitur? PY. iste Chærea.

TH. Qui Chærea? PY. iste ephebus frater Phædriæ.

TH. Quid ais, venefica? PY. atqui certò comperi.

TH. Quid is obsecro ad nos? quamobrem adductus est?

PY. nescio.

Nisi amâsse credo Pamphilam. TH. hem, misera oc-
 cidi,

Infelix, si quidem tu istæc vera prædicas.

Num id lacrumat virgo? PY. id opinor. TH. quid ais,
 sacrilega?

Istuccine interminata sum hinc abiens tibi?

PY. Quid facerem? ita ut tu jûsti, soli credita est.

TH. Scelestâ, ovem lupo commisisti. dispudet

Sic mihi data esse verba. quid illuc hominis est?

*1 Scio &c.] Mirè ex dictis omnibus pauca decerpit, & ostendit quid
 perplexè dixerit. Scio] Flere puellam. Nescio] Vitiatam. Abiit]
 Eunuchus. Audiui] Domi hoc admissum. Ego non adfui] Cum hæc
 fierent. Acriter iratorum est ea repetere quæ proximè dixerint ii quibus
 irascuntur.*

H

Hera

98 P. TERENTII EUNUCHI

PY. Hera mea tace, tace obsecro, salvæ sumus :
 Habemus hominem ipsum. TH. ubi is est? PY. hem ad
 finistram,
 Vidén? TH. video. PY. comprehendi jube, quantum
 potest.
 TH. Quid illo faciemus, stulta? PY. quid facias, rogas?
 Vide amabò, si non, cùm aspicias, os impudens
 Videtur: non est? tum, quæ ejus confidentia est?

SCENA SECUNDA.

CHÆREA, THAIS, PYTHIAS.

CH. Apud Antiphonem uterque, mater, & pater,
 Quasi dedita operâ, domi erant, ut nullo modo
 Introire possem, quin viderent me. interim
 Dum ante ostium sto, notus mihi quidem obviam
 Venit. ubi vidi, ego me in pedes, quantum queo,
 In angiportum quoddam desertum: inde item
 In aliud, inde in aliud. ita miserrimus
 Fui fugitando, ne quis me cognosceret.
 Sed estne hæc Thais, quam video? ipsa est. ¹ hæreo.
 Quid faciam? quid mea autem? quid faciet mihi?
 TH. Adeamus: ² bone vir Dore, salve: dic mihi,
 Aufugisti? CH. hera, factum. TH. satín? id tibi pla-
 cer?
 CH. Non. TH. credín? te impune habiturum? CH. u-
 nam hanc noxam
 Mitte: si aliam admisero unquam, occidito.
 TH. Num meam sævitiam veritus es? CH. non. TH.
 quid igitur?
 CH. Hanc metui, ne me criminaretur tibi.
 TH. Quid feceras? CH. paulum quiddam. PY. echo, pau-
 lum, impudens?

¹ *Hæreo &c.*] Primò metus adimit consilium: sed recogitatio red-
 dit confidentiam.

² *Bone vir &c.*] Aptior occasio objurgandi Chæream datur Thaidi dis-
 simulanti se scire quis scit, ut qui habitum non mutaverat & adhuc est
 quasi eunuchus & servus.

An paulum hoc esse tibi videtur, virginem
 Vitiare civem ? CH. conservam esse credidi.
 PY. Conservam ? vix me contineo, quin involem in
 Capillum. monstrum ; etiam ultro derisum advenit.
 TH. Abin' hinc insana ? PY. quid ita veró ? debeam,
 Credo, isti quicquam furcifero, si id fecerim ;
 Præsertim cum se servum fateatur tuum.
 TH. Missa³ hæc faciamus. ⁴ non te dignum, Chærea,
 Fecisti : nam si ego digna hac contumeliâ
 Sum maxumè, at tu indignus qui faceres tamen.
 Neque, ædèpol, quid nunc consilii capiam, scio,
 De virgine istac : ita conturbâsti mihi
 Rationes omnes, ut eam non possim suis,
 Ita ut æquom fuerat, atque ut studui, tradere,
 Ut solidum parerem hoc mihi beneficium, Chærea.
 CH. At nunc dehinc spero æternam inter nos gratiam
 Fore, Thais. sæpe ex hujusmodi re quapiam, &
 Malo principio magna familiaritas
 Conflata est. Quid, si hoc quispiam voluit Deus ?
 TH. Equidem pol in eam partem accipioque & volo.
 CH. Imò ita quæso. unum hoc scito, contumeliæ
 Non me fecisse causâ, sed amoris. TH. scio :
 Et pol propterea magis nunc ignosco tibi.
 Non adèd inhumano ingenio sum, Chærea,
 Neque ita imperita, ut, quid amor valeat, nesciam.
 CH. Te quoque jam, Thais, ita me Dî bene ament,
 amo.
 PY. Tum pol ab istoc tibi, hera, cavendum intelligo.
 CH. Non ausim. PY. nihil tibi quicquam credo. TH.
 definas.
 CH. Nunc ego te in hac re mihi oro, ut adjutrix fies,
 Ego me tuæ commendo & committo fidei :
 Te mihi patronam capio, Thais : te obsecro :
 Emoriar, si non hanc uxorem duxero.
 TH. Tamen si pater quid. CH. ah ! volet, certò scio ;

³ Hæc] Scil. jocularia & futilia.

⁴ Non te dignum &c.] Tam urbanè & artificiosè Chæream objurgat,
 ut illi contumeliosè respondendi omnem occasionem adimat.

Civis modò hæc fit. TH. paululum opperirier

Si vis, jam frater ipse hic aderit virginis:

Nutricem arcessitum iit, quæ illam aluit parvolam:

In cognoscendo tute ipse aderis, Chærea.

CH. Ego verò maneo. TH. vísne interea, dum venit,

Domi opperiamur potiùs, quàm hic ante ostium?

CH. Ego verò maneo. TH. vísne interea, dum venit,

Domi opperiamur potiùs, quàm hic ante ostium?

CH. Imò percupio. PY. quam tu rem actura, obsecro, es?

TH. Nam quid ita? PY. rogitas? hunc tu in ædes cogitas

Recipere posthac? TH. cur non? PY. crede hoc meæ fidei,

Dabit hic pugnam aliquam denuo. TH. au, tace, obsecro.

PY. Parum perspexisse ejus videre audaciam.

CH. Non faciam, Pythias. PY. 'non pol credo, Chærea,

Nisi si commissum non erit. CH. quin, Pythias,

Tu me servato. PY. neque pol servandum tibi

Quicquam dare ausim, neque te servare. apage te.

TH. Adest optumè ipse frater. CH. perii hercle. obsecro,

Abeamus intrò, Thais: nolo me in viâ

Cum hac veste videat. TH. quamobrem tandem? an quia pudet?

CH. Id ipsum. PY. id ipsum? virgo verò. TH. i præsequor.

Tu istic mane, ut Chremem introducas, Pythias.

5 *Non pol credo &c.*] Garrulè & gesticulosè, ut puellam cum adolescentulo fabulantem videas.

SCENA TERTIA.

PYTHIAS, CHREMES, SOPHRONA.

PY. Quid? quid venire in mentem nunc possit mihi?

Quidnam, quî referam sacrilego illi gratiam,

Qui hunc supposuit nobis? CH. move verò ocyùs

nutrix so. moveo. CH. video, sed nil promotes.

PY.

PY. Jámne ostendisti signa nutrici? CH. omnia.
 PY. Amabò, quid ait? cognoscítne? CH. ac memoriter.
 PY. Bene ædepol narras: nam illi faveo virgini.
 Ite intrò: jamdudum hera vos expectat domi.
 Virum bonum eccum Parmenonem incedere
 Video. vidén' ut ¹ otiosus it, si Dîs placet.
 Spero me habere, quî nunc meo excruciem modo.
 Ibo intrò, de cognitione ut certum sciam:
 Pòst exhibo, atque hunc perterrebo sacrilegum.

¹ *Otiosus it*] i. e. Securus incedit, & nihil mali timens. hoc rectissimè, ut subita mutatio tanto sit perturbatior.

SCENA QUARTA.

PARMENO, PYTHIAS.

PA. Reviso, quidnam Chærea hîc rerum gerat.
 Quòd si astu rem tractavit, Dî vòstram fidem,
 Quantam & quàm veram laudem capiet Parmeno!
 Nam ut mittam, quòd ei amorem difficillimum, &
 Carissimum ab meretrice avarâ, virginem
 Quam amabat, eam confeci finè molestiâ,
 Sinè sumptu, sinè dispendio: tum hoc alterum,
 Id verò est, quod ego mihi puto ¹ palmarium,
 Me reperisse, quo modo adolescentulus
 Meretricum ingenia & mores posset noscere;
 Mature ut cum cognòrit, perpetuò oderit.
 Quæ dum foris sunt, nihil videtur mundius,
 Nec magis compositum quicquam, nec magis elegans:
 Quæ, cum amatore suo cum cœnant, ² liguriunt.
 Harum videre ingluviem, fordes, inopiam,
 Quàm inhonestæ solæ sint domi, atque avidæ cibi,
 Quo pacto ex jure hesterno panem atrum vorent:

¹ *Palmarium*] i. e. Palmâ sive victoriæ præmio dignum; nam palmâ coronabantur victores & triumphantes, quoniam ejus arboris ingenium est urgentibus opprimentibusque ponderibus non cedere.

² *Liguriunt*] i. e. delicatè, cum delectu & fastidio suaviora quæque delibant.

202 P. T E R E N T I I E U N U C H I

Nôsse omnia hæc, salus est adolescentulis.

PY. Ego pol te pro istis dictis & factis, scelus,
Ulciscar; ut ne impune in nos illuseris.

Proh Deum fidem! facinus foedum! o infelicem ado-
lescentulum!

O scelestum Parmenonem, qui istum huc adduxit! PA.
quid est?

PY. Miseret me. itaque, ut ne viderem, misera huc ef-
fugi foras.

Quæ futura ³ exempla dicunt in eum indigna! PA. O
Jupiter!

Quæ illæc turba est? numnam ego perii? adibo. quid
istuc, Pythias?

Quid ais? in quem exempla fient? PY. ⁴ rogitas, auda-
cissime?

Perdidisti istum, quem adduxti pro eunuchō, adoles-
centulum,

Dum studes dare verba nobis. PA. quid ita? aut quid
factum est? cedó.

PY. Dicam. virginem istam, Thaidi hodie quæ dono
data est,

Scis eam civem hinc esse? & fratrem ejus esse adpri-
mo nobilem?

PA. Nescio. PY. atqui sic inventa est. eam iste vitiavit
miser.

Ille ubi id rescivit factum frater violentissimus

PA. Quidnam fecit? PY. colligavit primū eum mi-
seris modis.

PA. Colligavit? PY. & quidem orante, ut ne id face-
ret, Thaide.

PA. Quid ais? PY. nunc minatur porro sese id, quod
moechis solet:

Quod ego nunquam vidi fieri, neque velim. PA. quā
audaciā

³ *Exempla*] Graves pœnæ quæ cæteris documento esse possunt ex-
empla dicuntur.

⁴ *Rogitas, audacissime?*] Hæc dicit Pythias terribili gestu & vultu,
& est imprimis femininum.

Tantum facinus audet ? PY. quid ita tantum ? PA. an non hoc maxumum est ?

Quis homo pro moecho unquam vidit in domo metreticiâ

Prendi quenquam ? PY. nescio. PA. at ne hoc nesciatis, Pythias,

Dico, edico vobis, nostrum esse illum herilem filium. PY. hem.

Obsecro, an^s is est ? PA. ne quam in illum Thais vim fieri sinat.

Atque adeò autem cur non egomet intrò eo ? PY. vide, Parmeno,

Quid agas, ne neque illi profis, & tu pereas. nam hoc putant,

Quicquid factum est, ex te esse ortum. PA. quid igitur faciam miser ?

Quidve incipiam ? ecce autem, rure video redeuntem senem.

Dicam huic, an non ? dicam hercle ; etsi mihi magnum malum

Scio paratum. sed necesse est, huic ut subveniat. PY. sapis :

Ego abeo intrò : tu isti narra omne ordine, ut factum fiet.

5 *Is est ?*] Insultantis. Nam sciebat eum esse.

SCENA QUINTA.

LACHES, PARMENO.

LA. Ex meo propinquo rure hoc capio commodi :

Neque agri, neque urbis odium me unquam percipit.

Ubi fatias cœpit fieri, commuto locum.

Sed¹ éstne ille noster Parmeno ? & certè ipse est.

Quem præstolare, Parmeno, hìc ante ostium ?

¹ *Estne ille &c.*] Dubitat senex visu jam languido, & oculis ætate defecis.

204 P. TERENTII EUNUCHI

PA. Quis homo est? ehem, saluum te aduenisse gaudeo.

LA. Quem praestolare? PA. perii; lingua haeret metu.

LA. Hem, quid est quod trepidas? fatine saluè? dic mihi.

PA. Here, ² primùm te arbitrari id, quod res est, velim:

Quicquid hujus factum est, culpâ non factum est meâ.

LA. Quid? PA. rectè sanè interrogasti: oportuit

Rem praenarrâsse me. emit quendam Phædria

Eunuchum, quem dono huic daret. LA. cui? PA. Thaidi.

LA. ³ Emit? perii hercle. quanti? PA. viginti minis.

LA. Actum est. PA. tum quandam fidicinam amat hîc Chærea.

LA. Hem, quid? amat? an scit jam ille, quid meretrix fiet?

An in ⁴ astu venit? aliud ex alio malum.

PA. Here, ne me spectes: me impulsore hæc non facit.

LA. Omitte de te dicere. ego te, furcifer,

Si vivo. sed istuc, quicquid est, primùm expedi.

PA. Is pro illo eunūcho ad Thaidem hanc deductus est.

LA. Pro eunuchón? PA. sic est. hunc pro mœcho postea

Comprehendere intus, & constrinxere. LA. occidi.

PA. Audaciam meretricum specta. LA. numquid est

Aliud mali damnive, quod non dixeris,

Reliquom? PA. tantum est. LA. cesso huc intro rumpere?

PA. Non dubium est, quin mihi magnum ex hac re sit malum,

² *Primum &c.*] Excusatio præpostera malè conscii animi se purgantibus antequam accusetur.

³ *Emit!* &c.] Senex avarus magis de sumptu angitur quàm de corruptione filii.

⁴ *In Astu*] i. e. In urbem e Piræo. Nam ἄστυ Athenienses vocabant urbem suam.

⁵ *Mali damnive.*] Malum ad comprehensum Chæream spectat, damnum ad emptionem Eunuchi.

Nisi, quia necessum fuit hoc facere. id gaudeo,
Propter me hísce aliquid esse eventurum mali :
Nam jamdiu aliquam causam quærebat senex,
Quamobrem insigne aliquid faceret iis: nunc reperit.

SCENA SEXTA,

PYTHIAS, PARMENO.

PY. Nunquam ædepol quicquam jamdiu, quod magis
vellem evenire,

Mi evenit, quàm quòd modò senex intrò ad nos ve-
nit errans.

Mihi solæ ridiculo fuit, quæ, quid timeret, scibam.

PA. Quid hoc autem est? PY. nunc id prodeo, ut con-
veniam Parmenonem.

Sed ubi, obsecro, est? PA. me quærit hæc. PY. atque
eccum video. adibo.

PA. Quid est, inepta? quid tibi vis? quid rides? per-
gín? PY. perii:

Defessa jam sum misera te ridendo. PA. quid ita? PY.
rogitas?

Nunquam pol hominem stultiorem vidi, nec videbo.
ah,

Non possum satis narrare quos præbueris ludos intus.

At etiam primò ¹ callidum ac disertum credidi homi-
nem.

Quid? illicóne credere ea, quæ dixi, oportuit te?

An pœnitebat flagitii, te auctore quod fecisset

Adolescens, nî miserum insuper etiam patri indicares?

Nam quid illi credis animi tum fuisse, ubi vestem vi-
dit

Illam esse eum indutum pater? quid? jam scis te pe-
rísse?

PA. Hem, quid dixisti, pessuma? an mentita es? etiam
rides?

¹ *Callidum ac disertum*] Ironice, nam video te stolidum esse qui te-
merè credideris, & futilem qui falsa pro veris narraveris.

206 P. T E R E N T I I E U N U C H I

Itán' lepidum tibi visum est, scelus, nos irridere? PY.
nimium.

PA. Siquidem istuc impune habueris. PY. verum. PA.
reddam hercle. PY. credo:

Sed in diem istuc, Parmeno, est fortasse, quod mi-
nare :

Tu ² jam pendebis, qui stultum adolescentulum nobi-
litas

Flagitiis, & eundem indicas : uterque in te exempla e-
dent.

PA. Nullus sum. PY. hic pro illo ³ munere tibi honos est
habitus abeo.

PA. Egomet meo indicio miser, ⁴ quasi forex, hodie
perii.

² Jam] i. e. Statim & certo, quia dixerat paulò ante in diem &
fortasse.

³ Munus] scil. Eunuchum quem supposuisti nobis.

⁴ Quasi forex] Proverbiale dictum, quia sorices strepitu aut stridore
arrosionis se produunt.

SCENA SEPTIMA.

GNATHO, THRASIO.

GN. Quid nunc? quâ spe, aut quo consilio huc imus?
quid ¹ cœptas, Thraso?

TH. Egone? ut Thaidi ¹ me dedam, & faciam ¹ quod
jubeat. GN. quid est?

TH. Quî minus, quam Hercules servivit Omphale? GN.
exemplum placet.

Utinam tibi committigari videam sandalio caput!

Sed fores crepuerunt ab eâ. TH. perii, quid hoc autem
est mali?

Hunc ego nunquam videram etiam. quidnam hic pro-
perans profilit?

¹ Cœptas, me dedam, quod jubeat.] Omnia magnificè & stylo militari.

SCENA

SCENA OCTAVA.

CHÆREA, PARMENO, GNATHO, THRASO.

CH. O Populares, ecquis me vivit hodie fortunator?
Nemo hercle quisquam: nam in me planè Dî potestatem suam

Omnem ostendere, cui tam subitò tot contigerint com-
moda.

PA. Quid hic lætus est? CH. o Parmeno mi, o mearum
voluptatum omnium

¹ Inventor, inceptor, perfector! scin' me in quibus sim
gaudiis?

Scis Pamphilam meam inventam civem? PA. audi-
vi.

CH. scis sponsam mihi?

PA. Bene, ita me Dii ament, factum. GN. audin' tu,
hic quid ait? CH. tum autem Phædriæ

Meo fratri gaudeo esse amorem omnem in tranquillo:
una est domus:

Thais patri se commendavit: in ² clientelam & fidem
Nobis dedit se. PA. fratris igitur Thais tota est. CH. sci-
licet.

PA. Jam hoc aliud est, quod gaudeamus: miles pellitur
foras.

CH. Tu frater, ubi ubi est, fac quamprimum hæc audi-
at. PA. visam domi.

TH. Numquid, Gnatho, tu dubitas, quin ego nunc
perpetuò perierim?

GN. Sinè dubio, opinor. CH. quid commemorem pri-
mum, aut laudem maxumè?

Illúmne qui mihi dedit consilium ut facerem; an me,
qui id ausus sim

¹ *Inventor &c.*] *Invenire* sapientis est, *incipere* audacis, *persevere*
constantis. Ergo plena laudatio est.

² *Clientelam*] Cives tenuiores & aliquando peregrini in urbe commo-
rantes potentiorum se civium tutelæ commiserunt, quibus ipsi vicissim
omnia quæ poterant officia & obsequia præstare tenebantur. Conjuncti
hæc necessitudine, alteri clientes, alteri patroni vocabantur.

Incepere?

208 P. TERENTII EUNUCHI

Incipere? an fortunam collaudem, quæ gubernatrix
fuit,

Quæ tot res, tantas, tam opportunè in unum conclusit
diem?

An mei patris festivitatem & facilitatem? o Jupiter,
Serva, obsecro, hæc nobis bona.

SCENA NONA.

PHÆDRIA, CHÆREA, GNATHO, THRASO.

PH. Dî vostram fidem! incredibilia

Parmeno modò quæ narravit! sed ubi est frater? CH.
præstò adest.

PH. Gaudeo. CH. satis credo. nihil est Thaide hac, fra-
ter, tuâ

Dignius quod ametur: ita nostræ omni est faulrix fa-
miliæ. PH. hui!

Mihi illam laudas? TH. perii; quanto minus spei est,
tanto magis amo.

Obsecro, Gnatho, in te spes est. GN. quid vis faciam?
TH. perforce hoc

Precibus, precio, ut hæream in parte aliquâ tandem
apud Thaidem.

GN. Difficile est. TH. si quid collibuit, novi te. hoc si
effeceris,

Quodvis donum præmium à me optato, id optatum
feres.

GN. Itane? TH. sic erit. GN. si efficio hoc, postulo ut
tua mihi domus;

Te præfente, absente, pateat, invocato ut sit locus

Semper. TH. do fidem futurum. GN. accingar. PH.
quem ego hic audio?

O Thraso. TH. salvete. PH. tu fortasse, quæ facta hic
fient,

[Accingar] i. e. Aggrediar, experiar, metaph. ab illis qui aduam
quippiam molientes vestimenta diffluentia retrahunt & cingunt, ut expedi-
tiores agant.

Nescis.

Nescis. TH. scio. PH. cur te ergo in his ego conspicio
² regionibus?

TH. Vobis fretus. PH. scin' quàm fretus? miles, edico
 tibi,

Si te in plateâ offendero hac pòst unquam, quod dicas
 mihi,

Alium quærebam, iter hâc habui: periisti. GN. eia, haud
 sic decet.

PH. Dictum est. GN. non cognosco vostrum tam super-
 bum. PH. sic erit.

GN. Priùs audite paucis: quod cum dixero, si placuerit,
 Facitote. PH. audiamus. GN. tu concede paulum istuc,
 Thraſo.

Principio ego vos ambos credere hoc mihi vehementer
 velim,

Me, hujus quicquid faciam, id facere maxumè causâ
 meâ:

Verùm si idem vobis prodest, vos non facere incitia
 est.

PH. Quid id est? GN. militem ego rivalem recipiun-
 dum censeo. PH. hem,

Recipiundum? GN. cogita modó. tu hercle cum illâ,
 Phædria,

Et libenter vivis, & enim bene libenter victitas.

Quod des, paululum est; necesse est multum accipere
 Thaidem,

Ut tuo amorì suppeditare possit sinè sumptu tuo; ad
 Omnia hæc magis opportunus, nec magis ex usû tuo,
 Nemo est. principio & habet quod det, & dat nemo
 largiùs:

Fatuus est, infulsus, tardus, stertit noctes & dies:
 Neque istum metuas ne amet mulier: facilè pellas ubi
 velis.

PH. Quid agimus? GN. præterea hoc etiam, quod ego
 vel primum puto;

Accipit homo nemo meliùs prorsum, neque prolixius.

² *Regionibus*] Urbs in regiones, & regiones in vicos divisæ erant.

210 P. TERENTII EUNUCHI

PH. Mirum, nî illoc homine quoquo pacto opu' est.
CH. idem ego arbitror.

GN. Rectè facitis. unum etiam hoc vos oro, ut me in
vestrum gregem

Recipiatis. satis diu hoc jam³ saxum volvo. PH. recipi-
mus.

CH. Ac libenter. GN. at ego pro isto, Phædria, & tu
Chærea,

Hunc comedendum & deridendum vobis⁴ propino. CH.
placet.

PH. Dignus est. GN. Thraſo, ubi vis, accede. TH. ob-
secro te, quid agimus?

GN. Quid? isti te ignorabant. postquam eis mores o-
stendi tuos,

Et collaudavi secundum facta & virtutes tuas,

Impetravi. TH. bene fecisti. gratiam habeo maxumam.
Nunquam etiam fui usquam, quin me omnes amarent
plurimum.

GN. Dixin' ego vobis, in hoc esse⁵ vobis Atticam ele-
gantiam?

PH. Nil præter promissum est. GN. ite hâc. Vos va-
lete, & plaudite.

³ *Saxum volvo*] Proverbiale dictum a fabulâ Sisyphi quod satis eti-
am lepidè de tardo & stupido milite usitatur.

⁴ *Propino*] Facetè ut parasitus & quasi de convivio loquens.

⁵ *Atticam*] i. e. Puram & genuinam, utpote quæ peculiaris & ver-
acula Atticis erat.

PUB. TERENTII

HEAUTONTIMORUMENOS.

ACTA LUDIS MEGALENSIBUS, L. CORNELIO LENTULO, L. VALERIO FLACCO AEDILIBUS CURULIBUS. EGERE L. AMBIVIVUS TURPIO, L. ATTILIUS PRÆNESTINUS. MODOS FECIT FLACCUS CLAUDI, GRÆCA EST MENANDRU. ACTA PRIMUM TIBIS IMPARIBUS, DEINDE DUBUS DEXTRIS. ACTA TERTIO, M. JUVENTIO. TI. SEMPRONIO. COSS.

P E R S O N Æ.

PROLOGUS.	SOSTRATA, matrona.
CHREMES, fenex.	PHRYGIA, ancilla.
MENEDEMUS, fenex.	BACCHIS, meretrix.
CLITIPHO, adolescens.	ANTIPHILA, Chremetis filia.
CLINIA, adolescens.	
SYRUS, servus.	
DROMO, servus.	NUTRIX.

ARGUMENTUM.

C. SULPICIO APOLLINARI AUCTORE.

 *N militiam proficisci gnatum Cliniam,
Amantem Antiphilam, compulit durus pater :
Animique sese angebat, facti pœnitens
Mox ut revorsus est, clam patre divortitur
Ad Clitiphonem. is amabat scortum Bacchidem.
Cum arcesseret, cupitam Antiphilam Clinia,
Ut ejus Bacchis venit amica, ac servolæ
Habitum gerens Antiphila : factum id, quo patrem
Suum celaret Clitipho. hic technis Syri
Decem minas meretriculæ aufert a sene :
Antiphila Clitiphonis reperitur soror.
Hanc Clinia, aliam Clitipho uxorem accipit.*

P. T E R E N T I I

HEAUTONTIMORUMENOS.

P R O L O G U S.

E cui sit vostrum mirum, cur partes
¹ seni

Poëta dederit, quæ sunt adolescentium:
Id primum dicam: deinde, quod veni,
eloquar.

Ex integrâ Græcâ integram comoediam
Hodie sum acturus Heautontimorumenon;
Duplex quæ ex argumento facta est simplici.
Novam esse ostendi, & quæ esset. nunc, qui scripserit,
Et cuja Græca sit, nî partem maxumam
Existimarem scire vostrum, id dicerem.
Nunc, quamobrem has partes didicerim, paucis dabo.
Oratorem esse voluit me, non prologum:
² Vestrum judicium fecit: me actorem dedit.
Sed hic actor tantum poterit a facundiâ,
Quantum ille potuit cogitare commodè,
Qui orationem hanc scripsit, quam dicturus sum.

¹ *Seni*] Prologi officium est narrare argumentum fabulæ, quod tamen nullibi præstat Terentius viderique vult ad alia præloquenda seise ab adversariis cogi. Solebat istud officium adolescentibus dari.

² *Vestrum judicium fecit*] i. e. Fecit vobis potestatem de se judicandi & arbitrio vestro stabit cadetque.

Nam quod rumores distulerunt malevoli,
 Multas contaminâsse Græcas, dum facit
 Paucas Latinas: id esse factum hic non negat,
 Neque se pigere, & deinde facturum autumat.
 Habet³ bonorum exemplum: quo exemplo sibi
 Licere id facere, quod illi fecerunt, putat.
 Tum quod malevolus vetus poëta dictitat,
 Repentè ad studium hunc se applicâsse⁴ musicum,
 Amicûm ingenio fretum, haud naturâ suâ:
 Arbitrium vestrum, vestra existimatio
 Valebit. quare omnes vos oratos volo,
 Ne plus iniquûm possit quàm æquûm oratio.
 Facite æqui sitis, date crescendi copiam,
 Novarum qui spectandi faciunt copiam
⁵ Sinè vitiiis: ne ille pro se dictum existimet,
 Qui nuper fecit servo currenti in viâ
 Decesse populum. cur infano serviat?
 De illius peccatis plura dicet, cùm dabit
 Alias novas, nisi finem maledictis facit.
 Adeste æquo animo: date potestatem mihi,
⁶ Statariam agere ut liceat per silentium:
 Ne semper servus currens, iratus senex,
 Edax parasitus, sycophanta autem impudens,
 Avarus leno, assiduè agendi sint mihi
 Clamore summo, cum labore maximo.
 Meâ causâ, causam hanc justam esse, animum inducite,
 Ut aliqua pars laboris minuatur mihi.
 Nam nunc novas qui scribunt, nihil parcunt seni:
 Si quæ laboriosa est, ad me curritur:
 Sin lenis est, ad alium defertur gregem.
 In hac est pura oratio. experimini,

³ *Bonorum*] scil. Nævii, Plauti &c.

⁴ *Musicum*] Quia Musæ omnium liberalium studiorum præfides erant, antiqui vocabant studium musicum quod nos studium humaniorum literarum, & præcipuè poeticæ.

⁵ *Sinè vitiiis*] In quibus nihil sit absurdi aut a moribus abhorrens.

⁶ *Statariam*] Romana comœdia dividitur in statariam, motoriam, & mixtam. In primâ res sunt quietiores, in alterâ magis turbulentæ; in tertiâ utrumque concurret.

In 7 utramque partem ingenium quid possit meum.
Si nunquam avarè pretium statui arti meæ,
Et eum esse quæstum in animum induxi maxumum,
Quàm maxumè servire voftris commodis;
Exemplum statuite in me, ut 8 adolescentuli
Vobis placere ftudeant potiùs, quàm sibi.

7 *In utramque partem*] i. e. In utrâque Comœdiâ; tam statariâ quàm motoriâ.

8 *Adolescentuli*] Scil. Actores, quorû operâ in his & aliis fabulis agendis utar.

ACTUS I. SCENA I.

CHREMES, MENEDEMUS.

CHREMES.

U ANQUAM hæc inter nos nuper notitia admodum est.
Inde adeò quòd agrum in proximo hìc mercatus es,
Nec rei ferè sanè amplius quicquam fuit:
Tamen vel virtus tua me, vel vicinitas,
Quod ego in propinquâ parte amicitiae puto,
Facit, ut te audacter moneam, & familiariter,
Quòd mihi videre præter ætatem tuam
Facere, & præter quàm res te adhortatur tua.
Nam, proh Deûm atque hominum fidem! quid vis tibi?
Quid quæris? annos sexaginta natus es,
Aut plus eo, ut conjicio. agrum in his regionibus
Meliozem, neque preti majoris nemo habet;
Servos complures. proinde quasi nemo fiet,
Ita tute attentè illorum officia fungere.
Nunquam tam manè egredior, neque tam vesperi
Domum revortor, quin te in fundo conspicer

Fodere, aut arare, aut aliquid ferre denique :
 Nullum remittis tempus, neque te respicis.
 Hæc non voluptati tibi esse, satis certò scio.
 At enim dices, me, quantum hîc operis fiat, ¹ pœnitet.
 Quod in opere faciundo operæ consumis tuæ,
 Si sumas in illis exercendis, plus agas.

ME. Chreme, tantúmne ab re tuâ est otî tibi,
 Aliena ut cures, ea quæ nihil ad te attinent ?

CH. Homo sum : humani nihil a me alienum puto.

Vel me monere hoc, vel percontari puta ;

² Rectum est ? ego ut faciam : non est ? te ut deter-
 ream.

ME. Mihi sic est usus : tibi ut opus factò est, face.

CH. An cuiquam est usus homini, se ut cruciet ? ME.
 mihi.

CH. ³ Si quid laboris est, nollem : sed quid istuc mali
 est ?

Quæso, quid de te tantum meruisti ? ME. eheu !

CH. Ne lacruma, atque istuc, quicquid est, fac me ut
 sciam.

Ne retice : ne verere : crede, inquam, mihi :

Aut consolando, aut consilio, aut re juvero.

ME. Scire hoc vis ? CH. hac quidem causâ, qua dixi
 tibi.

ME. Dicetur. CH. at istos rastros interea tamen

⁴ Appone, ne labora. ME. minimé. quam rem agis ?

ME. Sine me, vacivom tempus ne quod dem mihi

Laboris. CH. non finam, inquam. ME. ah, non æquom
 facis.

CH. Hui, tam graves hos, quæso ? ME. sic meritum est
 meum.

CH. Nunc loquere. ME. Filium unicum adolescentulum

¹ *Pœnitet*] i. e. Piget me videre quantum promoveant opus meum
 servi pigri & cessatores.

² *Rectum est ?*] Scil. ita operam in curando & laborando consumere.

³ *Siquid laboris est*] i. e. Siquid ægritudinis aut doloris est in animo.
Nollem] i. e. Vellem non esse, five doleo tuam vicem.

⁴ *Appone*] Apponere est non planè deponere, quasi opere quis per-
 functus fuerit ; sed apud se ponere, quasi idem rursus sit aggressurus.

Habeo. ah, quid dixi? habere me? imò habui, Chreme.
Nunc habeam, necne, incertum est. CH. quid ita istuc?

ME. scies.

Est e' Corintho hîc advena anus pauperula.
Ejus filiam ille amare cœpit virginem,
Prope jam ut pro uxore haberet. hæc clam me omnia.
Ubi rem rescivi, cœpi non humanitus,
Neque ut animum decuit ægrotum adolescentuli,
Tractare, sed vi & viâ pervolgatâ patrum.
Quotidie accusabam: hem: tibine hæc diutius
Licere speras facere, me vivo patre,
Amicam ut habeas prope jam in uxoris loco?
Erras, si id credis, & me ignoras, Clinia.
Ego te meum esse dici tantisper volo,
Dum, quod te dignum est, facies: sed si id non facis,
Ego, quod me in te sit facere dignum, invenero.
Nullâ aded ex re istuc fit, nisi ex nimio otio.
Ego istuc ætatis non amor operam dabam,
Sed in Asiam hinc abii propter pauperiem, atque ibi
Simul rem & gloriam armis belli reperi.
Postremò aded res rediit: adolescentulus
Sæpe eadem & graviter audiendo victus est:
Putavit me & ætate & benevolentia
Plus scire, & providere, quàm seipsum sibi.
In Asiam ad Regem militatum abiit, Chreme.
CH. Quid ais? ME. clam me est profectus: menses tres
abest.

CH. Ambo accusandi: etsi illud inceptum tamen
Animi est pudentis signum, & non instrenui.

ME. Ubi comperi ex iis, qui fuere ei conscii,
Domum revortor mœstus, atque animo ferè
Perturbato, atque incerto præ ægritudine.

Adfido: accurrunt servi: 7 foccos detrahunt:

5 *Corinthe*] Corinthus Peloponnesi urbs nobilissima ad Isthmum inter
Ionium & Ægeum maria.

6 *Regem*] Scil. Persarum, quem Græci vocabant Regem *παρ' ἑξῆς*.

7 *Soccos*.] Soccus est calcei genus, quo comici actores semper ute-
bantur, sicut tragici cothurnis; usque adeo, ut pro stilo comico poni so-
let, sicut & cothurnus pro tragico.

Video alios festinare, lectos sternere,
 Cœnam apparare : pro se quisque sedulo
 Faciebat, quo illam mihi lenirent miseriam.
 Ubi video hæc, coepi cogitare ; hem, tot mei
 Solius solliciti sunt causâ. ut me unum expleant ?
 Ancillæ tot me ⁸ vestiant ? sumptus domi
 Tantos ego solus faciam ? sed gnatum unicum,
 Quem pariter uti his decuit, aut etiam amplius,
 Quod illa ætas magis ad hæc utenda idonea est,
 Eum ego hinc ejeci miserum injustitiâ meâ.
 Malo quidem me dignum quovis deputem,
 Si id faciam, nam usque dum ille vitam illam colet
 Inopem, carens patriâ ob meas injurias,
 Interea usque illi de me supplicium dabo,
 Laborans, quærens, parcens, illi serviens.
 Ita facio prorsus. nihil relinquo in ædibus,
 Nec vas, nec vestimentum : conrasi omnia.
 Ancillas, servos, nisi eos, qui opere rustico
 Faciundo facile ⁹ sumptum exercerent suum,
 Omnes produxi ac vendidi. ¹⁰ inscripsi illico
 Ædes mercede. quasi talenta ad quindecim
 Coegi : agrum hunc mercatus sum : hic me exerceo.
 Decrevi tantisper me minus injuriæ,
 Chreme, meo gnato facere, dum fiam miser ;
 Nec fas esse ullâ me voluptate hic frui,
 Nisi ubi ille huc salvus redierit meus particeps.
 CH. Ingenio te esse in liberos leni puto,
 Et illum obsequentem, si quis rectè aut commodè
 Tractaret. verùm neque tu illum satis noveras,
 Nec te ille. hoc ibi fit, ubi non verè vivitur.
 Tu illum nunquam ostendisti quanti pendere ;
 Nec tibi ille est credere ausus quæ est æquom patri.
 Quod si esset factum, hæc nunquam evenissent tibi.

⁸ *Vestiant*] Scil. nendo & texendo.

⁹ *Sumptum suum*] i. e. Quantum in victum cultumque corporis consumunt.

¹⁰ *Inscripsi*] i. e. Titulo scripto, mercede seu prætio locandas proposui.

ME. Ita res est, fateor: peccatum a me maxumum est.

CH. Menedeme, at porrò rectè spero: & illum tibi
Salvum affuturum esse hìc confido propediem.

ME. Utinam ita Dì faxint. CH. facient. nunc, si com-
modum est,

11 Dionysia hìc sunt, hodie apud me sis volo.

ME. Non possum. CH. cur non? quæso, tandem ali-
quantulum

Tibi parce: idem absens facere te hoc volt filius.

ME. Non convenit, qui illum ad laborem impellerim,
Nunc meipsum fugere. CH. ficcine est sententia?

ME. Sic. CH. bene vale. ME. & tu. CH. lacrimas ex-
cussit mihi,

Miserétque me ejus: sed, ut diei tempus est,

Monere oportet me hunc vicinum Phaniam,

Ad coenam ut veniat. ibo, visam si domi est.

Nihil opus fuit monitore: jamdudum domi

Præstò apud me esse aiunt: egomet convivas moror.

Ibo adeò hinc intrò. sed quid crepuerunt fores

Hinc à me? quisnam egreditur? huc concessero.

11 *Dionysia*] - Dionysia, sive Orgia festa Bacchi in honorem ipsius
Indicæ victoriæ instituta per totam Græciam & præcipuè Athenis magnâ
pompâ & solennitate quotannis celebrabantur.

SCENA SECUNDA.

CLITIPHO, CHREMES.

CL. Nihil adhuc est, quod vereare, Clinia: haudqua-
quam etiam cessant:

Et illam simul cum nuncio tibi hìc affuturam hodie scio.

Proin tu sollicitudinem istam falsam, quæ te excruciat,
mittas.

CH. Quicum loquitur filius?

CL. Pater adest, quem volui: adibo. pater, opportunè
advenis.

CH. Quid id est? CL. hunc Menedemum nôstn' no-
strum vicinum? CH. probé.

CL. Huic filium scis esse ? CH. audiui esse, in Asiâ. CL.
non est, pater :

Apud nos est. CH. quid ais ? CL. advenientem, e navi
egredientem illico

Abduxi ad coenam : nam mihi magna cum eo jam in-
de usque a pueritiâ

Fuit semper familiaritas. CH. voluptatem magnam nun-
cias.

Quàm vellem Menedemum invitatum, ut nobiscum
hodie esset, ampliùs ;

Ut hanc lætitiâ nec opinanti primus objicerem ei
domi !

Atque etiam nunc tempus est. CL. cave faxis : non opus
est, pater.

CH. Quapropter ? CL. quia enim incertum est etiam,
quid se faciat. modò venit :

Timet omnia ; patris iram, atque animum amicæ, se
erga ut sit, suæ.

Eam miserè amat : propter eam hæc turba atque abi-
tio evenit. CH. scio.

CL. Nunc servolum ad eam in urbem misit, & ego
nostrum unâ Syrum.

CH. Quid narrat ? CL. quid ille ? se miserum esse. CH.
miserum ? quem minùs credere est ?

Quid reliqui est, quin habeat, quæ quidem in homine
dicuntur bona,

Parentes, patriam incolumem, amicos, genus, cogna-
tos, divitias ?

Atque ¹ hæc perinde sunt, ut illius animus, qui ea pos-
fidet :

Qui uti scit, ei bona ; illi, qui non utitur rectè, mala,

CL. Imò ille fuit senex importunus semper : & nunc
nihil magis

Vereor, quàm ne quid in illum iratus plus satis faxit,
pater.

¹ Hæc perinde &c.] Ideoque omnia hujusmodi externa vocantur a
philosophis ἀδυσία.

CH. Illéne ? — sed reprimam me: nam, in metu esse hunc, illi est utile.

CL. Quid tute tecum? CH. dicam, ut ut erat, mansum tamen oportuit.

Fortasse aliquantum iniquior erat præter ejus lubidinem: Pateretur. nam quem ferret, si parentem non ferret suum?

Huncine erat æquom ex illius more, an illum ex hujus vivere?

Et quod illum infimulat durum, id non est. nam parentum injuriæ

Uniusmodi sunt fermè, ² paulò qui est homo tolerabilis, Scortari crebrò nolunt, nolunt crebrò convivariæ,

Præbent exiguè sumptum: atque hæc sunt tamen ad virtutem omnia.

Verùm animus ubi semel se cupiditate devinxit malâ, Neceffe est, Clitipho, consilia consequi consimilia. hoc Scitum est, periculum ex aliis facere, tibi quod ex usu fiet.

CL. Ita credo. CH. ego ibo hinc intrò, ut videam, nobis quid cœnæ fiet.

Tu, ut tempus est diei, vide sis, ne quò hinc abeas longiús.

² Paulo qui est &c.] Aut ei subauditur, aut eum; si ei, sic intelligimus, uniusmodi sunt ei qui est homo tolerabilis; aut eum scortari crebrò nolunt, ut sit *filium* qui sit tolerabilis. Aut singularem numerum pro plurali posuit, i. e. qui sunt tolerabiles. Postremum ex his omnium fèrè interpretum suffragiis confirmatur.

SCENA TERTIA.

CLITIPHO.

Quàm iniqui sunt patres in omnes adolescentes judices: Qui æquom esse censent, nos jam a pueris illico nasci senes,

Neque illarum affines esse rerum, quas fert adolescentia.

Ex

222 P. T E R E N T I I H E A U T.

Ex suâ libidine moderantur, nunc quæ est, non quæ olim fuit.

Mihi si unquam filius erit, næ ille facili me utetur patre ;

Nam & cognoscendi, & ignoscendi dabitur peccati locus :

Non ut meus, qui mihi ¹ per alium ostendit suam sententiam.

Perii : is mihi, ubi adbibit plus paulo, sua quæ narrat facinora ?

Nunc ait, periculum ex aliis facito, tibi quod ex usu fiet.

Astutus ! næ ille haud scit, quàm mihi nunc furdo narret fabulam.

Magis nunc me amicæ dicta stimulant, Da mihi, atque, Affer mihi.

Cui quid respondeam, nihil habeo : neque me quisquam est miserior.

Nam hic Clinia, etsi is quoque ² suarum rerum satagit, attamen

Habet benè ac pudicè eductam, ignaram artis meretriciæ.

Mea est potens, procax, magnifica, sumptuosa, nobilis.

Tum, quod dem ei, ³ rectè est : nam nihil esse mihi, religio est dicere.

⁴ Hoc ego mali non pridem inveni : neque etiamdum scit pater.

¹ *Per alium*] Scil. sub Menedemi personâ.

² *Suarum rerum &c.*] i. e. Etsi laboris & curarum ex suo amore perinde atque ego ex meo habet satis.

³ *Rectè*] Ubi Bacchis aliquid dari sibi postulat, nihil habet quod respondeat Clitipho nisi unum *rectè*, quod ut nec consentiens neque denegans planè nihil significat.

⁴ *Hoc ego &c.*] i. e. In hoc infano amore haud diu irretitus sum.

ACTUS

ACTUS II. SCENAI.

CLINIA, CLITIPHO.

CLINIA.

I mihi secundæ res de amore meo essent,
jamdudum, scio,

Venissent: sed vereor, ne mulier, me ab-
sente, hîc corrupta sit.

Concurrunt multæ opiniones, quæ mihi
animum¹ exangeant;

Occasio, locus, ætas, mater, cujus sub imperio est,
mala;

Cui nihil jam præter pretium dulce est. CLIT. Clinia.
CLIN. hei misero mihi!

CLIT. Etiam caves, ne videat fortè hinc te a patre ali-
quis exiens?

CLIN. Faciam. sed nescio quid profectò mihi animus
præfagit mali.

CLIT. Pergin' istuc priùs dijudicare, quàm scis, quid
veri fiet?

CLIN. Si nihil mali esset, jam hîc adessent. CLIT. jam
aderunt. CLIN. quando istuc erit?

CLIT. Non cogitas hinc longulè esse? & nôsti mores
mulierum:

Dum moliuntur, dum conantur, annus est. CLIN. o
Clitipho,

'Timeo. CLIT. respira: eccum Dromonem cum Syro;
unà adfunt tibi.

¹ Exangeant] Pro exangant. Sic veteres liquabantur, seruo fer-
ues, strido strideo, dico diceo, &c.

SCENA

SCENA SECUNDA.

SYRUS, DROMO, CLITIPHO, CLINIA.

SY. Ain' tu? DR. sic est. SY. verùm interea dum¹ sermones cædimus,

Illæ sunt relictæ. CLIT. mulier tibi adest, audín' Clinia?

CLIN. Ego verò audio nunc demum, & video, & valeo, Clitipho.

DR. Minimè mirum: adeò impeditæ sunt: ancillarum gregem

Ducunt secum. CLIN. perii, unde illi sunt ancillæ?

CLIT. mén' rogas?

SY. non oportuit relictas: portant quid rerum; CLIN. hei mihi!

SY. ² Aurum, vestem: & vesperascit, & non noverunt viam.

Factum a nobis stultè est. abi dum tu, Dromo, illis obviám.

Propera. quid stas? CLIN. væ misero mihi, quantâ de spe decidi!

CLIT. Quid istuc? quæ res te sollicitat autem? CLIN. rogitas quid fiet?

Vidén' tu? ancillas, aurum, vestem, quam ego cum unâ ancillulâ

Hic reliqui. unde esse censes? CLIT. vah, nunc demum intelligo.

SY. Dii boni, quid turbæ est? ædes nostræ vix capient, scio.

Quid comedent? quid ebibent? quid fene erit nostro miserius?

Sed video, eccos, quos volebam. CLIN. o Jupiter, ubinam est fides?

¹ *Sermones cædimus*] *Cædere sermones* est frequenter & plurimùm colloqui, phrasis a Græcis, quæis *κρίνειν λόγους* idem valet.

² *Aurum*] i. e. Aurea ornamenta, monilia &c.

Dum ego propter te errans patriâ careo demens, tu
interea loci

Conlocupletâsti, Antiphila, te, & me in his deseruisti
malis,

Propter quam in summâ infamiâ sum, & meo patri
minus sum obsequens :

Cujus nunc pudet me, & miseret, qui harum mores
cantabat mihi,

Monuisse frustra : neque potuisse eum unquam ab hâc
me expellere.

Quod tamen nunc faciam ; tum, cum mihi gratum
esse potuit, nolui.

Nemo est miserior me. SY. hic de nostris verbis errat
videlicet,

Quæ hîc sumus locuti. Clinia, aliter tuum amorem,
atque est, accipis.

Nam & vita est eadem, & animus te erga idem ac fuit,
Quantum ex ipsâ re conjecturam cepimus.

CLIN. Quid est obsecro ? nam mihi nunc nihil rerum
omnium est

Quod malim, quàm me hoc falsò suspicari.

SY. Hoc primùm, ut ne quid hujus rerum ignores : a-
nus,

Quæ est dicta mater esse ei antehac, non fuit :

Ea obiit mortem : hæc ipsa in itinere alteræ

Dum narrat, fortè audiui. CLIT. quænam est altera ?

SY. Mane, hoc, quod cœpi, primùm enarrem, Cli-
tipho :

Pòst istuc veniam. CLIT. propera. SY. jam primum
omnium,

Ubi ventum ad ædes est, Dromo pultat fores :

Anus quædam prodit : hæc ubi aperuit ostium,

Continuò hic se conjecit intrò : ego consequor :

Anus foribus obdit pessulum, ad lanam redit.

Hic sciri potuit, aut nusquam alibi, Clinia,

3 *Cantabat*] i. e. Sæpius dicebat, ut cantatores repetere cantica so-
lent.

Quo studio vitam suam te absente exegerit :
 Ubi de improvviso est interventum mulieri.
 Nam ea res dedit tum existumandi copiam
 Quotidianæ vitæ consuetudinem ;
 Quæ, cujusque ingenium ut sit, declarat maxumé.
 Texentem telam studiosè ipsam offendimus,
 Mediocriter vestitam veste lugubri,
 Ejus anuis causâ, opinor, quæ erat mortua,
 Sinè auro tum ornatam, ita uti quæ ornantur sibi,
 Nullâ malâ re esse expolitam muliebri :
 Capillus passus, prolixus, circum caput
 Rejectus negligenter. 4 pax! CLIN. Syre mi, obsecro,
 Ne me in lætitiâ frustra conjicias. SY. anus
 Subtremen nebat : præterea una ancillula
 Erat : ea texebat unâ pannis obfita,
 Neglecta, immunda inlucie. CLIT. si hæc sunt, Clinia,
 Vera, ita uti credo, quis te est fortunatior ?
 Scin' hanc, quam dicit fordidatam & sordidam ?
 Magnum hoc quoque signum est, dominam esse extra
 noxiam,
 Cum ejus tam negliguntur internuncii :
 Nam disciplina est eisdem, munerarier
 Ancillas primùm, ad dominas qui affectant viam.
 CLIN. Perge, obsecro te, & cave ne falsam gratiam
 Studeas inire. quid ait, ubi me nominas ?
 SY. Ubi dicimus rediisse te, & rogare uti
 Veniret ad te, mulier telam desinit
 Continuo, & lacrumis opplet os totum sibi,
 Ut faciliè scias desiderio id fieri tuo.
 CLIN. Præ gaudio, ita me Dii ament, ubi sim nescio :
 Ita timui. CLIT. at ego nihil esse sciebam, Clinia.
 Agedum vicissim, Syre, dic quæ illa est altera.
 SY. Adducimus tuam Bacchidem. CLIT. hem, quid ?
 Bacchidem ?

4 Pax] A Græco παῖξ i. e. παῖς, desine scilicet loqui. Videtur a-
 molendi fascini causâ dictum (pro Græcorum superstitione) propter laudes
 illas Antiphilæ formæ Capillus passus, prolixus, &c.

Eho, scelestè, quò illam ducis? SY. quò ego illam? ad nos scilicet.

CLIT. Ad patrémne? SY. ad eum ipsum. CLIT. o hominis impudentem audaciam! SY. Heus tu,

Non fit finè periculo facinus magnum nec memorabile.

CLIT. Hoc vide. § in meâ vitâ tu tibi laudem is quæsitum, scelus:

Ubi si paululum modò quid te fugerit, ego perierim.

Quid illâ facias? SY. at enim. CLIT. quid enim? SY. si finas, dicam. CLIN. sine.

CLIT. Sino. SY. ita res est hæc nunc; quasi cum ---

CLIT. quas, malum, ambages mihi

Narrare occipit? CLIN. Syre, verum hic dicit: mitte: ad rem redi.

SY. Enimverò reticere nequeo. multimodis injurius, Clitipho, es, neque ferri potis es. CLIN. audiendum hercle est: tace.

SY. Vis amare: vis potiri: vis, quod des illi, effici.

Tuum esse in potiundo periculum non vis. haud stultè sapias:

Siquidem id sapere est, velle te id, quod non potest contingere.

Aut hæc cum illis sunt habenda, aut illa cum his mittenda sunt.

Harum duarum conditionum nunc utram malis, vide: Et si hoc consilium, quod cepi, rectum esse & tutum scio:

Nam apud patrem tua amica tecum finè metu ut sit, copia est:

Tum illi argentum quod pollicitu' es, eâdem hac inveniam viâ.

Quod ut efficerem, orando surdas jam aures reddideras mihi.

Quid aliud tibi vis? CLIT. siquidem hoc fit. SY. siquidem? experiundo scies.

§ In meâ vitâ.] i. e. Meo periculo.

CLIT.

CLIT. Age age, cedò istuc tuum consilium, quid id est?
 SY. adsimulabimus

Tuam amicam hujus esse. CLIT. pulchre. cedò, quid
 hic faciet suâ?

An ea quoque dicetur hujus, si una hæc dedecori est
 parum?

SY. Imò ad tuam matrem abducetur. CLIT. quid eó?

SY. longum est, Clitipho,

Si tibi narrem, quamobrem id faciam: vera causa est.

CLIT. fabulæ:

Nihil satis firmi video, quamobrem accipere hunc mi-
 hi expediat metum.

SY. Mane, habeo aliud, si istuc metuis, quod ambo
 confiteamini

Sinè periculo esse. CLIT. hujusmodi, obsecro, aliquid
 reperi. SY. maxumè:

Ibo obviam hinc: dicam, ut revertantur domum. CLIT.
 hem,

Quid dixti? SY. ademptum tibi jam faxo omnem me-
 tum,

6 In aurem utramvis otiosè ut dormias.

CLIT. Quid ago nunc? CLIN. tunc? 7 quod boni —

CLIT. Syre, dic modò

Verum. SY. age modò hodie: serò ac nequicquam vo-
 les.

CLIN. Datur: fruire, dum licet: nam nescias,

Eju' sit potestas posthac, an nunquam tibi.

CLIT. Syre, inquam. SY. perge porrò, tamen istuc ago.

CLIT. Verum hercle istuc est. Syre, Syre inquam,
 heus, heus, Syre.

6 In aurem &c.] In aurem utramvis dormire est proverbiale dic-
 tum significans securè, tranquillè, sine metu agere.

7 Quod boni —] Junge cum eo quod sequitur post interlocutio-
 nem Clitiphonis & Syri, nam Clinia dicturus erat continuatâ oratione
Tunc? quod boni datur: fruire &c. sed cum eo loqui exorfo, pergeret
 abire Syrus, interrupt ejus orationem Clitipho & Syrum inclamavit;
 deinde ad Cliniam conversus *dic modo verum* inquit, at Syrus indigna-
 bundus *age* inquit *modo &c.* tum demum Clinia interruptam orationem
 persecutus est.

SY. Concaluit. quid vis? CLIT. redi, redi. SY. adsum,
dic, quid est?

Jam hoc quoque negabis tibi placere. CLIT. imò, Syre,
Et me, & meum amorem, & famam permitto tibi.

Tu es judex: ne quid accusandus sis, vide.

SY. Ridiculum est, te istuc me admonere, Clitipho:

Quasi istic minor mea res agatur, quàm tua.

Hic si quid nobis fortè adversi evenerit,

Tibi erunt parata verba, * huic homini verbera.

Quapropter hæc res neutiquam neglectu est mihi.

Sed istunc exora, ut suam esse adsimulet. CLIN. sci-
licet

Facturum me esse; in eum jam res rediit locum,

Ut sit necesse. CLIT. meritò te amo, Clinia.

CLIN. Verùm illa ne quid titubet. SY. perdocta est
probè.

CLIT. At hoc demiror, quì tam facilè potueris

Persuadere illi, quæ solet quos spernere!

SY. In tempore ad eam veni; quod rerum omnium est

Primum. nam quendam miserè offendi ibi militem

Ejus noctem orantem. hæc arte tractabat virum,

Ut illius animum cupidum inopiâ incenderet,

Eadèmq; ut esset apud te hoc quàm gratissimum.

Sed heus tu, vide sis, ne quid imprudens ruas.

Patrem novisti ad has res quàm sit perspicax:

Ego te autem novi, quàm esse soleas impotens:

* Inversa verba, everfas cervices tuas,

Gemitus, screatus, tussis, risus abstine.

CLIT. Laudabis. SY. vide sis. CLIT. tutemet mirabere.

SY. Sed quàm citò sunt consecutæ mulieres?

CLIT. Ubi sunt? cur retines? SY. jam nunc hæc non
est tua.

CLIT. Scio, apud patrem; at nunc interim. SY. nihilo
magis.

8 *Huic homini*] Venustè, cum se ipsum designaret. Sic Demea in
Adelphis — *vis tu huic seni auscultare?*

9 *Inversa verba*] i. e. Ab eâ re quam propriè significant ad aliam
translata, quæ Galli vocant *mots à double entente*.

CLIT. Sine. sy. non finam, inquam. CLIT. quæso, paulisper. sy. vero.

CLIT. Saltem salutare. sy. abeas, si sapias. CLIT. eo. Quid istic? sy. manebit. CLIT. o hominem felicem! sy. ambula.

SCENA TERTIA.

BACCHIS, ANTIPHILA, CLINIA, SYRUS.

BA. Adepot te, mea Antiphila, laudo, & fortunatam judico,

Id cum studuisti, isti formæ ut mores consimiles forent:

Minimèque ita me Dii ament, miror, si te sibi quisque expetit.

Nam mihi, quale ingenium haberes, fuit indicio oratio. Et cum egomet nunc mecum in animo vitam tuam confidero,

Omniùmque adeò vostrarum, volgus quæ ab se segregant;

Et vos esse istiusmodi, & nos non esse, haud mirabile est.

Nam expedit bonas esse vobis: nos, quibuscum est res, non finunt.

Quippe formâ impulsî nostrâ nos amatores colunt:

Hæc ubi imminuta est, illi suum animum aliò conferunt.

Nisi prospectum interea aliquid nobis est, desertæ vivimus.

Vobis cum uno semel ubi ætatem agere decretum est viro,

Cujus mos maxumè est consimilis vostrum; hi se ad vos applicant:

Hoc beneficio utrique ab utrisque vero devincimini;

Ut nunquam ulla amoris vestro incidere possit calamitas.

AN. Nescio alias: me quidem semper scio fecisse sedulo.

Ut ex illius commodo meum compararem commodum. CL. ah.

Ergo, mea Antiphila, tu nunc sola reducem me in patriam facis.

Nam, dum abs te absum, omnes mihi labores fuere, quos cepi, leves.

Præterquam tui carendum quod erat. SY. credo. CL. Syre, vix suffero.

Hocine me miserum non licere meo modo ingenium frui?

SY. Imò, ut patrem tuum vidi esse habitum, diu etiam duras dabit.

BA. Quisnam hic adolescens est, qui intuitur nos? AN. ah, retine me, obsecro.

BA. Amabo, quid tibi est? AN. disperii. BA. perii misera! quid stupes.

Antiphila? AN. videón? Cliniam, an non? BA. quem vides? CL. salve, anime mi.

AN. O mi expectate Clinia, salvé. CL. ut vales?

AN. Salvum venisse gaudeo. CL. teneón te?

Antiphila, maxumè animo exoptatam meo?

SY. Ite intrò: nam vos jamdudum expectat senex.

¹ Retine me. Hoc dicit, quia defectura est ex animi prælatitia deliquio.

ACTUS III. SCENA I.

CHREMES, MENEDEMUS.

CHREMES.

 Uerscit hoc jam: cesso pultare offi-
um
Vicini, primum ex me ut sciat, sibi fi-
liumRediisse: et si adolescentem hoc nolle
intelligo.

Verum, cum videam miserum hunc tam excruciarier

Ejus abitu, celem tam insperatum gaudium,

Cum illi periculi nihil ex indicio fiet?

Haud faciam: nam, quod potero, adjutabo senem.

Item ut filium meum amico atque æquali suo

Video inservire, & socium esse in negotiis,

Nos quoque senes est æquum senibus obsequi.

ME. Aut ego profecto ingenio egregio ad miseras

Natus sum, aut illud falsum est, quod volgò audio

Dici, diem adimere ægritudinem hominibus:

Nam mihi quidem quotidie augefcit magis

De filio ægritudo; & quanto diutius

Abest, magis cupio tanto, & magis desidero.

CH. Sed ipsum foras egressum video: ibo, adloquar.

Menedeme, salve: nuncium apporto tibi,

Cujus maxumè te fieri participem cupis.

ME. Numquidnam de gnato meo audisti, Chreme?

CH. Valet, atque vivit. ME. ubinam est, quæso? CH.
apud me domi.

[Lucifcit &c.] Notandum in hâc Comœdiâ, quod alibi rarè repe-
ritur, ut per biduum continuatur tempus actionis.

ME. Meus gnatus? CH. sic est. ME. venit? CH. certè.

ME. Clinia?

ME. venit? CH. dixi. ME. eamus, duc me ad eum, obsecro.

CH. Non volt te scire se rediisse etiam, & tuum Conspectum fugitat. propter peccatum hoc timet, Ne tua duritia antiqua illa etiam adaucta sit.

ME. Non tu ei dixisti, ut essem? CH. non. ME. quare obrem, Chreme?

CH. Quia pessumè istuc in te atque in illum consulis, Si te tam leni & victo esse animo ostenderis.

ME. Non possum: satis jam, satis pater durus fui: CH. ah,

Vehemens in utramque partem, Menedeme, es nimis, Aut largitate nimia, aut parsimoniâ.

In eandem² fraudem ex hac re, atque ex illâ, incidet:

Primùm olim potiùs, quàm paterere filium

Commeare ad mulierculam, quæ paululo

Tum erat contenta, cuique erant grata omnia,

Proterruisti hinc. ea coacta ingratis

Post illa coepit victum volgò quærere,

Nunc, cùm sine magno intertrimento non potest

Haberi, quidvis dare cupis. nam, ut tu scias,

Quàm ea nunc³ instructa pulchre ad perniciem fiet;

Primùm, jam ancillas secum adduxit plus decem,

⁴ Oneratas veste atque auro. ⁵ satrapes si fiet

Amator, nunquam sufferre ejus sumptus queat:

Nedum tu possis. ME. éstne ea intus? CH. sit, rogas?

Sensi: nam unam ei coenam atque ejus comitibus

Dedi. quòd si iterum mihi sit danda, actum fiet.

² *Fraudem*] *Frans* ut pro dolo, tum & pro damno & poenâ & periculo ab antiquis accipiebatur: aliquando pro crimine.

³ *Instructa* &c.] Chremes opinatur Bacchidem esse amicam Cliniae.

⁴ *Oneratas* &c.] i. e. Portantes vestimenta & monilia meretricis Bacchidis. Vid. Eunuch. Act. 4. scen. 1.

⁵ *Satrapes*] Vox Persica: nam imperium Persarum in provincias distribuebatur, earumque rectores appellati *Satrapæ*.

Nam, ut alia omittam, ⁶pytisando inodò mihi
 Quid vini absumpsit? sic hoc, dicens, asperum,
 Pater, hoc est: aliud tenius sodes vide:
⁷Relevi dolia omnia, omnes serias:
 Omnes sollicitos habui, atque hæc una nox.
 Quid te futurum censes, quem assidue excedent?
 Sic me Dii amabunt, ut me tuarum miseritum est,
 Menedeme, fortunarum! ME. faciat quod lubet:
 Sumat, consumat, perdat: decretum est pati;
 Dum illum modo habeam mecum. OH. si certum est
 tibi
 Sic facere, illud permagni referre arbitror,
 Ut nescientem sentiat te id sibi dare.
 ME. Quid faciam? OH. quidvis potius, quam quod co-
 gitas:
 Per alium quemvis ut des, falli te sinas
 Technis per servulum. et si subsensi id quoque,
 Illos ibi esse, & id agere inter se clanculum.
 Syrus cum illo vestro confusuratur: conferunt
 Consilia adolescentes, & tibi perdere
 Talentum hoc pacto satius est, quam illo minam.
 Non nunc pecunia agitur, sed illud, quomodo
 Minimo periculo id demus adolescentulo.
 Nam si semel tuum animum ille intellexerit,
 Prius proditurum te tuam vitam, & prius
 Pecuniam omnem, quam abs te amittas filium; huius
 Quantam fenestram ad nequitiam patefeceris!
 Tibi autem porro ut non sit suave vivere.
 Nam deteriores omnes sumus licentiâ.
 Quodcunque ineiderit in mentem, volet: neque id
 Putabit, pravum an rectum sit, quod petet.
 Tu, rem perire, & ipsum, non poteris pati.
 Dare denegâris; ibit ad illud illico,
 Quo maxumè apud te se valere sentiet:

⁶ Pytisando] Pytisare est vinum gustandi causâ ore sumptum, post-
 quam degustatum est exspuere a Græco πυτίσσω.

⁷ Relevi] i. e. Opercula e cortice vel subere picata aut resinâ
 obturata dimovi.

Abiturum se abs te esse illico minabitur.

ME. Videre verum, atque ita uti res est, dicere.

CH. Somnum hercle ego hac nocte oculis non vidi meis,

Dum id quaero, tibi quî filium restituerem.

ME. Cedd dextram: porro te oro idem ut ⁸ facias, Chreme.

CH. Paratus sum. ME. scin' quid nunc facere te volo?

CH. Dic. ME. quod sensisti illos me incipere fallere,

Id ut maturent facere. cupio illi dare,

Quod volt: cupio ipsum jam videre. CH. operam dabo.

Syrus estprehendendus atque adhortandus mihi.

A me nescio quis exit. concede hinc domum,

Ne nos inter nos⁹ congruere sentiant.

Paulum hoc negoti mihi obstat: Simus & Crito

Vicini nostri hic ambigunt de finibus:

Me cepere arbitrum. ibo, ac dicam, ut dixeram

Operam daturum me, hodie non posse his dare.

Continuò hic adero. ME. ita quaeso. Dii vostram fidem!

Ita comparatam esse hominum naturam omnium,

Aliena ut melius videant & dijudicent

Quàm sua? an eò fit, quia in re nostrâ aut gaudio

Sumus præpediti nimio, aut ægritudine?

Hic mihi nunc quanto plus sapit, quàm egomet mihi!

CH. Dissolvi me, otiosus operam ut tibi darem.

⁸ Facias] i. e. Restituas mihi filium, ut te velle dixisti.

⁹ Congruere] Ut versus constat legendum est *congruere* cum penultima longa, ideoque derivandum a *congruus* quod idem est cum *congruus*, ut *ferus ferveo* &c. & modo act. 2. scen. 1. *exangant* pro *exangant*.

SCENA SECUNDA.

SYRUS, CHRÈMES.

SY. ¹ Hac illac circumcutsa; inveniendum est tamen

¹ Hac illac] Apostrophe ad seipsum.

Argentum, intendenda in ? senem est fallacia.

CH. Num me fefellit, hosce id struere ? videlicet

Ille Cliniaï servos tardiusculus est :

Idcirco huic nostro tradita est ? provincia.

SY. Quis hic loquitur ? perii. numnam hæc audivit ?

CH. Syre. SY. hem.

CH. Quid tu istuc ? SY. rectè. equidem te demiror,
Chreme,

Tam manè, qui heri tantum biberis, CH. nihil nimis.

SY. Nihil, narras ? visa verò est, quod dici solet,

Aquilæ senectus. CH. heia. SY. mulier ? commoda &

Faceta hæc est meretrix. CH. sanè idem visa est mihi.

SY. Et quidem hercle formâ luculentâ. CH. sic satis.

SY. Ita non ? ut olim, sed uti nunc, sanè bonâ :

Minimèque miror, Clinia hanc si deperit.

Sed habet patrem quendam avidum, miserum atque
aridum,

Vicinum hunc : nôstin' ? at quasi is non divitiis

Abundet, gnatus ejus profugit inopiâ.

Scis esse factum, ut dico ? CH. quid ego nesciam ?

Hominem pistrino dignum ! SY. quem ? CH. istunc ser-
volum

Dico adolescentis. SY. Syre, tibi timui malè.

CH. Qui passus est id fieri. SY. quid faceret ? CH. ro-
gas ?

Aliquid reperiret, fingeret fallacias,

2 *Senem*] i. e. Chremetem, quod tamen ipse de Menedemo in-
telligit.

3 *Provincia*] i. e. Negorium. Regiones longè ab Italia bello ac-
quisitæ *provinciae* dictæ sunt a *procul vincendo* : ad quas quia Prætores
cum officio mittebantur, officia in genere provinciarum vocabantur.

4 *Aquila senectus*] Proverbium in senes magis bibaces quàm eda-
ces, at vivaces interim & alacres. Aiunt phyfici *aquilam* nunquam
senectute mori, at fame ; & quia superior pars rostri vetustate & in-
cremento curvata foramen includit, de prædâ tantum sanguinem su-
gere adeoque bibendo vivere.

5 *Commoda*] *Commodi* dicuntur qui sese ad aliorum mores vel suo
judicio accommodant, vel accommodati sunt naturâ.

6 *Ut olim*] Scil. formosæ erant mulieres : assentatur Chremeti,
quia senes quæ in adolescentiâ viderunt, præsentibus meliora solent ar-
bitrari.

Unde

Unde esset adolescenti, amicæ quod daret,
Atque hunc difficilem invitum servaret senem.

SY. Garris. CH. hæc facta ab illo oportebat, Syre.

SY. Eho, quæso, laudas qui heros fallunt? CH. in loco,

Ego verò laudo. SY. rectè sanè. CH. quippe quia

Magnarum sæpe id remedium ægritudinum est.

Jam huic mansisset unicus gnatus domi.

SY. Jocón' an seriò illæc dicat, nescio;

Nisi mihi quidem addit animum, quò lubeat magis.

CH. Et nunc quid expectat, Syre? an dum hinc denuo

Abeat, cum tolerare hujus sumptus non queat?

Nonne ad senem aliquam fabricam fingit? SY. stolidus
est.

CH. At te adjuvare oportet adolescentuli

Causâ. SY. faciliè equidem facere possum, si jubes:

Etenim, quo pacto id fieri soleat, calleo.

CH. Tanto hercle melior. SY. Non est mentiri meum.

CH. Fac ergo. SY. at heus tu, facito dum eadem hæc
memineris,

Si quid hujus simile fortè aliquando evenerit,

Ut sunt humana, tuus ut faciat filius.

CH. Non usus veniet, spero. SY. spero hercle ego quo-
que:

Neque eò nunc dico, quò quicquam illum fenserim:

Sed ⁷ si quid, ne quid — quæ sit ejus ætas, vides:

Et næ ego te, si usus veniat, magnificè, Chreme,

Tractare possim. CH. de istoc, cum usus venerit,

Videbimus quod opus sit. nunc istuc age.

SY. Nunquam commodiùs unquam herum audiivi loqui,

Nec, cum malefacere crederem mî impunius

Licere. quisnam à nobis egreditur foras?

⁷ *Siquid*] Scil. evenerit. *Nequid*] Scil. irascaris. Duplex apo-
strophis.

SCENA

SCENA TERTIA.

CHREMES, CLITIPHO, SYRUS.

CH. Quid istuc, quæso? qui istic mos est, Clitipho?
itane fieri oportet?

CL. Quid ego feci? CH. vidin' ego te modò manum in
sinum huic meretrici

Inserere? SY. acta hæc res est, perii. CL. mène? CH.
hisce oculis: ne nega.

Facis aded indignè injuriam illi, qui non abstineas ma-
num:

Nam isthæc quidem contumelia est,
Hominem amicum recipere ad te, atque ejus amicam
subagitare.

Vel heri in vino quàm immodestus fuisti! SY. factum.
CH. quàm molestus!

Ut equidem, ita me Dii ament, metui quid futurum
denique esset!

Novi ego amantium animum: advortunt graviter, quæ
non censeas.

CL. At mihi fides apud hunc est, nihil me istius fac-
tutum, pater.

CH. Esto. at certè concedas hinc aliquò ab ore eorum
aliquantisper.

Multa fert libido; ea facere prohibet tua præsentia.

Ego de me facio conjecturam. nemo est meorum ho-
die,

Apud quem expromere omnia mea oeculta, Clitipho,
audeam.

Apud alium prohibet dignitas: apud alium ipsius facti
pudet,

Ne ineptus, ne protervus videar: quod illum facere
credito.

Sed nostrum est intelligere, utcunque, atque ubicun-
que opus sit, obsequi.

SY. Quid

SY. Quid istuc narrat? CL. perii. SY. Clitipho, hæc ego præcipio tibi,

Hominis frugi & temperantis functus officium. CL. tace sodes.

SY. Rectè sanè. CH. Syre, pudet me. SY. credo: neque id injuriâ.

Quin mihi molestum est. CL. pergin' hercle? SY. verum dico, quod videtur.

CL. Nõne accedam ad illos? CH. cho quæso, una accedundi via est?

SY. Actum est: hic prius se indicârît, quàm ego argentum effecero.

Chreme, vñ' tu homini stulto mihi auscultare? CH. quid faciam? SY. jube hunc

Abire hinc aliquò. CL. quò ego hinc abeam? SY. quò lubet: da illis locum:

Abi deambulatum. CL. deambulatum, quo? SY. vah, quasi desit locus.

Abi sanè istàc, istorsum, quò vis. CH. rectè dicit: censeo.

CL. ¹ Dì te eradicent, Syre, qui me hinc extrudas. SY. at tu pol tibi istas

Posthac comprimito manus.

Censén' verò? quid illum porro credis facturum, Chreme,

Nisi eum, quantum tibi opis Dii dant, servas, castigas, mones?

CH. Ego istuc curabo. SY. atqui nunc, here, hic tibi asservandus est.

CH. Fiet. SY. si sapias; nam ² mihi jam minùs minùsque obtemperat.

CH. Quid tu? ecquid de illo, quod dudum tecum egisti, Syre? aut

Reperisti quod placeat, an nondum etiam? SY. de fallaciâ

¹ Dii te &c.] Hoc cum dicto exit Clitipho Syrum exectans.

² Mihi jam minùs &c.] Videtur Syrus Pedagógus fuisse, i. e. puerorum custos & ductor. Clitiphoni.

Dicis? *st* inveni quandam nuper. *ch.* frugi es: Cedo,
quid id est?

sy. Dicam: veni, ut aliud ex alio incidit. *ch.* quid
nam, Syre?

sy. Pessuma hæc est meretrix. *ch.* ita videtur. *sy.* Imò
si scias —

Vah, vide, quod incoepet facinus. Fuit quædam anus
Corinthia

Hic: huic drachmarum argenti hæc mille dederat mu-
tuum.

ch. Quid tum? *sy.* ea mortua est: reliquit filiam ado-
lescentulam:

Earelieta huic arrhaboni est pro illo argento. *ch.* intelligo.

sy. Hanc secum huc adduxit, eam quæ est nunc apud
uxorem tuam.

ch. Quid tum? *sy.* Cliniam orat, sibi ut id nunc det:
illam illi tamen

Pòst daturam. 4 mille nummum poscit. *ch.* & poscit
quidem? *sy.* hui,

Dubium id est? *ch.* ego sic putavi. quid nunc facere
cogitas?

sy. Egone? ad Menedemum ibo: dicam hanc esse
captam e Cariâ,

Ditem & nobilem: si redimat, magnum inesse in ea
lucrum.

ch. Erras. *sy.* quid ita? *ch.* pro Menedemo nunc tibi
ego respondeo:

Non emo. quid agis? optata loquere. *ch.* atqui non
est opus.

sy. Non opus est? *ch.* non hercle verò. *sy.* quí istuc?
miror. *ch.* jam scies.

Mane, mane: quid est, quod tam a nobis graviter cre-
puerunt fores?

[3 *Illam*] Scil. Antiphilam, quæ relicta erat arrhaboni seu pignori
pro debito.

[4 *Mille nummum poscit*] Quod Syrus prius molliter dixerat orat uti
id sibi det, jam plenius & fortius exprimit, mille inquit nummum (i. e.
drachmam) poscit sibi dari.

[5 *Redimat*] i. e. Emat, & det mille nummum Bacchidi pro illâ.

SCENA QUARTA.

SOSTRATA, CHREMES, NUTRIX, SYRUS.

so. Nisi me animus fallit, hic profecto est annulus,
quem ego suspicor,

Is, quicum exposita est gnata. CH. quid volt tibi, Syre,
hæc oratio?

so. Quid est? isne tibi videtur? NU. dixi equidem, u-
bi mihi ostendisti, illico,

Eum esse. so. at ut satis contemplata modò sis, mea
nutrix, NU. satis.

so. Abi nunc jam intrò: atque, illa si jam laverit, mihi
nuncia.

Hic ego virum: interea opperibor. SY. te volt: videas,
quid velit.

Nescio quid tristis est. non temere est: metuo quid sit,
CH. quid fiet?

Næ ista hercle magno jam conatu magnas nugas dix-
erit.

so. Ehem, mi vir. CH. ehem, mea uxor. so. teipsum
quæro, CH. loquere quid velis.

so. Primum hoc te oro, ne quid credas me adversum
edictum tuum

Facere esse ausam. CH. vis me istuc tibi, etsi incredibi-
le est, credere?

Credo SY. nescio quid peccati portat hæc purgatio.

so. Meministi' me esse gravidam, & mihi te maxu-
mo opere dicere,

Si puellam parerem, nolle tolli? CH. scio quid feceris:
Sustulisti. SY. sic est factum, domina; ergo herus dam-
no auctus est.

1 Annulus] Cum Græci liberos exponerent (quod frequenter fa-
ciebant) monumenta quædam ut monilia annulos &c. simul apponebant,
unde agnosci possent siquando gratior iis arrideret fortuna. Hæc
νυπιοματα vocabant.

so. Minimè : sed erat hìc Corinthia anus ² haud impura, ei dedi

Exponendam. CH. o Jupiter, tantam esse in animo inscitiam!

so. Perii, quid ego feci? CH. rogitas? so. si peccavi, mi Chreme,

Insiciens feci. CH. id quidem ego, etsi tu neges, certò scio,

Te inscientem atque imprudentem dicere ac facere omnia.

Tot peccata in hac re ostendis. nam jam primum, si meum.

Imperium exequi voluisses, interemptam oportuit;

Non simulare mortem verbis, re ipsà spem vitæ dare.

At id omitto: misericordia, animus maternus: sino.

Quàm bene verò abs te prospectum est! quid voluisti? cogita:

Nempe anui illi prodita abs te filia est planissimè,

Per te vel uti quæstum faceret, vel uti veniret palàm.

Credo, id cogitasti: quidvis satis est, dum vivat modò.

³ Quid cum illis agas, qui neque jus, neque bonum, atque æquum sciunt,

Melius, pejus, prosit, obsit, nil vident, nisi quod lubet?

so. Mi Chreme, peccavi, fateor: vincor: nunc hoc te obsecro,

Quanto tuus est animus natu gravior, ignoscentior,

Ut meæ stultitiæ in justitiâ tuâ sit aliquid præsidii.

CH. Scilicet equidem istuc factum ignoscam: verum, Sostrata,

Malè docet te mea facilitas multa. sed istuc quicquid est,

Quâ hoc exceptum est causâ, loquere: so. ut stultas & miseræ omnes sumus.

Religiosæ; cùm exponendam do illi, ⁴ de digito annulum

¹ *Haud impura*] i. e. Pudica & proba.

² *Quid cum illis &c.*] Hæc Chremes dicit ad uxoris reprehensionem.

³ *De digito annulum*] Annuli sigillariicii propriè ad matres familias pertinebant.

Detraho; & eum dico ut unâ cum puellâ exponeret;
Si moreretur, ne expers partis esset de nostris bonis.

CH. Istuc rectè: conservasti te, atque illam. so. is hic
est annulus.

CH. Unde habes? so. quam Bacchis secum adduxit a-
dolefcentulam. sy. hem!

CH. Quid ea narrat? so. ea lavatum dum it, servandum
mihi dedit.

Animum non advorti primùm: sed postquam aspexi,
illico

Cognovi: ad te exilui. CH. quid nunc suspicare, aut
invenis

De illâ? so. nescio, nisi ex ipsâ quæras, unde hunc ha-
buerit,

Si potis est reperiri. sy. interii: plus spei video, quàm
volo.

Nostra est, si ita est. CH. vivitne illa, cui tu dederas?
so. nescio.

CH. Quid renunciavit olim? so. fecisse id, quod ius-
seram.

CH. Nomen mulieris cedo quod sit, ut quærat. so.
Philtre.

sy. Ipsa est. mirum, nî illa salva est, & ego perii. CH.
Softrata,

Sequere me intrò hac. so. ut præter spem evenit!
quàm timui malè,

Ne nunc animo ita esses duro, ut olim in tollendo,
Chreme!

CH. Non licet hominem esse sæpe, ita ut volt, si res
non finit.

Nunc ita tempus est mî, ut cupiam filiam: olim nil
minús.

ACTUS IV. SCENA I.

SYRUS.

ISI me animus fallit, haud multum à me
aberit infortunium.

Ita hac re in angustum oppido nunc
meæ coguntur copiae.

Nisi aliquid video, ne esse amicam hanc
gnati resciscat senex.

Nam quod de argento sperem, aut posse postulem me
fallere.

Nihil est : triumpho, si licet me ² latere tecto absce-
dere.

Crucior, bolum mihi tantum ereptum tam subito e
faucibus.

Quid agam ? aut quid comminiscar ? ratio de integro
ineunda est mihi.

Nil tam difficile est, quin quærendo investigari possiet.

Quid, si hoc sic nunc incipiam ? nihil est. quid si sic ?
tantundem egero.

At sic opinor : non potest : immo optumè. euge, ha-
beo optumam.

Retraham hercle, opinor, ad me idem ³ illud fugitivum
argentum tamen.

¹ *Meæ copia*] Metaph. ab exercitu, qui sæpe laborat iniquis con-
clusus locis.

² *Latere tecto*] i. e. Ita ut nullam plagam accipiam.

³ *Fugitivum*] Facetè & joculariter servili more de argento tan-
quam de homine dicit.

SCENA SECUNDA.

CLINIA, SYRUS.

CL. Nulla mihi res posthac potest jam intervenire tanta,
Quæ mihi ægritudinem afferat : tanta hæc lætitia ob-
orta est.

Dedo patri me nunc jam, ut frugalior sim quam volt.
SY. Nil me fefellit : cognita est, quantum audio hujus
verba.

Istuc tibi ex sententiâ tuâ obligasse lætor.

CL. O mi Syre, audisti obsecro ? SY. quidni ? qui usque
unâ adfuerim.

CL. Cui æquè audisti commodè quicquam evenisse ?
SY. nulli.

CL. Atque ita me Dii ament, ut ego nunc non tam
meapte causâ

Lætor, quàm illius ; quam ego scio esse honore quo-
vis dignam.

SY. Ita credo : sed nunc, Clinia, age. da te mihi vi-
cissim :

Nam amici quoque res est videnda, in tuto ut conlo-
cetur,

Ne quid de amicâ nunc senex. CL. o Jupiter ! SY. quiesce.

CL. Antiphila mea nubet mihi. SY. ficcine mi interlo-
quere ?

CL. Quid faciam, Syre mi ? ¹ gaudeo : fer me. SY. fero
hercle verò.

CL. ² Deorum vitam apti sumus. SY. frustra operam, opi-
hor, sumo.

CL. Loquere, audio. SY. at jam hoc non ages. CL. a-
gam. SY. videndum est, inquam,

Amici quoque res, Clinia, tui in tuto ut conlocetur :

¹ Gaudeo] Infans lætitiâ. Fer me] Quare debes ferre me
S. Fero hercle vero] Fero te equidem, sed agere & molestè.

² Deorum vitam] i. e. Summam felicitatem quali Dii fruuntur.
Apti ab apiscor.

Nam si nunc a nobis abis, & Bacchidem hîc relinquis,
Senex resciscet illico esse amicam hanc Clitiphonis :
Si abduxeris, celabitur itidem, ut celata adhuc est.

CL. At enim istoc nihil est magis, Syre, meis nuptiis
advorsum :

Nam quo ore appellabo patrem? tenes, quid dicam?
SY. quidni?

CL. Quid dicam? quam causam afferam? SY. quin nò
lo mentiare :

Aperte, ita ut res sese habet, narrato. CL. quid ais?
SY. jubeo,

Illam te amare & velle uxorem; hanc esse Clitiphonis.
CL. Bonam atque justam rem oppido imperas, & fa-
cilem.

Et scilicet jam me hoc voles patrem exorare, ut celet
Senem vestrum. SY. immo ut rectâ viâ rem narret or-
dine omnem. CL. hem,

Satin' sanus es aut sobrius? tu quidem illum planè
prodis :

Nam qui ille poterit esse in tuto, dic mihi?

SY. Huic equidem consilio palmam do : hic me mag-
nificè effero,

Qui vim tantam, in me & potestatem habeam tantæ
astutiae,

Vera dicendo ut eos ambos fallam : ut cum narrat se-
nex

Vester nostro, esse istam amicam gnati, non credat
tamen.

CL. At enim spem istoc pacto rursus nuptiarum om-
nem eripis.

Nam dum amicam hanc meam esse credet, non com-
mittet filiam.

Tu fortasse, quid mo, fiet, parvi curas, dum illi con-
sulas.

SY. Quid, malum, me ætatem censes velle id adsimu-
larier?

Unus est dies, dum argentum eripio : pax! nihil am-
plius.

CL. Tan-

ACT. IV. SCEN. III.

147

CL. Tantum sat habes? quid tum, quæso, si hoc pater
resciverit?
SY. Quid si redeo ad illos, qui aiunt, Quid si nunc
oculorum suorum?
CL. Metuo quid agam. SY. metuis? quasi non ea pote-
stas sit tua?
Quo velis in tempore ut te exsolvas, rem facias palam.
CL. Age, age, traducatur Bacchis. SY. optumè. ipsa exi-
foras.

3 Si colum ruat] Ironia proverbialis in eos qui turissimis in re-
bus ridiculè timent.

SCENA TERTIA.

BACCHIS, CLINIA, SYRUS, DROMO,
PHRYGIA.

BA. Satis pol protervè me Syri promissa huc induxe-
runt,
Decem minas quas mihi dare pollicitus est. quod si is
nunc me
Deceperit; sæpe obsecrans me, ut veniam, frustra ve-
niet.
Aut, cum venturam dixerò, & constituero; cum is
certè
Renunciant: Clitipho cum spe pendeat animi;
Decipiam, ac non veniam: Syrus mihi tergo poenas
pendet.
CL. Satis scitè promittit tibi. SY. atqui tu hanc jocari
credis?
Faciet, nisi caveo. BA. dormiunt: ego pol istos com-
movebo.
Mea Phrygia, audistín? modò iste homo quam villam
demonstravit
Charini? PH. audivi. BA. proxumam esse huic rundo
ad dextram? PH. memini.

1 Dormiunt] i. e. Securi & oscitantes me negligunt.

BA. Curriculo percurrere: apud eum miles Dionysia agitat.

SY. Quid inceptat? BA. dic me hic oppido esse invitam, atque asservari:

Verum aliquo pacto verba me his daturam esse, & venturam.

SY. Perii hercle: Bacchis, mane, mane: quod mittis istanc, quæso?

Jube, maneat. BA. i. SY. quin est paratum argentum?

BA. quin ego maneo.

SY. Atqui jam dabitur. BA. ut lubet: num ego in isto?

SY. at scin' quid, fodes?

BA. Quid? SY. transeundum nunc tibi ad Menedemum est, & tua pompa

Eò traducenda est. BA. quam rem agis, scelus? SY. c-gón? argentum² cudo,

Quod tibi dem. BA. dignam me putas, quam illudas?

SY. non est temere.

BA. Etiámne tecum hic res mihi est? SY. minimè: tuum tibi reddo.

BA. Eatur, SY. sequere hac. heus, Dromo. DR. quis me volt? SY. Syrus. DR. quid est rei?

SY. Ancillas omnes Bacchidis traduce huc ad vos propere.

DR. Quamobrem? SY. ne quæras. efferant, quæ secum huc attulerunt.

Sperabit sumptum sibi senex levatum esse harunc' abitu. Næ ille haud scit, hoc paulum lucri quantum ei damni apportet.

Tu nescis id quod scis, Dromo, si sapias. DR. mutum, dices.

² Cudo] Proprie cuditur argentum dum imprimitur, cudo enim est ferio vel tundo; unde *incus -ndis* dicimus instrumentum, in quo aliquid tundendo formatur.

SCENA

SCENA QUARTA.

CHREMES, SYRUS.

CH. Ita me Dii amabunt, ut nunc Menedemi ¹ vicem
Miseret me, tantum devenisse ad eum mali.

Hancce mulierem alere cum illâ familiâ?

Etsi scio, hosce aliquot dies non sentiet;

Ita magno desiderio fuit ei filius.

Verum ubi videbit tantos sibi sumptus domi

Quotidianos fieri, nec fieri modum:

Optabit rursus ut abeat ab se filius.

Syrus optumè, eccum. SY. cesso hunc adoriri? CH.

Syre. SY. hem.

CH. Quid est? SY. te mihi ipsum jamdudum optabam
dari.

CH. Videre egisse jam nescio quid cum fene.

SY. De illo quod dudum? dictum ac factum reddidi.

CH. Bonân? fide? SY. bonâ hercle. CH. non possum
pati,

Quin tibi ² caput demulceam, accede huc, Syre:

Faciam boni tibi aliquid pro istac re, ac lubens.

SY. At si scias, quàm scitè in mentem venerit.

CH. Vah, gloriare evenisse ex sententiâ?

SY. Non hercle verò: verum dico. CH. dic, quid est?

SY. Tui Clitiphonis esse amicam hanc Bacchidem,

Menedemo dixit Clinia, & eâ gratiâ

Secum adduxisse, ne tu id perentisceres.

CH. Probè. SY. dic sodes. CH. nimum, inquam. SY. im-
mò sic satis.

Sed porrò ausculta quod superest fallaciæ.

Sese ipse dicet tuam vidisse filiam:

Ejus sibi complacitam formam, postquam aspexerit:

¹ Vicem] Ellipsis, ob vel propter vicem.

² Caput demulceam] Quod fieri solet illis qui placent ut quoddam
genus laudationis.

150 P. TERENTII HEAUT.

Hanc cupere uxorem. CH. modóne quæ inventa est?
SY. eam:

Et quidem jubebit posci. CH. quamobrem istuc, Syre?
Nam prorsum nihil intelligo. SY. vah, tardus es.

CH. Fortasse. SY. argentum dabitur ei ad nuptias,
Aurum atque vestem quî, tenésne? CH. comparet?

SY. Id ipsum. CH. at ego illi neque do, neque despon-
deo.

SY. Non? quamobrem? CH. quamobrem, me rogas?
homini — SY. ut lubet.

Non ego dicebam, in perpetuum illam illi ut dares;
Verum ut simulares. CH. non mea est simulatio:

Ita tu istæc tua misceto, ne me admisceas.

Egón', cui daturus non sim, ut ei respondeam?

SY. Credebam. CH. minimè. SY. scitè poterat fieri:

Et ego hoc, quia dudum tu tantopere jussieras,

Eò coepi. CH. credo. SY. cæterum equidem istuc,
Chreme,

Æqui bonique facio. CH. atqui cùm maxumè

Volo te dare operam ut fiat, verum aliâ viâ.

SY. Fiat: quæratür aliud. sed illud quod tibi

Dixi de argento, quod ista debet Bacchidi,

Id nunc reddendum est illi: neque tu scilicet

Eò nunc confugies: Quid meâ? num mihi datum est?

Num jussi? num illa oppignerare filiam

Meam me invito potuit? verum illud, Chreme,

Dicunt: jus summum sæpe summa est malitia.

CH. Haud faciam. SY. immo aliis si licet, tibi non licet.

Omnes te in lautâ esse & bene auctâ re putant.

CH. Quin egomet jam ad eam deferam. SY. imò filium

Jube potiùs. CH. quamobrem? SY. quia enim in eum
suspicio est

Translata amoris. CH. quid tum? SY. quia videbitur

Magis verisimile id esse, cum hic illi dabit:

Et simul conficiam facilius ego, quod volo.

Ipse adeò adest; abi, effer argentum. CH. efferro.

[3 Homini?] Apoliopesis. Subintelligitur Bacchidi superbæ mere-
trici dedito.

SCENA

SCENA QUINTA.

CLITIPHO, SYRUS.

CL. Nulla est tam facilis res, quin difficilis fiet,
Quam invitus facias. vel me hæc deambulatio,
Quam non laboriosa, ad languorem dedit:
Nec quicquam magis nunc metuo, quam ne denuo
Miser aliquo extrudar hinc, ne accedam ad Bacchi-

dem.
Ut te quidem omnes Dii Dæque, quantum est, Syre,
Cum tuo isto invento, cumque incepto perduam.
Hujusmodi mihi res semper comminiscere,
Ubi me excarnufices. sy. is tu hinc quod dignus es?
Quam penè tua me perdidit protervitas?

CL. Vellem hercle factum: ita meritis. sy. meritis
quo modo?

Næ me istuc prius ex te audivisse gaudeo,
Quam argentum haberes, quod daturus jam fui.

CL. Quid igitur dicam tibi vis? abüisti, mihi
Amicam adduxti, quam non liceat tangere.

SY. Jam non sum iratus: sed scin' ubi nunc sit tibi
Tua Bacchis? CL. apud nos. SY. non. CL. ubi ergo?
SY. apud Cliniam.

CL. Perii. SY. bono animo es: jam argentum ad eam
deferēs.

Quod ei es pollicitus. CL. garris. unde? SY. a tuo patre.

CL. Ludis fortasse me. SY. ipsâ re² experibere.

CL. Næ ego fortunatus homo sum; deamo te, Syre.

SY. Quâ causâ id fiat, obsecundato in loco.

Sed pater egreditur. cave quicquam admiratus sis.

Quod imperabit, facito: loquitor paucula.

¹ Ubi] i. e. Quibus rebus.

² Experibere.] Antiquum est pro experire.

SCENA SEXTA

CHREMES, CLITIPHO, SYRUS.

CH. Ubi Clitipho nunc est? SY. eccum me, inque. CL.
eccum hic tibi.

CH. Quid rei esset, dixi huic? SY. dixi pleraque om-
nia.

CH. Cape hoc argentum, ac defer. SY. i, quid stas lapis?
Quin accipis? CL. cedò sanè. SY. sequere hac me o-
cyus:

Tu hic nos, dum eximus, interea opperibere:

Nam nihil est illic, quod moremur diutius.

CH. Minas quidem jam decem habet a me filia,

Quas pro alimentis esse nunc duco datas.

Hæc ornamentis consequentur alteræ.

Porro hæc talenta dotis apposcunt duo.

Quàm multa injusta ac prava fiunt moribus!

Mihi nunc, relictis rebus, inveniendus est

Aliquis, labore inventa mea cui dem bona.

[Aliquis] i. e. Gener.

SCENA SEPTIMA.

MENEDEMUS, CHREMES.

ME. Multo omnium me nunc fortunatissimum

Factum puto esse gnate, cum te intelligo

Resipisse. CH. ut errat! ME. teipsum quærebam,

Chreme:

Serva, quod in te est, filium, & me, & familiam.

CH. Cedò, quid vis faciam? ME. invenisti hodie filiam.

CH. Quid tum? ME. hanc uxorem sibi dari vult Clinia.

[Resipisse] i. e. evitiorum gurgite ad sanam mentem & rectam
vivendi rationem emeruisse: dicit hoc egrediens foras.

CH. Quæ-

CH. Quæso, quod hominis es? ME. quid? CH. jàmne oblitus es,

Inter nos quid sit dictum de fallaciâ.

Ut eâ viâ abs te argentum auferretur? ME. scio.

CH. Ea res nunc agitur ipsa. ME. quid dixti, Chreme?

Immo hæc quidem quæ apud me est, Clitiphonis est Amica. ita aiunt. CH. & tu credis? ME. omnia.

CH. Et illum aiunt velle uxorem, ut, cum desponde-

rim,

Des, quî aurum ac vestem, atque alia, quæ opus sunt, comparet.

ME. Id est profecto: id amicæ dabitur. CH. scilicet

Daturum. ME. vah, frustra sum igitur gavisus miser.

Quidvis tamen jam malo, quàm hunc amittere.

Quid nunc renunciem abs te responsum, Chreme,

Ne sentiat me sensisse, atque ægre ferat?

CH. Ægre? nimium illi, Menedeme, indulges. ME. fine,

Inceptum est: perfice hoc mihi perpetuo, Chreme.

CH. Dic convenisse, egisse te de nuptiis.

ME. Dicam: quid deinde? CH. me facturum esse om-

nia;

Generum placere; postremo etiam, si voles,

Desponsam quoque esse dicito. ME. hem, istuc volue-

ram.

CH. Tanto ocyùs te ut poscat, & tu id, quod cupis,

Quàm ocyssimè ut des. ME. cupio. CH. nã tu prope-

diem,

Ut istam rem video istius, obsaturabere.

Sed hæc utut sunt, cautim & paulatim dabis,

Si sapias. ME. faciam. CH. abi intro: vide, quid po-

stulet.

Ego domi ero, si quid me voles. ME. fanè volo:

Nam te scientem faciam, quidquid egero.

ACTUS

ACTUS V. SCENA I.

MENEDEMUS, CHREMES.

MENEDEMUS.

GO me non tam astutum, neque ita perspicacem esse, id scio :

Sed hic adiutor meus, & monitor, & præmonstrator Chremes

Hoc mihi præstat. in me quidvis harum rerum convenit.

Quæ sunt dicta in stultum : caudex, stipex, asinus, plumbeus :

In illum nihil potest : exsuperat ejus stultitia hæc omnia.

CH. Ohe, jam desine Deos, uxor, gratulando obtundere,

Tuam esse inventam gnatam : nisi illos ex tuo ingenio judicas,

Ut nil credas intelligere, nisi idem dictum est centies.

Sed interim quid illic jamdudum gnatus cessat cum Syro ?

ME. Quos ais homines, Chreme, cessare ? CH. ehem, Menedeme, advenis ?

Dic mihi, Clinia, quæ dixi, nunciastin' ? ME. omnia.

CH. Quid ait ? ME. gaudere adeo occcepit, quasi qui cupiunt nuptias.

CH. Ha, ha, hæ. ME. quid risisti ? CH. servi venire in mentem Syri

Calliditates. ME. itane ? CH. 'vultus quoque hominum fingit scelus.

[*Volens fugis*] i. e. Non se tantum sed & alios ita instituit & format, ut vultum capiant quem ille præmonstravit.

ME. Gnatus quòd se assimulat lætum, id dicis? CH.
id. ME. itidem istuc mihi

Venit in mentem. CH. veterator. ME. magis, si magis
nōris, putes

Ita rem esse. CH. aín' tu? ME. quin tu ausculta. CH.
mane: hoc prius scire expeto,

Quid perdideris. nam ubi desponsam nunciasti filio,
Continuo iniecisse verba tibi Dromonem scilicet,
Sponsæ vestem, aurum atque ancillas opus esse, argen-
tum ut dares.

ME. Non. CH. quid non? ME. non, inquam. CH. ne-
que ipse gnatus? ME. nil prorsus, Chreme.

Magis unum etiam instare, ut hodie conficerentur nu-
ptiæ.

CH. Mira narras. quid Syrus meus? ne is quidem quic-
quam? ME. nihil.

CH. Quamobrem nescio. ME. equidem miror, qui alia
tam planè scias.

Sed ille tuum quoque Syrus idem mirè finxit filium,
Ut ne paululum quidem suboleat esse amicam hanc Cli-
niæ.

CH. Quid ais? ME. mitto jam osculari, atque ample-
xari: id nil puto.

CH. Quid est, quod ampliùs simuletur? ME. vah. CH.
quid est? ME. audi modò:

Est mihi in ultimis conclave ædibus quoddam re-
tro:

Huc est intrò latus lectus, vestimentis stratus est.

CH. Quid, postquam hoc est factum? ME. dictum fa-
ctum, huc abiit Clitipho.

CH. Solus? ME. solus. CH. timeo. ME. Bacchis conse-
cuta est illicò.

CH. Sola? ME. sola. CH. perii. ME. ubi abiire intrò,
operuere ostium. CH. hem.

Clinia hæc fieri videbat? ME. quidni? mecum unà si-
mul.

CH. Fili est amica Bacchis, Menedeme: occidi.

ME. Quam-

156 P. T E R E N T I I H E A U T.

ME. Quamobrem? CH. decem dierum vix mi est ² familia.

ME. Quid? istuc times, quod ille operam amico dat suo?

CH. Immo quod amicæ. ME. si dat. CH. an dubium id tibi est?

Quenquâmnè animo tam comi esse, aut leni putas, Qui se vidente amicam patiatur suam?

ME. Quidni? quod verba facilius dentur mihi.

CH. Derides? meritò mihi nunc ego succenseo,

Quot res dedere, ubi possem persentiscere,

Ni essem lapis? quæ vidi? væ misero mihi!

At næ illud haud inultum, si vivo, ferent:

Nam jam — ME. non tu te cohibes? non te respicis?

Non tibi ego exempli satis sum? CH. præ iracundiâ,

Menedeme, non sum apud me. ME. tene istuc loqui?

Nónne id flagitium est, te aliis consilium dare,

Foris sapere, tibi non posse te auxiliari?

CH. Quid faciam? ME. id, quod me fecisse aiebas parum:

Fac te patrem esse sentiat: fac ut audeat

Tibi credere omnia, abs te petere & poscere.

Ne quam aliam quærat copiam, ac te deserat.

CH. Immo abeat potius multo quovis gentium,

Quàm hîc per flagitium ad inopiam redigat patrem:

Nam si illius pergo suppeditare sumptibus,

Menedeme, mihi illæc verè³ ad rastros res redit.

ME. Quot incommoditates in hac re accipies, nisi caves?

Difficilem ostendes te esse, & ignoscas tamen

Post, & id ingratum. CH. ah, nescis quàm doleam. ME. ut lubet.

Quid hoc, quod volo, ut illa nubat nostro? nisi quid est

² Familia] Res familiaris. Hæc mihi intra decem dies tota exhaurietur.

³ Ad rastros] i. e. Ad extremam inopiam aded ut necesse sit laborando victum querere. Alludit quoque ad rastros Menedemi in primâ scenâ fabulæ.

Quod mavis. CH. immo & gener & affines placent.

ME. Quid dotis dicam te dixisse filio?

Quid obticuiſti? CH. dotis? ME. ita dico. CH. ah. ME.

Chreme,

Ne quid vereare, ſi minus: nil nos dos movet.

CH. Duo talenta pro re noſtrâ ego eſſe decrevi ſatis:

Sed ita dictu opus eſt, ſi me vis ſalvom eſſe, & rem,
& filium,

Me mea omnia bona doti dixiſſe illi. ME. quam rem
agis?

CH. Id miſari te ſimulato, & illum hoc rogitato ſimul,
Quamobrem id faciam. ME. quin ego verò, quamobrem
id facias, nescio.

CH. Egône? ut illius animum, qui nunc luxuriâ & la-
ſciviâ

Diffluit, retundam: redigam, ut quò ſe vortat nesciat.

ME. Quid agis? CH. mitte, ſine me in hac re gerere
mihi morem. ME. ſino:

Itâne vis? CH. ita. ME. fiat. CH. ac jam, uxorem ut ac-
cerſat, paret.

Hic ita, ut liberos eſt æquom, dictis confutabitur.

Sed Syrum — ME. quid eum? CH. egône? ſi vivo,
adeò exornatum dabo,

Adeò depexum, ut, dum vivat, meminerit ſemper mei:

Qui ſibi me pro deridiculo ac delectamento putat.

Non, ita me Dii ament, auderet facere hæc viduæ
mulieri,

Quæ in me fecit.

SCENA SECUNDA.

CLITIPHO, MENEDEMUS, CHREMES,
SYRUS.

CL. Itâne tandem quæſo eſt, Menedeme, ut pater

Tam in brevi ſpatio omnem de me ejecerit animum
patris?

Quod-

158 P. T E R E N T I I H E A U T.

Quodnam ob facinus? quid ego tantum sceleris admisi miser?

¹ Volgò faciunt. ME. scio tibi esse hoc gravius multo ac durius,

Cui fit: verum ego haud minus ægre patior, id quæ, nescio;

Nec rationem capio, nisi quod tibi bene ex animo volo.

CL. Hic patrem astare aiebas? ME. eccum. CH. quid me incusas, Clitipho?

Quicquid ego hujus feci, tibi prospexi, & stultitiæ tuæ, Ubi te vidi animo esse omisso, &, suavia in præsentia Quæ essent, prima habere, neque consulere in longitudinem;

Cepi rationem, ut neque egeres, neque ut hæc posses perdere.

Ubi, cui decuit primo, tibi non licuit per te mihi dare, Abi ad proximos, tibi qui erant: eis commisi, & credidi.

Ibi tuæ stultitiæ semper erit præsidium, Clitipho, Victus, vestitus, quò in tectum te receptes. CL. hei mihi! CH. Satiùs est, quàm teipso hærede hæc possidere Bacchidem.

SY. Disperii: scelestus quantas turbas concivi insciens!

CL. Emori cupio. CH. priùs, quæso, disce quid sit ² vivere:

Ubi scies, si displicebit vita, tum istoc utitor.

SY. Here, licetne? CH. loquere. SY. at tutò? CH. loquere. SY. quæ ista est pravitas,

Quæve amentia est, quod peccavi ego, id obeffe huic? CH. ilicet,

Ne te admisce: nemo accusat, Syre, te: nec tu ³ aram tibi,

¹ Volgò faciunt] Scil. scortantur adolescentes. Purgatio popularis. Cic. in Epist. Quod exemplo fit, id etiam jure fieri putant.

² Vivere] i. e. Cum ratione & virtute vivere, nam ea demum suavis est vita.

³ Aram] Ara confugii erat locus, quo qui confugissent impunitatem consequabantur. Præcipuè Athenis urbe mediâ fuit ara misericordis sacra commune miseris mortalibus asylum.

Nec ⁴ precatorem parâris. SY. quid agis? CH. nil fuc-
cenſeo,

Nec tibi, nec huic; nec vos eſt æquum, quod facio,
mihi.

SY. Abiit. vah, rogâſſe vellem. CL. quid, Syre? SY. un-
de mihi peterem cibum:

Ita nos alienavit. tibi jam eſſe ad ſororem intelligo.

CL. Adeón' rem rediſſe, ut periculum etiam a fame mi-
hi fit, Syre?

SY. Modò liceat vivere, eſt ſpes. CL. quæ? SY. nos e-
ſurituros ſatis.

CL. Irrides in re tantâ, neque me quicquam conſilio
adjuvas?

SY. Immo & ibi nunc ſum, & uſque id egi dudum,
dum loquitur pater:

Et, quantum ego intelligere poſſum. CL. quid? SY. 'non
aberit longius.

CL. Quid ergo? SY. ſic eſt: non eſſe horum te arbi-
tror. CL. quid iſtuc, Syre?

Satín' ſanus eſ? SY. ego dicam, quod mihi in mentem:
tu dijudica.

Dum iſtis fuiſti ſolus, dum nulla alia delectatio,

Quæ propior eſſet, te indulgebant, tibi dabant: nunc
filia

Postquam eſt inventa vera, inventa eſt cauſa, qua te
expellerent.

CL. Eſt veriſimile. SY. an tu ob peccatum hoc eſſe il-
lum iratum putas?

CL. Non arbitror. SY. nunc aliud ſpecta: matres om-
nes filiis

In peccato adjutrices, auxilio in paternâ injuriâ

Solent eſſe: id non fit. CL. verum dicis, quid ego nunc
faciam, Syre?

SY. Suspicionem iſtanc ex illis quære: rem profer pa-
lam.

⁴ *Precatorem*] Qui pro te intercedat.

⁵ *Non aberit longius*] Scil. a vero mea conjectura.

Si non est verum, ad misericordiam ambos adduces citò;
Aut scibis cujus sis. CL. Rectè suades : faciam. SY. sat
rectè hoc mihi

In mentem venit : namque adolescens, quàm in mini-
mâ spe situs erit,

Tam facillimè patris pacem in leges conficiet suas.

Etiâ haud scio an uxorem ducat, ac⁶ Syro nil gratiæ:

Quid hoc autem ? senex exit foras : ego fugio. adhuc
quod factum est,

Miror non jussu me arripi. ad Menedemum hinc per-
gam, eum mihi,

Precatorem paro : seni nostro fidei nihil habeo.

6 *Syro nil gratia*] Mihi interea nulla venia concedenda (st.

S C E N A T E R T I A.

S O S T R A T A, C H R E M E S.

so. Profectò, nisi caves tu homo, aliquid gnato confi-
cies mali :

Idque adeò miror, quomodo

Tam ineptum quicquam tibi venire in mentem, mi vir,
potuerit.

CH. Oh, pergin' mulier esse ? nullâmne ego rem un-
quam in vitâ meâ

Volui, quin tu in eâ re mihi advorsatrix fueris, Sostrata ?

At si rogitem jam, quid est quod peccem, aut quam-
obrem id faciam, nescias :

In qua re nunc tam confidenter restas, stulta. so. ego
nescio ?

CH. ¹ Immo scis potiùs, quàm quidem redeat ad inte-
grum hæc eadem oratio.

so. Oh, iniquos es, qui me tacere de re tantâ postu-
les.

¹ *Immo scis potiùs &c.*] Sostratâ per interrogationem dicente *ego nescio* ? Chremes fatetur eam scire, potiùs quam super hâc re amplius contendendum sit, & eadem oratio utrinque repetenda.

CH. Non

CH. Non postulo. jam loquere. nihilo minùs ego hoc faciam tamen.

so. Facies? CH. verum. so. non vides quantum mali ex eà re excites?

² Subditum se suspicatur. CH. subditum! ain' tu? so. certè sic erit,

Mi vir. CH. confitere. so. au, obsecro te, istuc inimicis fiet.

Egon' confitear meum non esse filium, qui sit meus?

CH. Quid? metuis, ne non, cum velis, convincas esse illum tuum?

so. Quòd filia est inventa? CH. non; sed, quod magis credendum fiet,

Id, quòd est consimilis moribus,

Convinces facilè ex te natum: nam tui similis est probè:

Nam illi nihil vitii est relictum, quin sit & idem tibi:

Tum præterea talem, nisi tu, nulla pareret filium.

Sed ipse egreditur, quàm severus! ³ rem cum videas, censeas.

² Subditum.] i. e. Supposititium.

³ Rem cum videas, censeas.] Cum hominem intus noveris, censeas severum esse. Sarcasmus.

SCENA QUARTA.

CLITIPHO, SOSTRATA, CHREMES.

CL. Si unquam ullum fuit tempus, mater, cum ego voluptati tibi

Fuerim, dictus filius tuus tuâ voluntate, obsecro

Ejus ut memineris, atque inopis nunc te miserecat mei;

Quod peto & volo, parentes meos ut commonstres mihi.

so. Obsecro, mi gnate, ne istuc in animum inducas tuum,

M

Alienum

Alienum esse te. CL. sum. so. miseram me! hocine
quæsisisti, obsecro?

Ita mihi atque huic sis superstes, ut ex me atque ex hoc
natus es:

Et cave posthac, si me amas, unquam istuc verbum
ex te audiam.

CH. At ego, ¹ si me metuis, mores cave in te esse istos
sentiam.

CL. Quos? CH. si scire vis, ego dicam: gerro, iners,
fraus, helluo,

Ganeo, damnosus. crede; & nostrum te esse credito.

CL. Non sunt hæc parentis dicta. CH. non, si ex ca-
pite sis meo

Natus, item ut aiunt Minervam esse ex Jove, eâ cau-
sâ magis

Patiar, Clitipho, flagitiis tuis me infamem fieri.

so. Dî istæc prohibeant. CH. ² Deos nescio: ego, quod
potero, sedulô.

Quæris id quod habes, parentes: quod abest, non quæ-
ris, patri

Quomodo obsequare, & serves, quod labore invenerit.
Non mihi per fallacias adducere ante oculos? — pudet
Dicere hac præsentem verbum turpe: at te id nullo
modo

Facere puduit. CL. eheu, quàm nunc totus displiceo
mihi!

Quàm pudet! neque, quod principium incipiam ad
placandum, scio.

¹ Si me metuis]. Pater multò asperior amaruleptè irridet indulgentem
matris, quæ modò dixerat si me amas.

² Deos nescio] Scil. nescio an Dî prohibitori sint, necne.

SCENA

SCENA QUINTA.

MENEDEMUS, CHREMES, CLITIPHO,
SOSTRATA.

ME. ¹ Enimvero Chremes nimis graviter cruciat adolescentulum,
Nimisq[ue] inhumané. exeo ergo, ut pacem conciliem.
optumè
Ipsos video. CH. ehem, Menedeme, cur non accerfi
jubes
Filiam, & quod dotis dixi, firmas? SO. mi vir, te ob-
secro
Ne facias. CL. pater, obsecro mî ignoscas. ME. da ve-
niam, Chreme.
Sine te exorent. CH. egon' mea bona ut dem Bacchidi
dono sciens?
Non faciam. ME. at nos non finemus. CL. si me vivom
vis pater,
Ignosce. SO. age, Chremes mi. ME. age, quæso, ne
tam obfirma te, Chreme.
CH. Quid istuc? video non licere, ut cœperam, hoc
pertendere.
ME. Facis ut te decet. CH. eâ lege hoc aded faciam, si
facit
Quod ego hunc æquom censeo. CL. pater, omnia fa-
ciam: impera.
CH. Uxorem ut ducas. CL. pater. CH. nihil audio. ME.
ad me recipio:
Faciet. CH. nil etiam audio ipsum. CL. perii. SO. an
dubitas, Clitipho?
CH. Immo utrum vult. ME. faciet omnia. SO. hæc dum
incipias, gravia sunt,
Dumque ignores: ubi cognôris, facilia. CL. faciam pa-
ter.

[¹ Enim vero &c.] Conveniunt hæc verba personæ Menedemi, ut
qui experientiâ didicisset quam malè cesserit austeritas patris.

so. Nate mi, ego pol tibi dabo illam lepidam, quam
tu facile ames,

Filiam Phanocratæ nostri. CL. rufamne illam virginem,
Cæliam, sparso ore, adunco naso? non possum, pater.

CH. Heia, ut elegans est! credas animum ibi esse. so.
aliam dabo.

CL. Quid istic? quandoquidem ducenda est, egomet
habeo propemodum,

Quam volo. so. nunc laudo, gnate. CL. Archonidi
hujus filiam.

so. Perplacet. CL. pater, hoc nunc restat. CH. quid?

CL. Syro ignoscas volo,

Quæ meâ causâ fecit. CH. fiat. Vos valetè, & plaudite.

PUB. TERENTII

ADELPHI,

ACTA 1 LUDIS FUNEBRIBUS 2 L. ÆMILII
PAULI. QUOS FECERE 3 Q. FABIVS MA-
XIMVS, P. CORNELIVS AFRICANVS. EGE-
RE L. ATTILIVS PRÆNESTINVS, MINU-
CIVS PROTIVS. MODOS FECIT FLAC-
CVS CLAVDII, TIBII SARRANIS. FACTA
E GRÆCA MENANDRU. L. ANICIO, M.
CORNELIO COSS.

1 *Endis funebribus*] Ludi funebres in honorem defunctorum in
funere exhibebantur.

2 *L. Æmilii Pauli*] Qui Macedoniam, devicto ejus rege Perseo,
subjugavit.

3 *Q. Fabius Maximus, P. Cornelius Africanus.*] Horum uterque
L. Æmilii filius fuit: sed ille a Q. Fabio Maximo hic ab Africani su-
perioris filio adoptatus. Et hi ideo ludos fecere quod Æmilii filii es-
sent non quod essent *adiles curules*, ad ædilitatem enim curam ludi fu-
nebres non pertinere. Et P. Cornelius, ut a Paterculo discimus nun-
quam ædilis fuit, [sed cum ædilitatem peteret, Consul creatus est.

P E R S O N Æ.

PROLOGVS.

MICIO senex.

DEMEA senex.

SANNIO leno.

ÆSHINVS adolescens.

SYRVS servus.

CTESIPHO adolescens.

SOSTRATA matrona.

CANTHARA nutrix.

PAMPHILA puerpera.

GETA servus.

HEGIO senex.

DROMO servus.

Personæ Mutæ.

TIBICINA Ctesiphonis
amica.

PARMENO servus.

M 3

ARGU-

ARGUMENTUM.

C. SULPICIO APOLLINARI AUCTORE.

*UOS cum haberet Demea adolescentulos,
Dat Micioni fratri adoptandum Æschinum,
Sed Ctesiphonem retinet. hunc citharistriae
Lepore captum, sub duro ac tristi patre,
Frater celabat Æschinus; famam quoque
Amoris in se transferebat: denique
Fidicinam lenoni eripuit. vitiaverat
Idem Æschinus civem Atticam pauperculam;
Fidemque dederat, hanc sibi uxorem fore.
Demea jurgare, & graviter ferre. mox tamen,
Ut veritas patefacta est, ducit Æschinus
Vitiatam, potitur Ctesipho citharistriam,
Exorato suo patre duro Demeâ.*

P. T E R E N T I I
A D E L P H I.

P R O L O G U S.

OSTQUAM poeta sensit scripturam suam
Ab iniquis observari, & adversarios
Rapere in pejorem partem, quam acturi
sumus;

Indicio de se ipse erit: vos eritis iudices,
Laudine an vitio duci factum id oporteat.
Synapothnescontes ¹ Diphili comœdia est:
Eam Commorientes Plautus fecit fabulam.
In Græcâ adolescens est, qui lenoni eripit
Meretricem, in primâ fabulâ. eum Plautus locum
Reliquit integrum: ² eum hic locum sumpsit sibi
In Adelphos: verbum de verbo expressum extulit.
Eam nos acturi sumus novam: pernoscite,
Furtumne factum existumetis, an locum

¹ Diphili.] Una neque multorum annorum spatio divisa ætas præscam illam & veterem sub Cratino, Aristophane, & Eupolide illustravit Comœdiam: ac novam Comicam Menandrus æqualesque ejus ætatis magis quàm operis Philemon & Diphilus & irruerunt intra paucissimos annos neque imitanda reliquere. Vell. Paterc. sub fin. l. 1.

² Eum hic locum, &c.] Comœdiam Diphili suam Adelphi Terentius non fecit, sed unum duntaxat locum transtulit, alioqui Menandri hæc est 'Αδελφοί.

3 Reprehensum, qui præteritus negligentia est.
 Nam quod isti dicunt malevoli, homines nobiles
 Eum adjuvare, assidueque unà scribere;
 Quod illi maledictum vehemens esse existunt,
 Eam laudem hic ducit maxumam, cum illis placet,
 Qui vobis universis, & populo placent;
 Quorum opera ⁴ in bello, in otio, in negotio,
 Suo quisque tempore usu' est finè superbiâ.
 Dehinc ne expectetis argumentum fabulæ:
 Senes qui primi venient, hi partem aperient:
 In agendo partem ostendent. Facite, æquanimitas
 Poetæ ad scribendum augeat industriam.

3. *Reprehensum.*] i. e. Resumptum.

4. *In bello*] Scil. Scipionis Africani. *In otio*] Furii Publii vel Sul-
 picii Galli. *In negotio*] Sapientissimi & in rebus civilibus maximè
 exercitati Lælii.

ACTUS I. SCENA I.

MICIO.

TORAX¹ — non rediit hâc nocte à cœna
 Æschinus,
 Neque servulorum quisquam, qui advor-
 sùm ierant!

Profectò hoc verè dicunt: si absis uspiam,
 Aut ubi si cesses, evenire ea satius est,
 Quæ in te uxor dicit, & quæ in animo cogitat
 Irata, quam illa, quæ parentes propitii.
 Uxor, si cesses, aut te amare cogitat,

1 *Torax*] Sublatâ voce Storacem unum e servulis vocat, quo non
 respondente, intelligit neminem rediisse domum.

Aut

Aut tete amari, aut potare, atque animo obsequi,
Et tibi bene esse soli, cum sibi sit malé.
Ego, quia non rediit filius, ² quæ cogito !
Quibus nunc sollicitor rebus ! ne aut ille alserit,
Aut uspiam ceciderit, aut præfregerit
Aliquid. vah, quenquamne hominem in animo insti-
tuere, aut
Parare, quod sit carius, quàm ipse est sibi ?
Atque ex me hic natus non est, sed ex fratre. is adeò
Diffimili studio est. jam inde ab adolescentiâ
Ego hanc clementem vitam urbanam, atque otium
Secutus sum : &, quod fortunatum isti putant,
Uxorem nunquam habui. ille, contra hæc omnia :
Ruri agere vitam, semper parcè ac duriter
Se habere : uxorem duxit : nati filii
Duo. inde ego hunc majorem adoptavi mihi :
Eduxi a parvulo, habui, amavi pro meo :
In eo me oblecto. solum id est carum mihi.
Ille ut item contrà me habeat, facio sedulò :
Do, prætermitto, non necesse habeo omnia
Pro meo jure agere : postremò, alii clanculum
Patres quæ faciunt, quæ fert adolescentia,
Ea ne me celet, consuefeci filium :
Nam qui mentiri, aut fallere insuêrit patrem, aut
Audebit, tanto magis audebit cæteros.
Pudore & liberalitate liberos
Retinere, satius esse credo, quàm metu.
Hæc fratri mecum non conveniunt, neque placent.
Venit ad me sæpe clamitans, Quid agis, Micio ?
Cur perdis adolescentem nobis ? cur amat ?
Cur potat ? cur tu his rebus sumptum suggeris ?
Vestitu nimio indulges : nimium ineptus es.
Nimium ipse est durus, præter æquumque & bonum :
Et errat longè, meâ quidem sententiâ,
Qui imperium credat gravius esse aut stabilius,
Vi quod fit, quàm illud, quod amicitia adjungitur.

² *Quæ cogito.*] Hoc sic pronuntiandum est, ut horrere videatur cogitationem suam.

170 P. T E R E N T I I A' D E L P H I

Mea sic est ratio, & sic animum induco meum;
 Malo coactus qui suum officium facit,
 Dum id rescitum iri credit, tantisper cavet:
 Si sperat fore clàm, rursus ad ingenium redit.
 Ille quem beneficio adjungas, ex animo facit,
 Studet par referre, præsens absensque idem erit.
 Hoc patrium est, potius consuefacere filium
 Suâ sponte rectè facere, quam alieno metu.
 Hoc pater, ac dominus interest. hoc qui nequit,
 Fateatur nescire imperare liberis.
 Sed estne hic ipse, de quo agebam? ³ & certè is est.
 Nescio quid tristem video. credo jam, ut solet,
 Jurgabit. ⁴ Salvom te advenire, Demea,
 Gaudemus —

³ *Et certè is est*] Confirmat ipsum esse eum, cum propior est, utpote senili nec in longum prospiciente conspectu.

⁴ *Salvum te &c.*] Ut asperior ostendatur Demea, benignè salutatur ab eo quem est objurgaturus.

SCENA SECUNDA.

DEMEA, MICIO.

DE. ¹ Ehem, opportunè: teipsum quærìto.

MI. Quid tristis es? DE. rogas me, ubi nobis Æschinus

Siet, quid tristis ego sim? MI. dixin' hoc fore?

Quid fecit? DE. quid ille fecerit? quem neque pudet

Quicquam, nec metuit quemquam, neque legem putat

Tenere se ullam. nam illa, quæ antehac facta sunt,

Omitto: modò quid ² designavit? MI. quidnam id est?

DE. ³ Fores effregit, atque in ædes irruit

¹ *Ehem*] Respondet Demea pro suis moribus, ad jurgandum promptior quam resalutandum fratrem.

² *Designavit*] i. e. Palam gessit, & inde omnium oculos in se convertit. *Designatores* dicebantur qui constituendis pompis funebribus præerant.

³ *Fores effregit &c.*] Hæc singula, quæ tamen unum tantum crimen conficiunt, magnâ cum vociferatione & exaggeratione pronuntiantur ad augendam invidiam,

⁴ *Alienas*:

• *Alienas*: ipsum • dominum atque omnem familiam
 Mulcavit usque ad mortem: eripuit mulierem,
 Quam amabat. clamant omnes indignissimè
 Factum esse. hoc advenienti quot mihi, Micio,
 Dixere? in ore est omni populo. denique,
 • Si conferendum exemplum est, non fratrem videt
 Rei dare operam, ruri esse parcum ac sobrium?
 Nullum hujus simile factum. hæc cum illi, Micio,
 Dico, tibi dico. tu illum corrumpi finis.
 MI. Homine imperito nunquam quicquam injustius,
 Qui, nisi quod ipse fecit, nihil rectum putat.
 DE. Quorsum istuc? MI. quia tu, Demea, hæc malè
 judicas,

Non est ⁷ flagitium, mihi crede, adolescentulum
 Scortari, neque potare; non est; neque fores
 Effringere. hæc si neque ego, neque tu fecimus,
 Non sūt egestas facere nos. tu nunc tibi
 Id laudi ducis, quod tum fecisti inopiâ.
 Injuriū est. nam si esset unde id fieret,
 Faceremus: & tu illum tuum, si esses homo,
 Sineres nunc facere, dum per ætatem licet,
 Potiùs quàm, ubi te expectatum ejecisset foras,
 Alieniore ætate pòst faceret tamen.

DE. Proh Jupiter! tu homo adigis me ad insaniam.
 Non est flagitium facere hæc adolescentulum? MI. ah,
 Ausculta, ne me obtundas de hac re sæpius.
 Tuum filium dedisti adoptandum mihi:
 Is meus est factus: si quid peccat, Demea,
 Mihi peccat: ego illi maxumam partem feram.
 Opsonat? potat? olet unguenta? de meo.
 Amat? dabitur a me argentum, dum erit commodum;
 Ubi non erit, fortasse excludetur foras.

4 *Alienas*] Bene: nam si diceret lenonis, injuria minor videretur.

5 *Dominum*] Iterum suppressa est infamis persona.

6 *Si conferendum &c.*] Satis comicè, cum magis in culpâ est ille ipse quem laudat.

7 *Flagitium*] i. e. Capitale crimen; peccatum esse non negatur: & in fine scenæ ostendit Micio se non omnia ex animo dicere, sed ut irascenti Demeæ *advorsetur sedulo*.

8 *Ejecisset foras*] Quasi odiosum quiddam & vili pensum.

172 P. T E R E N T I I A D E L P H I

• Fores effregit? restituentur. discidit Vestem? refarcietur. est, Dîs gratia, Et unde hæc fiant, & adhuc non molesta sunt. Postremò aut desine, aut cedò quemvis arbitrum: Te plura in hac re peccare ostendam. DE. hei mihi! Pater esse disce ab illis, qui verè sciunt.

MI. Naturâ tu illi pater es, consiliis ego.

DE. Tun' consulis quicquam? MI. ah! si pergis, abiero.

DE. Siccine agis? MI. an ego toties de eâdem re audiam?

DE. Curæ est mihi. MI. & mihi curæ est: verùm, Demea,

Curemus æquam uterque partem: tu alterum, Ego item alterum. nam ambos curare, propemodum Reposcere illum est, quem dedisti. DE. ah Micio!

MI. Mihi sic videtur. DE. quid istic? si tibi istuc placet,

Profundat, perdat, pereat, nihil ad me attinet.

Jam si verbum unum posthac. MI. rursum, Demea, Irascere? DE. an non credis? repeton' quem dedi?

Ægre est. alienus non sum. si obsto: hem, desino.

Unum vis curem: curo: & est Dîs gratia,

Quom ita, ut volo, est. iste tuus ipse sentiet

Posterius: nolo in illum gravius dicere.

MI. Nec nihil, neque omnia hæc sunt, quæ dicit; ¹⁰ tamen

Non nihil molesta hæc sunt mihi: sed ostendere,

Me ægre pati, illi nolui. nam ita est homo:

Cum placo, advorfor sedulò, & deterreo;

Tamen vix humanè patitur: verùm si augeam,

Aut etiam adjutor sim ejus iracundiæ,

Insaniam profectò cum illo. etsi Æschinus

Nonnullam in hac re nobis facit injuriam.

Quam hic non amavit meretricem? aut cui non dedit

Aliquid? Postremò nuper (credo jam omnium

9 *Fores effregit &c.*] Pervenit ad præsentem criminationem.

10 *Tamen nonnihil &c.*] Optime poeta Micionem fecit commotum ne si omnino immobilis esset, non tam indulgere Æschino videretur, quam omnino eum non curare.

Tædebat)

Tædebat) dixit velle uxorem ducere.
 Sperabam jam defervisse adolescentiam :
 Gaudebam. ecce autem de integro : nisi, quicquid est,
 Volo scire, atque hominem convenire, si apud forum
 est.

ACTUS II. SCENAI.

SANNIO, ÆSCHINUS.

SANNIO.

BSEURO; populares, ferte misero, atque in-
 nocenti auxilium;

Subvenite inopi. Æs. ¹ otiosè : nunc jam il-
 lico hìc confiste :

Quid respectas? nihil pericli est : nunquam,
 dum ego adero, hic te tanget.

SA. Ego istam invitis omnibus.

Æs. Quanquam est scelestus, non committet hodie un-
 quam ² iterum ut vapulet.

SA. Æschine, audi : ne te ignarum fuisse dicas meo-
 rum morum;

Leno ego sum. Æs. scio. SA. at ita, ut usquam fuit
 fide quisquam optumâ.

Tu quod te posterius purges, Hanc injuriam mihi
 nolle

Factam esse ; ³ hujus non faciam. crede hoc, ego meum
 jus persequar ;

¹ Otiosè] i. e. securè, amoto omni metu.

² Iterum] Hoc dicit respectans ad priorem litem, de qua supra
 Demea questus est.

³ Hujus] Cum flocci aut alicujus leviculæ rei aut cum summi
 digiti ostensione pronuntiatur.

Neque

Neque tu verbis solves unquam, quod mihi re malefeceris.

Novi ego vestra hæc: Nollem factum: Jusjurandum dabitur, te esse indignum injuriâ hac; indignis cum egomet fin acceptus modis.

ÆS. Abi præ strenuè, ac fores aperi. SA. cæterum hoc nihil facis.

ÆS. I intrò nunc jam. SA. at enim non finam. ÆS. accede illuc, Parmeno;

Nimiùm istoc abisti: hîc propter hunc assiste. hem, sic volo.

Cave nunc jam oculos a meis oculis quóquam demo-
veas tuos.

Ne mora sit, si innuerim, quin pugnus continuo in malâ hæreat.

SA. Istuc volo ergò ipsum experiri. ÆS. hem, 4 serva. omitte mulierem.

SA. O facinus indignum. ÆS. geminabit, nisi caves. SA. hei misero mihi!

ÆS. Non iannueram: verùm 5 in istam partem potius peccato tamen.

I nunc jam. SA. quid hoc rei est: 6 regnumne, Æschine, hic tu possides?

ÆS. Si possiderem, ornatus esses ex tuis virtutibus.

SA. Quid tibi rei mecum est? ÆS. nihil. SA. quid? nōstin' qui sim? ÆS. non desidero.

SA. Tetigin' tui quidquam? ÆS. si attigisses, ferres infortunium.

SA. Qui tibi magis licet meam habere, pro quâ ego argentum dedi?

Responde. ÆS. ante ædes non fecisse erit melius hîc convicium:

4 Serva] i. e. Observa, quid nutu a me significetur..

5 In istam partem] Ut verberes non jussus potius quàm ut jussus non verberes.

6 Regnumne &c.] Dîctum invidiosissimè in populari republicâ; nam Athenienses libertatis acerrimi assertores nihil pejus regio dominatu horrebant.

Nam si molestus pergis esse, jam intrò abripiere, atque ibi

Usque ad necem operiere loris. SA. loris liber? ÆS. sic erit.

SA. O hominem impurum! hiccine libertatem aiunt esse æquam omnibus?

ÆS. Si fati jam debacchatus es, leno, audi si vis nunc jam.

SA. Egon' debacchatus sum autem, an tu in me? ÆS. mitte ista, atque ad rem redi

SA. Quam rem? quò redeam? ÆS. jamne me vis dicere id, quod ad te attinet?

SA. Cupio, æqui modò aliquid. ÆS. vah, leno iniqua me non volt loqui!

SA. Leno sum, fateor, perniciies communis adolescentium,

Perjurus, pestis: tamen tibi a me nulla est orta injuria.

ÆS. Nam hercle etiam hoc restat. SA. illuc quæso redi, quò cœpisti, Æschine.

ÆS. Minis viginti tu illam emisti, quæ res tibi vortat malé:

Argenti tantum dabitur. SA. quid, si ego tibi illam nolo vendere?

Coges me? ÆS. minimè. SA. namque id metui. ÆS. neque vendundam cenfeo,

Quæ libera est: nam ego ⁷ liberali illam afferò causâ manu.

Nunc vide utrum vis, argentum accipere, an causam meditari tuam.

Delibera hoc, dum ego redeo, leno. SA. proh supreme Jupiter!

Minimè miror, qui insanire occipiunt ex injuriâ.

Domo me eripuit, verberavit: me invito abduxit meam.

Homini misero plus quingentos colaphos infregit mihi.

⁷ *Liberali causâ*] Causa ipsa liberalis dicitur quæ actionem in se continet libertatis.

176 P. T E R E N T I I A D E L P H I

Ob malefacta hæc tantidem emptam, postulat sibi tradier.

Verùm enim, quando bene promeruit, fiat : suum jus postulat.

Age, jam cupio, modò si argentum reddat. sed ego hæc ⁸ hariolor :

Ubi me dixero dare tanti, testes faciet illico,
Vendidisse me: de argento somnium: mox, Cras redi.
Id quoque possum ferre, si modò reddat: quanquam injurium est.

Verùm cogito id, quod res est: quando eum quæstum occeperis,

Accipiunda & mussitanda injuria adolescentium est.

Sed nemo dabit: frustra egomet mecum has rationes puto.

⁸ *Hariolor.*] i. e. Divino & conjicio, nihil certi cognoscens.

SCENA SECUNDA.

SYRUS, SANNIO.

SY. Tace, egomet conveniam ipsum: cupidè accipiat jam faxo, atque etiam

Bene dicat secum esse actum. Quid istuc, Sannio, est, quod te audio

Nescio quid concertâsse cum hero? SA. nunquam vidi iniquiùs

¹ Certationem comparatam, quàm hæc hodie inter nos fuit.

Ego vapulando, ille verberando, usque ambo defessi sumus.

SY. Tua culpa. SA. quid facerem? SY. ² adolescenti morem gestum oportuit.

¹ *Concertationem comparatam*] Quia Syrus dixerat concertâsse quasi pares faciens Æschinum & Lenonem.

² *Adolescenti*] Emphaticè. Ut qui ob ætatem assentatione faciliùs caperetur.

SA. Quî

SA. Quî potui melius, qui hodie usque os præbui? SY.
age, scis quid loquar?

Pecuniam in loco negligere, maximum interdum est
lucrum. hui!

Metuisti, si nunc de tuo jure concessisses paululum,
atque

Adolescenti esses morigeratus, hominum homo stultissi-
me,

Ne non tibi istuc ³ fœneraret? SA. ego spem pretio non
emo.

SY. Nunquam rem facies. abi, nescis ⁴ inescare homines,
Sannio.

SA. Credo istuc melius esse: verum ego nunquam adeo
astutus fui,

Quin, quicquid possem, malletm auferre potius in præ-
sentiâ.

SY. Age, novi tuum animum: quasi jam usquam tibi
sint viginti minæ,

Dum huic obsequare. præterea autem, te aiunt profi-
cisci Cyprum. SA. hem.

SY. Coemisse hinc, quæ illuc veheres, multa; navem
conductam: hoc scio,

Animus tibi ⁵ pendet: ubi illinc, spero, redieris, tamen
hoc ages.

SA. Nusquam pedem. perii hercle: hâc illi spe hoc in-
ceperunt. SY. timet:

Injeci scrupulum homini. SA. o scelera! illud vide,

Ut in ipso articulo oppressit. emptæ mulieres

Complures, & item hinc alia, quæ porto Cyprum.

Nisi eò ad mercatum venio, damnum maximum est.

Nunc si hoc omitto, ⁶ actum agam: ubi illinc rediero,

Nihil est, refrixerit res: Nunc demum venis?

³ *Fœneraret*] i. e. Cum fœnore sive lucro invicem redderetur.

⁴ *Inescare*] Metaph. ab aucupibus, qui avibus capiendis ostendunt
cibum.

⁵ *Pendet*] i. e. ambiguus est. Metaph. ab æquilibrio trutinæ, quæ
in neutram partem vergit.

⁶ *Actum agam*] i. e. nihil agam. Proverbiale dictum a foro, ubi
quod semel judicatum fuerit iterum agi non poterat.

Cur passus? ubi eras? ut sit satius perdere,
Quàm aut hìc manere tam diu, aut tum perlequi.

SY. Jamne enumerasti id quod ad te reditum putes?

SA. Hoccine illo dignum est? hoccine incipere Æschinum?

Per oppressionem ut hanc mî eripere postulet?

SY. Labascit. unum hoc habeo. vide si satis placet:

Potius quàm venias in periculum, Sannio,

Servesne an perdas totum, dividuum face.

Minas decem conradet alicunde. SA. hei mihi.!

Etiam de 7 forte nunc venio in dubium miser.

Pudet nihil: omnes dentes labefecit mihi.

Præterea colaphis tuber est totum caput.

Etiam insuper defrudet? nusquam abeo. SY. ut lubet.

Numquid vis, quin abeam? SA. immo hercle hoc quæso, Syre;

Ut ut hæc sunt acta, potius, quàm lites sequar,

Meum mihi reddatur, saltem quanti empta est. Syre,

Scio te non usum antehac amicitia meâ:

Memorem me dices esse, & gratum. SY. sedulò

Faciam. sed Ctesiphonem video: lætus est

De amicâ. SA. quid, quod te oro? SY. paulisper mane.

[7 Syre] Sors est summa, cui extrinsecus acquiritur fœnus, ergo fortem dicit de pretio quo empta est, i. e. viginti minis.

SCENA TERTIA.

CTESIPHON, SYRUS.

CT. Abs quivis homine, cum est opus, beneficium accipere gaudeas:

Verum enimvero id demum juvat, si, quem æquom est facere, is bene facit.

O frater, frater, quid ego nunc te laudem? satis certò scio,

[1 Abs quivis homine &c.] Facile apparebit poetam ultro rudiorem locutionem dedisse Ctesiphoni, qui & rusticus est adolescens & ex Demæ disciplinâ simplex & insulsus, licet ad rem attentus & diligens & frugi.

Nunquam

Nunquam ita magnificè quicquàm dicam, id virtus quin superet tua.

Itaque unam hanc rem me habere præter alios præcipuam arbitror,

Fratrem homini nemini esse primarum artium magis principem.

sy. O Ctesipho. cr. o Syre, Æschinus ubi est? sy. elum, te expectat domi. cr. hem.

sy. Quid est? cr. quid sit? illius operâ, Syre, nunc vivo. festivum caput!

Quin omnia sibi post putavit esse præ meo commodo. Maledicta, famam, meum amorem, & peccatum in se transfudit.

Nil pote suprà. quidnam foris crepuit? sy. mane, mane, ipse exit foras.

SCENA QUARTA.

ÆSCHINUS, SANNIO, CTESIPHO, SYRUS.

Æs. Ubi est ille sacrilegus? sa. ¹ me quærit. numquidnam effert? occidi:

Nil video. Æs. chem, opportunè: teipsum quæro. quid fit, Ctesipho?

In tuto est omnes res. omitte verò tristitiam tuam.

cr. Ego illam hercle verò omitto, qui quidem te habeam fratrem, o mi Æschine!

O mi germane? ah, vereor coràm in os te laudare amplius,

Ne id assentandi magis, quàm quò habeam gratum, facere existumes.

Æs. Age inepte, quasi nunc non nôrimus nos inter nos, Ctesipho.

Hoc mihi dolet, nos penè serò scîsse, & penè in eum locum

¹ *Me quærit*] Plurimi codices habent *men' quærit*? perperam. Nec enim interrogativè pronuntiandum est; nam Sannio audito sacrilegi nomine non dubitat quin ipse quæreretur.

Redisse, ut, si omnes cuperent, nihil tibi possent auxili-
arier.

CT. Pudebat. ÆS. ah, stultitia est istæc, non pudor:
tam ob parvolam

Rem penè ² e patriâ! turpe dictu. Deos quæso, ut istæc
prohibeant.

CT. Peccavi. ÆS. quid ait tandem nobis Sannio? SY.
jam mitis est.

ÆS. Ego ad forum ibo, ut hunc absolvam, tu intrò ad
illam, Ctesipho.

SA. Syre, insta. SY. eamus; namque hic properat in Cy-
prum. SA. ne tam quidem;

Quamvis etiam maneo otiosus hic. SY. reddetur, ne time.

SA. At ut omne reddat. SY. omne reddet, tace modo, ac
sequere hâc. SA. sequor.

CT. Heus, heus Syre. SY. ehem, quid est? CT. obsecro
hercle, hominem istum impurissimum

Quamprimùm absolvitote, ne, si magis irritatus fiet,
Aliquà ad patrem hoc ³ permanet, atque ego tum perpe-
tuò perierim.

SY. Non fiet: bono animo es. tu cum illâ te intus ob-
lecta interim,

Et lectulos jube sterni nobis, & parari cætera.

Ego jam transactâ re ⁴ convortam me domum cum opso-
nio.

CT. Ita quæso: quando hoc bene successit, hilarem
hunc ⁵ sumamus diem.

² *E. patriâ*] Scil. fugere, puellam quæ in Cyprum ad mercatum
avehenda erat, sequi.

³ *Permanet*] Propriè secretum latens liquori comparatur intra
vas clausum existenti; qui cum effunditur, manat.

⁴ *Convortam me*] Arroganter & magnificè: nam *convertere* se
dicitur quem pompa præcedit; et imperator propriè *conversit* exer-
citum.

⁵ *Sumamus*] Non *accipiamus*, sed *sumamus* nobis atque usurpe-
mus, i. e. impendamus atque consumamus, unde & sumptus nomen
erexit.

ACTUS III. SCENA I.

SOSTRATA, CANTHARA.

SOSTRATA.

SECRO, mea nutrix, quid nunc fiet?

CA. quid fiet, rogas?

Rectè & depol, spero, sed modo dolores,
meatu, occipiunt primulum.CA. Jam nunc times, quasi nunquam adfue-
ris, nunquam tute pepereris.so. Miseram me, neminem habeo, solæ sumus: Geta
autem hic non adest:Nec quem ad obfetricem mittam, nec qui accersat Æl-
chinum.CA. Pol is quidem jam hic aderit: nam nunquam unum
intermittit diem,Quin semper veniat. so. solus mearum miseriarum est re-
medium.CA. ⁱ E re natâ melius fieri haud potuit, quàm factum
est, hera;Quando vitium oblatum est, quod ad illum attinet po-
tissimùm,Talem, tali genere atque animo, natum ex tantâ fami-
liâ.so. Ita pol est, ut dicis. salvos nobis, Deos quæso, ut
fiet.

ⁱ E re natâ] i. e. ex conditione illâ vitiatæ virginis: *Res nata*
dicitur quæ repente accidit, & est sermo a Græcis translatus qui in
eodem sensu utuntur παράματι γέννησις.

SCENA SECUNDA.

GETA, SOSTRATA, CANTHARA.

GE. Nunc illud est, quòd, si omnes omnia sua consilia
conferant,

N 3

Atque

Atque huic malo salutem quærant, auxilii nihil afferant;
Quod mihi que, heræque, filiæque herili est. væ misero mihi!

Tot res repente¹ circumvallant, unde emergi non potest,

Vis, egestas, injustitia, solitudo, infamia.

Hoccine sæclum? o scelera! o genera sacrilega! o hominem impium!

so. Me miseram, quidnam est, quod sic video timidum
& properantem Getam?

GE. Quem neque fides, neque iusjurandum, neque illum misericordia

Repressit, neque reflexit, neque quod partus instabat propè,

Cui miseræ indignè per vim vitium obtulerat. so. non intelligo

Satis quæ loquatur. CA. propius, obsecro, accedamus, Softrata. GE. ah,

Me miserum, vix sum compos animi, ita ardeo iracundiâ.

Nihil est, quod malim, quam illam totam familiam dari mihi obviam.

Ut iram hanc in eos evomam omnem, dum ægritudo hæc est recens:

² Satis mihi id habeam supplicii, dum illos uleiscam modo.

Seni animam primùm exstinguerim ipsi, qui illud produxit scelus:

Tum autem Syrum impulsorem, vah, quibus illum lacerarem modis!

Sublimem medium primùm arriperem, & capite in terram statuerem,

Ut cerebro dispergat viam.

Adolescenti ipsi eriperem oculos, posthæc præcipitem darem.

¹ *Circumvallant*] i. e. premunt undique, *metaph.* a militari acie, & castris oblidione cingendis.

² *Satis mihi supplicii &c.*] i. e. Satis pro meritis punirem eos, si mihi ultionis potestas concessa fuerit.

Cæteros ruerem, agerem, raperem, tunderem, & pro-
ftrernerem.

Sed cesso heram hoc malo inpertiri propere? so. re-
vocemus. Geta. GE. hem,

Quisquis es, sine me. so. ego sum Softrata. GE. ubi
ea est? teipsam quærito :

Te expeto. oppidò opportunè te obtulisti mi obuiam,
Hera. so. quid est? quid trepidas? GE. hei mihi! so.
quid festinas, mi Geta?

Animam recipe. GE. prorsus. so. quid istuc prorsus
ergo est? GE. periimus.

Actum est. so. ³ eloquere ergo, obsecro te, quid sit,
GE. jam so. quid jam, Geta?

GE. Æschinus so. quid is ergo? GE. alienus est ab no-
strâ familiâ. so. hem,

Perii, quare? GE. amare occepit aliam. so. væ mise-
ræ mihi!

GE. Neque id occultè fert. ab lenone ipse eripuit pa-
lam.

so. Satin' hoc certum est? GE. certum, hisce oculis e-
gomet vidi, Softrata. so. ah.

Me miseram! quid credas jam? aut cui credas? no-
strumne Æschinum?

Nostram vitam omnium, in quo nostræ spes opesque
omnes sitæ

Erant, qui finè hâc jurabat se unum nunquam victurum
diem,

Qui se in sui gremio positurum puerum dicebat patris,
Ita obsecraturum, ut liceret hanc sibi uxorem ducere!

GE. Hera, lacrimas mitte, ac potiùs, quod ad hanc
rem opus est, porrò prospice,

Patiamurne, an narremus cuiquam? CA. au, au mi homo
sanusne es? an

³ *Eloquere*] Nam conatur tantum id quod nec explicatur nec in-
telligitur : cui vitio contraria virtus est eloquentia. Plus hîc gestu
quàm dictu agitur, quia & lassus est qui nuntiat ; & integratur dolor
nuntii, cum apud illam loquitur ad quam calamitas maximè pertinet.

184. P. TERENTII ADELPHI

Hoc proferendum tibi videtur esse usquam? GE. mihi quidem non placet.

Jam primum, illum alieno animo a nobis esse, res ipsa indicat.

Nunc si hoc palam proferimus, ille inficias ibit, faticio;

Tua fama, & gnata vita in dubium veniet. tum si maxumè

Fateatur; cum amet aliam, non est utile hanc illi dari.

Quapropter quoquo pacto tacito est opus. so. ah, minime gentium:

Non faciam. GE. quid ages? so. proferam. GE. hem, mea Sofrata, vide quam rem agas.

so. Pejore res loco non potis est esse, quam in quo nunc sita est.

Primum indotata est: tum præterea, quæ secunda ei dos erat,

Periit: pro virgine dari nuptum non potest. hoc reliquom est,

Si inficias ibit, testis mecum est annulus, quem amiserat.

Postremo, quando ego conscia mihi sum, a me culpam esse hanc procul,

Neque ⁴ precium, neque rem ullam intercessisse illâ aut me indignam, Geta,

⁵ Experiar. GE. quid istuc? accedo, ut melius dicas. so. tu, quantum potes,

Abi, atque Hegioni cognato hujus rem enarrato omnem ordine:

Nam is nostro Simulo fuit summus, & nos coluit maxumè.

GE. Nam hercle alius nemo respicit nos. so. propera tu, mea Canthara:

Curre, obstetricem arcesse, ut, cum opus sit, ne in morâ nobis fiet.

⁴ *Precium*] Nam si precium accepisset sive virgo sive mater illius ab adolescente, leges non cogebant eam in uxorem ducere.

⁵ *Experiar*] i. e. apud judices agam. Verbum forense.

SCENA TERTIA.

DEMEA, SYRUS:

DISPERII. Ctesiphonem audiui filium
 Unâ fuisse in raptione cum Æschino.
 Id misero restat mihi mali; si illum potest,
 Qui alicui rei est, etiam eum ad nequitiam abducere.
 Ubi ego illum quæram? credo abductum in ganeum
 Aliquô. persuasit ille impurus, fat scio.
 Sed eccum Syrum ire video, hinc scilbo jam, ubi fiet.
 Atque hercle hic de grege illo est: si me senserit
 Eum quæritare, nunquam dicet carufex.
 Non ostendam id me velle. SY. Omnem rem modo seni
 Quo pacto haberet, enarramus ordine.
 Nil quicquam vidi lætius. DE. proh Jupiter,
 Hominis stultitiam! SY. collaudavit filium:
 Mihi, qui id dedissem consilium, egit gratias.
 DE. Disrumpor. SY. argentum¹ adnumeravit illico.
 Dedit præterea in sumptum dimidium minæ:
 Id distributum sanè est ex sententiâ. DE. ² hem,
 Huic mandes, si quid rectè curatum velis.
 SY. Ehem Demea, haud aspexeram te: quid agitur?
 DE. Quid agatur? vestram nequeo mirari satis
 Rationem. SY. est hercle inepta, ne dicam dolo, atque
 Absurda. ³ Pisces cæteros purga, Dromo:
 Congtum istum maturaum in aquâ finito ludere
 Paulisper: ubi ego rediero, exoslabitur;
⁴ Prius nolo DE. hæccine flagitia? SY. mihi quidem non
 placent:
 Et clamo sæpe. Salsamenta hæc, Stephanio,
 Fac macerentur pulchre. DE. Dî vosstram fidem;
 Utrum studione id sibi habet, an laudi putat
 Fore, si perdiderit gnatum? væ misero mihi!

¹ Adnumeravit] Scil. Sannioni.Hem, huic mandes &c.] Ironicè, quia ille modo dixerat *ex sententiâ distributum*.³ Pisces cæteros &c.] Neglecto Demeâ præcipit Dromoni & conservis intus dômum.⁴ Prius nolo] Superbè & pro autoritate.

Videre videor jam diem illum, cum hinc egens
 Profugiet aliquò militatum. SY. o Demea,
 Istuc est sapere, non quod antepedes modò est,
 Videre, sed etiam illa, quæ futura sunt;
 Prospicere. DE. quid? istæc jam penes vos psaltria est?
 SY. Ellam intus. DE. eho, an domi est habiturus? SY.
 credo, ut est

Dementia. DE. hæccine fieri? SY. inepta lenitas
 Patris, & facilitas prava. DE. fratris me quidem
 Pudet, pigetque. SY. nimium inter vos, Demea, ac
 Non, quia ades præsens, dico hoc, pernimum interest.
 Tu, quantus quantus, ' nihil nisi sapientia es:
 Ille somnium. fineres verò illum tu tuum
 Facere hæc? DE. finerem illum? aut non sex totis
 mensibus

Prius olfecissem, quàm ille quicquam coeperit?
 SY. Vigilantiam tuam tu mihi narras? DE. sic fiet
 Modò, ut nunc est, quæso. SY. ut quisque suum volt
 esse, ita est.

DE. Quid eum? vidistin' hodie. SY. tuumpe filium?
 (Abigam hunc rus) jamdudum aliquid ruri agere arbi-
 tror.

DE. Satin' scis ibi esse? SY. oh, quem egomet ' produxi.
 DE. optumè est.

Metui, ne hæreret hic. SY. atque iratum admodum.

DE. ⁷ Quid autem? SY. adortus jurgio fratrem apud fo-
 rum

⁸ De psaltriâ istac. DE. ain' verò? SY. vah, nil reticuit:
 Nam, ut numerabatur fortè argentum, intervenit
 Homo de improvîso: coepit clamare; o Æschine,
 Hæccine flagitia facere te? hæc te admittere
 Indigna genere nostro? DE. oh, lacrumo gaudio.

⁵ Nihil nisi sapientia es] Ridiculè prius dicitur nihil quam quic-
 quam laudis nomen, & totum facit hyperbolicam irrationem.

⁶ Produxi] i. e. Porro duxi, comitatus sum cum iret.

⁷ Quid autem?] Quid pro quare, vel ob quam causam?

⁸ De psaltriâ istac] Hic & in sequentibus ridiculè imitatur se-
 nem, & oratoriè narrat gessionem rei, quæ nunquam facta erat.

SY. Non tu hoc argentum perdis, sed vitam tuam.

DE. Salvos sit, spero: est similis majorum suum. SY. hui.

DE. Syre, præceptorum plenus istorum ille. SY. phy, Domi habuit unde disceret. DE. fit sedulò:

Nil prætermitto: consuefacio: denique

Inspicere, tanquam in speculum, in vitas omnium

Jubeo, atque ex aliis sumere exemplum sibi.

Hoc tacito. SY. rectè sanè. DE. hoc fugito. SY. callidè.

DE. Hoc laudi est. SY. istæc res est. DE. hoc vitio datur.

SY. Probissumè, DE. porrò autem. SY. non hercle otium est

Nunc mihi auscultandi. pisces ex sententiâ

Nactus sum: hi mihi ne corrumpantur, cautio est.

Nam id nobis tam flagitium est, quàm illa; Demea,

Non facere vobis, quæ modò dixi: & quod queo,

Conservis ad eundem istunc præcipio modum.

Hoc falsum est, hoc adustum est, hoc lautum est parum:

Illud rectè, iterum sic memento: sedulò

Moneo, quæ possum pro meâ sapientiâ.

Postremò, tanquam in speculum, in patinas, Demea,

Inspicere jubeo, & moneo quid facto usus sit:

Inepta hæc esse, nos quæ facimus, sentio.

Verùm quid facias? ut homo est, ita morem geras.

Numquid vis? DE. mentem vobis meliorem dati.

SY. Tu rus hinc ibis? DE. rectâ. SY. nam quid tu hinc agas,

Ubi, si quid bene præcipias, nemo obtemperet?

DE. Ego verò hinc abeo, quando is, quamobrem huc veneram,

Rus abiit: illum curò unum: ille ad me attinet.

Quando ita volt frater, de istoc ipse viderit.

Sed quis illic est, quem video procul? estne Hegio

9 *Conservis ad eundem &c.*] Faceta imitatio ad deridendum Demeam, omnium quæ seriò ille supra dixerat.

188 P. TERENTII ADELPHI

• Tribullis noster? si satis cerno, is hercle est. vah,
Homo amicus nobis jam inde a puero. Di boni!
Næ illiusmodi jam magna nobis civium
Penuria est. homo antiqua virtute ac fide:
Haud citò mali quid ortum ex hoc sit publicè.
Quàm gaudeo, ubi etiam hujus generis reliquias
Restare video! vivere etiam nunc lubet.
Opperiari hominem hic, ut salutem & conloquar.

re Tribullis] 1. e. Ex eadem tribu, δρεβύλλος. Populus Atheniensis distributus erat in duodecim tribus ad numerum mensium.

SCENA QUARTA.

HEGIO, GETA, DEMEA, PAMPHILA.

HE. Proh Di immortales, facinus indignum, Geta!
Quid narras? GE. sic est factum. HE. ex illan' familiā
Tam illiberale facinus esse ortum? o Æschine,
Pol haud paternum istuc dedisti. DE. videlicet
De psaltriā hac audivit: id illi nunc dolet
Alieno; pater is mihi pendit. hei mihi!
Utinam hic propè adesset alicubi, atque audiret hæc.
HE. Nisi faciam quæ illos æquom est, haud sic auferent.
GE. In te spes omnis, Hegio, nobis sita est:
Te solum habemus: tu es patronus, tu pater:
Ille tibi moriens nos commendavit senex.
Si deseris tu, perimus. HE. cave dixeris:
Neque faciam; neque me satis pie posse arbitror.
DE. Adibo. salvere Hegionem plurimum
Jubeo. HE. oh, te quærebam ipsum; salve, Demea.
DE. Quid autem? HE. major filius tuus Æschinus,
Quem fratri adoptandum dedisti, neque boni,
Neque liberalis functus officium est viri.
DE. Quid istuc est? HE. nostrum amicum nôras Simu-
lum, atque
Æqualem? DE. quidni? HE. filiam ejus virginem
Vitiavit. DE. hem! HE. mane, nondum audisti, De-
mea,
Quod est gravissimum. DE. an quid est etiam amplius?
HE.

HE. Verò amplius: nam hoc quidem ferendum aliquo modo est.

Persuasit nox, amor, vinum, adolescentia:
Humanum est. ubi scit factum, ad matrem virginis.
Venit ipſus ultro, lacrumans, orans, obſecrans,
Fidem dans, jurans ſe illam ducturum domum.
Ignotum eſt, tacitum eſt, creditum eſt. virgo ex eo
Compreſſu gravida facta eſt, menſis hic decimus eſt:
Ille bonus vir nobis pſaltriam, ſi Diſ placet,
Paravit, quicum vivat, illam deferit.

DE. Pro certon' tu iſtæc dicis? HE. mater virginis
In medio eſt, ipſa virgo, res ipſa: hic Geta
Præterea, ut captus eſt ſervorum, non malus,
Neque iners, alit illas; ſolus omnem familiam
Suffentat: hunc abduce. vinci: quære rem.

GE. Immo hercle extorque, niſi ita factum eſt, Demea.
Poſtremò, non negabit, coram ipſum cedò.

DE. Pudet: nec, quid agam, neque quid huic reſpon-
deam,

Scio. PA. miſeram me! differor doloribus.
Juno Lucina, fer opem, ſerva me obſecro. HE. hem!
Numnam illa, quæſo, parturit? GE. certè, Hegio. HE.
hem!

Illæc fidem nunc voſtram implorat, Demea.
Quod vos vis cogit, id voluntate impetret.
Hæc primùm ut fiant, Deos quæſo, ut vobis decet:
Sin aliter animus veſter eſt, ego, Demea,
Summâ vi defendam hanc, atque illum mortuum.
Cognatus mihi erat: unâ a pueris parvulis
Sumus educţi: unâ ſemper militiæ & domi
Fuiſmus: paupertatem unâ pertulimus gravem.
Quapropter nitar, faciam, experiar, denique
² Animam relinquam potiùs quàm illas deferam.

¹ *Illam*] i. e. Amici noſtri Simuli filiam, quicum vivere juramento obſtrictus erat.

² *Animam relinquam &c*] Modesta comminatio; potiùs ſibi quid poſſit evenire dicit, quam quid paſſurus ſit Aſchinius.

190 P. TERENTII ADELPHI

Quid mihi respondes? GE. ³ fratrem conveniam, Hegio:

Is quod mihi de hac re dederit consilium, id sequar.

HE. Sed, Demea, hoc tu facito cum animo cogites,

Quàm vos ⁴ facillimè agitis, quàm estis maxumè

Potentes, dites, fortunati, nobiles,

Tam maxumè vos æquo animo æqua noscere

Oportet, si vos vultis perhiberi probos.

DE. Redito. fient, quæ fieri æquom est, omnia.

HE. Decet te facere. Geta, duc me intrò ad Sofstratam.

DE. Non me ⁵ indicente hæc fiunt. utinam hoc fit modò

Defunctum. verùm nimia illæc licentia

Profectò evadet in aliquod magnum malum.

Ibo, ac requiram fratrem, ut in eum hæc evomam.

³ *Fratrem conveniam, Hegio.*] Vultuosè pronunciandum. q d. Res in fratris manu constituta est, non meâ.

⁴ *Facillimè agitis*] Facile agere dicuntur divites, quibus facile nullo negotia omnes vitæ commoditates suppetunt.

⁵ *Indicante*] i. e. Non dicente.

SCENA QUINTA.

HEGIO.

¹ BONO animo fac sis, Sofstrata, & istam, quod potes, Fac consolere. ego ² Micionem, si apud forum est, Conveniam, atque, ut res gesta est, narrabo ordine. Si est, facturus ut sit officium suum, Faciat: sin aliter de hac re est ejus sententia; Respondeat mi, ut, quid agam, quamprimùm sciam.

¹ *Bono animo &c.*] Meminisse debemus quod dixit *duc me intro ad Sofstratam.* et dum Demea quatuor sequentes versus pronunciat, redit a Sofstratâ Hegio et ei quæ intus est hæc ait a Scenâ.

² *Micionem*] Nempe Demeam jam vidit.

ACTUS

ACTUS IV. SCENA I.

CTESIPHO. SYRUS.

CTESIPHO.

IN' patrem hinc abisse rus? sy. jamda-
dum. cr. dic sodes. sy. apud villam est.

Nunc cum maxime operis aliquid facere
credo. cr. utinam quidem,

Quod cum salute ejus fiat, ita se defatiga-
rit velim,

Ut triduo hoc perpetuo prorsum e lecto nequeat sur-
gere.

sy. Ita fiat, & istoc si quid potis est rectius. cr. ita.
nam hunc diem

Miserè nimis cupio, ut coepi, perpetuum in lætitiâ de-
gere.

Et illud rus nullâ aliâ causâ tam malè odi, nisi quia
propè est:

Quod si abesset longius,

Prius nox oppressisset illic, quàm huc reverti posset ite-
rum.

Nunc, ubi me illic non videbit, jam huc recurret, fat
scio:

Rogitabit me, ubi fuerim; quem ego hodie toto non
vidi die:

Quid dicam? sy. nihilne in mentem? cr. nunquam
quicquam. sy. tanto nequior.

Clens, amicus, hospes, nemo est vobis? cr. sunt:
quid postea?

sy. Hisce opera ut data sit. cr. quæ non data sit? non
potest fieri. sy. potest.

cr. Interdiu: sed si hic pernocto, causæ quid dicam,
Syre?

192 P. TERENTII ADELPHI

SY. Vah, quàm vellem etiam noctu amicis operam mōs
esset dari!

Quin tu otiosus es: ego illius sensum pulchre calleo.
Cum fervit maxumè, tam placidum quàm ovem reddo.
CY. quomodo?

SY. Laudarier te audire libenter. facio te apud illum
deum:

Virtutes narrò. CT. ¹ meas? SY. tuas. homini illico la-
crumæ cadunt,

Quasi puerò, gaudio. hem tibi autem. CT. quidnam
est? SY. Lupus in fabulâ.

CT. Pater est? SY. ipsu'st. CT. Syre, quid agimus? SY.
fuge modò intrò: ego videro.

CT. Si quid rogabit, nusquam tu me: audistin? SY.
potin' ut definas?

¹ Meas. SY. Tuas.] Cum gestu pronunciandum est ut intelligatur
irrisio.

SCENA SECUNDA.

DEMEA, CTESIPHO, SYRUS.

DE. ¹ Næ ego homo sum infelix! primùm fratrem nus-
quam invenio gentium:

Præterea autem, dum illum quæro, à villâ mercenari-
um

Vidi: is filium negat esse ruri: nec quid agam, scio.

CT. Syre, SY. quid est? CT. men' quærit? SY. verum.

CT. perii. SY. quin tu animo bono es.

DE. Quid hoc, malum, infelicitatis? nequeo fati de-
cernere:

Nisi me credo huic esse natum rei, ferendis miseriis.

Primus sentio mala nostra: primus rescisco omnia:

Primus porrò ² obnuncio. ægre solus, si quid fit, fero.

¹ Næ ego &c.] En perpetuò initium conveniens mœrori Demeæ.
Per totam fabulam aut *desperii* dicit aut *desessus sum*; aut aliquid tale
est semper quod queratur.

² Obnuncio.] Qui malam rem nuntiat, *obnuntiat*: qui bonam *annun-
ciat*. Nam proprie *obnuntiare* dicuntur augures cum aliquid mali omi-
nis viderint.

SY.

SY. Rideo hunc: primum ait se scire: is solus nescit omnia.

DE. Nunc redeo: si fortè frater redierit, viso. CT. Syre, Obsecro, vide ne ille huc prorsus se irruat. SY. etiam taces?

Ego cavebo. CT. nunquam hercle hodie ego istuc committam tibi.

Nam me jam in cellam aliquam cum illâ concludam: id tutissimum est.

SY. Age, tamen ego hunc amovebo. DE. sed eccum sceleratum Syrum.

SY. Non hercle hîc quidem durare quisquam, si sic fit, potest.

Scire equidem volo, quot mihi sint domini. quæ hæc est miseria?

DE. Quid ille gannit? quid volt? Quid ais, bone vir? est frater domi?

SY. Quid, malum, Bone vir, mihi narras? equidem perii. DE. quid tibi est?

SY. Rogitas? Ctesipho me pugnis miserum & istam psaltriam

Usque occidit. DE. hem, quid narras? SY. hem, vide ut discidit labrum.

DE. Quamobrem? SY. me impulsore hanc emptam esse ait. DE. non tu eum rus hinc modò

Prodûxe aiebas? SY. factum. verum venit pòst inflans:

Nihil pepercit. non puduisse verberare hominem senem, Quem ego modo puerum ³ tantillum in manibus gestavi meis?

DE. Laudo, Ctesipho: patrissas. abi, virum te judico.

SY. Laudas? næ ille continebit posthac, si sapiet, mantus.

DE. Fortiter. SY. perquam; quia miseram mulierem & me fervolum,

Qui referire non audebam, vicit: hui, perfortiter!

³ *Tantillum*] Manu ostendit quam parvulum.

DE. Non potuit melius. idem, quod ego, sensit, te esse huic rei caput.

Sed estne frater intus? SY. non est. DE. ubi illum quæram, cogito.

SY. Scio ubi sit, verum hodie nunquam monstrabo.

DE. hem, quid ais? SY. ita.

DE. Diminuetur tibi quidem jam cerebrum. SY. at nomen nescio

Illius hominis, sed locum novi ubi sit. DE. dic ergo locum.

SY. Nôstin' porticum apud macellum hanc deorsum?

DE. quidni noverim?

SY. Præterito hâc rectâ plateâ sursum. ubi eò veneris,

Clivos deorsum vorfus est, hâc præcipitato: postea

Est ad hanc manum facellum: ibi angiportum propter est.

DE. Quónam? SY. illic, ubi etiam caprificus magna est. DE. novi. SY. hâc pergito.

DE. Id quidem angiportum non est pervium. SY. verum hercle. vah,

Censen' hominem me esse? erravi. in porticum rursum redi.

Sanè hâc multo propiùs ibis, et minor est erratio.

Scin' + Cratini hujus ditis ædes? DE. scio. SY. ubi eas præterieris,

Ad sinistram hâc rectâ plateâ: ubi ad Dianæ veneris,

Ito ad dextram: priùs, quàm ad + portam venias, apud ipsum ⁶ lacum

Est pistrilla, & exadvorsum fabrica: ibi est. DE. quid ibi facit?

SY. Lectulos in sole ilignis pedibus faciundos dedit.

DE. Ubi potetis vos: bene sanè. sed cesso ad eum pergere?

4 *Cratini*] Congruè invenit nomen diviti. Cratinus ^{arò} τὴν ἀφ' ἧς
i. e. a potentiâ.

5 *Ad portam*] Portam dicendo, offendit usq; ad muros finemq; urbis erraturum Demeam.

6 *Lacum*] Scil. quo ex flumine ad aquandum aut lavandum aqua excepta est: hi lacus semper urbium portis addebantur.

SY. I sanè: ego te exercebo hodie, ut dignus es ⁷ silicernium.

Æschinus odiosè cessat: prandium corrumpitur:

Ctesipho autem in amore est totus. ego jam prospiciam mihi.

Nam jam adibo, atque unum quicquid, quod quidem erit bellissimum,

Carpam, & cyathos forbillans paulatim hunc producam diem.

⁷ *Silicernium*] *Silicernium* est cæna funebris quæ inferitur Diis Manibus, ut eam *silentes* cernant i. e. umbræ possideant: vel quæ conficiebatur circa *silicem* i. e. sepulcrum mortui. Similiter *σῆπον* Græci vocant decrepitum senem.

SCENA TERTIA.

MICIO, HEGIO.

MI. Ego in hac re nihil reperiò, quamobrem lauder tantopere, Hegio.

Meum officium facio: quod peccatum a nobis ortum est, corrigo.

Nisi si me in illo credidisti esse hominum numero, qui ita putant:

Sibi fieri injuriam, ultro si, quam fecere ipsi, expostules,

Et ultro accusant. id quia non est a me factum, agis gratias?

HE. Ah, minimè: nunquam te aliter, atque es, in animum induxi meum.

Sed quæso, ut unà mecum ad matrem virginis eas, Micio;

Atque istæc eadem, quæ mihi dixti, tute dicas mulieri; Suspicionem hanc propter fratrem ejus esse & illam psaltriam.

MI. Si ita æquom censes, aut si ita opus est facto, eamus. HE. bene facis:

Nam & illi animum jam relevabis, quæ dolore ac miseriâ

Tabescit; & tuo officio fueris functus. sed si aliter putas,

Egomet narrabo quæ mihi dixti. MI. ¹ immo ego ibo.
HE. bene facis.

Omnes, quibus res sunt minùs secundæ, magis sunt nescio quo modo

Suspiciosi, ad contumeliam omnia accipiunt magis: Propter suam impotentiam, se semper credunt negligi.

Quæ propter te ipsum purgare ipsi coram, placabilius est, MI. Et rectè, & verum dicis. HE. sequere me ergo hanc intro. MI. maxumè.

¹ Immo] Hoc adverbio ostendit se promptè agere & instanter quod promissit.

SCENA QUARTA.

ÆSCHINUS.

Discrucior animi;

Hocine de improvviso mali mihi objici tantum

Ut neque quid me faciam, neque quid agam certum fiet?

Membra metu debilia sunt: animus timore obstupuit,

Pectore consistere nihil consilii quit. vah, quo

Modo me ex hac expediam turbâ tantâ?

Nunc suspicio de me incidit. neque ea immeritò.

Solrata credit mihi me psaltriam hanc emissee:

Id anus mihi indicium fecit.

Nam ut hinc fortè ea ad obstetricem erat missa, ubi vidi eam, illico

Accedo, rogo, Pamphila quid agat? jam parrus adfiet?

Eône obstetricem accersat. illa ¹ exclamat, abi, abi jam,

Æschine;

Satis diu dedisti verba, sat adhuc tua nos frustrata est fides.

¹ Exclamat] Non respondet, sed exclamat, ut vehementer indignata.

Hem,

Hem, quid istuc obsecro, inquam, est? Valeas, habeas illam, quæ placet.

Sensi illico id illas suspicari: sed me reprehendi tamen, Ne quid de fratre garrulæ illi dicerem, ac fieret palâm. Nunc quid faciam? dicam fratris esse hanc? quod minimè est opus

Usquam efferri. ac mitto: fieri potis est, ut ne quæ exeat.

Ipsam id metuo ut credant: tot concurrunt verisimilia: Egomet rapui: ipse egomet solvi argentum: ad me abducta est domum.

Hæc adeo meâ culpâ fateor fieri. non me hanc rem patri,

Ut ut erat gesta, indicasse? exorâssem, ut eam ducerem. Cessatum usque adhuc est: nunc porro, Æschine, expurgiscere.

Nunc hoc primum est: ad illas ibo. ut purgem me. accedam ad fores.

Perii, horresco semper, ubi pultare hæc occipio miser. Heus, heus: Æschinus ego sum: aperite² aliquis actutum ostium.

Prodit nescio quis. concedam huc.

² *Aliquis*] Vim pluralem habet *aliquis* quamvis singulariter dicatur; non est enim aliquis nisi de multis.

SCENA QUINTA.

MICIO, ÆSCHINUS.

MI. Ita, ut dixi, Sostrata,

Facite: ego Æschinum conveniam, ut, quo modo acta hæc sunt, sciat.

Sed quis ostium hoc pultavit? ÆS. pater hercle est: perii. MI. Æschine.

ÆS. Quid huic hic negoti est? MI. tune has pepulisti fores?

Tacet. cur non ludo hunc aliquantisper? melius est: Quandoquidem hoc nunquam mihi ipse voluit credere.

198 P. TERENTII ADELPHI

Nil mihi respondes? *Æs.* non equidem istas, quod sciam.

MI. Ita: nam mirabar quid hic negoti esset tibi.

Erubuit: salva res est. *Æs.* dic fodes, pater,

Tibi verò quid istic est rei? *MI.* nihil mihi quidem.

Amicus quidam me a foro abduxit modò

Huc advocatum sibi. *Æs.* quid? *MI.* ego dicam tibi.

Habitant hic ¹ quædam mulieres pauperculæ:

Ut opinor, has non nōsse te, & certò scio:

Neque enim diu huc commigrarunt. *Æs.* quid tum postea?

MI. Virgo est cum matre. *Æs.* perge. *MI.* hæc virgo orba est patre:

Hic meus amicus illi genere est proximus:

Huic leges cogunt nubere hanc. *Æs.* perii. *MI.* quid est?

Æs. Nihil: rectè: perge. *MI.* is venit, ut secum avehat:

Nam habitat Miletii. *Æs.* hem, virginem ut secum avehat?

MI. Sic est. *Æs.* Miletum usque, obsecro? *MI.* ita. *Æs.* animo malè est.

Quid ipsæ? quid aiunt? *MI.* quid illas censes? nihil enim.

² *Commenta mater est, esse ex alio viro*

Nescio quo puerum natum, neque eum nominat:

Priorem esse illum, non oportere huic dari.

Æs. Eho, nonne hæc iusta tibi videntur postea?

MI. Non. *Æs.* obsecro, non? an illam hinc abducet, pater?

MI. Quid illam nū abducat? *Æs.* factum a vobis duriter,

Immisericorditerque, atque etiam, si est, pater,

Dicendum magis apertè, inliberaliter.

MI. ³ *Quamobrem?* *Æs.* rogas me? quid illi tandem creditis

¹ *Quædam mulieres pauperculæ*] *Quædam* ignobilem indicat, *paupercula* indotatam: ut desperet *Æschinus* has nuptias impetrari posse a patre. tota sententia cum abiectione pronuncianda est.

² *Commenta est*] i. e. Fallaciam sūxit.

³ *Quamobrem?*] Delectari magis cupiens *Micio* *Æschinum* vult protrahere ad defensionem sui.

Fore animi misero, qui illi consuevit prior,
 Qui infelix, haud scio, an illam miserè nunc amat,
 Cum hanc sibi videbit præsens præsenti eripi,
 Abduci ab oculis? facinus indignum, pater!

MI. Quâ ratione istuc? ⁴ quis despondit? quis dedit?

Cui, quando nupsit? auctor his rebus quis est?

Cur duxit alienam? Æs. an ⁵ sedere oportuit

Domi virginem tam grandem, dum cognatus hinc

Illinc veniret, expectantem? hæc, mi pater,

Te dicere æquom fuit, & id defendere.

MI. Ridiculum! advorsumne illum causam dicerem,

Cui veneram advocatus? sed quid ista, Æschine,

⁶ Nostrâ? aut quid nobis cum illis? abeamus. quid est?

Quid lacrimas? Æs. pater, obsecro, ausculta. MI.

⁷ Æschine, audivi omnia.

Et scio: nam te amo: quo magis, quæ agis, curæ
 sunt mihi.

Æs. Ita velim me promerentem ames, dum vivas, mi
 pater,

Ut me hoc delictum admisisse in me, id mihi vehe-
 menter dolet;

Et ⁸ me tui pudet. MI. credo hercle: nam ingenium
 novi tuum

Liberales: sed vereor ne ⁹ indiligens nimium fies.

In quâ civitate tandem te arbitrare vivere?

Virginem vitiasti, quam te jus non fuerat tangere.

⁴ *Quis despondit?* &c.] Latenter perstringit Æschinum, quod rem sine patre gessisset, & etiam terret enumerando circumstantias sine quibus nuptiæ essent nullæ.

⁵ *Sedere*] Sedere propriè ignavæ cessationis est.

⁶ *Nostrâ?* &c.] Hic jam ultima desperatio, & Æschinum in confessionem ultro protrahit.

⁷ *Æschine* &c.] Mira imago lenitatis Micionis; qui filium non-vult confessione torqueri cum adhuc fortasse perrexturus fuerit nisi victus affectu fallaciam projecisset.

⁸ *Me tui pudet*] i. e. Causâ tui pudet me.

⁹ *Indiligens nimium*] Non ingratus, nec immemor officii, nec etiam multum negligens, nec in me omnino sed in te ipsum deliquisti: aut clementer ignoscit, aut crimen totum in levius commutat; et objuratio ita est amica, ut non multum a blandimento discrepet.

Jam id peccatum primum magnum; magnum, at humanum tamen.

Fecere alii sæpe, item ¹⁰ boni. at postquam id evenit, cedò,

Numquid circumspexi? aut numquid tute prospexi tibi,

Quid fieret, quàm fieret? si teipsum mihi puduit dicere; Quàm resciscerem? hæc dum dubitas, menses abierunt decem.

Prodidisti & te, & illam miseram, & gnatum, quod quidem in te fuit.

Quid? credebas dormienti hæc tibi confecturos Deos? Et illam finè tuâ operâ in cubiculum iri deductum domum?

Nolim cæterarum rerum te socordem eodem modo.

¹¹ Bono animo es. duces uxorem hanc. Æs. hem! MI. bono animo es, inquam. Æs. pater,

Obsecro, num ludis tu nunc me? MI. ego te? quamobrem? Æs. nescio:

Nisi tam miserè hoc esse cupio verum, eo vereor magis.

MI. Abi domum, ac Deos comprecare, ut uxorem accersas: abi.

Æs. Quid? jam uxorem? MI. jam. Æs. jam? MI. jam, quantum potest. Æs. Dî me, pater,

Omnes oderint, nî magis te quàm oculos nunc ego amo meos.

MI. Quid? quam illam? Æs. æqué. MI. perbenigné. Æs. quid? ille ubi est Milesius?

MI. ¹² Abiit, periit, navem ascendit. sed cur cessas? Æs. abi, pater:

Tu potiùs Deos comprecare, nam tibi eos certò scio,

¹⁰ Boni] i. e. Aliàs boni.

¹¹ Bono animo &c.] Apparet fienti hæc omnia dicta esse; ut decuit scil. verecundum adolescentem; & ex vi tantæ orationis et ex metu amittendæ puellæ. Es modi imperativi est.

¹² Abiit, periit &c.] Ridens hæc dicit, ut intelligat Æschinus omnia eum joco confinxisse.

ACT. IV. SCEN. VI. VII. 201

Quo vir melior multo es quàm ego, obtemperaturos
magis.

MI. Ego eo intrò, ut, quæ opus sunt, parentur. tu fac
ut dixi, si sapias.

Æs. Quid hoc est negoti? hoc est patrem esse? aut
hoc est filium esse?

Si frater aut sodalis esset, quî magis morem gereret?
Hic non amandus? hiccine non gestandus in sinu est?
hem!

Itaque aded magnam mî iniecit suâ commoditate cu-
ram,

Ne fortè imprudens faciam, quod nolit: sciens cavebo.
Sed cesso ire intrò, ne moræ meis nuptiis egomet siem.

SCENA SEXTA.

DEMEA.

DEFESSUS sum ambulando. ⁊ ut, Syre, te cum tuâ
Monstratione magnus perdat Jupiter.

Perreptavi usque omne oppidum, ad portam, ad lacum.
Quò non? neque illîc fabrica ulla erat, nec fratrem
homo

Vidisse se aiebat quisquam. nunc verò domi
Certum obsidere est usque, donec redierit.

⁊ Ut] Ut pro *utinam*, & hoc omne anhelans dicit.

SCENA SEPTIMA.

MICIO, DEMA.

MI. Ibo, illis dicam nullam esse in nobis moram.

DE. Sed eccum ipsum. Te jamdudum quæro. Micio.

MI. Quidnam? DE. ⁊ fero alia flagitia ad te ingentia
Boni illius adolescentis. MI. ecce autem. DE. nova,

⁊ Fero alia &c.] Magno sonitu atq; ostentatione futuræ accusatio-
nis exorsus est, magna enim sunt omnia, & fero & alia flagitia &
ingentia & quòd ironicè dicit *boni illius adolescentis*.

Capitalia. MI. ohe, jam. DE. ah, nescis qui vir sit.
MI. scio.

DE. O stulte, tu de psaltriâ me somnias
Agere. hoc peccatum in virginem est civem. MI. scio.

DE. Eho, scis, & patere? MI. quidni patiar? DE. dic
mihi,

Non clamas? non insanis? MI. non. ² malim quidem.

DE. Puer natus est. MI. Dî bene vortant. DE. virgo
nihil habet.

MI. Audivi. DE. & ducenda indotata est? MI. scilicet.

DE. Quid nunc futurum est? MI. id enim quod res ip-
sa fert:

Illinc huc transferetur virgo. DE. o Jupiter!

Istoccine pacto oportet? MI. quid faciam amplius?

DE. Quid facias? si non ipsâ re tibi istuc dolet,
Simulare certè est hominis. MI. quin jam virginem
Despondi: res composita est: fiunt nuptiæ:

Dempsi metum omnem. hæc magis sunt hominis. DE.
cæterùm,

Placet tibi factum, Micio? MI. non, si queam,
Mutare: nunc, cum non queo. æquo animo fero.

Ita vita est hominum, quasi, cum ludas tesseris;

Si illud, quod maxumè opus est jactu, non cadit,

Illud, quod cecidit fortè, id arte ut corrigas.

DE. ³ Corrector! nempe tuâ arte viginti minæ

Pro psaltriâ periere: quæ, quantum potest,

Aliquò abjicienda est; si non precio, gratiis.

MI. Neque est, neque illam sanè studeo vendere.

DE. Quid igitur facies? MI. domi erit. DE. pro di-
vûm fidem!

Meretrix & materfamilias unâ in domo!

² *Malim quidem*] Aliqui illud *malim quidem* faciunt dici a Demeâ, aut nullo sensu aut inepto. Dicitur a Micione, & habet hunc sensum *malim quidem*, si fieri posset, aliter esse: sed quando quod factum est infectum fieri non potest, æquo animo fero. Tale aliquid cum dicere pararet, interpellatur a Demeâ.

³ *Corrector!*] Quia dixit *arte ut corrigas* hoc repetit valde indignabundus & addit *nempe tuâ arte*.

MI. Cur non? DE. sanum te credis esse? MI. equidem arbitror.

DE. Ita me Dii ament, ut video ego tuam ineptiam, Facturum credo, ut habeas quicum cantites.

MI. Cur non? DE. & nova nupta eadem hæc discet? MI. scilicet.

DE. Tu inter eas 4 restim ductans saltabis. MI. probé.

DE. Probé! MI. & tu nobiscum unà, si opus sit. DE. hei mihi!

Non te hæc pudent? MI. jam verò omitte, Demea,

5 Tuam istanc iracundiam, atque ita, uti decet,

Hilarum ac lubentem fac te gnati in nuptiis.

Ego hos conveniam, pòst huc redeo. DE. o Jupiter?

Hancine vitam! hancine mores! hanc dementiam?

Uxor sine dote veniet: intus psalteria est:

Domus sumptuosa: adolescens luxu perditus:

Senex delirans: ipsa si cupiat 6 Salus,

Servare prorsus non potest hanc familiam.

4 *Restim ductans*] Restim ducere est consertis manibus aut longo ordine aut in orbem agere choream.

5 *Tuam istanc iracundiam*] *Tuam istanc* dicendo & ridiculam & supervacuam significat. & bene *iracundiam*, nam *ira* de causâ est, *iracundia* de vicio facilè irascentis.

6 *Salus*] Salus ut Dea a Romanis colebatur ut etiam a Græcis *Ἑλῆς* & imago ejus fingebatur mulieris formâ, in alterâ manu pateram tenentis & in alterâ serpentem ex eâ bibituri.

ACTUS V. SCENA I.

SYRUS, DEMA.

SYR'VS.

DEPOL, Syrisce, te curâsti molliter,
Lautèque munus administrâsti tuum.
Abi. sed postquam intus sum omnium re-
rum fatur,
1 Prodeambulare huc 2 libitum est. DE. il-
lud sis vide

Exemplum disciplinæ! SY. ecce autem hic adest
Senex noster. Quid fit? quid tu es tristis? DE. oh, scelus!
SY. Ohe, jam: tu verba fundis hîc, 3 sapientia?
DE. Tu si meus esses. SY. dis quidem esses, Demea,
Ac tuam rem constabiliffes. DE. exemplo omnibus
Curarem ut esses. SY. quamobrem? quid feci? DE.
rogas?

In ipsâ turbâ, atque in peccato maxumo,
Quod vix sedatum satis est, potâsti, scelus,
Quasi re bene gestâ. SY. sanè nollem huc exitum.

1 *Prodeambulare*] Delicatè cum geminâ præpositione.

2 *Libitum est*] Vox imperii & authoritatis.

3 *Sapientia*] Videtur esse vocativus substantivi, quia supra dixerat
quantus quantus nihil nisi sapientia es.

SCENA SECUNDA.

DROMO, SYRUS, DEMA.

DR. Heus Syre, rogat te Ctesipho, ut redeas. SY. abi.
DE. Quid Ctesiphonem hic narrat? SY. nihil. DE. eho,
carnufex, Est

Est Ctesipho intus? SY. non est. DE. cur hic nominat?
SY. Est ¹ alius quidam, parasitaster parvulus;
Nôstin? DE. jam scibo. SY. quid agis? quò abis? DE.
mitte me.

SY. Noli, inquam. DE. non manum abstinēs, ² mastigia?
An tibi jam mavis cerebrum dispergam hîc? SY. abir.
Ædēpol commissatorem haud sanè commodum,
Præsertim Ctesiphoni. quid ego nunc agam?
Nisi, dum hæc filescunt turbæ, interea in angulum
Aliquò abeam. atque edormiscam hoc ³ villi. sic agam.

¹ *Alius*] i. e. Alius Ctesipho, qui est parasitaster &c.

² *Mastigia*] Mastigia est mancipium quod aut flagris creditur aut certe iisdem dignum est a *μαστιγῇ* flagrum.

³ *Villi*] Villum est diminutivum a *vino* ut *unus villus*, *asinus asellus* &c.

SCENA TERTIA.

MICIO, DEMA.

MI. Parata a nobis sunt, ita ut dixi, Sofrata;
Ubi vis. quisnam a me pepulit tam graviter fores?
DE. Hei mihi, quid faciam? quid agam? quid clamem,
aut querar?

O cœlum, o terra, o maria Neptuni! MI. hem tibi,
Rescivit omnem rem: id nunc clamat scilicet,
Paratæ lites: succurrendum est. DE. eccum, adest
¹ Communis corruptela nostrum liberum.

MI. Tandem reprime iracundiam, atque ad te redi.

DE. Repressi, redii, mitto maledicta omnia:

Rem ipsam putemus. dictum hoc inter nos fuit,

Ex te adeò est ortum, ne tu curares meum,

Neve ego tuum. responde. MI. factum est, non nego.

DE. Cur nunc apud te potat? cur recipis meum?

Cur emis amicam, Micio? num qui minùs

Mihi idem jus æquom est esse, quod mecum est tibi?

Quando ego tuum non curo, ne cura meum.

¹ *Communis corruptela*] i. e. Qui ambos communiter corruperit.

MI.

MI. Non æquom dicis; non: nam vetus verbum hoc quidem est,

Communia esse amicorum inter se omnia.

DE. Faceté! nunc demum istæc nata oratio est.

MI. Ausculta paucis, nisi molestum est, Demea.

Principio, si id te mordet, sumptum filii

Quem faciunt; quæso, hoc facito tecum cogites:

Tu illos duo olim pro re tollebas tuâ,

Quòd fatis putabas tua bona ambobus fore:

Et me tum uxorem credidisti scilicet

Ducturum. eandem illam rationem antiquam obtine:

Conserua, quære, parce, fac quamplurimum

Illis relinuas. gloriam tu istam obtine:

Mea, quæ præter spem evenere, utantur sine:

De summâ nihil decedet: quod hinc accesserit,

Id de lucro putato esse omne. hæc si voles

In animo verè cogitare, Demea,

Et mihi, & tibi, & illis dempseris molestiam.

DE. Mitto rem: consuetudinem ipsorum. MI. mane:

Scio: istuc ibam: multa in homine, Demea,

Signa insunt, ex quibus conjectura facile fit,

Duo cum idem faciunt, sæpe ut possis dicere,

Hoc licet impune facere huic, illi non licet:

Non quòd dissimilis res sit, sed quò is qui facit:

Quæ ego in illis esse video: ut confidam fore

Ita, ut volumus. video sapere, intelligere, in loco

Vereri, inter se amare. scire est liberum

Ingenium, atque animum: quovis illos tu die

Reducas. At enim metuas, ne ab re sint tamen

Omissiores paulo. O noster Demea,

Ad omnia alia ætate sapimus rectiùs:

Solum unum hoc vitium adfert senectus hominibus:

Attentiores sumus ad rem omnes, quàm sat est:

Quod illos sat ætas acuet. DE. ne nimium modò

Bonæ tuæ istæ nos rationes, Micio,

Et tuus iste animus æquus subvortat. MI. tace,

Non fiet. mitte jam istæc: ² da te hodie mihi:

² *Da te hodie mihi*] In unam hanc diem si non vis propter te, sat propter me mitis sis.

Expurge frontem. DE. scilicet, ita tempus fert,
Faciendum est: cæterum rus cras cum filio
Cum primo luci ibo hinc. MI. de nocte, censeo:
Hodie modò hilarum te fac. DE. & istam psaltriam
Unà illuc mecum hinc³ abstraham. MI. ⁴ pugnaveris.
Eo pacto prorsum illi alligâris filium:
Modò facito, ut illam serves. DE. ego istuc videro,
Atque ibi favillæ plena, fumi ac pollinis,
Coquendo sit faxo, & molendo: præter hæc,
Meridie ipso faciam ut stipulam colligat.
Tam excoctam reddam atque atram, quam carbo est,
MI. placet.

Nunc mihi videre sapere. atque equidem filium
Tum etiam si nolit, cogam, ut cum illâ unà cubet.
DE. Derides? fortunatus, qui isto animo fies.
Ego sentio. MI. ah, pergisne? DE. jam jam desino.
MI. I ergo intrò, & cui rei est, ei rei hunc sumamus
diem.

³ *Abstraham*] Non *abducam*, sed quod *sevientis* est *abstraham*.
⁴ *Pugnaveris*] i. e. Rem magnam feceris: eodem fere modo Andr.,
Act V. Scen III. *Viceris*.

SCENA QUARTA.

DIE MEA.

NUNQUAM ita quisquam bene subductâ ratione ad
vitam fuit,

Quin res, ætas, usus semper aliquid apportet novi,
Aliquid moneat: ut illa, quæ te scire credas, nescias;
Et, quæ tibi putâris prima, in experiundo ut repudies.
Quod nunc mî evenit. nam ego vitam duram, quam
vixi usque adhuc,

Prope jam excursò spatio mitto: id quamobrem? re
ipsâ repperi,

¹ Facilitate nihil esse homini melius, neque clementiâ.

¹ *Facilitate neque clementiâ*] *Facilis* est cujus ira cito solvitur, *clemens* qui non irascitur.

Id

208 P. TERENTII ADELPHI

Id esse verum, ex me, atque ex fratre, cuius facile est noscere.

Ille suam semper egit vitam in otio, in conviviis:

Clemens, placidus, nulli ² lædere os, arridere omnibus:

Sibi vixit: sibi sumptum fecit: omnes benedicunt, amant.

Ego ille agrestis, sævos, tristis, parcus, truculentus, tenax,

Duxi uxorem: quam ibi miseriam vidi? nati filii,

Alia cura: heia autem, dum studeo illis ut quamplurimum

Facerem, contrivi in quærendo vitam, atque ætatem meam:

Nunc exactâ ætate hoc fructi pro labore ab iis fero,

Odium. ille alter sinè labore patria potitur commoda:

Illum amant, me fugitant: illi credunt confilia omnia:

Illum diligunt: apud illum sunt ambo. ego desertus sum.

Illum, ut vivat, optant; meam autem mortem expectant scilicet.

Ita eos meo labore eductos maxumo, hic fecit suos

Paulo sumptu. miseriam omnem ego capio; hic potitur gaudia.

Age, nunc jam ³ experiamur porrò contrà, ecquid ego possim

Blandè dicere, aut benignè facere, quando huc provocat.

Ego quoque a meis me amari & magni pendi postulo.

Si id fit dando atque obsequendo, non posteriores feram.

Deerit: id meâ minimè refert, qui sum natus maxumus.

² *Lædere os*] i. e. Præsentem offendere, dolore aut pudore afficere.

³ *Experiamur*] Magis comicè pluraliter *experiamur* dicit quam si diceret *experiar*.

SCENA

SCENA QUINTA.

SYRUS, DEMA.

SY. Heus Demea, rogat frater, ne abeas longius.

DE. Quis homo? ¹ O Syre noster, salve: quid fit? quid agitur?

SY. Rectè. DE. optumè est. jam nunc hæc tria primùm addidi

Præter naturam, O noster, Quid fit? Quid agitur?

Servom haud illiberalem præbes te, & tibi

Lubens bene faxim. SY. gratiam habeo. DE. atqui, Syre, Hoc verum est, & ipsâ re experiere propediem.

¹ O Syre &c.] Hic ostendit Poeta quam absurdè blandus conetur esse qui non soleat: & quam immodica sit repentina largitas, ubi animus a paritate nimîa in contrarium vitium profusionis excurrerit.

SCENA SEXTA.

GETA, DEMA.

GE. Hera, ego huc ad hos proviso, quàm mox virginem Accersant. sed eccum Demeam. Salvos fies.

DE. ¹ O, qui vocare? GE. Geta. DE. Geta, hominem maxumî

Precii esse te hodie judicavi animo meo.

Nam is mihi perfectò est servos spectatus satis,

Cui dominus curæ est, ita uti tibi sensi, Geta:

Et tibi ob eam rem, si quid usus venerit,

Lubens bene faxim. meditor esse affabilis,

Et bene procedit. GE. bonus es, cum hæc exisumas.

DE. Paulatim ² plebem primulùm facio meam.

¹ O, qui vocare?] Postò, nomine vocaturus non habuit quod diceret: & ideo subjecit *qui vocare?* nam moris est inferiores proprio nomine vocare, si blandiri velis.

² Plebem] i. e. Servos, qui scil. in familiâ sunt quod vulgus in civitate.

SCENA SEPTIMA.

ÆSCHINUS, DEMEA, SYRUS, GETA.

Æs. Occidunt me quidem: dum nimis ¹ sanctas nuptias

Student facere, in apparando consumunt diem.

DE. Quid agitur, Æschine? Æs, ehem, pater mi, tu hic eras?

DE. Tuus hercle verò & animo, & naturâ pater,
Qui te amat plùs quàm hosce oculos. sed cur non domumUxorem accerfis? Æs. cupio: verùm hoc mihi mora est,
Tibicina, & ² hymenæum qui cantent. DE. eho.

Vin' tu huic seni auscultare? Æs. quid? DE. missa hæc face,

Hymenæum, turbas, ³ lampadas, tibicinas:

Atque hanc in horto maceriam jube dirui,

Quantum potest; hæc transfer, unam fac domum:

Traduce & matrem & familiam omnem ad nos. Æs.
placet,

Pater lepidissime. DE. euge, jam lepidus vocor.

Fratri ædes fient perviæ: turbam domum

Adducet, sumptum admittet: multa: quid meâ?

Ego lepidus in eo gratiam. jube nunc jam

Dinumeret illi. ⁴ Babylo viginti minas.

Syre, cessas ire, ac facere? SY. quid ergo? DE. dirue.

Tu, illas, abi, & traduce. GE. Dii tibi, Demea,

Bene faciant, cum te video nostræ familiæ

¹ *Sanctas*] i. e. Solennes & religiosas.² *Hymenæum*] i. e. Carmen nuptiale, epithalamium, ab Hymene Deo quem nuptiarum præsidem putabant.³ *Lampadas*] Faces quinq; a pueris patrimis & matrimis in nuptiis præferebantur.⁴ *Babylo*] Babylo videtur esse nomen trapezitæ apud quem Micio & Demea pecunias deponerent, quiq; paulo ante Micionis jussu viginti minas Æschino dinumeraverat, quibus empta est amica Ctesiphonis. Eandem nunc summam vult Demea donare Æschino pro impensis nuptiarum.

Tam ex animo factum velle. DE. dignos arbitror.
 Quid tu ais? ÆS. sic opinor. DE. multo rectius est,
 Quam illam puerperam nunc duci huc per viam
 Ægrotam. ÆS. nihil enim vidi melius, mi pater.
 DE. Sic soleo. sed eccum, Micio egreditur foras.

SCENA OCTAVA.

MICIO, DEMA, ÆSCHINUS.

MI. ¹ Jubet frater? ubi is est? tun' jubes hoc, Demea?
 DE. Ego verò jubeo, & hac re & aliis omnibus
 Quam maxumè unam facere nos hanc familiam;
 Colere, adjuvare, adjungere. ÆS. ita quæso, pater.
 MI. Haud aliter censeo. DE. immo hercle ita nobis de-
 cet.
 Primùm hujus uxoris est mater. MI. quid postea?
 DE. Proba & modèsta. MI. ita aiunt. DE. natu gran-
 dior.
 MI. Scio. DE. parere jam diu hæc per annos non potest:
 Nec, qui eam respiciat, quisquam est: sola est. MI.
 quam hic rem agit?
 DE. Hanc te æquum est ducere, & te operam, ut fiat,
 dare.
 MI. Me ducere autem? DE. te. MI. me? DE. te, in-
 quam. MI. ineptis. DE. si tu sis homo,
 Hic faciat. ÆS. mi pater. MI. quid? tu autem huic,
 asine, auscultas? DE. nihil agis.
 Fieri aliter non potest. MI. deliras. ÆS. sine te exo-
 rem, mi pater.
 MI. ² Insanis: aufer. DE. age, da veniam filio. MI. fa-
 tîn' sanus es?
 Ego novus maritus anno demum quinto & sexagesimo

¹ *Jubet frater?*] Paulatim gradus paratur ad redarguendam Micionis facilitatem & indulgentiam quâ plus peccari in educatione liberorum poeta vult ostendere quam severitate Demeæ.

² *Insanis: aufer*] Congruè seni *deliras*, juveni *insanis*. Et *aufer* vel *te* vel *manum*.

Fiam, atque anum decrepitam ducam? idne estis auctores mihi?

ÆS. Fac: promisi ego illis. MI. promisti autem? de te largitor, puer.

DE. Age, quid, si quid te majus oret? MI. quasi non hoc sit maximum.

DE. ³ Da veniam. ÆS. ne gravere. DE. fac, promitte. MI. non omittitis?

ÆS. Non, nisi te exorem. MI. vis est hæc quidem. DE. age prolixè Micio.

MI. Et si hoc mihi pravam, ineptum, absurdum, atque alienum a vitâ meâ

Videtur; si vos tantopere istuc voltis, fiat. ÆS. bene facis:

Merito te amo. DE. verum quid ego dicam? hoc confit quod volo.

Quid nunc quod restat? Hegio his est cognatus proximus,

Affinis nobis, pauper: bene nos aliquid facere illi decet.

MI. Quid facere? DE. ⁴ agelli est hic sub urbe paulum, quod locitas foras:

Huic demus, quâ fruatur. MI. paulum id autem? DE. si multum est, tamen

Faciendum est: pro patre huic est, ⁵ bonus est. noster est; rectè datur.

Postremò, nunc meum illud verbum facio, quod tu, Micio,

Bene & sapienter dixti dudum; vitium commune omnium est,

Quòd nimium ad rem in senectâ attenti sumus. hanc maculam nos decet

Effugere. dictum est verè, & ipsâ re fieri oportet.

MI. Quid istic? dabitur quidem, quando hic volt. ÆS. mi pater.

³ *Da veniam &c.*] Altrinfecus agentium fatigantiumque verba sunt.

⁴ *Agelli est hic &c.*] Totum cum contemptione pronunciandum.

⁵ *Bonus est, noster est &c.*] Hæc omnia vultuosè, tanquam invidiam parsimoniz faciat Micioni.

DE. Nunc tu mihi es germanus pariter corpore & animo. MI. gaudeo.

DE. ⁶ Suo tibi gladio hunc jugulo.

⁶ *Suo gladio*] i. e. Suis dictis & proprio testimonio in ipsum retorto. *jugulo*] i. e. convinco, mutum reddo.

SCENA NONA.

SYRUS, DEMEA, MICIO, ÆSCHINUS.

SY. Factum est, quod iusti, Demea.

DE. Frugi homo es. ego ædepol hodie, meâ quidem sententiâ,

Judico, Syrum fieri, esse æquum, liberum. MI. istunc liberum?

Quodnam ob factum? DE. multa. SY. o noster Demea, ædepol vir bonu' es:

Ego istos vobis usque a pueris curavi ambos sedulô;
Docui, monui, bene præcepi semper, quæ potui, omnia.

DE. ¹ Res apparet. & quidem porrò hæc; opsonare, cum fide

Scortum adducere, apparare ² de die convivium:

Non mediocris hominis hæc sunt officia. SY. o lepidum caput!

DE. Postremò, hodie in psaltriâ istâc emundâ hic adjutor fuit.

Hic curavit: prodesse æquom est: alii meliores erunt.

Denique hic volt fieri. MI. vin' tu hoc fieri? ÆS. cupio. MI. siquidem

Tu vis; Syre, eho, accede huc ad me, liber esto. SY. bene facis.

¹ *Res apparet*] Mirè irridet Demea; sic tamen ut seriò agere videatur.

² *De die*] i. e. interdiu. nam parvus apud antiquos prandiorum erat usus & de die epulari semper probro datum.

214 P. T E R E N T I I A D E L P H I

Omnibus gratiam habeo, & seorsum tibi præterea, Demea.

DE. Gaudeo. ÆS. & ego. SY. credo. utinam hoc perpetuum fiat gaudium,

Phrygiam ut uxorem meam unà mecum videam liberam.

DE. Optumam quidem mulierem. SY. & quidem tuo nepoti, hujus filio

Hodie primam mammam dedit hæc. DE. hercle verò ferio,

Siquidem primam dedit, haud dubium quin emitti æquom fiet.

MI. Ob eam rem? DE. ob eam. postremò, a me argentum, quanti est, sumito.

SY. Dii tibi, Demea, omnes semper omnia optata offerant.

MI. Syre, processisti hodie pulchre. DE. siquidem porrò, Micio,

Tu tuum officium facies, atque huic aliquid paulum præ manu

Dederis, unde utatur: reddet tibi citò. MI. ³ istoc vilius.

ÆS. Frugi homo est. SY. reddam hercle: da modò.

ÆS. age, pater. MI. post consulam.

DE. Faciet. SY. o vir optime. ÆS. o pater mi festivissime.

MI. Quid istuc? quæ res tam repente mores mutavit tuos?

Quod ⁴ prolubium? quæ istæc subita est largitas? DE. dicam tibi.

Ut id ostenderem, quòd te isti facilem & festivum putant,

Id non fieri ex verâ vitâ, neque adeò ex æquo & bono, Sed ex assentando, indulgendo, & largiendo, Micio.

³ *Istoc vilius*] Negatio est ostendentis floccum aut stramen aut digitum crepitantis.

⁴ *Prolubium*] Prolubium quòd Græci vocant *προβούλιον* est promptus animus ad largiendum.

Nunc

Nunc adeò si ob eam rem vobis mea vita invisa Æl-
chine est,

Quia non justa, injusta, prorsus omnia omnino obse-
quor;

Missa facio; effundite, emite, facite quod vobis lu-
bet.

Sed si id vultis potiùs, quæ vos propter adolescentiam
Minùs videtis, magis impensè cupitis, consulitis parum,
Hæc reprehendere & corrigere me, & obsecundare in
loco;

Ecce me, qui id faciam vobis. Æs. tibi, pater, permit-
mittimus:

Plus scis, quid facto opus est. sed de fratre quid fiet?
DE. fino,

Habeat: in istâc finem faciat. MI. 6 istuc rectè. Plaudite.

5 *Qua vos &c.*] Hic ostenditur Demeam adhuc simulasse mutatos
mores, non mutavisse.

6 *Istuc rectè*] Micio non discedit de proposito suo, qui ut peccâsse
aliàs ostenderet fratrem ob nimiam asperitatem cum exceptione qua-
dam laudans verba ejus *istuc rectè* dicit; quasi cætera non ita essent.

What shall I do with you now you have fled?

What shall I do with you now you have fled?

What shall I do with you now you have fled?

What shall I do with you now you have fled?

What shall I do with you now you have fled?

What shall I do with you now you have fled?

What shall I do with you now you have fled?

What shall I do with you now you have fled?

What shall I do with you now you have fled?

What shall I do with you now you have fled?

What shall I do with you now you have fled?

What shall I do with you now you have fled?

What shall I do with you now you have fled?

What shall I do with you now you have fled?

What shall I do with you now you have fled?

What shall I do with you now you have fled?

What shall I do with you now you have fled?

What shall I do with you now you have fled?

What shall I do with you now you have fled?

What shall I do with you now you have fled?

What shall I do with you now you have fled?

What shall I do with you now you have fled?

What shall I do with you now you have fled?

What shall I do with you now you have fled?

What shall I do with you now you have fled?

What shall I do with you now you have fled?

What shall I do with you now you have fled?

What shall I do with you now you have fled?

What shall I do with you now you have fled?

PUB. TERENTII

H E C Y R A,

ACTA LUDIS MEGALENSIB. SEX. JUL. CÆ-
SARE CN. CORNELIO DOLABELLA ÆDI-
CURULIB. NON EST PERACTA. MODOS
FECIT FLACCUS CLAUDI. TIBIIS PARIB.
TOTA GRÆCA MENANDRU. FACTA EST.
ACTA PRIMO SINE PROLOGO. DATA SE-
CUNDO CN. OCTAVIO T. MANLIO COSS.
RELATA EST. L. ÆMILIO PAULO LUDIS
FUNERALIB. NON EST PLACITA. TER-
TIO RELATA EST Q. FULVIO L. MAR-
CIO ÆDILIB. CURULIB. EGIT L. AMBIVL-
VIUS TURPIO. PLACUIT.

P E R S O N Æ.

PROLOGUS.	MYRRHINA mulier.
PHILOTIS meretrix.	SOSIA servus.
SYRA anus.	BACCHIS meretrix.
PARMENO servus.	<i>Personæ Mutæ.</i>
LACHES senex.	PHILUMENA.
SOSTRATA mulier.	SCIIRTUS puer.
PHIDIPPUS senex.	NUTRIX.
PAMPHILUS adolescens.	ANCILLÆ Bacchidis.

ARGU.

A R G U M E N T U M.

C. SULPICIO APOLLINARI AUCTORE.

UXOREM duxit Pamphilus Philumenam,
 Cui quondam ignorans virgini vitium obtulit :
 Ejusque, per vim quem detraxit, annulum
 Dederat amicæ Bacchidi meretriculæ :
 Dein profectus in Imbrum est : nuptiam haud attigit.
 Hanc mater utero gravidam, ne id sciat socrus,
 Ut ægram ad sese transfert. revenit Pamphilus :
 Deprehendit partum : celat : uxorem tamen
 Recipere non volt. Pater incusat Bacchidis
 Amorem. dum se purgat Bacchis, annulum
 Mater vitiatæ fortè agnoscit Myrrhina.
 Uxorem recipit Pamphilus cum filio.

P. T E R E N T I I.

H E C Y R A.

P R O L O G U S.

ECYRA est huic nomen fabulæ. hæc cum
data

Est nova, novum intervenit vitium &
calamitas,

Ut neque spectari, neque cognosci po-
tuerit:

Ita populus studio ¹ stupidus in funambulo

Animum occupârat. nunc hæc planè est pro novâ:

Et is, qui scripsit hanc, ob eam rem noluit

Iterum referre, ut iterum possit ² vendere.

Alias cognostis ejus: quæso, hanc noscite.

¹ *Stupidus*] i. e. stupens, attonitus funambuli stupendâ agilitate.

² *Vendere*] Scil. Ædilibus, cum alii Ludi celebrandi fuerint; nam
si tum peracta esset, pro novâ iterum vendi non potuisset.

A L T E R P R O L O G U S.

¹ O R A T O R ad vos venio ornatu prologi;

Sinite exorator sim, eodem ut jure uti senem

Liceat, quo jure sum usus adolescentior,

¹ *Orator*] Orator est Princeps aut Republicâ legatus, quem ab iis
ad quos mittatur audit, ² gentium e. s. *Orator* est dum agit, *exorator*
cum impetraverit.

Novas

Novas qui exactas feci ut ² inveterascerent,
 Ne cum poetâ scriptura evanesceret.
 In his, quas primùm Cæcilî didici novas,
 Partim sum earum exactus, partim vix steti.
 Quia scēbam dubiam fortunam esse scenicam,
 Spe incertâ, certum mihi laborem fustuli.
³ Easdem agere coepi, ut ab eodem alias discerem
 Novas studiosè, ne illum ab studio abducerem.
 Perfeci ut spectarentur: ubi sunt cognitæ,
 Placitæ sunt. ita poetam restitui in locum,
 Prope jam remotum, injuriâ advorsariûm,
 Ab studio, atque ab labore, atque arte musicâ.
 Quodd si scripturam sprevissem ⁴ in præsentia, &
 In deterrendo voluisssem operam sumere,
 Ut in otio esset, potiùs quàm in negotio;
 Deterruisssem faciliè, ne alias scriberet.

Nunc quid petam, meâ causâ, æquo animo attendite.
 Hecyram ad vos refero, quam mihi per silentium
 Nunquam agere licitum est, ita eam oppressit calamitas.
 Eam calamitatem vestra intelligentia
 Sedabit, si erit adjutrix nostræ industriæ.
 Cum primùm eam agere coepi, ⁵ pugilum gloria,
 (Funambuli eodẽm accessit expectatio;)
 Comitum conventus, strepitus, clamor mulierum
 Fecere, ut ante tempus exirem foras.
⁶ Vetere in novâ coepi uti consuetudine,
 In experiundo ut essem. refero denuo;
 Primo actu placeo: cum interea rumor venit,
 Datum iri gladiatores: populus convolat:
 Tumultuantur, clamant, pugnant de loco.

² *Inveterascerent*] i. e. Denuo agerentur, quia nondum acta nova dicitur fabula.

³ *Easdem agere, &c.*] Narrat hic histrio Ambivius Turpio (nam is erat Prologus) quomodo exactas Cæcilii Comœdias perfecit ut spectarentur.

⁴ *In præsentia*] i. e. Cum a populo exactæ et explosæ fuerint.

⁵ *Pugilum*] i. e. Gladiatorum. nam acta secundò ludis funebribus non peractâ est per studium populi circa gladiatores.

⁶ *Vetere consuetudine*] Scilicet quâ usus eram in Cæcilianis fabulis.

Ego interea meum non potui tutari locum.
 Nunc turba nulla est: otium, & silentium est.
 Agendi tempus mihi datum est: vobis datur
 Potestas condecorandi ludos scenicos.
 Nolite finire per vos artem musicam
 Recidere ad paucos. facite, ut vestra auctoritas
 7 Meæ auctoritati faulrix adjulrixque fit.
 Si nunquam avarè pretium statui arti meæ,
 Et eum esse quæstum in animum induxi maxumum,
 Quam maximè servire voftris commodis,
 Sinite impetrare me, qui in tutelam meam
 Studium suum, & se in voftram commisit fidem,
 Ne eum circumventum iniquè iniqui irrideant.
 Meâ causâ causam accipite. & date silentium,
 Ut lubeat scribere aliis, mihique ut discere
 Novas expediat, posthac 8 pretio emptas meo.

7 *Mea auctoritati*] Vult se, propter ætatem suam & in rebus scenicis experientiam ejus esse auctoritatis ut et populo placere debeat quod ipsi placet.

8 *Pretio emptas meo*] Æstimatione a me factâ, quantum Ædiles darent: et proinde me periclitante si exactâ fabulâ a me pretium quod poetæ numeraverint repetant. Nam Ædiles fabulas a Poetâ emebant, æstimatione prius factâ ab eo qui acturus erat.

ACTUS

ACTUS I. SCENA I.

PHILOTIS, SYRA.

PHILOTIS.

PER pol quàm paucos reperias meretrici-
bus

Fideles evenire amatores, Syra,
Vel hic Pamphilus jurabat quoties Bacchidi,
Quàm sanctè, ut quivis facillè posset credere,
Nunquam illà vivà ducturum uxorem domum:

En, duxit. sy. ergo propterea te sedulò

Et moneo, & hortor, ne cujusquam misereat,

Quin spolies, mutiles, laceres, quemquem nacta sis.

PH. Utin' ¹ eximium neminem habeam? sy. nemi-
nem;

Nam nemo illorum quisquam, scito, ad te venit,

Quin ita paret sese, abs te ut blanditiis suis

Quàm minimo pretio suam voluptatem expleat.

Hiscine tu, amabo, non contrà insidiabere?

PH. Tamen pol eandem injurium est esse omnibus.

sy. Injurium autem est ulcisci adversarios?

Aut quâ viâ te captent, eâdem ipsos capi?

Eheu me miseram! cur non aut istæc mihi

Ætas & forma est, aut tibi hæc sententia?

¹ *Eximium*] i. e. Cæteris exemptum vel exceptum.

SCENA

SCENA SECUNDA

PARMENO, PHILOTIS, SYRA.

PA. Senex si quæret me, modò isse dicito
 Ad portum percontatum adventum Pamphili.
 Audin', quid dicam, Scirte? si quæret me, uti
 Tum dicas: si non quæret, nullus dixeris;
¹ Aliàs ut uti possim causâ hac integrâ.
 Sed videon' ego Philotium? unde hæc advenit?
 Philotis, salve multum. PH. o salve, Parmeno.
 SY. Salve mecastor, Parmeno. PA. & tu ædepol, Syra.
 Dic mihi, Philoti, ubi te oblectâsti tam diu?
 PH. Minimè equidem me oblectavi, quæ cum milite
 Corinthum hinc sum profecta inhumanissimo.
 Biennium ibi perpetuum misera illum tuli.
 PA. Ædepol te desiderium Athenarum arbitror,
 Philotium, cepisse sæpe, & te tuum
 Consilium contempsisse. PH. non dici potest,
 Quàm cupida eram huc redeundi, abeundi a milite,
 Vosque hinc videndi, antiquâ ut consuetudine
 Agitarem inter vos liberè convivium.
 Nam illic haud licebat nisi præfinitò loqui
 Quæ illi placerent. PA. haud opinor commodè
 Finem statuisse orationi militem.
 PH. Sed quid hoc negoti est? modò quæ narravit mihi
 Hic intus Bacchis? quod ego nunquam credidi
 Fore, ut ille hâc vivâ posset animum inducere
 Uxorem habere. PA. habere autem? PH. eho tu, an
 non habet?
 PA. Habet: sed firmæ hæc vereor ut sint nuptiæ.
 PH. Ita Dî Deæque faxint, si in rem est Bacchidis.
 Sed quî istuc credam ita esse? dic mihi, Parmeno.

¹ Aliàs ut, &c.] Ut hic prætextus alii occasione inserviat.

² Et tu ædepol Syra] Irridet ad *Mecastor* dicendo *Ædepol*; et quod illa *Parmeno*; ille addit *Syra*.

PA. Non

PA. Non est opus prolato : hoc percontarier
Desiste. PH. nempe eâ causâ, ut ne id fiat palam.

Ita me Dii amabunt, haud propterea te rogo,
Ut hoc proferam, sed ut tacita mecum gaudeam.

PA. Nunquam tam dices commodè, ut tergum meum
Tuam in fidem committam. PH. ah, noli, Parmeno :

³ Quasi non tu multo malis narrare hoc mihi,
Quàm ego, quæ percontor, scire. PA. vera hæc præ-
dicat :

Et illud mihi vitium est maxumum. Si mihi fidem

Das te taciturnam, dicam. PH. ad ingenium redis.

Fidem do, loquere. PA. ausculta. PH. istic sum. PA.
hanc Bacchidem

Amabat, ut cum maxumè, tum Pamphilus,
Cum pater, uxorem ut ducat, orare occipit :
Et hæc, communia omnium quæ sunt patrum,
Sese senem esse dicere, illum autem unicum :
Præsidium velle se senectuti suæ.

Ille se primò negare : sed postquam acriùs
Pater instat, fecit animi ut incertus foret,
Pudorin' anne amoris obsequeretur magis.

⁴ Tundendo atque ⁵ odio denique effecit senex :

Despondit ei gnatam hujus vicini proxumi.
Usque illud visum est Pamphilo ne utiquam grave,
Donec jam in ipsis nuptiis, postquam videt
Paratas, nec moram ullam, quin ducat, dari ;
Ibi demum ita ægre tulit, ut ipsam Bacchidem
Si adesset, credo, ibi ejus commiseresceret.
Ubicunque datum erat spatium solitudinis,
Ut conloqui mecum unà posset : Parmeno,
Perii ; quid ego egi ? in quod me conjeci malum ?

³ *Quasi non tu &c.*] Perstringit consuetudinem ineptorum hominum, qui flammam ardentem in ore potius quam quicquam secreti continere possunt, & tamen simulant nolle se ea quæ sciunt eloqui, ideoque orari volunt.

⁴ *Tundendo*] i. e. Idem sæpius repetendo, Metaph. a fabrorum mal-
leis.

⁵ *Odio*] i. e. Odiosâ instantiâ.

Non potero hoc ferre, Parmeno : perii miser.

PH. At te Dî Deæque perduint cum isto odio, Laches.

PA. Ut ad pauca redeam, uxorem deducit domum :

Nocte illâ primâ virginem non attigit :

Quæ consecuta est nox eam, nihilo magis.

PH. Quid ais ? cum virgine unâ adolescens cubuerit

Plus potus, sese illâ abstinere ut potuerit ?

Non verisimile dicis : nec verum arbitror.

PA. Credo ita videri tibi : nam nemo ad te venit,

Nisi cupiens tui : ille invitus illam duxerat.

PH. Quid deinde fit ? PA. diebus sanè pauculis

Pòst, Pamphilus me solum seducit foras,

Narratque, ut virgo ab se integra etiam tum fiet :

Seque antè, quàm eam uxorem duxisset domum,

Sperâsse eas tolerare posse nuptias.

Sed quam decrêrim me non posse diutiùs

Habere, eam ludibrio haberi, Parmeno,

Quin integram itidem reddam, ut accepi a suis,

Neque honestum mihi, neque utile ipsi virgini est.

PH. Pium ac pudicum ingenium narras Pamphili.

PA. Hoc ego proferre, incommodum mihi esse arbitror.

Reddi patri autem, cui tu nihil dicas viri,

Superbum est : sed illam spero, ubi hoc cognoverit,

Non posse se mecum esse, abituram denique.

PH. Quid interea ? ibatne ad Bacchidem ? PA. quotidie.

Sed, ut fit, postquam hunc alienum ab sese videt,

Maligna multo & magis procax facta illico est.

PH. Non ædepol mirum. PA. atque ea res multo maxumè

Disjuxit illum ab illâ, postquam & ipse se,

Et illam, & hanc, quæ domi erat, cognovit satis,

Ad exemplum ambarum mores earum existumans.

Hæc, ita uti liberali esse ingenio decet,

Pudens, modesta ; incommoda atque injurias

Viri omnes ferre, & tegere contumelias.

Hic animus, partim uxoris misericordiâ

Devinctus, partim victus hujus injuriis,

Q

Paulatim

226 P. T E R E N T I I H E C Y R A

Paulatim elapsu'st Bacchidi, atque huc transtulit
Amorem, postquam par ingenium nactus est.
Interea in ⁶ Imbro moritur cognatus senex
Horuñc, ea ad hos redibat lege hæreditas,
Eò amantem invitum Pamphilum extrudit pater.
Relinquit cum matre hic uxorem: nam senex
Rus abdidit se: huc raro in urbem com meat.

PH. Quid adhuc habent infirmitatis nuptiæ?

PA. Nunc audies. primùm dies complusculos

Bene conveniebat sanè inter eas: interim

Miris modis odisse cœpit Sostratam:

Neque lites ullæ inter eas, postulatio

Nunquam. PH. quid igitur? PA. si quando ad eam
accefferat

Confabulatum, fugere e conspectu illico,

Videre nolle. denique, ubi non quit pati,

Simulat se a matre accersi ad rem divinam, abit.

Ubi illic dies est complures, accersi jubet.

Dixere causam tunc nescio quam: iterum jubet:

Nemo remisit. postquam accersunt sæpius,

Ægram esse simulant mulierem. nostra illico

It visere ad eam: admisit nemo. hoc ubi senex

Rescivit, heri eâ causâ rure huc advenit,

Patrem continuò convenit Philumenæ.

7 Quid egerint inter se, nondum etiam scio:

Nisi sanè curæ est, quorsum eventurum hoc fiet.

Habes omnem rem: pergam quò cœpi hoc iter.

PH. Et quidem ego. nam constitui cum quodam hos-
pitem,

Me esse illum conventuram. PA. Dî vortant bene,

Quod agas. PH. vale. PA. & tu bene vale, Philotium.

⁶ Imbro] Imbrus est insula maris Ægæi in quâ quoq; urbs erat ejus-
dem nominis.

⁷ Quid egerint &c.] Reliquum argumenti actoribus reservatur, &
suspensus & attentus inde redditur spectator.

ACTUS II. SCENA I.

LACHES, SOSTRATA.

LACHES.

ROH Deûm atque hominum fidem, quod
hoc genus est? quæ hæc est conjuratio?

Utín' omnes mulieres eadem æquè stu-
deant, nolintque omnia?

Neque declinatam quicquam ab aliarum
ingenio ullam reperiās?

Itaque adeò uno animo omnes focrus oderunt nurus.

Viris esse advorsas æquè studium est: similis pertinacia
est.

In eodemque omnes mihi videntur ludo doctæ ad ma-
litiām.

Ei ludo, si ulla sit magistra, hanc esse fati certò scio.

so. Me miseram, quæ nunc, quamobrem accuset, ne-
scio. LA. hem,

Tu nescis? so. non ita me Dii ament, mi Laches,

Itaque unà inter nos agere ætatem liceat. LA. Dii ma-
la prohibeant!

so. Meque abs te immeritò esse accusatam, postmodo
resciscēs. LA. scio.

Te immeritò? an quicquam pro istis factis dignum te
dici potest?

Quæ me, & te, & familiam dedecoras, filio luctum
paras:

Tum autem, ex amicis inimici ut sint nobis affines, fa-
cis;

Q 2

Qui

Qui illum decrêrunt dignum, suos cui liberos committerent.

Tu sola exorere, quæ perturbes hæc tuâ imprudentiâ.

so. Egon? LA. tu, inquam, mulier, quæ me omnino lapidem, non hominem, putas.

An, quia ruri crebrò esse soleo, nescire arbitramini,

Quo quisque pacto hîc vitam vostrarum exigit?

Multo melius, hîc quæ fiunt, quàm illic, ubi sum assidue, scio:

Ideo quia, ut vos mihi domi eritis, proinde ego ero famâ foris.

Jampridem equidem audiui cepisse odium tui Philumenam:

Minimèque adeò mirum: &, nî id fecisset, magis mirum foret.

Sed non credidi adeò, ut etiam totam hanc odisset domum.

Quod si scissem, illa hîc maneret potiùs, tu hinc îsses foras.

At vide, quàm immeritò ægritudo hæc oritur mî abs te, Sofrata.

Rus habitatum abii, concedens vobis, & rei serviens;

Sumptus vestros otiumque ut nostra res posset pati,

Meo lâbori haud parcens, præter æquom atque ætatem meam.

Non te pro his curâsse rebus, ne quid ægre esset mihi?

so. Non meâ operâ neque pol culpâ evenit. LA. imò maxumè.

Sola hîc fuisti: in te omnis hæret culpa¹ solâ, Sofrata.

Quæ hîc erant, curares; cùm ego vos solvi curis cæteris.

Cum puellâ anum suscepisse inimicitias non pudet?

Illius dices culpâ factum. so. haud equidem dico, mi Laches.

LA. Gaudeo, ita me Dii ament, gnati causâ. nam de te quidem,

¹ Solâ, Sofrata] Optimè geminavit solâ more irascentium, & optimè Sofrata additum ad amaritudinem inelamantis.

Satis scio, peccando detrimenti nil fieri potest.
so. Quî scis, an eâ causâ, mi vir, me odisse adsumu-
laverit,

Ut cum matre plus unâ esset? LA. quid ais? non signi-
hoc fat est,

Quodd herî nemo voluit visentem ad eam te intrò ad-
mittere?

so. Enim lassam oppidò tum esse aiebant; eò ad eam
non admissa sum.

LA. Tuos esse illi mores morbum magis, quam ullam
aliam rem, arbitror:

Et meritò adeò: nam vostrarum nulla est, quin gna-
tum velit

Ducere uxorem; & quæ vobis placita est, conditio da-
tur.

Ubi duxere impulsu vostro, vostro impulsu easdem ex-
igunt.

SCENA SECUNDA.

PHIDIPPUS, LACHES, SOSTRATA.

PH. Etsi scio ego, Philumena, meum jus esse, ut te co-
gam,

Quæ ego imperem, facere: ego tamen patrio animo
victus faciam

Ut tibi concedam, neque tuæ libidini adversabor.

LA. Atque eccum Phidippum optumè video. hinc jam
scibo, quid fiet.

Phidippe, etsi ego meis me omnibus scio esse adprime
obsequentem;

Sed non adeò, ut mea facilitas corrumpat illorum ani-
mos.

Quod tu si idem faceres, magis in rem & nostram
& vestram id esset.

Nunc video in illarum potestate esse te. PH. heia
vero.

230 P. TERENTII HECYRA

LA. Adii te heri de filiâ: ut veni, itidem incertum amissi.

Haud ita decet, si perpetuam vis esse affinitatem hanc, Celare te iras. si quid est peccatum a nobis, profer:

¹ Aut ea refellendo, aut purgando, vobis corrigemus, Te iudice ipso. sin ea est causa retinendi apud vos, Quia ægra est; te mi injuriam facere arbitror, Phidippe,

Si metuis, satis ut meæ domi curetur diligenter.

At, ita me Dii ament, haud tibi hoc concedo, etsi illi pater es,

Ut tu illam salvam magis velis, quàm ego: id adeo gnati causâ,

Quem ego intellexi illam haud minùs, quàm seipsum, magni facere.

Neque adeo clam me est, quàm esse eum graviter laturum credam,

Hoc si rescierit. eò domum studeo hæc priùs, quàm ille, ut redeat.

PH. ² Laches, & diligentiam vestram, & benignitatem Novi: &, quæ dicis, omnia esse ut dicis, animum induco.

Et te hoc mihi cupio credere: illam ad vos redire studeo,

Si facere possim ullo modo. LA. quæ res te facere id prohibet?

Elo, numquidnam accusat virum? PH. minimè: nam postquam attendi

Magis, & vi coepi cogere ut rediret, sanctè adjurat Non posse apud vos Pamphilo se absente perdurare.

¹ Aut ea refellendo &c.] Refellit qui negat; purgat, qui fatetur & extenuat factum.

² Laches & diligentiam &c.] Cum affectu quodam & gemitu dicit Laches, quod ille ait Phidippe: & bene a nomine incipit, ut consentire illi videatur. Porro diligentiam memorat quia dixerat ille si metuis, satis ut mea domi curetur diligenter; benignitatem, quia dixerat ille, haud tibi concedo, etsi illi pater es, ut tu illam salvam magis velis quam ego.

Aliud fortasse alii vitii est : ego sum animo leni natus :
Non possum advorsari meis. LA. hem, Sôstrata ! so.
heu me miseram !

LA. Certumne est istuc ? PH. nunc quidem, ut vide-
tur. sed numquid vis ?

Nam est, quod me transire ad forum jam oportet. LA.
eo tecum unâ.

SCENA TERTIA.

SOSTRATA.

ÆDEPOL nâ nos sumus iniquè æquè omnes invisæ
viris,

Propter paucas ; quæ omnes faciunt dignæ ut videamur
malo.

Nam, ita me Dii ament, quod me accusat nunc vir,
sum extra noxiam.

Sed non facile est expurgatu : ita animum induxerunt,
focrus

Omnes esse iniquas. haud pol me quidem : nam nun-
quam secus

Habui illam, ac si ex me esset nata : nec, quî hoc mî
eveniat, scio.

Nisi pol filium multimodis jam expecto, ut redeat do-
mum.

ACTUS III. SCENA I.

PAMPHILUS, PARMENO,
MYRRHINA.

PAMPHILUS.

EMINI ego plura acerba credo esse ex
amore homini unquam oblata,Quàm mî. heu me infelicem! hancine
ego vitam parsi perdere!Haccine causâ ego eram tantopere cupi-
dus redeundi domum?Cui quanto fuerat præstabilius, ubivis gentium agere
ætatem,Quàm huc redire? atque hæc ita esse miserum me re-
sciscere?Nam omnibus nobis quibus est alicunde aliquis objectus
labos,Omne quod est interea tempus, priusquam id rescitum
est, lucro est.PAR. At sic, citius quî te expedias his ærumnis, repe-
rias.

Si non redisses, hæ iræ factæ essent multo ampliores:

Sed nunc adventum tuum ambas, Pamphile, scio re-
verituras.1 *Labos*] i. e. Malum, infortunium.

Rem cognosces : iram expedies : rursus in gratiam restitues.

Levia sunt, quæ tu pergravia esse in animum induxisti tuum.

PAM. Quid consolare me? an quisquam usquam gentium est æquè miser?

Priusquam hanc uxorem duxi, habebam alibi animum amori deditum :

Jam in hac re ut taceam, cuivis facile scitu est quàm fuerim miser :

Tamen nunquam ausus sum recusare eam, quam mi obtrudit pater.

Vix me illi abstraxi, atque impeditum in eâ expedivi animum meum.

Vixque huc contuleram; hem, nova res orta est, porro ab hac quæ me abstrahat.

Tum matrem ex eâ re me aut uxorem in culpâ inventurum arbitror :

Quod cum ita esse invenero, quid restat, nisi porro ut fiam miser?

Nam matris ferre injurias me, Parmeno, pietas jubet : Tum uxori obnoxius sum : ita olim suo me ingenio pertulit,

Tot meas injurias quæ nunquam in ullo patefecit loco. Sed magnum nescio quid necesse est evenisse, Parmeno,

Unde ira inter eas intercessit, quæ tam permanfit diu.

PAR. At quidem hercle parvum : si vis verò veram rationem exsequi,

Non maxumæ, quæ maxumæ sunt interdum iræ, injuriæ

Faciunt : nam sæpe est, quibus in rebus alius ne iratus quidem est,

Cum de eadem causâ est iracundus factus inimicissimus.

Pueri inter sese quàm pro levibus noxiis iras gerunt?

Quapropter? quia enim qui eos gubernat animus, infirmum gerunt.

Itidem

234 P. TERENTII HECYRA

Iidem illæ mulieres sunt ferme, ut pueri, levi sententiâ:

Fortasse unum aliquod verbum inter eas iram hanc conciverit.

PAM. Abi, Parmeno, intrò, ac me venisse nuncia. PAR. hem, quid hoc est? PAM. tace.

PAR. Trepidari sentio, cursari rursus prorsum. agendum, ad fores

Accedo propius. hem, sensistin'? PAM. noli fabularier.

Proh Jupiter! clamorem audiui. PAR. ² tute loqueris, me vetas?

MY. Tace, obsecro, mea gnata. PAM. matris vox visa est Philumenæ.

Nullus sum. PAR. quî dum? PAM. perii. PAR. quamobrem? PAM. nescio quod magnum malum

Profectò, Parmeno, me celant. PAR. uxorem Philumenam

Pavitare nescio quid, dixerunt: id si fortè est, nescio.

PAM. Interii: cur mihi id non dixti? PAR. quia non poteram unà omnia.

PAM. Quid morbi est? PAR. nescio. PAM. quid? nemon' medicum adduxit? PAR. nescio.

PAM. Cesso hinc ire intrò, ut hoc quamprimum, quicquid est, certo sciam?

Quonam modo, Philumena mea, nunc te offendam affectam?

Nam si periculum ullum in te inest, perisse me unà haud dubium est.

PAR. Non usus factus est mihi nunc hunc intrò sequi: Nam invisos omnes nos esse illis sentio.

Heri nemo voluit Sofratam intrò admittere.

Si fortè morbus amplior factus fiet,

Quod fanè nolim, maxumè heri causâ mei;

² Tute loqueris me vetas] Mirè expressus est mos auscultantium. Omnia hîc in actione posita sunt, neq; aliter intelligi possunt.

Servum illico introiſſe dicent Soſtrata:
 Aliquid tuliffe comminiſcentur mali,
 † Capiti atque ærati illorum, morbus qui auctus fit:
 Hera in crimen veniet, ego verò in magnum malum.

4 Capiti atque ærati illorum] q. d. Quod in illorum caput recidat
 precor: formula eſt dira precandi.

SCENA SECUNDA.

SOSTRATA, PARMENO, PAMPHILUS.

so. Nescio quid jamdudum audio hîc tumultuari mi-
 ſera:

Malè metuo, ne Philumenæ magis morbus adgraveſ-
 cat:

Quod te, Æſculapi, & te, Salus, ne quid ſit hujus, o-
 ro.

Nunc ad eam viſam. PAR. heus, Soſtrata. so. hem.
 PAR. iterum iſtinc excludere.

so. Ehem Parmeno; tunc hîc eras? perii, quid faciam
 miſera?

Non viſam uxorem Pamphili, cum in proxumo hîc ſit
 ægra?

PAR. Non viſas? ne mittas quidem viſendi cauſâ quen-
 quam.

Nam qui amat cui odio ipſus eſt, bis facere ſtultè duco:
 Laborem inanem ipſus capit, & illi moleſtiam affert.

Tum filius tuus introiit videre, ut venit, quid agat.

so. Quid ais? an venit Pamphilus? PAR. venit. so.
 Diis gratiam habeo.

Hem, iſtoc verbo animus mihi rediit, & cura ex cor-
 de exceſſit.

PAR. Jam eâ te cauſâ maxumè nunc huc introire nolo.

Nam ſi remittent quippiam Philumenam dolores,

Omnem rem narrabit, ſcio, continuò ſola ſoli,

Quæ inter vos intervenerit, unde ortum eſt initium iræ.

Atque eccum video ipſum egredi. quàm triftis eſt! so.
 o mi gnaſce.

PAM.

236 P. TERENTII HECYRA

PAM. Mea mater, salve. so. gaudeo venisse salvom. salvan'

Philumena est? PAM. meliuscula est. so. utinam istuc ita Dii faxint.

Quid tu igitur lacrimas? aut quid es tam tristis? PAM. rectè, mater.

so. Quid fuit tumulti? dic mihi: an dolor repentè invasit?

PAM. Ita factum est. so. quid morbi est? PAM. febris. so. quotidiana? PAM. ita aiunt.

I fodes intrò, consequar jam te, mea mater. so. fiat.

PAM. ¹ Tu pueris curre, Parmeno, obviàm, atque iis onera adjuta.

PAR. Quid? non sciunt ipsi viam, domum quàm redeant?

PAM. cessas?

¹ *Tu pueris &c.*] Probabilis causa ablegandi Parmenonem: & simul notandum quod per totam fabulam ridiculè vexatur & ablegatur Parmeno cum sit & piger & curiosus.

SCENA TERTIA.

PAMPHILUS.

NEQUEO mearum rerum initium ullum invenire idoneum,

Unde exordiar narrare, quæ nec opinanti accidunt, Partim quæ perspexi his oculis, partim quæ accepi auribus:

Qua me propter exanimatum citiùs eduxi foras.

Nam modò intrò me ut corripui timidus, alio suspicans

Morbo me visurum affectam, ac sensi esse, uxorem: hei mihi!

Postquam me aspexere ancillæ advenisse, illico omnes simul

Lætæ exclamant, Venit, id quòd derepente aspexerant.

Sed continuò voltum earum sensi immutari omnium,

Quia tam incommodè illis fors obtulerat adventum meum,

Una illarum interea propere præcucurrit, nuncians
Me venisse. ego ejus videndi cupidus rectâ consequor.
Postquam intrò adveni, extemplo ejus morbum cognovi miser.

Nam neque, ut celari posset, tempus spatium ullum
dabat :

Neque voce aliâ, ac res monebat, ipsa poterat conqueri.

Postquam aspexi; o facinus indignum, inquam: &
corripui illico

Me inde, lacrumans, incredibili re atque atroci percitus.

Mater consequitur: jam ut limen exirem, ad genua accidit,

Lacrumans misera: miseritum est. profectò hoc sic est,
ut puto,

Omnibus nobis ut res dant sese, ita magni atque humiles fumus.

Hanc habere orationem mecum principio institit:

O mi Pamphile, abs te quamobrem hæc abierit, causam vides :

Nam vitium est oblatum virgini olim ab nescio quo improbo :

Nunc huc confugit, te atque alios partum ut celaret suum.

Sed cum orata ejus reminiscor, nequeo quin lacrumem miser.

Quæque fors fortuna est, inquit, nobis quæ te hodie obtulit,

Per eam te obsecramus ambæ, si jus, si fas est, uti
Advorsa ejus per te tecta tacitaque apud omnes fient.

Si unquam erga te animo esse amico sensi eam, mi
Pamphile,

Sinè labore hanc gratiam, te, ut sibi des pro illâ nunc,
rogat.

Cæterùm de reducendâ id facias, quod in rem sit
tuam,

Parturire eam, neque gravidam esse ex te, solus conceius.
Nam

Nam aiunt tecum post duobus concubuisse mensibus :

Tum, postquam ad te venit, mensis agitur hic jam septimus :

Quod te scire, ipsa indicat res. nunc si potis est, Pamphile,

Maxumè volo doque operam, ut clam eveniat partus patrem,

Atque adeò omnes. sed si fieri id non potest, quin sentiant,

Dicam abortum esse : scio nemini aliter suspectum fore,

Quin, quod verisimile est, ex te rectè eum natum putent.

Continuò exponetur. hic tibi nihil est quicquam incommodi :

Et illi miseræ indignè factam injuriam contexeris.

Pollicitus sum, & servare in eo certum est, quod dixi, fidem.

Nam de reducendâ, id verò ¹ neutiquam honestum esse arbitror :

Nec faciam: etsi amor me graviter, consuetudoque ejus tenet.

Lacrumbo, quæ posthac futura est vita, cum in mentem venit,

Solitudoque. o fortuna, ut nunquam perpetuò es bona !

Sed jam prior amor me ad hanc rem exercitatum reddidit,

Quem ego tum consilio missum feci. idem nunc huic operam dabo.

Adest Parmeno cum pueris : hunc minimè est opus

In hac re adesse : nam olim soli credidi,

Eâ me abstinuisse in principio, cum data est.

Vereor, si clamorem ejus hic crebrò exaudiat,

Ne parturire intelligat. aliquid mihi est

Hinc ablegandus, dum parit Philumena.

¹ Neutiquam] Neutiquam non est omnino negativum, sed aliquid assensionis habet. significat non nimis, non valdè.

SCENA QUARTA.

PARMENO, SOSIA, PAMPHILUS.

PAR. Ain' tu, tibi hoc incommodum evenisse iter ?

so. Non hercle verbis, Parmeno, dici potest
Tantum, quàm re ipsâ navigare incommodum est.

PAR. Itane est ? so. o fortunate, nescis quid mali
Præterieris, qui nunquam es ingressus mare.

Nam alias ut mittam miseras, unam hanc vide:
Dies triginta, aut plus eo, in navi fui,
Cum interea semper mortem expectabam miser:
Ita usque advorsâ tempestate usi sumus.

PAR. Odiosum. so. haud clam me est: denique hercle
aufugerim

Potius, quàm redeam, si eò mî redeundum sciam.

PAR. ¹ Olim quidem te causæ impellebant leves,

Quod nunc minitare facere, ut faceres, Sosia.

Sed Pamphilum ipsum video stare ante ostium.

Ite intró. ego hunc adibo, si quid me velit.

Here, etiam nunc tu hîc stas? PAM. equidem te ex-
specto. PAR. quid est?

PAM. In ² arcem transcurso opus est. PAR. ³ cui ho-
mini? PAM. tibi.

PAR. In arcem? quid eó? PAM. Callidemedem ho-
spitem

Myconium, qui mecum unâ vectu'st, conveni.

PAR. Perii. ⁴ vovisse hunc dicam, si salvos domum

Redisset unquam, ut me ambulando rumperet.

PAM. Quid cessas? PAR. quid vis dicam? an conve-
niam modó?

¹ *Olim quidem &c.*] Jocosè servum nequam & fugitivum perstringit.

² *Arcem*] Hanc, quæ munitissimam urbis partem continebat, vo-
cabant Athenienses ἀκρόπολις.

³ *Cui homini?*] Pigri est responsio laborem in alium quémvis trans-
ferentis.

⁴ *Vovisse*] Facetè. Nam longis itineribus maris periclitati Diis ali-
quid vovere soliti sunt si tuti domum pervenerint.

PAM.

240 P. TERENTII HECYRA

PAM. Immo, quod constitui, me hodie conventurum eum,

Non posse, ne frustra illic expectet: vola.

PAR. At non novi hominis faciem. PAM. at faciam ut noveris:

Magnus, rubicundus, crispus, crassus, cæsius,

Cadaverosâ facie. PAR. Dî illum perduint.

Quid, si non veniet? maneamne usque ac vesperum?

PAM. Maneto: curre. PAR. non queo: ita defessus sum.

PAM. Ille abiit. quid agam infelix? prorsus nescio,

Quo pacto hoc celem, quod me oravit Myrrhina,

Suæ gnatæ partum: nam me miseret mulieris.

Quod potero faciam, tamen ut pietatem colam:

Nam me parenti potiùs, quàm amori, obsequi

Oportet. at at, eccum Phidippum, & patrem

Video: horsum pergunt. quid dicam hisce, incertus sum.

SCENA QUINTA.

LACHES, PHIDIPPUS, PAMPHILUS.

LA. Dixtin' dudum, illam dixisse se expectare filium?

PH. Factum. LA. venisse aiunt: redeat. PA. quam causam dicam patri,

Quamobrem non reducam, nescio. LA. quem ego hîc audiui loqui?

PA. Certum obfirmare est viam me, quam decrevi persequi.

LA. Ipse est, de quo hoc agebam tecum. PA. salve, mi pater.

LA. Gnate mi, salve. PH. bene factum te advenisse, Pamphile,

Et adeò quod maxumum est, saluum atque validum. PA. creditur.

LA. Advenis modò? PA. admodum. LA. cedò, quid reliquit Phania

Consobrinus noster? PA, sanè hercle homo voluptati obsequens
Fuit,

Fuit, dum vixit: & qui sic sunt, haud multum hæredem juvant:

Sibi verò hanc laudem relinquunt: Vixit, dum vixit, bene.

LA. Tum tu igitur nihil attulisti huc plus unâ sententiâ?

PA. Quicquid est id quod reliquit, profuit. LA. imò obfuit:

Nam illum vivum & salvum vellem. PH. impune optare istuc licet:

Ille reviviscet jam nunquam. & tamen, utrum malis, scio.

LA. Heri Philumenam ad se accersi hic iussit. dic iussisse te.

PH. Noli fodere. iussi. LA. sed eam jam remittet. PH. scilicet.

PA. Omnem rem scio, ut sit gesta. adveniens audivi omnia.

LA. At istos invidos Dî perdant, qui hæc libenter nunciant.

PA. Ego me scio cavisse, ne ulla meritò contumelia Fieri a vobis posset. idque si nunc memorare hic velim,

Quàm fideli animo & benigno in illam, & clementi fui, Verè possum; nî te ex ipsâ hæc magis velim resciscere: Namque eo pacto maxumè apud te meo erit ingenio fides,

Cum illa, quæ nunc in me iniqua est, æqua de me dixerit.

Neque meâ culpâ hoc discidium evenisse, id testor Deos.

Sed quando sese esse indignam deputat matri meæ Quæ concedat, cujusque mores toleret suâ modestiâ; Neque alio pacto componi potest inter eas gratia; Segreganda aut mater a me est, Phidippè, aut Philumena.

† Fodere] Fodere hic est latus alicujus manu tundere, quod facimus monendi gratiâ vel suggerendi vel impellendi.

242 P. TERENTII HECYRA

Nunc me pietas matris potiùs commodum suadet sequi
 LA. Pamphile, haud invito ad aures sermo mihi accessit tuus,

Cum te postputâsse omnes res præ parente intelligo.
 Verùm vide, ne impulsus irâ pravè insistas, Pamphile.

PA. Quibus iris impulsus nunc in illam iniquus sim?
 Quæ nunquam quicquam erga me commerita est, pater,

Quod nollem; & sæpe, quod vellem, meritam scio.
 Amoque, & laudo, & vehementer desidero:
 Nam fuisse erga me miro ingenio, expertus sum.
 Illique exopto, ut reliquam vitam exigit
 Cum eo viro, me qui sit fortunatior:

Quandoquidem illam a me distrahit necessitas.

PH. Tibi id in manu est, ne fiat. LA. si sanus fies,
 Iube illam redire. PA. non est consilium, pater:
 Matris servibo commodis. LA. quò abis? mane;
 Mane, inquam: quò abis? PH. quæ hæc est pertinacia?
 LA. Dixin', Phidippe, hanc rem ægre laturum esse eum?
 Quamobrem te orabam, filiam ut remitteres.

PH. Non credidi ædepol adeò inhumanum fore:
 Ita nunc is sibi me supplicaturum putat?
 Si est, ut velit reducere uxorem, licet:

Sin alio est animo, renumeret dotem? huc, eat.
 LA. Ecce autem, tu quoque protervè iracundus es.

PH. Percontumax redisti huc nobis, Pamphile.

LA. Decedet jam ira hæc: etsi meritò iratus est.

PH. Quia paulum vobis accessit pecuniæ,
 Sublati animi sunt. LA. etiam mecum litigas?

PH. Deliberet, renunciaretque hodie mihi,
 Velitne, an non; ut alii, si huic non est, fiet.

LA. Phidippe, ades, audi paucis. abit: quid meâ?
 Postremò inter se transigant ipsi, ut lubet:

Quando nec gnatus, neque hic mihi quicquam obtemperant:

² Huc] i. e. In hunc sinum meum.

³ Quia paulum &c.] Odiosè objicit illis opes modo relictas a consensu mortuo.

Quæ dico, parvi pendunt. porto hoc jurgium
Ad uxorem, cujus hæc fiunt consilio omnia.
Atque in eam hoc omne, quod mihi ægre est, evomam.

ACTUS IV. SCENA I.
MYRRHINA, PHIDIPPUS.

MYRRHINA.

ERII, quid agam? quò me vortam?
quid virò meo respondebo

Misera? nam audivisse vocem pueri visu
est vagientis:

Ita corripuit derepente tacitus sese ad fi-
liam:

Quòd si rescierit peperisse, id quâ causâ clàm me ha-
buisse

Dicam, non ædepol scio.

Sed ostium concrepuit; credo ipsum ad me exire: nul-
la sum.

PH. Uxor ubi me ad filiam ire sensit, se duxit foras.

Atque eccam video. quid ais, Myrrhina? heus, tibi
dico. MY. mihine, mi vir?

PH. Vir ego tuus sum? tu virum me, aut hominem
deputas aded esse?

Nam si utrumvis horum, mulier, unquam tibi visus
forem,

Non sic ludibrio tuis factis habitus essem. MY. quib-
us? PH. at rogitas?

Peperit filia? hem, taces? ex quo? MY. istuc patrem
rogare est æquom?

R 2

Perii:

244 P. T E R E N T I I H E C Y R A

Perii: ex quo censes, nisi ex illo, cui data est nuptum, obsecro?

PH. Credo: neque adeò arbitrari patris est aliter. sed demirror,

Quid sit, quamobrem tantopere omnes nos celare volueris

Partum; præsertim cum & rectè, & tempore suo pepererit.

Adeón' pervicaci esse animo, ut puerum præoptares perire,

Ex quo firmiorem inter nos fore amicitiam posthac scires,

Potius, quàm advorsum animi tui lubidinem esset cum illo nupta?

Ego etiam illorum esse hanc culpam credidi, quæ te est penés.

MY. ¹ Misera sum. PH. utinam sciam ita esse istuc. sed nunc mihi in mentem venit,

De hac re quod locuta es olim, cum illum generum cepimus:

Nam negabas nuptam posse filiam tuam te pati Cum eo qui meretricem amaret, qui pernoctaret foris.

MY. Quamvis causam hunc suspicari, quàm ipsam veram, mavolo.

PH. Multo priùs scivi, quàm tu, illum habere amicam, Myrrhina.

Verùm id vitium nunquam decrevi esse ego adolescentiæ:

Nam id omnibus innatum est. at pol jam aderit, se quoque etiam cum oderit.

Sed ut olim te ostendisti eandem esse, nihil cessavisti usque adhuc,

Ut filiam ab eo abduceres, neu, quod ego egissem, esset ratum.

¹ Misera sum] i.e. Innocens: quicquid factum est non est mihi crimen sed infortunium. Utinam &c.] i.e. utinam scirem te revera esse innocentem.

Id, nunc res indicium hæc facit, quo pacto factum volueris.

MY. Adeon' me esse pervicacem censes, cui mater siem. Ut eo essem animo, si ex usu esset nostro hoc matrimonium?

PH. Tun' prospicere, aut judicare, nostram in rem quod sit, potes?

Audisti ex aliquo fortasse, qui vidisse eum diceret Exeuntem aut introeuntem ad amicam. quid tum postea, Si modestè ac rarò hoc fecit? nonne dissimulare nos Magis humanum est, quàm dare operam id scire, qui nos oderit?

Nam si is posset ab eâ sese de repente avellere, Quicum tot consuêssset annos; non eum hominem ducerem,

Nec virum satis firmum gnatae. MY. mitte adolescentem, obsecro,

Et quæ me peccâsse ais. abi, solum solus conveni: Roga, velitne uxorem an non. si est, ut dicat velle se, Redde: sin est autem, ut nolit, rectè ego consului meæ.

PH. Siquidem ille ipse non volt, & tu sensi in eo esse, Myrrhina,

Peccatum; aderam, cujus consilio ea par fuerat prospici. Quamobrem incendor irâ, esse ausam facere hæc te injussu meo.

Interdico, ne extulisse extra ædes puerum usquam velis. Sed ego stultior, meis dictis parere hanc qui postulem. Ibo intrò, atque edicam servis, ne quóquam efferri sinant.

MY. Nullam pol credo mulierem me miseriorem vivere. Nam ut hic laturus hoc sit, si ipsam rem, ut fiet, resciverit,

Non ædepol clam me est; cum hoc, quod levius est, tam animo iracundo tulit:

Nec, quâ viâ sententia ejus possit mutari, scio.

Hoc mi unum ex plurimis miseriis reliquum fuerat malum,

246 P. TERENTII HECYRA

Si, puerum ut tollam, cogit, cuius nos qui sit nescimus pater.

Nam cum compressa est gnata, forma in tenebris nosci non quita est:

Neque detractum ei est quicquam, qui post possit nosci, qui fiet:

Ipse eripuit vi, in digito quem habuit, virgini abiens anulum.

Simul vereor Pamphilum, ne orata nostra nequeat diutius

Celare, cum sciet alienum puerum tolli pro suo.

SCENA SECUNDA.

SOSTRATA, PAMPHILUS.

so. Non clam me est, gnate mi, tibi me esse suspectam, uxorem tuam

Propter meos mores hinc abisse: etsi ea dissimulas sedulo.

Verum ita me Dii ament, itaque obtingant ex te, quæ exopto mihi,

Ut nunquam sciens commerui, merito ut caperet odium illam mei:

Teque antè quod me amare rebar, ei rei firmasti fidem.

Nam mihi intus tuus pater narravit modò, quo pacto me habueris

Præpositam amoris tuo. nunc tibi me certum est contra gratiam

Referre, ut apud me præmium esse positum pietati scias.

Mi Pamphile, hoc & vobis, & meæ commodum famæ arbitror:

Ego rus abituram hinc cum tuo me esse certò decrevi patre,

Ne mea præsentia obstet, neu causa ulla restet reliqua.

Quin tua Philumena ad te redeat. PA. quæso, quid istuc consilii est:

Illius

Illius stultitiâ victa, ex urbe tu rus habitatum migres?
 Haud facies : neque finam, ut qui nobis, mater, male
 dictum velit,
 Meâ pertinaciâ esse dicat factum, haud tuâ modestiâ.
 Tum, tuas amicas te & cognatas deferere, & festos
 dies,
 Meâ causâ, nolo. so. nihil pol jam istæc mihi res vo-
 luptatis ferunt.
 Dum ætatis tempus tulit, perfuncta satis sum : satias
 jam tenet
 Studiorum istorum : ¹ hæc mihi nunc cura est maxuma,
 ut ne cui mea
 Longinquitas ætatis obstet, mortemve exspectet meam.
 Hic video me esse invisam immeritò : tempus est con-
 cedere.
 Sic optumè, ut ego opinor, omnes causas præcidam om-
 nibus :
 Et me hâc suspicione exsolvam, & illis morem gesserò.
 Sine me, obsecro, hoc effugere, volgus quod malè au-
 dit mulierum.
 PA. Quàm fortunatus cæteris sum rebus, absque unâ hâc
 foret,
 Hanc matrem habens talem, illam autem uxorem ! so.
 obsecro, mi Pamphile,
 Non tute ² incommodam rem, ut quæque est, in ani-
 mum induces pati?
 Si cætera ita sunt, ut vis, itaque ut esse ego illam existi-
 mo;
 Mi gnate, da veniam hanc mihi, reduc illam. PA. væ
 misero mihi!
 so. Et mihi quidem : nam hæc res non minùs me ma-
 lè habet, quàm te, gnate mi.

¹ *Hæc mihi nunc &c.*] Sedulò agit Sostrata, nequid per iracundiam dixisse videatur. Intermiscetur tamen indignatio, & multa dolore deprompta sunt, quod Poeta facit ad mores exprimendos personarq; redendas.

² *Incommodam rem &c.*] i. e. Unum si forte contigerit infortunium. Scil. quod uxor suos mores ad mores suus componere non posset. nam cætera eam Pamphilus ut optimam laudavit.

SCENA TERTIA.

LACHES, SOSTRATA, PAMPHILUS.

LA. Quem cum istoc sermonem habueris, procul hinc
stans accipi, uxor.Istuc est sapere, qui, ubicunque opus sit, animum pos-
sis flectere;Quod faciendum sit post fortasse, idem hoc nunc si fe-
ceris.SO. ¹ Fors fuit pol. LA. abi rus ergo hinc: ibi ego te,
& tu me feres.SO. Spero ecastor. LA. i ergo intrò, & compone, quæ
tecum simulFerantur. ² dixi. SO. ita, ut jubes, faciam. PA. pater.LA. Quid vis, Pamphile? PA. hinc abire matrem? mi-
nimé. LA. quid ita istuc vis?PA. Quia de uxore incertus sum etiam, quid sim factu-
rus. LA. quid est?Quid vis facere, nisi reducere? PA. equidem cupio, &
vix contineor:Sed non minuam meum consilium. ex usu quod est,
id persequar.

Credo eâ gratiâ concordes, si non reducam, fore.

LA. Nescias. verum tuâ refert nihil, utrum illæ fece-
rint,Quando hæc aberit. odiosa hæc est ætas adolescentu-
lis:³ E medio æquom excedere est. postremò nos jam fa-
bulæ

Sumus, Pamphile, senex, atque anus.

Sed video Phidippum egredi per tempus. accedamus.

¹ Fors fuit pol] q. d. Quod felix faustumque sit. Nam fors bona
fortuna est. & fuit significat idem quod sit ab antiquo suo.² Dixi] Denunciatio confirmandæ sententiæ. Verbum forense.³ E medio excedere.] In medio stare dicitur supervacuum atque mo-
lestus. Hoc dicitur cum stomacho fenili.

SCENA QUARTA.

PHIDIPPUS, LACHES, PAMPHILUS.

PH. Tibi quoque ædepol sum iratus, Philumena,
Graviter quidem. nam hercle abs te factum est turpi-
ter:

Etsi tibi causa est de hâc re: mater te impulit:

¹ Huic verò nulla est. LA. opportunè te mihi,
Phidippe, in ipso tempore ostendis. PH. quid est?

PA. Quid respondebo his? aut quo pacto hoc operiam?

LA. Dic filiæ, rus concessuram hinc Sofstratam:

Ne revereatur, minùs jam quò redeat domam. PH. ah,
Nullam de his rebus culpam commeruit tua:

A Myrrhinâ hæc sunt meâ uxore exorta omnia.

² Mutatio fit: ³ ea nos perturbat, Lache.

PA. Dum ne reducam, turbent porrò, ⁴ quàm velint.

PH. Ego, Pamphile, esse inter nos, si fieri potest,
Affinitatem hanc sanè perpetuam volo:

Sin est, ut aliter tua fiet sententia,

⁵ Accipias puerum. PA. sensit peperisse: occidi.

LA. Puerum? quem puerum? PH. natus est nobis ne-
pos:

Nam abducta a vobis prægnans fuerat filia;

Neque fuisse prægnantem unquam ante hunc scivi diem.

LA. Bene, ita me Dii ament, nuncias; & gaudeo
Natum illum, & tibi illam salvam. sed quid mulieris
Uxorem habes? aut quibus moratam moribus?

Nosine hoc celatos tamdiu? nequeo satis,

Quàm hoc mihi videtur factum pravè, proloqui.

¹ Huic] Scil. matri tuæ.

² Mutatio fit] Criminis scil. & peccati; mea uxor, non tua criminanda est.

³ Ea] i. e. Uxor mea.

⁴ Quàm velint] i. e. Quantùm velint.

⁵ Accipias puerum] Jure, quia in divortio liberi patrem sequebantur.

PH. Non

250 P. TERENTII HECYRA

PH. Non tibi illud factum minùs placet, quàm mihi,
Laches.

PA. Etiamfi dudum fuerat ambiguum hoc mihi,
Nunc non est, cum eam consequitur alienus puer.

LA. Nulla tibi, Pamphile, hìc jam consultatio est.

PA. Perii. LA. hunc videre sæpe optabamus diem,
Cum ex te esset aliquis, qui te appellaret patrem.

Evenit: habeo gratiam Dìs. PA. nullus sum.

LA. Reduc uxorem, ac noli advorsari mihi.

PA. Pater, si ex me illa liberos vellet sibi,

Aut se esse mecum nuptam, satis certò scio,

Non clam me haberet, quod celasse intelligo.

Nunc, cum ejus alienum esse a me animum sentiam,

Nec conventurum inter nos posthac arbitrer,

Quamobrem reducam? LA. mater quod suasit sua,

Adolescens mulier fecit. mirandumne id est?

Censen' te posse reperire ullam mulierem,

Quæ careat culpâ? an, quia non delinquent viri?

PH. Vosmet videte jam, Lache, & tu Pamphile,

Remissan' opus sit vobis, reductan' domum:

Uxor quid faciat, in manu non est meâ.

Neutrâ in re vobis difficultas a me erit.

Sed quid faciemus puero? LA. ridiculè rogas.

Quicquid futurum est, huic suum reddas scilicet,

Ut alamus nostrum. PA. 6 quem ipse neglexit pater,

Ego alam? LA. quid dixti? eho, an non alemus, Pam-
phile?

Prodemus, quæso, potiùs? quæ hæc amentia est?

Enimvero prorsus jam tacere non queo.

Nam cogis ea, quæ nolo, ut præsentè hoc loquar.

Ignarum censes tuarum lacrumarum esse me?

Aut, quid sit id, quod sollicitere ad hunc modum?

Primùm, hanc ubi dixti causam, te propter tuam

Matrem non posse habere hanc uxorem domi;

Pollicita est ea, se concessuram ex ædibus.

6 Quem ipse &c.] Hæc Pamphilus obmurmurans secum.

Nunc, postquam ademptam hanc quoque tibi causam
vides;

Puer quia clam te est natus, nactus alteram es.

Erras, tui animi si me esse ignarum putas.

Aliquando tandem huc animum ut adducas tuum,

Quàm longum spatium amandi amicam tibi dedi?

Sumptus, quos fecisti in eam, quàm animo æquo tuli?

Egi atque oravi tecum, uxorem ut duceres:

Tempus dixi esse: impulsu duxisti meo.

Quæ tum, obsecutus mihi, fecisti ut decuerat:

7 Nunc animum rursus ad meretricem induxti tuum;

Cui tu obsecutus, facis huic adedò injuriam.

Nam in eandem vitam te revolutum denuo

Video esse. PA. mene? LA. teipsum: & facis injuriam,

Configis falsas causas ad discordiam,

Ut cum illâ vivas, testem hanc cum abs te amoveris,

Sensitque adedò uxor: nam ei causa alia quæ fuit,

Quamobrem abs te abiret? PH. planè hic divinat: nam

id est.

PA. Dabo jusjurandum nihil esse istorum tibi. LA. ah,

Reduc uxorem: aut quamobrem non opus sit, cedó.

PA. Non est nunc tempus. LA. puerum accipias: nam

is quidem

In culpâ non est. pòst de matre videro.

PA. Omnibus modis miser sum: nec, quid agam, scio:

Tot me nunc rebus miserum concludit pater.

Abibo hinc, præsens quando promoveo parum.

Nam puerum injussu, credo, non tollet meo,

Præsertim in eâ re cum sit mihi adjutrix socrus.

LA. Fugis? hem, nec quicquam certi respondes mihi?

Num tibi videtur esse apud sese? sine:

Puerum, Phidippe, mihi cedò: ego alam. PH. maxumé.

Non mirum fecit uxor mea, si hoc ægre tulit:

Amaræ mulieres sunt, non facilè hæc ferunt.

7 Nunc animum &c.] Hoc vultuosè, & labro dimissò, ut appareat
invitum adduci ad reprehendendum quem laudaverit modo.

252 P. TERENTII HECYRA

Propterea hæc ira est: nam ipsa narravit mihi:

Id ego hoc præsentē tibi nolueram dicere:

Neque illi credebam primò. nunc verò palàm est.

Nam omnino abhorreere animum huic video a nuptiis.

LA. Quid ergo agam, Phidippe? quid das consili?

PH. Quid agas? meretricem hanc primùm adeundam
censeo:

Oremus; accusemus graviùs: denique

Minitemur, si cum illo habuerit rem postea.

LA. Faciam, ut mones. Eho puer, curre ad Bacchi-
dem hanc

Vicinam nostram: huc evoca verbis meis.

Et te oro porrò, in hâc re adjutor sis mihi. PH. ah,

Jamdudum dixi, idemque nunc dico, Lache,

Manere affinitatem hanc inter nos volo,

Si ullo modo est ut possit; quod spero fore.

Sed visne adeste me unà, dum istam convenis?

LA. Immo verò abi: aliquam puero nutricem para.

ACTUS

ACTUS V. SCENA I.

BACCHIS, LACHES.

BACCHIS.

ON hoc de nihilo est, quod Laches me
nunc conventam esse expetit:

Nec pol me multum fallit, quin, quod
suspitor, sit quod velit.

LA. ¹ Videndum est, ne minus propter
iram hinc impetrem, quam possim;

Aut ne quid faciam plus, quod post me minus fecisse
fatius sit.

Aggrediar, Bacchis, salve.

BA. Salve, Laches. LA. Credo ædepol te nonnihil mi-
rari, Bacchis,

Quid sit, quapropter te huc foras puerum evocare jussi.

BA. Ego pol quoque etiam timida sum, cum venit in
mentem, quæ sim,

Ne nomen mihi quæsti obsiet. nam mores facile tutor.

LA. Si vera dicis, nihil tibi est a me pericli, mulier.

Nam jam ætate eâ sum, ut non fiet ² peccato mihi ig-
nosci æquom:

Quo magis omnes res cautiùs, ne temere faciam, ac-
curo.

¹ *Videndum &c.*] Quia non erat verisimile bonum esse patrem me-
retrici quæ filium sibi corruerit; reddit rationem senex cur agat mi-
tiùs; ne mores personæ non videantur rectè servari.

² *Peccato mihi*] i. e. Mihi si quid peccaverim. ut *juratus* qui juravit,
ita hoc loco *peccatus* ponitur pro qui peccavit.

Nam

254 P. T E R E N T I I H E C Y R A

Nam si facis, facturave es, bonas quod par est facere;
Inscitum offerre injuriam tibi: immerenti iniquom est.

BA. Est magna ecastor gratia de istâc re quam tibi habeam.

Nam qui post factam injuriam se expurget, parum mihi profit.

Sed quid istuc est? LA. meum receptas filium ad te Pamphilum. BA. ah.

LA. Sine dicam. uxorem hanc priusquam duxit, vestrum amorem pertuli.

3 Mane: nondum etiam dixi id, quod volui. hic nunc uxorem habet.

Quære alium tibi firmiorem, dum tempus consulendi est.

Nam neque ille hoc animo erit ætatem, neque pol tu eadem istâc ætate.

BA. Quis id ait? LA. socrus. BA. mene? LA. teipsam. & filiam abduxit suam:

Puerumque ob eam rem clam voluit, natus qui est, extinguere.

BA. Aliud si scirem, quâ firmare meam apud vos possem fidem,

Sanctius quam jusjurandum, id pollicerer tibi, Lache, Me segregatum habuisse, uxorem ut duxit, a me Pamphilum.

LA. Lepida es. sed scin', quid volo potius fodes facias?

BA. quid, cedó?

LA. Eas ad mulieres huc intrò, atque istuc jusjurandum idem

Polliceare illis: exple animum iis, teque hoc crimine expedi.

BA. Faciam: quod pol, si esset alia ex hoc quæstu, haud faceret, scio;

Ut de tali causâ nuptæ mulieri se ostenderet.

Sed nolo esse falsâ famâ gnatum suspectum tuum,

3 Mane] Apparet senem tardè & longè loquentem interpellari vultu responsuræ meretricis.

Nec leviozem vobis, quibus est minimè æquom, vide-
rier

Immerito: nam meritus de me est, quod queam, illi
ut commodem.

LA. Facilem benevolumque lingua tua jam tibi me red-
didit:

Nam non sunt solæ arbitratae hæ: ego quoque etiam
credidi.

Nunc cum ego te esse præter nostram opinionem com-
peri;

Fac eadem ut sis porrò: nostrâ utere amicitia, ut vo-
les.

Aliter si — sed reprimam me, ne ægre quicquam ex
me audias.

Verùm hoc te moneo unum; qualis sim amicus, aut
quid possiem,

Potiùs quàm inimicus, periculum facias.

SCENA SECUNDA.

PHIDIPPUS, LACHES, BACCHIS.

PH. Nihil apud me tibi

Deferi, patiar, quin, quod opus sit, benignè præbea-
tur.

Sed cum tu satura atque ebria eris, puer ut satur sit, fa-
cito.

LA. Noster focer, video, venit: puero nutricem ad-
ducit.

Phidippe, Bacchis dejerat perfanctè. PH. ¹ hæccine ea
est? LA. hæc est.

PH. ² Nec pol istæ metuunt Deos; neque has respice-
re Deos opinor.

¹ Hæccine ea est? Imitanda irati contemplatio q. d. hæc est quam
filius uxori anteponit? & hic observanda est differentia morum Phidip-
pi & Lachetis, nam ille utpote uxoris pater debuit in meretricem as-
terior repræsentari,

² Nec pol ista metuunt Deos] Hoc argumentum est eam non verè
jurare.

BA. Ancillas

256 P. T E R E N T I I H E C Y R A

BA. Ancillas dedo: quo lubet cruciatu per me exquire:
Hæc res hîc agitur: Pamphilo me facere ut redeat uxor,

Oportet: quod si perficio, non poenitet me famæ,
Solam fecisse id, quod aliæ meretrices facere fugitant.
LA. Phidippe, nostras mulieres suspectas fuisse falsò
Nobis re in ipsâ invenimus. porrò hanc nunc experiamur.

Nam si compererit: crimini tua se uxor credidisse,
Missam iram faciet: sin autem est ob eam rem iratus
gnatus,

Quòd peperit uxor clàm, id leve est. citò ab eo hæc
ira abscedet.

Profectò in hâc re nil mali est, quod sit discidio dignum.

PH. Velim quidem hercle. LA. exquire: adest: quod
fatis fit, faciet ipsa.

PH. Quid mihi istæc narras? an quia non tute ipse dudum audisti,

De hâc re animus meus ut sit, Laches? illis modò explete animum.

LA. Quæso ædepol, Bacchis, quod mihi es pollicita tute, ut serves.

BA. Ob eam rem vin' ergo introeam? LA. i, atque exple animum iis, ut credant.

BA. Eo: etsi scio pol iis fore meum conspectum invisum hodie:

Nam nupta meretrici hostis est, a viro ubi segregata est.

LA. At hæ amicæ erunt, ubi, quamobrem adveneris, resciscent.

PH. At easdem amicas fore tibi promitto, rem ubi cognôrint:

Nam illas errore, & te simul suspitione exsolves.

BA. Perii, pudet Philumenæ me. sequimini me intrò
ambæ.

3 Crimini] i. e. Falsæ suspitioni, ut formidine crimen acerbatur. Virg.

4 Ambæ] Ancillis dicit.

LA. Quid est, quod mihi malim, quàm quod huic intelligo evenire,
 Ut gratiam ineat sinè suo dispendio, & mihi profit?
 Nam si est, ut hæc nunc Pamphilum verè ab se segregarit;
 Scit sibi nobilitatem ex eo, & rem natam, & gloriam esse:
 Referet gratiam ei, unâque nos sibi operâ amicos junget.

5 *Nobilitatem*] i. e. Bonam famam.

SCENA TERTIA.

PARMENO, BACCHIS.

PA. Ædepol næ meam herus esse operam deputat parvi preti.
 Qui ob rem nullam misit; frustra ubi totum desedi diem,
 Myconium hospitem dum exspecto in arce Callidemidem.
 Itaque ineptus hodie dum illic sedeo, ut quisque venerat,
 Accedebam: Adolescens, dic dum, quæso, es tu Myconius?
 Non sum. At Callidemides? Non. Hospitem ecquem Pamphilum
 Hic habes? omnes negabant: neque eum quenquam esse arbitror.
 Denique hercle jam pudebat: abii. sed, quid Bacchidem
 Ab nostro affine exeuntem video? quid huic hîc est rei?
 BA. Parmeno, opportunè te offers: propere curre ad Pamphilum.

1 *Parmeno, opportune &c.*] Rursus curiosus nihil sciturus est, & excursurus piger.

S

BA. Quid

258 P. TERENTII HECYRA

PA. Quid eó? BA. dic me orare, ut veniat. PA. ad te?
BA. immo ad Philumenam.

PA. Quid rei est? BA. tuâ quod nil refert, percontari
definas.

PA. Nihil aliud dicam? BA. etiam, cognôsse annulum
illum Myrrhinam

Gnatæ suæ fuisse, quem ipse olim mihi dederat. PA.
scio.

Tantumne est? BA. tantum. aderit continuò, hoc ubi
ex te audiverit.

Sed cessas? PA. minimè equidem: nam hodie mihi po-
testas haud data est:

Ita cursando, atque ambulando totum hunc contrivi
diem.

BA. Quantam obtuli adventu meo lætitiâ Pamphilo
hodie?

Quot commodas res attuli? quot autem ademi curas?

Gnatum ei restituo, qui penè harum ipsiusque operâ
periit:

Uxorem, quam nunquam est ratus posthac se habitu-
rum, reddo:

Qua re suspectus suo patri, & Phidippo fuit, exsolvi.

Hic adeò his rebus annulus fuit initium inveniundis.

Nam memini, abhinc menses decem ferè ad me² nocte
primâ

Confugere anhelantem domum, sinè comite, vini ple-
num,

Cum hoc annulo. extimui illico. mi Pamphile, inquam,
amabo,

Quid es exanimatus, obsecro? aut unde annulum istum
nactus?

Dic mihi. ille, alias res agere se simulare. postquam
video,

Nescio quid suspicari magis coepi: instare, ut dicat.

Homo se fatetur vi in viâ nescio quam compressisse:

Dicitque sese illi annulum, dum luctat, detraxisse:

² Nocte primâ] i. e. Primâ parte noctis.

Eum hæc cognovit Myrrhina, in digito modò me habente :

Rogat, unde sit. narro omnia hæc : inde est cognitio facta,

Philumenam esse compressam ab eo, & filium inde hunc natum.

Hæc tot propter me gaudia illi contigisse lætor :

Etsi hoc meretrices aliæ nolunt : neque enim est in rem nostram,

Ut quisquam amator nuptiis lætetur. verùm ecastor

Nunquam animum quæsti gratiâ ad malas adducam partes.

Ego, dum illo licitum est, usa sum benigno & lepido, & comi.

Incommodè mihi nuptiis evenit, factum fateor.

At pol me fecisse arbitror, ne id meritò mihi eveniret.

Multa ex quo fuerint commoda, ejus incommoda æquom est ferre.

SCENA QUARTA.

PAMPHILUS, PARMENO, BACCHIS.

PAM. Vide, mi Parmeno, etiam sodes, ut mi hæc certa & clara attuleris :

Ne me in breve conjicias tempus, gaudio hoc falso frui.

PAR. Visum est. PAM. certén ? PAR. certé. PAM. deus sum, si hoc ita est. PAR. verum reperies.

PAM. Manédum, sodes. timeo ne aliud credam, atque aliud nuncies.

PAR. Maneo. PAM. sic dixisse opinor te, invenisse Myrrhinam

Bacchidem annulum suum habere. PAR. factum. PAM. eum, quem olim ei dedi :

Eaque hoc te mihi nunciare jussit : itane est factum ?

PAR. ita, inquam.

S 2

PAM. Qu

260 P. TERENTII HECYRA

PAM. Quis me est fortunatior, venustatisque adeò plenior?

Egone te pro hoc nuncio quid donem? quid? quid? nescio.

PAR. At ego scio. PAM. quid? PAR. nihil enim.

Nam neque in nuncio, neque in meipso, tibi quid sit boni, scio.

PAM. Egon' te, qui ab orco mortuum me reducem in lucem feceris,

Sinam finè munere a me abire? ah, nimium me ingratum putas.

Sed Bacchidem eccam video stare ante ostium,
Me expectat, credo. adibo. BA. salve, Pamphile.

PAM. O Bacchis, o mea Bacchis, servatrix mea!

BA. Bene factum, & volupe est. PAM. factis ut credam, facis:

Antiquamque adeò tuam venustatem obtines,

Ut voluptati obitus, sermo, adventus tuus, quocunque adveneris,

Semper fiet. BA. at tu, ecastor, morem antiquum atque ingenium obtines,

Ut unus omnium homo te vivat nunquam quisquam blandior.

PAM. Ha, ha, hæ! tun' mihi istuc? BA. rectè amâsti, Pamphile, uxorem tuam:

Nam nunquam ante hunc diem meis oculis eam, quod nôstem, videram.

Perliberalis visa est. PAM. dic verum. BA. ita me Dii ament, Pamphile.

PAM. Dic mihi, harum rerum numquid dixi jam patri? BA. nil. PAM. neque opus est;

Adeò mutito: placet non fieri hoc itidem, ut in comædiis,

Omnia omnes ubi resciscunt. hîc, quos par fuerat resciscere,

[1 *Obitus*] Obitus est occursum. Inter obitum & adventum hoc interest; quod *obitus* est cum casus affert, *adventus* cum voluntas & designatus locus.

Sciunt; quos non autem æquom est scire, neque resciscient, neque scient.

BA. Immo etiam, qui hoc occultari facilius credas, dabo:

Myrrhina ita Phidippo dixit, iurijurando meo

Se fidem habuisse, & propterea te sibi purgatum. PAM.
optumè est:

Speroque hanc rem esse eventuram nobis ex sententiâ.

PAR. ² Here, licetne scire ex te, hodie quid sit quod feci boni?

Aut quid istuc est, quod vos agitis? PAM. non licet.

PAR. tamen suspicor.

Ego hunc ab orco mortuum? quo pacto? PAM. ³ nescis, Parmeno,

Quantum hodie profueris mihi, & ex quantâ ærumnâ extraxeris.

PAR. Immo verò scio, neque hoc imprudens feci. PAM.
ego istuc satis scio.

BA. An temere quicquam Parmenonem prætereat, quod facto usus sit?

PAM. Sequere me intrò, Parmeno. PAR. sequor. equidem plus hodie boni

Feci imprudens, quàm sciens ante hunc diem unquam. Plaudite.

² Here, licetne &c.] Ridiculè instat scire ignoraturus Parmeno.

³ Nescit Parmeno &c.] Stimulos addit curiositati ejus.

Acta H. C. 1811

Seamus, qui non est in actibus, sed in rebus.

Acta H. C. 1811

Acta H. C. 1811

Acta H. C. 1811

Acta H. C. 1811

Acta H. C. 1811

Acta H. C. 1811

Acta H. C. 1811

Acta H. C. 1811

Acta H. C. 1811

Acta H. C. 1811

Acta H. C. 1811

Acta H. C. 1811

Acta H. C. 1811

Acta H. C. 1811

Acta H. C. 1811

Acta H. C. 1811

Acta H. C. 1811

Acta H. C. 1811

Acta H. C. 1811

Acta H. C. 1811

Acta H. C. 1811

Acta H. C. 1811

Acta H. C. 1811

Acta H. C. 1811

Acta H. C. 1811

Acta H. C. 1811

Acta H. C. 1811

Acta H. C. 1811

PUB. TERENTII

PHORMIO,

ACTA LUDIS ROMANIS, L. POSTUMIO AL-
BINO, L. CORNELIO MERULA ÆDIL.
CUR. EGERE L. AMBIVIVS TURPIO, L.
ATTILIUS. PRÆNESTINUS. MODOS FE-
CIT FLACCUS CLAUDII, TIBIIS IMPARI-
BUS. TOTA GRÆCA APOLLODORU EPI-
DICAZOMENOS. FACTA IV, C. FANNIO,
M. VALERIO COSS.

P E R S O N Æ.

PROLOGUS.

PHORMIO parasitus.
DEMIPHO senex.
ANTIPHO adolescens.
GETA servus.
DORIO leno.
CHREMES senex.
PHÆDRIA adolescens.
DAVUS servus.
SOPHRONA nutrix.

NAUSISTRATA ma-
trona.
HEGIO,
CARTINUS. } advocati.
CRITO.

Personæ Mutæ.

DORCIUM ancilla.
PHANIUM adolescentu-
la.

ARGUMENTUM,

C. Sulpicio Apollinari Auctore.

*Hremetis frater aberat peregre Demipho,
Relicto Athenis Antiphone filio,
Chremes clâm habebat Lemni uxorem &
filiam,
Athenis aliam conjugem, & amantem unicè
Gnatum fidicinam mater e Lemno advenit
Athenas: moritur. virgo sola (aberat Chremes)
Funus procurat. ibi eam visam Antipho
Cum amaret, operâ parasiti uxorem accipit.
Pater & Chremes reversi frémere. dein minas
Triginta dant parasito, ut illam conjugem
Haberet ipse: argento hoc emitur fidicina.
Uxorem retinet Antipho a patruo agnitam.*

P. T E R E N T I I
P H O R M I O.

P R O L O G U S.

O S T Q U A M poëta vetus poëtam non po-
test

Retrahere ab studio, & transdere homi-
nem in otium :

Maledictis deterrere, ne scribat, parat:
Qui ita dictitat, quas antehac fecit fabu-
las,

Tenui esse oratione, & scripturâ levi,

¹ Quia nusquam insanum scripsit adolescentulum

Cervam videre fugere, & sectari canes,

Et eam plorare, orare ut subveniat sibi.

Quodd si intelligeret, cum stetit olim nova,

Actoris operâ magis stetisse, quàm suâ:

Minus multo audacter, quàm nunc lædit, læderet.

Nunc si quis est, qui hoc dicat, aut sic cogitet,

¹ *Quia nusquam &c.*] Terentius hic non solum notat errorem Lucii Lavinii (veteris poetæ) sese reprehendentis, sed & illum ostendit imperitè scripisse.

Vetus si poëta non laceffisset prior,
 Nullum invenire prologum potuiffet novus,
 Quem diceret, nisi haberet, cui malediceret:
 Is sibi responfum hoc habeat; in medio omnibus
 Palmam esse positam, qui artem tractant ² muficam.
 Ille ³ ad famem hunc ab studio ftuduit rejicere:
 Hic respondere voluit, non laceffere.
 Benedictis si certaffet, audiffet bene;
 Quod ab illo allatum eft, fibi id effe relatum putet.
 De illo jam finem faciam dicundi mihi,
 Peccandi cum ipfe de fe finem non facit.
 Nunc quid velim, animum attendite. apporto novam
 Epidicazomenon quam vocant comœdiam
 Græcè; Latinè hic ⁴ Phormionem nominat;
 Quia primas partes qui aget, is erit Phormio
 Parasitus, per quem res geretur maxumè.
 Voluntas voftra fi ad poëtam accefferit,
 Date operam, adefte æquo animo per filentium:
 Ne fimili utamur fortunâ, atque ufi fumus,
 Cum per tumultum noster grex motus loco eft:
 Quem actoris virtus nobis reftituit locum,
 Bonitasque voftra adjutans, atque æquanimitas.

² *Muficam*] i. e. poeticam, a Mufis Poefeos præfidibus.

³ *Ad famem*] Nam poëtæ (ut hodie) vendebant fuas fabulas ad populum agendas.

⁴ *Phormionem*] Φόρμιον tegeticulum vocant Græci quò infternitur pavimentum; inde parasitus nomen accipit ut homo viliffimæ & abjectiffimæ conditionis.

ACTUS

ACTUS I. SCENA I.

DAVUS.

M I C U S summus meus & popularis Geta
Heri ad me venit: erat ei de ratiunculâ
Jampridem apud me reliquum pauxillulum
Nummorum: id ut conficerem. confeci:
affero.

Nam herilem filium ejus duxisse audio

Uxorem: ei, credo, munus hoc conraditur.

Quàm iniquè comparatum est, ii, qui minus habent,

Ut semper aliquid addant divitioribus.

¹ Quod ille unciatim vix ² de demenso suo,

Suum ³ defrudans genium, compar sit miser,

Id illa univorsum abripiet, haud existumans

Quanto labore partum. porrò autem Geta

⁴ Ferietur alio munere, ubi hera pepererit:

¹ *Quod ille &c.*] Mirè Terentius tenuitatem servulorum & injustitiam dominorum ejusmodi munera requirentium singulis verbis depinxit, ut *quod ille unciatim--vix--de demenso suo--suum defrudans genium--compar sit miser* deinde addens e contrario *id illa univorsum abripiet*. Nihil potest esse elegantius & expressius.

² *De demenso*] Servi accipiebant aliquot modios frumenti in mensum & id *demensum* dicebatur, Græcis *εὐνομήσιον*.

³ *Defrudans genium*] i. e. Naturæ illud detrahens quod appetere videretur, nam genius est cuique naturæ suæ Deus Mulieribus Junones, viris genii sunt. contrarium est *indulgere genio*.

⁴ *Ferietur*] Nam illi pauperculo damnum est *utrinus* & pecunia *sanguis*.

Porro

268 P. T E R E N T I I P H O R M I O

Porro autem alio, ubi erit puero natalis dies,
Ubi ¹ initiabunt: omne hoc mater auferet:
Puer causa erit mittundi; sed videon' Getam?

¹ *Initiabant*] i. e. Ubi dabunt initium a lacte materno firmiores cibos sumendi, quod non sine religione fiebat. itaque legitur apud Varonem initiari pueros Eduliæ & Poticæ & Cubæ divis edendi & potandi & cubandi, ubi primum a lacte & cunis transferunt.

SCENA SECUNDA.

GETA, DAVUS.

GE. Si quis me quæret rufus — DA. præstò est, desine. GE. oh,

At ego obviàm conabar tibi, Dave. DA. accipe, hem: Lectum est, conveniet numerus, quantum debui.

GE. Amo te, & non neglexisse habeo gratiam.

DA. Præsertim ut nunc sunt mores: adeò res reddit

Si quis quid reddit, magna habenda est gratia.

Sed quid tu es tristis? GE. egone? nescis quo in metu, &

Quanto in periculo simus. DA. quid istuc est? GE. scies, Modò ut tacere possis. DA. abi sis, insciens:

Cujus tu fidem in pecuniâ perspexeris,

Verere ei verba credere? ubi quid mihi lucri est

Te fallere? GE. ergo ausculta. DA. hanc operam tibi dico.

GE. Senis nostri, Dave, fratrem majorem Chremem Nôstin'? DA. quidni? GE. quid? ejus gnatum Phædriam?

DA. Tanquam te. GE. evenit senibus ambobus simul,

Iter illi in ¹ Lemnum ut esset, nostro in ² Ciliciam

Ad hospitem antiquom. is senem per epistolas

Pellexit, modò non montes auri pollicens.

DA. Cui tanta erat res, & supererat? GE. desinas:

¹ *Lemnum*] Lemnos est maris Ægæi insula, hodie Stalimene.

² *Cilicia*] Cilicia est Asiæ minoris regio.

Sic

Sic est ingenium. DA. oh, ³ regem me esse oportuit.
 GE. Abeuntes ambo hinc tum senes me filii
 Relinquant quasi magistrum. DA. o Geta, provinciam
 Cepisti duram. GE. mihi usus venit, hoc scio.
 Memini relinqui me ⁴ Deo irato meo.
 Coepi advorsari primò: quid verbis opu' est?
 Seni fidelis dum sum, ⁵ scapulas perdidi.
 DA. Venere in mentem mihi istæ: namque inscitia est;
⁶ Advorsum stimulum calces. GE. coepi iis omnia
 Facere, obsequi quæ vellent. DA. scisti ⁷ uti foro
 GE. Noster mali nil quicquam primò. hic Phædrus
 Continuo quandam nactus est puellulam
 Citharistriam: hanc amare coepit perditè.
 Ea serviebat lenoni impurissimo:
 Neque, quod daretur, quicquam: id curant patres.
 Restabat aliud nihil, nisi oculos pascere,
 Sectari, in ludum ducere, & reducere:
 Nos otiosi operam dabamus Phædriæ.
 In quo hæc discebat ludo, exadvorsum ei loco,
 Tonstrina erat quædam. hinc solebamus ferè
 Plerumque eam opperiri, dum inde iret domum.
 Interea dum sedemus illi, intervenit
 Adolescens quidam lacrumans: nos mirarier:
 Rogamus, quid sit. nunquam æquè, inquit, ac modò
 Paupertas mihi onus visum est & miserum, & grave.
 Modò quandam vidi virginem hic vicinæ
 Miseram, suam matrem lamentari mortuam.
 Ea sita erat exadvorsum: neque illi benevolens,
 Neque notus, neque cognatus, extra unam aniculam,

³ Regem me esse oportuit] Ut divitias magis ex æquo partiret, & injusticiam & rapacitatem avarorum reprimerem.

⁴ Deo] i. e. Genio.

⁵ Scapulas perdidi] i. e. Scapularum mearum dominus esse desii, proverbiale dictum quia servi delinquentes scapulas cogeantur dare verberandas.

⁶ Advorsum stimulum calces] Metaph. a bobus quos agricolæ lignis præacutis in tergo pupugerunt ad cursum promovendum.

⁷ Uti foro] i. e. Temporibus servire, præsentem rerum statum boni consulere, Metaph. a negotiationibus.

Quisquam

Quisquam aderat, qui adjutaret funus. miseritum est.
 Virgo ipsa facie egregiâ. quid verbis opu' est?
 Commorat omnes nos. ibi continuò Antipho,
 Voltisne eamus visere? alius, censeo,
 Eamus, duc nos sodes, imus, venimus,
 Videmus. virgo pulchra: & quo magis diceret,
 Nihil aderat adjumenti ad pulchritudinem.
 Capillus passus, nudus pes, ipsa horrida:
 Lacrumæ, vestitus turpis, ut, nî vis boni
 In ipsâ inesset formâ, hæc ⁸ formam exstinguerent.
 Ille qui illam amabat fidicinam, tantummodo,
 Satis inquit scita est: ⁹ noster verò. DA. jam scio:
 Amare coepit. GE. scin' quam? quo evadat, vide.
 Postridie ad anum rectâ pergit: obsecrat,
 Ut sibi ejus faciat copiam. illa enim se negat:
 Neque eum æquom ait facere: illam civem esse Atti-
 cam,
 Bonam, bonis prognatam: si uxorem velit,
 Lege id licere facere: sin aliter, negat.
 Noster, quid ageret, nescire. & illam ducere
 Cupiebat, & metuebat absentem patrem.
 DA. Non, si redisset, ei pater veniam daret?
 GE. Ille indotatam virginem atque ignobilem
 Daret illi? nunquam faceret. DA. quid sit denique?
 GE. Quid fiat? est parasitus quidam Phormio,
 Homo confidens: qui, illum Dii omnes perduint.
 DA. Quid is fecit? GE. hoc consilium, quod dicam,
 dedit.
 Lex est, ut orbæ, qui sunt genere proxumi,
 Iis nubant: & illos ducere eadem hæc lex jubet.
 Ego te cognatum dicam, & tibi scribam dicam:
 Paternum amicum me adsimulabo virginis:
 Ad judices veniemus, qui fuerit pater,

⁸ *Formam exstinguerent*] Veteres ignem & calorem dixerunt *formam*: Bene ergo Terentius cum *formam* prætulisset subjicit *exstinguerent*.

⁹ *Noster vero*—] Apostrophe, quæ succurrit, quoties verba rebus minora sunt.

Quæ mater, quî cognata tibi sit, omnia hæc
Constringam: ¹⁰ quod erit mihi bonum atque commo-
dum.

Cum tu horum nihil refelles, vincam scilicet.

Pater aderit: mihi paratæ lites: quid meâ?

Illa quidem nostra erit. DA. jocularē audaciam!

GE. Persuasum est homini: factum est: ventum est:
vincimur:

Duxit. DA. quid narras? GE. hoc, quod audis. DA. O
Geta,

Quid te futurum est? GE. nescio hercle. unum hoc
scio:

Quod fors feret, feremus æquo animo. DA. places:

Hem, istuc viri est officium. GE. in me omnis spes
mihi est.

DA. Laudo. GE. ad ¹¹ precatorem adeam credo, qui
mihi

Sic oret: nunc amitte quæso hunc: cæterum

Posthac si quicquam, nihil precor. tantummodo

Non addat, ubi ego hinc abiero, vel occidito.

DA. Quid pædagogus ille, qui citharistriam?

Quid rei gerit? GE. sic, tenuiter. DA. non multum
habet,

Quod det fortasse. GE. immo nihil, nisi spem meram.

DA. Pater ejus rediit, an non? GE. nondum. DA. quid?
senem

Quoad expectatis voftrum? GE. non certum scio:

Sed epistolam ab eo allatam esse audivi modò,

Et ad ¹² portitores esse delatam, hanc petam.

DA. Numquid, Geta, aliud me vis? GE. ut bene sit
tibi.

Puer, heus. nemon' huc prodit? cape, da hoc Dorcio.

¹⁰ *Quod erit &c.*] i. e. Quatenus ex usu meo videbitur, & quantum commodum erit.

¹¹ *Precatorem*] Duo perfugia habebant servi delinquentes, aram & deprecatorem i. e. domini sui quemvis amicum qui pro iis intercederent.

¹² *Portitores*] Portitores dicuntur qui in portu a nâvigantibus vestigal exigunt & rebus inferendis & efferendis dant operam.

SCENA TERTIA.

ANTIPHO, PHÆDRIA.

AN. Adeón' rem rediſſe, ut, qui mihi conſultum optumè velit eſſe,

Phædria, patrem ut extimeſcam, ubi in mentem ejus adventi venit?

Quòd ni fuiſſem incogitans, ita eum exſpectarem, ut par fuit.

PH. Quid iſtuc eſt? AN. rogitas, qui tam audacis facinoris mî conſcius ſis?

Quòd utinam ne Phormioni id ſuadere in mentem incidiſſet,

Neu me cupidum eò impuliſſet, quòd mihi principium eſt mali,

Non potitus eſſem: fuiſſet tum illos mihi ægre aliquot dies:

At non quotidiana eura hæc angeret animum. PH. audio.

PH. Dum exſpecto quàm mox veniat, qui hanc mihi adimat conſuetudinem.

PH. Aliis, quia deſit quòd amant, ægre eſt: tibi, quia ſupereſt, dolet.

Amore abundas, Antipho.

Nam tua quidem hercle certè vita hæc expetenda optandaque eſt.

Ita me Dî bene ament; ut mihi liceat tam diu, quòd amo, frui,

Jam depecifci morte cupio. tu conjicito cætera,

Quid ego ex hâc inopiâ nunc capiam, & quid tu ex iſtâ copiâ:

Ut ne addam, quòd ſinè ſumptu, ingenuam, liberalem nactus es:

Quòd habes, ita ut voluiſti, uxorem ſinè malâ famâ: palam

Beatus,

Beatus, nî unum desit, animus qui : modeste istæc fe-
rat.

Quodd si tibi res sit cum eo lenone, quocum mihi est;
tum sentias.

Ita pleriquè ingenio fumus omnes, nostri nosmet pœ-
nitent.

AN. At tu mihi contrà nunc videre fortunatus, Phæ-
dria,

Cui de integro est potestas etiam consulendi, quid ve-
lis;

Retinere, amare, amittere: ego in eum incidi infelix
locum,

Ut neque mihi jus sit amittendi, nec retinendi copia.
Sed quid hoc est? videon' ego Getam currentem huc
advenire?

Is est ipse. hei, timeo miser, quam hic nunc mihi
nunciet rem.

i *Modeste*] i. e. Moderatè;

SCENA QUARTA.

GETA, ANTIPHO, PHÆDRIA.

GE. Nullus es, Geta, nisi jam aliquod tibi consilium
celere reperis,

Ita nunc imparatum subito tanta te impendent mala:

Quæ neque uti devitem scio, neque quomodo me in-
de extraham:

Nam non potest celari nostra diutius jam audacia.

AN. Quidnam ille commotus venit?

GE. Tum, : temporis mihi punctum ad hanc rem est;
herus adest. AN. quid istuc mali est?

i *Temporis punctum*] i. e. Spatium brevissimum. Metaph. & Mathe-
maticis, apud quos punctum definitur esse signum in magnitudine in-
dividuum, & omnis magnitudinis est quasi principium sicut unitas nu-
meri,

T

GE. Quod

274 P. TERENTII PHORMIO

GE. Quod cum audierit, quod ejus remedium inveniam iracundiæ?

Loquarne? incendam. taceam? instigem. purgem me? laterem lavem.

Eheu me miserum! cum mihi paveo, tum Antipho me excruciat animi:

Ejus me miseret: ei nunc timeo: is nunc me retinet. nam absque eo esset,

Rectè ego mihi vidissem, & senis essem ultus iracundiam:

Aliquid convassissem, atque hinc me conjicerem protinam in pedes.

AN. Quam hic fugam aut furtum parat?

GE. Sed ubi Antiphonem reperiam? aut quâ quærere infistam viâ?

PH. Te nominat. AN. nescio quod magnum hoc nuncio exspecto malum. PH. Ah,

Sanusne es? GE. Domum ire pergam: ibi plurimum est. PH. revocemus hominem.

AN. Sta ilico. GE. hem,

Satis pro imperio, quisquis es. AN. Geta. GE. ipse est, quem volui obviâ.

AN. Cedo, quid portas, obsecro? atque id, si potes, verbo expedi.

GE. Faciam. AN. eloquere. GE. modò apud portum.

AN. meumne? GE. intellexti. AN. occidi. GE. hem!

AN. Quid agam? PH. quid ais? GE. hujus patrem vidisse me, patruum tuum.

AN. Nam quod ego huic nunc subito exitio remedium inveniam miser?

Quòd si eò meæ fortunæ redeunt, Phanium, abs te ut distrahar,

Nulla est mihi vita expetenda. GE. ergo istæc cum ita sint, Antipho,

Tanto magis te advigilare æquom est. fortes fortuna adjuvat.

AN. Non sum apud me. GE. atqui opus est nunc cum maxumè ut sis, Antipho: Nam

Nam si senserit te timidum pater esse, arbitrabitur
Commeruisse culpam. PH. hoc verum est. AN. non
possum immutarier.

GE. Quid faceres, si aliud quid gravius tibi nunc faci-
undum foret?

AN. Cum hoc non possum, illud minùs possem. GE.
hoc nihil est, Phædria: ilicet:

Quid hìc conterimus operam frustra? quin abeo. PH.
& quidem ego. AN. obsecro,

Quid si affimulo? ² satìn' est? GE. garris. AN. voltum
contemplamini, hem,

Satìn' sic est? GE. non. AN. quid si sic? GE. prope-
modum. AN. quid si sic? GE. sat est.

Hem istuc serva, & verbum verbo, par pari ut respon-
deas,

Ne te iratus suis sævidicis dictis protelet. AN. scio.

GE. Vi coactum te esse invitum, lege, iudicio: tenes?

Sed quis hic est senex, quem video in ultimâ plateâ?
AN. ipse est.

Non possum adeste. GE. ah, quid agis, quò abis An-
tipho?

Mane, inquam. AN. egomet me novi, & peccatum
meum:

Vobis commendo Phanium, & vitam meam.

PH. Gera, quid nunc fiet? GE. tu jam lites audies:

Ego plectar pendens, nisi quid me fefellerit.

Sed quod modò hìc nos Antiphonem monuimus,

Id nosmetipsos facere oportet, Phædria.

PH. Aufer mihi Oportet: quin tu, quid faciam, impe-
ra.

GE. Meministin' olim ut fuerit vostra oratio

In re incipiundâ ad defendendam noxiam?

Iustam illam causam, facilem, vincibilem, optumam.]

² *Satìn' est* &c.] Hic locus actoris magis quam lectoris est. osten-
ditur enim conari ad simulandam audaciam, quo magis ridicula est
formidolosa persona.

276 P. TERENTII PHORMIO

PH. Memini. GE. hem, nunc ipsâ eâ est opus, aut, si
quid pōtest,
Meliore, & callidiore. PH. fiet sedulō.
GE. Nunc prior adito tu: ego in infidiis hīc ero
³ Succenturiatus, si quid deficies. PH. age.

³ *Succenturiatus*] Metaph. a re militari. Succenturiati dicuntur qui
complendæ centuriæ gratiā subjiciunt se in locum deficientium.

SCENA QUINTA.

DEMIPHO, GETA, PHÆDRIA.

DE. Itane tandem uxorem duxit Antipho injussu meo:
Nec meum imperium: ac mitto imperium, non simul-
tatem meam

Revereri saltem? non pudere? o facinus audax! o Ge-
ta

Monitor! GE. ¹ vix tandem. DE. quid mihi dicent?
aut quam causam reperient?

Demiror. GE. atqui reperi jam: aliud cura. DE. an
hoc dicet mihi?

Invitus feci: lex coegit. audio: fateor. GE. places.

DE. Verūm scientem, tacitum, causam tradere adversa-
riis,

Etiāne id lex coegit? PH. illud durum. GE. ego ex-
pediam: sine.

DE. Incertum est, quid agam, quia præter spem, atque
incredibile hoc mihi obtigit.

Ita sum irritatus, animum ut nequeam ad cogitandum
instituere.

Quamobrem omnes, cum secundæ res sunt maxumè,
tum maxumè

Meditari secum oportet, quo pacto adversam ærumnam
ferant.

Pericla, damna, exilia peregre rediens semper cogitet,

¹ *Vix tandem*] Ironicè. q. d. pene mei oblitus est.

Aut fili peccatum, aut uxoris mortem, aut morbum filiae:

Communia esse hæc; fieri posse: ut ne quid animo sit novum:

Quicquid præter spem eveniat, omne id deputare esse in lucro.

GE. O Phædria, incredibile est, quanto herum anteco sapientiâ.

Meditata mihi sunt omnia mea incommoda: herus si redierit,

Molendum esse in pistrino: vapulandum: habendæ compedes:

Opus ruri faciendum. horum nil quicquam accidet animo novum:

Quicquid præter spem eveniet, omne id deputabo esse in lucro.

Sed quid cessas hominem adire, & blandè in principio alloqui?

DE. Phædriam mei fratris video filium mihi ire obviâ.

PH. Mi patruæ, salve. DE. ² salve. sed ubi est Antipho?

PH. Salvum advenire — DE. credo: hoc responde mihi.

PH. Valet: hîc est. sed satî omnia ex sententiâ?

DE. Vellem quidem. PH. quid istuc est? DE. rogitas, Phædria?

Bonas me absente hîc confecistis nuptias.

PH. Eho, an id succenses nunc illi? GE. o artificem probum.

DE. Egone illi non succenseam? ipsum gestio

Dari mî in conspectum, nunc suâ culpâ ut sciat

Lenem patrem illum factum me esse acerrimum.

PH. Atqui nil fecit, patruæ, quod succenseas.

DE. ³ Ecce autem similia omnia: omnes congruunt:

² *Salve, sed &c.*] Bene expressit promptum animum ad litigandum partim tantum redditâ salutatione, & statim adjurgia prævertendo.

³ *Ecce autem &c.*] More stomachantis; unde & mox addit *omnia* & *omnes* de his quæ ad duos pertinent.

278 P. TERENTII PHORMIO

Unum cum nôris. omnes nôris. PH. haud ita est.

DE. Hic in noxâ est, ille ad defendendam causam adest.

Cum ille est, hic præstò est: tradunt operas mutuas.

GE. Probè horum facta imprudens depinxit senex.

DE. Nam nî hæc ita essent, cum illo haud stares,
Phædria.

PH. Si est, patruæ, culpam ut Antipho in se admiserit,

Ex quâ re minùs rei foret aut famæ temperans;

Non causam dico, quin, quod meritus sit, ferat.

Sed si quis fortè malitiâ fretus suâ

Insidias nostræ fecit adolescentiæ,

Ac vicit; nostran' culpa ea est, an iudicum?

Qui sæpe propter invidiam adimunt diviti,

Aut propter misericordiam addunt pauperi.

GE. Nî nôsssem causam, crederem vera hunc loqui.

DE. An quisquam iudex est, qui possit noscere

Tua iusta, ubi tute verbum non respondeas,

Ita ut ille fecit? PH. functus adolescentuli est

Officium liberalis: postquam ad iudices

Ventum est, non potuit cogitata proloqui:

Ita eum tum timidum ibi obstupescit pudor.

GE. Laudo hunc: sed cesso adire quamprimum senem?

Here, salve: salvom te advenisse gaudeo. DE. oh,

Bone custos, salve, columen verò familiæ,

Cui commendavi filium hinc abiens meum.

GE. Jamdudum te omnes nos accusare audio

Immeritò, & me horunc' omnium immeritissimò.

Nam quid me in hæc re facere voluisti tibi?

Servum hominem causam orare leges non sinit:

Neque testimoni dictio est. DE. mitto omnia.

Addo istuc: imprudens timuit adolescens: sino:

Tu servus. verùm si cognata est maxumè,

Non fuit necesse habere; sed, id quod lex jubet,

Dotem daretis; quæreret alium virum.

Quâ ratione inopem potiùs ducebat domum?

GE. Non ratio, verùm argentum deerat. DE. sumeret

Alicunde. GE. alicunde? nihil est dicto facilius.

DE. Postremò, si nullo alio pacto, focnore.

GE. Hui,

GE. Hui, dixti pulchre, siquidem quisquam crederet
Te vivo. DE. 4 non, non sic futurum est; non potest.
Egone illam cum illo ut patiar nuptam unum diem?
5 Nil suave meritum est. 6 hominem commonstrarier
Mihi istum volo, aut, ubi habitet, demonstrarier.
GE. Nempe Phormionem. DE. istum patronum mulie-
ris.

GE. Jam faxo hic aderit. DE. Antipho ubi nunc est?
PH. foris.

DE. Abi, Phædria; eum require atque adduce huc. PH.
eo

Rectâ viâ quidem illuc. GE. nempe ad Pamphilam.
DE. at

Ego 7 Deos penates hinc salutatum domum
Devortar. inde ibo ad forum, atque aliquot mihi
Amicos advocabo, ad hanc rem qui adlient,
Ut ne imparatus sim, si adveniat Phormio.

4 *Non, non &c.*] Jam omnia objecit Demipho, & omnia solve-
runt Phædria & Geta adeò ut sola irrationabilis exclamatio relinquatur
seni.

5 *Nil suave meritum est.*] i. e. Nulla merces adeo suavis est ut id
patiar. *meritum* est participium passivum verbi *merco* quod sæpius apud
Plautum legitur.

6 *Hominem commonstrarier &c.*] Mirè ostenditur quam hic senex
contemnat Phormionem a quo mox superabitur.

7 *Deos Penates salutatum.*] i. e. Adoratum primâ post reditum pre-
ce. Erant autem Penates animi mortuorum, quos pro Diis patriis &
familiaribus quisque domi coluit.

ACTUS II. SCENA I.

PHORMIO, GETA.

PHORMIO.

TANE patris ais conspectum veritum hinc abiisse? GE. admodum.

PH. Phanium relictam solam? GE. fig. PH. & iratum senem?

GE. Oppidó. PH. ad te summa solum, Phormio, rerum redit:

Tute hoc ¹ intristi, tibi omne est exedendum: accingere.GE. Obsecro te. PH. si rogabit. GE. in te spes est. PH. ² eccere,

Quid si reddet? GE. tu impulisti. PH. sic opinor. GE. subveni.

PH. Cedó senem: jam instructa sunt mihi in corde consilia omnia.

GE. Quid ages? PH. quid vis? nisi uti maneat Phanium, atque ex crimine hoc

¹ *Itane &c.*] Hic narratur fabula de Terentio & Ambivio ebrio; qui cum oscitans remulenter hos versus pronunciavit, exclamavit Poeta se talem cum scriberet cogitasse parasitum, & ex indignatione quoddam satutum potumque deprehenderat statim delinitus est.

² *Intristi*] i. e. *Intrivisti* a verbo *intero* proverbium a pane intrito in mortario, & aptissimum parasito quod alludit ad cibum.

³ *Eccere &c.*] Hæc omnia Phormio secum cogitabundus & dolos ultro citroque agitans, nec quid Geta diceret interim attendens.

Antiphonem

Antiphonem eripiam, atque in me omnem iram derivem senis?

GE. O vir fortis, atque amicus! verum hoc sæpe, Phormio,

Vereor, ne istæc fortitudo in nervom erumpat denique. PH. ah,

Non ita est: factum est periculum; jam pedum visa est via.

Quot me censet homines jam de verberasse usque ad necem

Hospites? tum cives? quod magis novi, tanto sæpius.

Cedò dum, en unquam injuriarum audisti mihi scriptam dicam?

GE. Quî istuc? PH. quia non rete accipitri tenditur, neque milio,

Qui malè faciunt nobis: illis, qui nil faciunt, tenditur: Quia enim in illis fructus est, in illis opera luditur.

Aliis aliunde est periculum, unde aliquid abradi potest:

Mihi sciunt nihil esse. Dices, ducent damnatum domum.

Alere nolunt hominem edacem: & sapiunt meâ sententiâ,

Pro maleficio si beneficium summum nolunt reddere.

GE. Non potest satis pro merito ab illo tibi referri gratia.

PH. Immo enim nemo satis pro merito gratiam regi fert.

Ten' asymbolum venire, unctum, atque lautum e balneis,

Otiosum ab animo; cum ille & curâ, & sumptu absumitur,

Dum tibi sit, quod placeat; ille ringitur, tu rideas:

Prior bibas, prior decumbas; cœna dubia apponitur.

4 In nervom] i. e. In carcerem & vincula. Nervus erat ferreum vinculum quo pedes impediti erant. leviora vincula compedes, graviora nervi appellabantur.

5 Regi] Ita parasiti vocabant divites a quibus alebantur: itaque Anti-Rex erat Phormionis.

GE. Quid

282 P. TERENTII PHORMIO

GE. Quid istuc verbi est? PH. ubi tu dubites, quid sumas potissimum.

Hæc, cum rationem ineas, quàm sint suavia, & quàm cara sint;

Ea qui præbet, non tu hunc habeas planè præsentem Deum?

GE. Senex adest, vide quid agas. prima coitio est acerrima:

Si eam sustinueris, postilla jam, ut lubet, ludas licet.

SCENA SECUNDA.

DEMIPHO, GETA, PHORMIO.

DE. En unquam cuiquam contumeliosius

Audistis factam injuriam, quàm hæc est mihi?

¹ Adeste quæso. GE. iratus est. PH. quin tu hoc age. st!

Jam ego hunc agitabo. proh Deum immortalium!

Negat Phanium esse hanc sibi cognatam Demipho?

Hanc Demipho negat esse cognatam? GE. negat.

PH. Neque ejus patrem se scire, qui fuerit? GE. negat.

DE. Ipsum esse opinor, de quo agebam. sequimini.

PH. Nec ² Stilphonem ipsum scire, qui fuerit? GE. negat.

PH. Quia egens relictæ est misera, ignoratur parens, Negligitur ipsa. vide, avaritia quid facit.

GE. Si herum infimulabis avaritiæ, malè audies.

DE. O audaciam! etiamne ultro accusatum advenit?

PH. Nam jam adolescenti nihil est quod succenseam, Si illum minùs nôrat: quippe homo jam grandior, Pauper, cui opera vita erat, ruri ferè

¹ Adeste] Loquitur advocatis suis, quos quia ipse properantius pergit rogat ut assequantur.

² Stilphonem] Scire debemus hoc nomen non fictum esse a parasito sed auditum a Phanio.

Se 3 continebat: ibi agrum de nostro patre
Colendum habebat. sæpe interea mihi senex
Narrabat, se hunc negligere cognatum suum.

At quem virum? quem ego viderim in vitâ optimum.

GE. 4 Videas te, atque illum, ut narras. PH. i in ma-
lam crucem:

Nam nî ita eum existumâssem, nunquam tam graves
Ob hanc inimicitias caperem in vostram familiam,
Quam is aspernatur nunc tam inliberaliter.

GE. Pergin' hero absenti malè loqui, impurissime?

PH. Dignum autem hoc illo est. GE. ain' tandem,
carcer? DE. Geta.

GE. Bonorum extortor, legum contortor. DE. Geta.

PH. Responde. GE. quis homo est? ehem, DE. tace.
GE. absenti tibi

Te indignas, seque dignas contumelias
Nunquam cessavit dicere. DE. ohe, desine.

Adolescens, primùm abs te hoc bonâ veniâ peto,

Si tibi placere potis est, mihi ut respondeas:

Quem amicum tuum ais fuisse istum? explana mihi:

Et quî cognatum me sibi esse diceret.

PH. Proinde expiscare, quasi non nôsses. DE. nôssem?

PH. ita.

DE. Ego me nego: tu, qui ais, redige in memoriam.

PH. Eho, tu sobrinum tuum non nôras? DE. enecas:

Dic nomen. PH. nomen? maxumé. DE. quid nunc
taces?

PH. Perii hercle, nomen perdidi. DE. hem, quid ais?

PH. Geta,

Si meministi id quod dictum olim est, subjice. hem,

Non dico: quasi non nôris, tentatum advenis.

DE. Egone autem tento? GE. Stilpho. PH. atque adeò,
quid meâ?

3 *Continebat*] Hoc ostendit miseriam hominis, qui in urbe natus interdixerat se accessu ejus ob pudorem inopiæ: hoc enim significat *continebat*, unde *contenti* dicuntur in malis durantes.

4 *Videas te &c.*] i. e. Fuerit ille ut narras fuisse, quid id ad nos? id tu videris.

284 P. T E R E N T I I P H O R M I O

Stilpho est. DE. quem dixti? PH. Stilphonem, inquam, noveras?

DE. Neque ego illum nôram, neque mihi cognatus fuit

Quisquam isto nomine. PH. itane? non te horum pudet?

At si talentum rem reliquisset decem,

DE. Dî tibi malè faciant. PH. primus esses memoriter Progeniem vostram usque ab avo atque atavo professens.

DE. Ita ut dicis, ego tum cum advenissem, quî mihi Cognata ea esset, dicerem: itidem tu face.

Cedò, quî est cognata? GE. eu noster, rectè. heus tu, cave.

PH. Dilucidè expediti, quibus me oportuit

Judicibus. tum, id si falsum fuerat, filius

Cur non refellit? DE. filium narras mihi?

Cujus de stultitiâ dici, ut dignum est, non potest.

PH. At tu, qui sapiens es, magistratus adi,

Judicium de eâdem causâ iterum ut reddant tibi:

Quandoquidem solus regnas, & soli licet

Hic de eâdem causâ bis judicium adipiscier.

DE. Etsi mihi facta injuria est, verumtamen

Potius quàm lites secter, aut quàm te audiam,

Itidem ut cognata si sit, id quod lex jubet

Dotem dare, abduce hanc, minas quinque accipe.

PH. Ha, ha, hæ, homo suavis! DE. quid est? num iniquom postula?

An ne hoc quidem ego adipiscar, quod jus publicum est?

PH. Itan' tandem, quæso, item ut meretricem, ubi abusum sis,

Mercedem dare lex jubet ei, atque amittere?

An, ut ne quid turpe civis in se admitteret

Propter egestatem, proxumo jussa est dari,

Ut cum uno ætatem degeret? quod tu vetas.

DE. Ita, proxumo quidem: at nos unde? aut quamobrem?

PH. ohe,

Actum,

Actum, aiunt, ne agas. DE. non agam? immo haud
definam,

Donec perfecero hoc. PH. ineptis. DE. sine modô.

PH. Postremò tecum nihil rei nobis, Demipho, est:

Tuus est damnatus gnatus, non tu: nam tua

Præterierat jam ad ducendum ætas. DE. omnia hæc

Illum putato, quæ ego nunc dico, dicere:

Aut quidem cum uxore hâc ipsum prohibebo domo.

GE. Iratus est. PH. tute idem? melius feceris.

DE. Itane es paratus facere me advorsum omnia

Infelix? PH. metuit hic nos, tametsi sedulò

Diffimulat. GE. bene habent tibi principia. PH. quin,
quod est

Ferendum, fers? tuis dignum factis feceris,

Ut amici inter nos simus. DE. egon' tuam expetam

Amicitiam? aut te visum, aut auditum velim?

PH. Si concordabis cum illâ, habebis, quæ tuam

Senectutem oblectet: respice ætatem tuam.

DE. Te oblectet: tibi habe. PA. minue verò iram.

DE. hoc age:

Satis jam verborum est. nisi tu properas mulierem

Abducere, ego illam ejiciam: ⁶ dixi, Phormio.

PH. Si tu illam attigeris secus, quàm dignum est libe-
ram,

Dicam tibi impingam grandem: ⁷ dixi, Demipho.

Si quid opus fuerit, heus, domo me. GE. intelligo.

⁵ *Melius feceris*] i. e. Non adeo immitis & inhumanus es, ut filium domo prohibiturus sis. ironicè. Aut ut alii, melius feceris si ipse domo exieris, quam si ejicias illos.

⁶ *Dixi*] *Dixi* solebant dicere peroratâ causâ.

⁷ *Dixi Demipho*] Mirè comminationem & ferocitatem ejus imitatur simili verbo.

SCENA TERTIA.

DEMIPHO, GETA, HEGIO, CRATINUS,
CRITO.

DE. Quantâ me curâ, & sollicitudine afficit
Gnatus, qui me & se hisce impedivit nuptiis?
Neque mi in conspectum prodit, ut saltem sciam,
Quid de hac re dicat, quidve sit sententiæ.

Abi, vise redieritne jam, an nondum, domum.

GE. EO. DE. videtis quo in loco res hæc fiet.

Quid ago? dic, Hegio. HE. ego? Cratinum censeo,
Si tibi videtur. DE. dic, Cratine. CRA. mene vis?

Ego, quæ in rem tuam sint, ea velim facias. mihi
Sic hoc videtur: quod te absente hîc filius

Egit, restitui in integrum, æquom est & bonum:

Et id impetrabis. dixi. DE. dic nunc, Hegio.

HE. Ego sedulò hunc dixisse credo. verum ita est,

Quot homines, tot sententiæ: suus cuique mos.

Mihi non videtur, quod sit factum legibus,

Rescindi posse: & turpe inceptum est. DE. dic, Crito.

CRI. Ego ¹ ampliùs deliberandum censeo:

Res magna est. HE. numquid nos vis? DE. fecistis
probè:

² Incertior sum multo, quàm dudum. GE. negant

Redisse. DE. frater est expectandus mihi:

Is quod mihi dederit de hac re consilium, id sequar.

Percontatum ibo ad portum, quoad se recipiat.

GE. At ego Antiphonem quæram, ut, quæ acta hîc
sint, sciat.

Sed eccum ipsum video in tempore huc se recipere.

¹ *Ampliùs*] *Ampliatio*, ad quam hic alluditur, vox est forensis, & erat cum res iudicibus non satis liquebat, ideoque nova actio erat instituenda.

² *Incetior sum &c.*] Ex tribus enim advocatis unus suavit, alter dissuasit, tertius nihil dixit.

ACTUS

ACTUS III. SCENA I.

ANTIPHO, GETA.

ANTIPHO.

NIMVERO, Antipho, multimodis cum
istoc animo es vituperandus.

Itane te hinc abiisse, & vitam tuam tu-
tandam aliis dedisse?

Alios tuam rem credidisti magis, quàm
tete, animadversuros?

Nam, 'ut ut erant alia, illi certè, quæ nunc tibi domi
est, consuleres;

Ne quid propter tuam fidem decepta pateretur mali:

Cujus nunc miseræ spes opesque sunt in te uno omnes
sitæ.

GE. Et quidem, here, nos jamdudum hùc te absentem
incusamus, qui abieris.

AN. Teipsum quærebam. GE. sed eâ causâ nihilo ma-
gìs defecimus.

AN. Loquere, obsecro; quonam in loco sunt res &
fortunæ meæ?

Numquid patri subolet? GE. nil etiam. AN. ecquid
spei porrò est? GE. nescio. AN. ah!

GE. Nisi Phædria haud cessavit pro te eniti. AN. nihil
fecit novi.

GE. Tum Phormio itidem in hac re, ut aliis, strenuum
hominem præbuit.

Numquid patri subolet? i. e. Nunquid pater suspicatur me cum
Phormione consilia comparasse & ab illo meâ sponte victum esse.

AN. Quid

288 P. TERENTII PHORMIO

AN. Quid is fecit? GE. confutavit verbis admodum iratum senem.

AN. Eu. Phormio. GE. ego, quod potui porró. AN. mi Geta, omnes vos amo.

GE. Sic habent principia sese, ut dico: adhuc tranquilla res est:

Mansurusque patrum pater est, dum huc adveniat. AN. quid eum? GE. ut aiebat,

De ejus consilio sese velle facere, quod ad hanc rem attinet.

AN. Quantus metus est mihi, venire huc saluum nunc patrum, Geta!

Nam per ejus unam, ut audio, aut vivam aut moriar sententiam.

GE. Phædria tibi adest. AN. ubinam? GE. eecum ab suâ palæstrâ exit foras.

SCENA SECUNDA.

PHÆDRIA, DORIO, ANTIPHO, GETA.

PH. Dorio, audi obsecro. DO. non audio. PH. parumper. DO. quin omitte me.

PH. Audi quod dicam. DO. at enim tædet jam audire eadem illies.

PH. At nunc dicam, quod lubenter audias. DO. loquere, audio.

PH. Nequeo te exorare, ut maneas triduum hoc? quò nunc abis?

DO. Mirabar, si tu mihi quicquam afferres novi.

AN. Hei, metuo lenonem, nequid-- GE. suo capiti fua.

[*Ne quid—&c.*] Cum hic locus in prioribus editionibus omnes interpretes misere torserit, nec quicquam ei sensus a quoquam elicere-
tur, secutus sum in hac Bentleii conjecturam quæ sic se habet—

Ei metuo lenonem nequid suo suat capiti. G. idem ego vereor.

sic a Faerno est, sed pene recte Guyetus hac non verum esse sed monstrum
quid enim est *suere aliquid suo capiti*? &c. A codice nostro 900 an-
norum absunt ista *ego vereor* vel ut cæteri habent *ego metuo*. Repone
metuo lenonem nequid—dicturus erat *nova turba faciat* aut quid simile;
sed excipit & interpellat Geta, *suo capiti fua* i. e. siquid malè faciat.
fua idem quod *sit* ab antiquo suo.

PH. Non

PH. Non mihi credis? DO. hariolare. PH. sin fidem
do. PH. fabulæ.

PH. Fœneratum istuc beneficium pulchre dices. DO.
logi.

PH. Crede mihi, gaudebis facto: verum hercle hoc est.
DO. somnia.

PH. Experire, non est longum. DO. cantilenam eandem
canis.

PH. Tu mihi cognatus, tu parens, tu amicus, tu —
DO. garri modó.

PH. Adeón' ingenio esse duro te atque inexorabili,
Ut neque misericordiâ neque precibus molliri queas?

DO. Adeón' te esse incogitantem atque² imprudentem,
Phædria,

Ut phaleratis dictis ducas me, & meam ductes gratiis?

AN. Miseritum est. PH. hei, veris vincor. GE. quam u-
terque est similis fui?

PH. Neque, Antipho aliâ cum occupatus esset sollici-
tudine,

Tum hoc esse mihi objectum malum? AN. ah, quid
istuc autem est, Phædria?

PH. O fortunatissime Antipho. AN. Egone? PH. cui
quod amas, domi est;

Nec cum hujusmodi unquam usus venit ut conflictares
malo.

AN. Mihin' domi'st? immo id quod aiunt, auribus te-
neo lupum:

Nam neque, quomodo a me amittam, neque uti reti-
neam, scio.

DO. Ipsum istuc mihi in hoc est. AN. heia, ne parum
leno fies.

Numquid hic confecit? PH. hiccine? quod homo in-
humanissimus:

² *Imprudentem*] *Impudentem*, quod cæteræ editiones habent, hoccine, inquit Bantleius, a lenone dici conveniat ad a iolefcentem liberum & tantæ familiæ? immo lege ex Petrensi & Meadiano *imprudentem* hoc est humanarum rerum imperitum. Jam nulla contumelia est.

Pamphilam meam vendidit. GE. quid? vendidit? AN.
ain' vendidit?

PH. Vendidit. DO. quam indignum facinus, ancillam
ære emptam suo!

PH. Nequeo exorare, ut me maneat, & cum illo ut
mutet fidem,

Triduum hoc, dum id, quod est promissum, ab amicis
argentum aufero.

Si non tum dedero, unam præterea horam ne oppertus
fies.

DO. Obtundis. AN. haud longum est id quod orat,
Dorio: exoret, sine:

Idem hic tibi, quod bene promeritus fueris, condupli-
caverit.

DO. Verba istæc sunt. AN. Pamphilamne hæc urbe pri-
vari fines?

Tum præterea horunc' amorem distrahi poterin' pati?

DO. ³ Neque ego, neque tu. GE. Dâ tibi omnes id,
quod es dignus, duint.

DO. Ego te complures, advorsum ingenium meum,
mensfes tuli

Pollicitanter, & nil ferentem, flentem. nunc, contra
omnia hæc;

Reperi, qui det, neque lacrumet. da locum melioribus.

AN. Certè hercle, ego si satis commemini, tibi quidem
est olim dies,

Quam ad dares huic, præstituta. PH. factum. DO. num
ego istuc nego?

AN. Jam ea præteriit? DO. non, verum ⁴ hæc ei ante-
cessit. AN. non pudet

Vanitatis? DO. minimè, dum ob rem. GE. sterquili-
nium. PH. Dorio,

Itane tandem facere oportet? DO. sic sum: si placeo,
utere.

³ Neque ego neque tu] Scilicet poterimus pati &c. hoc dicit irridens
voce ad miserationem ridiculè compositâ.

⁴ Hæc] Scilicet in quâ emptorem inveni.

AN. Siccine hunc decipis? do. immo enimvero, Antipho, hic me decipit:

Nam hic me hujusmodi sciebat esse: ego hunc esse aliter credidi.

Iste me fefellit: ego isti nihilo sum aliter, ac fui.

Sed ut ut hæc sunt, tamen hoc faciam: cras manè argentum mihi

Miles dare se dixit: si mihi prior tu attuleris, Phædria, Meâ lege utar, ut potior sit, qui prior ad dandum est. vale.

SCENA TERTIA.

PHÆDRIA. ANTIPHŌ, GETA.

PA. Quid faciam? unde ego nunc tam subito huic argentum inveniam miser,

Cui minùs nihilo est? quod, hic si pote fuisset exorariet Triduum hoc, promissum fuerat. AN. itane hunc patriemur, Geta,

Fieri miserum; qui me dudum, ut dixti, adjûrit comiter?

Quin, cum opus est, beneficium rursùm ei experimur reddere?

GE. Scio equidem hoc esse æquom. AN. age ergo, solus servare huic potes.

GE. Quid faciam? AN. invenias argentum. GE. cupio: sed, id unde, edoce.

AN. Pater adest hic. GE. scio: sed quid tum? AN. ah, dictum sapienti fat est.

GE. Itane? AN. ita. GE. sanè hercle pulchre suades: etiam tu hinc abis?

Non triumpho, ex nuptiis tuis si nil nanciscor mali, Nî etiam nunc me hujus causâ quærere in malò jubeas crucem?

AN. Verum hic dicit. PH. quid? ego vobis, Geta, alienus sum? GE. haud puto:

Sed parumne est, quòd omnibus nunc nobis succenset
senex,

Nî instigemus etiam, ut nullus locus relinquatur preci?

PH. Alius ab oculis meis illam in ignotum abducet lo-
cum? hem;

Quin igitur, dum licet, dumque adsum, loquimini me-
cum, Antipho:

Contemplamini me. AN. quamobrem? aut quidnam
facturus? cedó.

PH. Quoquò hinc asportabitur terrarum, certum est per-
sequi,

Aut perire. GE. Dii bene vortant, quod agas: ¹ pede-
tentim tamen.

AN. Vide, si quid opis potes adferre huic. GE. si quid?
quid? AN. quære, obsecro,

Ne quid plus minufve faxit, quod nos pòst pigeat,
Geta.

GE. Quæro: salvos est, ut opinor. verùm enim metuo
malum.

AN. Noli metuere: unà tecum bona, mala tolerabimus.

GE. Quantum opus est tibi argenti? loquere. PH. solæ
triginta minæ.

GE. Triginta? hui, percara est, Phædria. PH. istæc ve-
rò vilis est.

GE. Age, age, inventas reddam. PH. o lepidum! GE.
aufer te hinc. PH. jam opu' est. GE. jam feres.

Sed opus est mihi Phormionem ad hanc rem adiutorem
dari.

AN. Præstò est: audacissimè quidvis oneris impone, &
feret;

Solus est homo amico amicus. GE. eamus ergo ad eum
ocyús.

PH. Abi verò: dic, præstò ut fit domi.

AN. Numquid est, quod opera mea vobis opus sit? GE.
nil: verùm abi domum,

¹ *Pedetentim*] i. e. Caute & non præcipitanter. vide quid agas, &
festina lentè.

Et illam miseram, quam ego nunc intus scio esse exanimatam metu,

Consolare, cessas? AN. nihil est, æque quod faciam lubens.

PH. Quâ viâ istuc facies? GE. dicam in itinere: modò te hinc amove.

ACTUS IV. SCENA I.

DEMIPHO, CHREMES.

DEMIPHO.

UID? quâ profectus causâ hinc es Lemnum, Chreme,

Adduxtin' tecum filiam? CH. non. DE. quid ita non?

CH. Postquam vidit me ejus mater esse hîc diutius,

Simul autem non manebat ætas virginis

Meam negligentiam; ipsam cum omni familiâ

Ad me profectam esse aiebant. DE. quid illic tam diu,

Quæso, igitur commorabare, ubi id audiveras?

CH. Pol me detinuit morbus. DE. unde? aut qui? CH. rogas?

Senectus ipsa est morbus, sed venisse eas

Salvas audiui ex nautâ, qui illas vexerat.

DE. Quid gnato obtigerit me absente, audistin' Chre? me?

CH. Quod quidem me factum consilii incertum facit:

Nam hanc conditionem si cui tulero extrario,

Quo pacto, aut unde mihi sit, dicendum ordine est.

Te mihi fidelem esse, æquè atque egomet sum mihi,
Scibam. ille si me alienus affinem volet,

Tacebit, dum intercedet familiaritas:

Sin spreverit me, plus, quàm opus est scito, sciet:

Vereorque, ne uxor aliquà hoc resciscat mea.

Quod si fit, ut me excutiam, atque egrediar domo,

Id restat. nam ego meorum ¹ solus sum meus.

DE. Scio ita esse, & istæ mihi res sollicitudini est:

Neque deferiscar usque adeò experirier,

Donec tibi id, quod pollicitus sum, effecero.

¹ *Solus sum meus*] Nam cætera omnis familia non mihi sed exori
studet.

SCENA SECUNDA.

GETA.

Ego hominem callidiorem vidi neminem,

Quàm Phormionem. venio ad hominem, ut dicerem

Argentum opus esse, & id quo pacto fieret:

Vixdum dimidium dixeram, intellexerat:

Gaudebat: me laudabat: quærebat senem:

Dîs gratias agebat, tempus sibi dari,

Ubi Phædriæ se ostenderet nihilo minùs

Amicum esse, quàm Antiphoni. hominem ad forum

Jussi opperiri: eò me esse adducturum senem:

Sed eccum ipsum. quis est ulterior? at at Phædriæ

Pater venit. sed quid pertimui autem bellua?

An quia, quos fallam, pro uno duo sunt mihi dati?

Commodius esse opinor duplici spe utier.

Petam hinc, unde a primo institui. si is dat, sat est.

Si ab eo nil fiet, tum hunc adoriar ¹ hospitem.

¹ *Hospitem*] i. e. Chremetem peregrè venientem, ideoque rerum
æstarum ignarum.

SCENA

SCENA TERTIA.

ANTIPHO, GETA, CHREMES, DEMIPHO.

AN. Exspecto, quam mox recipiat sese Geta;
Sed patrum video cum patre adstantem. hei mihi,
Quàm timeo, adventus hujus quò impellat patrem!

GE. Adibo hosce. o noster Chremes! CH. salve, Geta.

GE. Venire saluum volupe est. CH. credo. GE. quid agitur?

CH. Multa adveniēti, ut fit, nova hìc compluria.

GE. Ita. de Antiphone audistīn' quæ facta? CH. omnia.

GE. Tun' dixeras huic? facinus indignum, Chreme,
Sic circumiri. DE. id cum hoc agebam commodum.

GE. Nam hercle ego quoque id quidem agitans mecum
sedulò,

Inveni, opinor, remedium huic rei. DE. quid, Geta?

Quod remedium? GE. ut abii abs te, fit fortè obviām

Mihi Phormiō. CH. qui Phormio? GE. is, qui istam,

CH. scio.

GE. Visum est mihi, ut ejus tentarem sententiam,

Prendo hominem solum: cur non, inquam, Phormio,

Vides, inter vos sic hæc potiùs cum bonā

Ut componantur gratiā quàm cum malā?

Herus liberalis est, & fugitans litium:

Nam cæteri quidem hercle amici omnes modò

Uno ore auctores fuere, ut præcipitem hanc daret,

AN. Quid hic cœprat? aut quò evadet hodie? GE. an
legibus

Daturum poenas dices, si illam ejecerit?

Jam id exploratum est. eia, sudabis satis,

Si cum illo incœptas homine: ea eloquentia est.

Verùm pone esse victum eum: at tandem tamen

Non capitis ejus res agitur, sed pecuniæ.

Postquam hominem his verbis sentio mollirer,

Soli sumus nunc hìc, inquam: eho, quid vis dari

Tibi in manum, ut herus his desistat litibus,

296 P. TERENTII PHORMIO

Hæc hinc faceſſat, tu moleſtus ne ſies?

AN. ¹ Satin' illi Dî ſunt propitii? GE. nam ſat ſcio,

Si tu aliquam partem æqui bonique dixeris,

Ut eſt ille bonus vir, tria non commutabitis

Verba hodie inter vos. DE. quis te iſtæc juffit loqui?

CH. Immo non potuit meliùs pervenirier

Eò, quò nos volumus, AN. occidi. DE. perge eloqui.

GE. A primo homo inanibat. DE. cedo, quid poſtulat?

GE. Quid! nimium: quantum libuit. DE. dic. GE. ſiquis daret

Talentum magnum. CH. immo malum hercle: ut nil pudet?

GE. Quod dixi adeò ei: quæſo, quid ſi filiam

Suam unicam locaret? parvi retulit

Non ſuſcepiffe: inventa eſt, quæ dotem petat.

Ut ad pauca redeam, ac mittam illius ineptias;

Hæc denique ejus fuit poſtrema oratio:

Ego, inquit, jam a principio amici filiam,

Ita ut æquom fuerat, volui uxorem ducere:

Nam mihi veniebat in mentem ejus incommodum,

In ſervitutem pauperem ad ditem dari:

Sed mihi opus erat, ut apertè tibi nunc fabuler,

Aliquantulum quæ afferret, quî diſſolverem

Quæ debeo: & etiam nunc, ſi volt Demipho

Dare, quantum ab hæc accipio, quæ ſponſa eſt mihi,

Nullam mihi malim, quam iſtanè, uxorem dari.

AN. Utrùm ſtultitiâ facere ego hunc an malitiâ

Dicam, ſcientem, an imprudentem, incertus ſum.

DE. Quid, ſi ² animam debet? GE. ager oppoſitu' eſt pignori

¹ *Satin' illi &c*] i. e. Dubito an furioſus ſit, numque ſanam illi mentem Dîi ademerint.

² *Animam debet*] Animam debere dicimus, qui immodico ære alieno tenetur, ac denique ſeipſum debet. Erat enim antiquitus lex ut qui ſolvendo non eſſet, is nexus addiceretur creditori huius corpore i. e. operâ quod ære non poſſet.

Ob decem minas, inquit. DE. age, age, jam ducat: dabo.

GE. Ædiculæ item sunt ob decem alias. DE. hoi, hui, Nimium est. CH. ne clama: petito hæc a me decem.

GE. Uxori emunda ancillula est: tum plusculâ Supellectile opus est, opus est sumptu ad nuptias.

His rebus pone fanè, inquit, decem minas.

DE. Sexcentas proinde scribito jam mihi dicas:

Nil do. impuratus me ille ut etiam irrideat?

CH. Quæso, ego dabo, quiesce. tu modò filius

Fac ut illam ducat, nos quam volumus. AN. hei mihi!

Geta, occidistis me tuis fallaciis.

CH. Meâ causâ ejicitur: me hoc est æquom amittere.

GE. Quantum potest, me certiozem, inquit, face,

Si illam dant, hanc ut mittam, ne incertus siem:

Nam illi mihi dotem jam constituerunt dare.

CH. Jam accipiat: illis repudium renunciæ:

Hanc ducat. DE. quæ quidem illi res vortat malè.

CH. Opportunè adeò nunc mecum argentum attuli,

Fructum, quem Lemni uxoris reddunt prædia:

Inde sumam: uxori, tibi opus esse, dixero.

SCENA QUARTA.

ANTIPHO, GETA.

AN. Geta. GE. hem. AN. quid egisti? GE. emunxi argento senes.

AN. Satin' est id? GE. nescio hercle: tantum jussus sum.

AN. Eho, verbero, aliud mihi respondes, ac rogo?

GE. Quid ergo narras? AN. quid ego narrem? operâ tuâ

¹ Ad restim mihi quidem res rediit planissimè.

Ut, te quidem omnes Dî, Deæque, superi, inferi

Malis exemplis perdant. hem, si quid velis,

¹ *Ad restim*] i. e. Ad laqueum, ad summam desperationem.

298 P. TERENTII PHORMIO

Huic mandes, qui te ad scopulum e tranquillo auferat.
 Quid minùs utibile fuit, quam hoc ulcus tangere,
 Aut nominare uxorem? injecta est spes patri,
 Posse illam extrudi. cedò nunc porrò, Phormio
 Dotem si accipiet, uxor ducenda est domum:
 Quid fiet? G. B. non enim ducet. AN. novi: cæterùm
 Cum argentum repetent, nostrâ causâ scilicet
 In nervum potius ibit. G. E. nihil est, Antipho,
 Quin malè narrando possit depravarier.
 Tu id, quod boni est, excerpis: dicis, quod mali est.
 Audi nunc contrâ jam. si argentum acceperit,
 Ducenda est uxor, ut ais: concedo tibi:
 Spatium quidem tandem apparandis nuptiis,
² Vocandi, ³ sacrificandi dabitur paululum:
 Interea amici, quod polliciti sunt, dabunt:
 Inde iste reddet. AN. quamobrem? aut quid dicet?
 G. E. rogas?
⁴ Quot res? post illa monstra evenerunt mihi:
 Introiit in ædes ater alienus canis:
 Anguis per impluvium decidit de tegulis:
 Gallina cecinit: interdixit hariolus:
 Aruspex vetuit ante brumam aliquid novi
 Negoti incipere: quæ causa est iustissima.
 Hæc fient. AN. ut modò fiant. G. E. fient: me vide.
 Pater exit. abi, dic, esse argentum, Phædriæ.

² Vocandi.] Scilicet amicos ad nuptias.

³ Sacrificandi.] Nam nuptiæ cum sacrificiis & precum & votorum
 solennitate fiebant.

⁴ Quot res &c.] Irridet poeta superstitionem veterum & ridiculas ex
 inde natas ceremonias.

SCENA QUINTA.

DEMIPHO, GETA, CHREMES.

DE. Quietus esto, inquam: ego curabo, ne quid ver-
 borum duit.

Hoc temere nunquam amittam ego a me, quin mihi
 testes adhibeam,

Cum

ACT. IV. SCEN. VI. 299

Cum dem: &, quam ob rem dem, commemorabo.

GE. ut cautus est, ubi nihil opus est.

CH. Atque ita opus est facto, at matura, dum + libido eadem hæc manet:

Nam si altera illæc magis instabit, forsitan nos rejiciat.

GE. Rem ipsam putasti. DE. duc me ad eum ergo. GE. non moror. CH. ubi hoc egeris,

Transito ad uxorem meam, ut conveniat hanc prius, quàm hinc abit;

Dicat eam dare nos Phormioni nuptum, ne succenseat;

Et magis esse illum idoneum, qui ipsi sit familiarior;

Nos nostro officio non digressos esse; quantum is voluerit,

Datum esse dotis. DE. quid tua, malum, id refert?

CH. magni, Demipho.

DE. Non sat est, tuum te officium fecisse, si non id fama approbat?

CH. Volo ipsius quoque voluntate hoc fieri, ne se ejectam prædicet.

DE. Idem ego istuc facere possum. CH. mulier mulieri magis congruet.

DE. Rogabo. CH. ubi illas nunc ego reperire possim, cogito.

[Libido] i. e. Voluntas hominis incerti ac levis.

SCENA SEXTA.

SOPHRONA, CHREMES.

so. Quid agam? quem mihi amicum inveniam misera? aut quo consilia hæc referam?

Aut unde auxilium petam?

Nam vereor, hera ne ob meum suasum indignè injuriâ afficiatur:

Ita patrem adolescentis facta hæc tolerare audio violenter.

CH. Nam

300 P. TERENTII PHORMIO

CH. Nam quæ hæc anus est exanimata, a fratre quæ
egressa est meo?

SO. Quod ut facerem, egestas me impulit; cum scirem
infirmas nuptias

Hæc esse; ut id consulerem, interea vita ut in tuto
foret.

CH. Certè ædepol, nisi me animus fallit, aut parum
prospiciunt oculi,

Meæ nutricem gnatæ video. SO. neque ille investiga-
tur, CH. quid ago?

SO. Qui est ejus pater. CH. adeon', an maneo, dum
ea, quæ loquitur, magis cognosco?

SO. Quòd si eum nunc reperire possim, nihil est, quod
verear. CH. ea est ipsa:

Conloquar. SO. quis hìc loquitur? CH. Sophrona. SO.
& meum nomen nominat?

CH. Respice ad me. SO. Dì, obsecro vos: estne hic
Stilpho? CH. non. SO. negas?

CH. Concede hinc a foribus paulùm istorsum fodes,
Sophrona.

Ne me istoc pòsthac nomine appellassis. SO. quid?
non, obsecro, es,

Quem semper te esse dictitasti? CH. st! SO. quid has
metuis fores?

CH. Conclusam hìc habeo uxorem fævam. verùm istoc
me nomine

Eò perperam olim dixi, ne vos fortè imprudentes fo-
ris

Effutiretis, atque id porrò aliquà uxor mea rescisceret.

SO. Istoc pol nòs te hìc invenire miseræ nunquam po-
tuimus.

CH. Eho, dic mihi, quid rei tibi est cum familià hac
unde exis?

Ubi illæ sunt? SO. miseram me! CH. hem, quid est?
vivuntne? SO. vivit gnata.

Matrem ipsam¹ ex ægritudine miseram mors consecu-
ta est.

¹ *Ægritudine*] i. e. Dolore, quod maritum non invenerit.

CH. Malè factum. so. ego autem, quæ effem anus de-
ferta, egens, ignota,
Ut potui, nuptum virginem locavi huic adolescenti,
Harum qui est dominus ædium. CH. Antiphonine?
so. hem, isti ipsi. CH. quid?
Duasne is uxores? so. au, obsecro, unam ille quidem
hanc solam.
CH. Quid illam alteram, quæ dicitur cognata? so. hæc
ergo est. CH. quid ais?
so. Compositò est factum, quo modo hanc amans ha-
bere possit
Sinè dote. CA. Dii voftram fidem! quàm sæpe fortè
temere
Eveniunt, quæ non audeas optare! offendi adveniens,
Quicum volebam, atque ut volebam, conlocatam fili-
am.
Quod nos ambo opere maximo dabamus operam, ut
fieret,
Sinè noftrâ curâ, maxumâ fuâ curâ hæc sola fecit.
so. Nunc quid opus factò fit, vide. pater adolescentis
venit:
Eumque animo iniquo hoc oppidò ferre aiunt. CH. ni-
hil pericli est.
Sed per Deos atque homines, meam effe hanc, cave
refciscat quisquam.
so. Nemo ex me fcibit. CH. fequere me: intus cætera
audies.

ACTUS

ACTUS V. SCENA L

DEMIPHO, GETA.

DEMIPHO.

OSTRAPHTE culpâ facimus, ut malis expediat esse,

Dum nimium dici nos bonos studemus & benignos.

Ita fugias, ne præter casati, quod alunt. nonne id sat erat,

Accipere ab illo injuriam? etiam argentum est ultro objectum,

Ut sit qui vivat, dum aliud aliquid flagitii conficiat.

GE. Planissimè. DE. iis nunc præmium est, qui recta prava faciunt.

GE. Verissimè. DE. ut stultissimè quidem illi rem gesserimus.

GE. Modò ut hoc consilio possiet discedi, ut istam ducat.

DE. Etiamne id dubium est? GE. haud scio hercle, ut homo est, an mutet animum.

DE. Hem, mutet autem? GE. nescio: verum, si fortè, dico.

DE. Ita faciam, ut frater censuit; ut uxorem ejus huc adducam,

Cum istâ ut loquatur. tu Geta, abi: prænuncia hanc venturam.

[*Præter casam*] i. e. Domum tuam, quæ tutissimum receptaculum esse debet. Adagium quo admonemur ne sic aliquid vitium aut periculum fugiamus, ut in aliud majus incurramus.

DE. Argentum

GE. Argentum inventum est Phædriæ: de iurgio file-
tur:

Provisum est, ne in præsentia hæc hinc abeat: quid
nunc porro?

Quid fiet? ² in eodem luto hæsitās: ³ vorfurā solvis,
Geta: præsens quod fuerat malum, in diem abiit: pla-
gæ crescunt,

Nisi prospicis. nunc hinc domum ibo, ac Phanium e-
docebo,

Nequid vereatur Phormionem, aut ejus orationem.

² *In eodem luto hæsitās*] Metaph. a viatoribus, qui in luto solo cum
alterum pedem conantur educere, altero altius immerguntur; rursum
ut hunc extrahant, alter, quem eduxerant luto est infigendus.

³ *Vorsurā*] *Vorsuram* sive *versuram* facere dicitur qui res alienam ex
ære alieno solvit, quod nihil aliud est quam *vertere* aut *mutare* credi-
torem dum debitum manet.

SCENA SECUNDA.

DEMIPHO, NAUSISTRATA, CHREMES.

DE. Agedum, ut soles, Nausistrata, fac illa ut placetur
nobis;

Ut suâ voluntate id, quod est faciendum, faciat. NA.
faciam.

DE. Pariter nunc operâ me adjuves, ac re dudum opi-
tulata es.

NA. Factum volo: ac pol minùs queo viri culpâ, quam
me dignum est.

DE. Quid autem? NA. quia pol mei patris bene parta
indiligenter

Tutatur: nam ex his prædiis talenta argenti bina
Statim capiebat. vir viro quid præstat! DE. bina quæ-
so?

NA. Ac rebus vilioribus multo, tamen talenta bina.
DE. hui!

NA. Quid hæc videntur? DE. scilicet. NA. virum me
natam vellem;

2

Ego

Ego ostenderem, DE. certò scio. NA. quo pacto——

DE. ¹ parce sodes,

Ut possis cum illà, ne te adolescens mulier defatiget.

NA. Faciam, ut jubes: sed meum virum abs te exire

video. CH. hem, Demipho,

Jam illi datum est argentum? DE. curavi illico. CH. nollem datum.

Hei, video uxorem: penè plus, quàm sat erat. DE. cur nolles, Chreme?

CH. Jam rectè. DE. quid tu? ecquid locutus cum istà es, quamobrem hanc ducimus?

CH. Transégi. DE. quid ait tandem? CH. abduci non potest. DE. quì non potest?

CH. Quia uterque utrique est cordi. DE. quid istuc nostrà?

CH. magni. pràter hæc,

Cognatam comperi esse nobis. DE. quid? deliras? CH. sic erit:

Non temere dico: ² redi mecum in memoriam. DE. satì ne sanus es?

NA. Au, obsecro, cave, ne in cognatam pecces. DE. non est. CH. ne nega:

Patris nomen aliud dictum est: hoc tu errasti. DE. non nôrat patrem?

CH. Nôrat. DE. cur aliud dixit? CH. nunquamne hodie concedes mihi?

Neque intelliges? DE. si tu nil narras? CH. pergis. NA. miror quid hoc fiet.

DE. Equidem hercle nescio. CH. vin' scire? at ita me fervet Jupiter,

Ut propior illi, quàm ego sum, ac tu, homo nemo est. DE. Dii vos tram fidem!

Eamus ad ipsam unà omnes nos: aut scire, aut nescire hoc volo. CH. ah.

¹ *Parce sodes*] Blanda dehortatio. Nam plus dictura erat in maritum Nauisistrata.

² *Redi mecum &c.*] Chremes studet ita loqui ut a Demiphone possit intelligi, & tamen ab uxore non intelligatur.

DE. Quid est? CH. itan' parvam mihi fidem esse apud te? DE. vin' me credere?

Vin' satis quæsitum mihi istuc esse? age, fiat. quid? illa filiâ

Amici nostri quid futurum est? CH. rectè. DE. hanc igitur mittimus?

CH. Quidni? DE. illa maneat? CH. sic. DE. ire igitur tibi licet, Naufratrata.

NA. Sic pol commodius esse in omnes arbitror, quàm ut coeperas,

Manere hanc: nam perliberalis visa est, cum vidi, mihi.

DE. Quid istuc negoti est? CH. jamne operuit ostium?

DE. jam. CH. o Jupiter,

Dî nos respiciunt: gnatam inveni nuptam cum tuo filio.

DE. hem,

Quo pacto id potuit? CH. non satis tutus est ad narrantum hic locus.

DE. At tu intrò abi. CH. heus, ne filii quidem nostri hoc resciscant, volo.

SCENA TERTIA.

ANTIPHO.

LÆTUS sum, ut ut meæ res sese habent, ¹ fratri obligasse quod volt.

Quàm scitum est, ejusmodi parare in animo cupiditates,

Quas, cum res adversæ fient, paulo mederi possis.

Hic simul argentum reperit, curâ sese expedivit:

Ego nullo possum remedio me evolvere ex his turbis,

Quin, si hoc celetur, in metu; sin patefit, in probro sim.

¹ Fratri] i. e. Filio patru, quem Suetonius vocat *fratrem patru-lem*. apud Hebræos *fratres* nominabantur non quibus parentes, sed quibus stirps & genus esset commune.

Neque me domum nunc reciperem, nî mihi esset spes
ostenta

Hujusce habendæ. sed ubinam Getam invenire possum,
ut

Rogem, quod tempus conveniundi patris me capere ju-
beat?

SCENA QUARTA.

PHORMIO, ANTIPHO,

PH. Argentum accepi, tradidi lenoni; abduxi mulie-
rem:

Curavi, propriâ eâ Phædria ut poteretur: nam emissa
est manu.

Nunc una mihi res etiam restat, quæ est conficiunda,
otium

A senibus ad potandum ut habeam: nam aliquot hos
fumam dies.

AN. Sed Phormio est. quid ais? PH. quid? AN. quid-
nam nunc facturus Phædria?

Quo pacto satietatem amoris ait se velle sumere?

PH. Vicissim partes tuas acturus est. AN. quas? PH. ut
fugitet patrem:

Te suas rogavit rursus ut ageres; causam ut pro se di-
ceres:

Nam potaturus est apud me: ego me ire senibus Su-
nium

Dicam ad mercatum, ancillulam emptum, dudum quam
dixit Geta;

Ne, cum hic non videant me, ¹ conficere credant ar-
gentum suum.

Sed ostium concrepuit abs te. AN. vide, qui egredia-
tur. PH. Geta est.

¹ Conficere] i. e. Consumere.

SCENA QUINTA.

GETA, ANTIPHO, PHORMIO.

GE. O Fortuna, o Fors Fortuna, quantis commoditatibus,

Quàm subito meo hero Antiphoni ope vestrâ hunc onerastis diem?

AN. Quidnam hic sibi volt? DE. nosque amicos ejus exonerastis metu?

Sed ego nunc mihi cesso, qui non humerum hunc onero pallio;

Atque hominem propero invenire, ut hæc, quæ contigerint, sciat?

AN. Num tu intelligis, hic quid narret? PH. num tu?

AN. nil. PH. tantundem ego.

GE. Ad lenonem hinc ire pergam: ibi nunc sunt. AN. heus, Geta. GE. hem tibi.

Num mirum, aut novum est, revocari, cursum cum institueris? AN. Geta.

GE. Pergis hercle: nunquam tu odio tuo me vinctes. AN. non manes?

GE. ² Vapula. AN. id quidem tibi jam fiet, nisi resistis, verbero.

GE. Familiariorem oportet esse hunc: minitatur malum.

Sed isne est, quem quæro, an non? ipse est. PH. congrederetur actutum. AN. quid est?

GE. O omnium, quantum est, qui vivunt, homo hominum ornatissime:

Nam sine controversiâ ab Diis solus diligere, Antipho.

Fors Fortuna] *Fors* sive *fortis fortuna* est bona Fortuna quam Romani ut *Diyam* colebant & cui Servius Tullius ædem condidit trans Tiberim.

² *Vapula*] Hoc dici solitum erat ab iis qui minitantibus sibi vellent indicare se eos negligere & non curare. pro hoc verbo quo utuntur Latini, Græci dicunt *οἰμαζέειν* sive *κλάνειν*.

308 P. TERENTII PHORMIO

AN. Ita velim: sed quî istuc credam ita esse, mihi dici velim.

GE. Satin' est, si te delibutum gaudio reddo? AN. e-necas.

PH. Quin tu hinc pollicitationes aufer, &, quod fers, cedó. GE. oh,

Tu quoque hic aderas, Phormio? PH. aderam: sed tu cessas. GE. accipe, hem.

Ut modò argentum tibi dedimus apud forum, rectà domum

Sumus profecti: interea mittit herus me ad uxorem tuam.

AN. Quamobrem? GE. omitto proloqui: nam nihil ad hanc rem est, Antipho.

Ubi in gynæceum ire occipio, puer ad me accurrit Mida:

Ponè apprehendit pallio, resupinat: respicio: rogo, Quamobrem retineat me: ait esse vetitum intrò ad heram accedere:

Sophrona modò fratrem huc, inquit, senis introduxit Chremem,

Eumque nunc esse intus cum illis. hoc ubi ego audiui, ad fores

Suspensio gradu placidè ire perrexi: accessi: astiti:

Animam compressi: aurem admovi: ita animum coepi attendere,

Hoc modo sermonem captans. AN. eu, Geta. GE. hic pulcherrimum

Facious audiui: itaque penè hercle exclamavi gaudio.

PH. Quod? GE. quodnam arbitrare? AN. nescio. GE.

inquit mirificissimum:

Patruus tuus est pater inventus Phanio uxori tuæ. AN. hem,

Quid ais? GE. cum ejus consuevit olim matre in Lemno-clanculum.

3 Gynæceum] Gynæceum erat locus secretior in ædibus solis mulieribus ad habitandum datus in quem non dabatur viris ingressus.

PH. Somnium! utin' hæc ignoraret suum patrem? GE.
aliquid credito,

Phormio, esse causæ. sed me censeri potuisse omnia
Intelligere extra ostium, intus quæ inter sese ipsi ege-
rint?

PH. Atque hercle ego quoque illam audiui fabulam.

GE. immo etiam dabo,

Quo magis credas. patruus interea inde huc egreditur
foras:

Haud multo post cum patre idem recipit se intrò de-
nuo:

Ait uterque tibi potestatem ejus habendæ se dare:

Denique ego missus sum, te ut requirerem, atque ad-
ducerem.

AN. Quin ergo rape me: cessas? GE. fecero. AN. O
mi Phormio,

Vale. PH. vale, Antipho. Bene, ita me Dî ament, fa-
ctum: gaudeo,

Tantam fortunam de improvîso esse his datam:

Summa eludendi occasio est mihi nunc senes,

Et Phædriæ curam adimere argentariam,

Ne cuiquam suorum æqualium supplex fiet.

Nam idem hoc argentum, ita ut datum est ingratiis,

Ei datum erit: hoc qui cogam, re ipsâ reperi.

Nunc gestus mihi voltusque est capiendus novus.

Sed hinc concedam in angiportum hunc proximum:

Inde hisce ostendam me, ubi erunt egressi foras.

Quò me adsimulâram ire ad mercatum, non eo.

SCENA SEXTA.

DEMIPHO, PHORMIO, CHREMES.

DE. Diis magnas meritò gratias habeo, atque ago,

Quando evenere hæc nobis, frater, prospere.

Quantum potest, nunc conveniendus Phormio est,

Priusquam dilapidet nostras triginta minas,

Ut auferamus. PH. Demiphonem, si domi est,

Visam: ut quod — DE. at nos ad te ibamus, Phormio.

PH. De eâdem hâc fortasse causâ. ita hercle credidi.

Quid ad me ibatis? ridiculum: an veremini,

Ne non id facerem, quod recepissem semel?

Heus, quanta quanta hâc mea paupertas est, tamen

Adhuc curavi unum hoc quidem, ut mihi esset fides.

CH. Estne ita, ut dici, liberalis? DE. oppidô.

PH. Idque adeo advenio nuntiatum, Demipho,

Paratum me esse: ubi vultis, uxorem date.

Nam omnes posthabui mihi res, ita uti par fuit,

Postquam tantopere id vos velle animadvorteram.

DE. At hic dehortatus est me, ne illam tibi darem:

Nam qui erit rumor populi, inquit, si id feceris?

Olim cum honestè potuit, tum non est data:

Nunc viduam extrudi, turpe est: ferme eadem omnia,

Quæ tute dudum coram me inculcaveras.

PH. Satîs superbè inluditis me. DE. qui? PH. rogas?

Quia ne alteram quidem illam poterò ducere.

Nam quo redibo ore ad eam, quam contempserim?

CH. ¹ Tum autem Antiphonem video ab sese amittere

Invitum eam, inque. DE. tum autem video filium

Invitum sanè mulierem ab se amittere.

Sed transi sodes ad forum, atque illud mihi

Argentum rursum jube ² rescribi, Phormio.

PH. Quodne ego ³ discipuli porro illis, quibus debui?

DE. Quid igitur fiet? PH. si vis mihi uxorem dare,

Quam despondisti, ducam: sin est, ut velis

Manere illam apud te, dos hîc maneat, Demipho:

Nam non est æquom me propter vos decipi;

Cum ego vestri honoris causâ repudium alteræ

Remiserim, quæ dotis tantumdem dabat.

¹ *Tum autem Antiphonem &c.*] Summissâ voce Chremes hoc ei suggerit, quod ille mox eloquitur.

² *Rescribi*] i. e. Renumerari; quoniam numerationi pecuniæ antecedit scriptura. *Scribere, rescribere, perscribere*, verba sunt technica apud trapezitas & sceneratores.

³ *Discipuli*] i. e. Multis per scripturam numeravi.

DE. I in malam rem hinc cum istâc magnificentiâ,
 Fugitive: etiam nunc credis te ignorarier,
 Aut tua facta adeó? PH. irritor. DE. tune hanc duce-
 res,

Si tibi daretur? PH. fac periculum. DE. ut filius
 Cum illâ habitet apud te, hoc vestrum consilium fuit.
 PH. Quæso, quid narras? DE. quin tu mihi argentum
 cedó.

PH. Immo verò uxorem tu cedó DE. in jus ambula.

PH. Enimvero, si porrò esse odiosi pergitis.

DE. Quid facies? PH. egone? vos me ⁴ indotatis modò
 Patrocinari fortasse arbitramini:

Etiâ dotatis soleo. CH. quid id nostrâ? PH. nihil.

Hic quandam nôram, cujus vir uxorem. CH. hem. DE.
 quid est?

PH. Lemni habuit aliam. CH. nullus sum. PH. ex quâ
 filiam

Suscepit: & eam clâm educat. CH. ⁵ sepultus sum.

PH. Hæc adeó illi jam denarrabo. CH. obsecro,

Ne facias. PH. oh, tun' is eras? DE. ut ludos facit!

CH. Missum te facimus. PH. fabulæ. CH. quid vis tibi?

Argentum quod habes, condonamus te. PH. audio:

Quid vos, malum, ergo me sic ludificamini

Inepti vostrâ puerili sententiâ?

Nolo, volo: volo, nolo rursus: cape, cedò:

Quod dictum, indictum est: quod modò erat ratum,
 irritum est.

CH. Quo pacto, aut unde hæc hic rescivit? DE. ne-
 scio;

Nisi, me dixisse nemini, certò scio.

CH. Monstri, ita me Dî ament, simile. PH. injeci scrupulum. DE. hem,

Hiccine ut a nobis hoc tantum argenti auferat,

Tam apertè irridens? emori hercle fatius est.

⁴ Indotatis] Scilicet ut Phanio.

⁵ Sepultus sum] Multi postquam conclamatum fuerit, ad vitam re-
 vocati sunt, sed sepultis nulla spes reliqua est.

Animo virili præsentiue ut sis, para.
 Vides peccatum tuum esse elatum foras,
 Neque jam id celare posse te uxorem tuam :
 Nunc quod ipsa ex aliis auditura sit, Chreme,
 Id nosmet indicare placabilius est.

Tum hunc impuratum poterimus nostro modo
 Ulcisci. PH. at at, nisi mihi prospicio, ⁶ hæreo :
 Hi ⁷ gladiatorio animo ad me affectant viam.

CH. At vereor, ut placari possit. DE. bono animo es :
 Ego redigam vos in gratiam; hoc fretus, Chreme,
 Cum e medio excessit, unde hæc suscepta est tibi.

PH. Itane agitis mecum? satis astute aggredimini.

Non hercle ex re istius me instigasti, Demipho.

Ain' tu? ubi quæ libitum fuerit peregre feceris,

Neque hujus sis veritus foeminæ primariæ,

Quin novo modo ei faceres contumeliam;

Venias nunc precibus lautum peccatum tuum?

Hisce ego illam dictis ita tibi incensam dabo,

Ut ne restinguas, lacrumis si exstillaveris.

DE. Malum, quod isti Dî, Deæque omnes duint.

Tantane affectum quenquam esse hominem audaciâ?

Non hoc publicitus scelus hinc deportarier

In solas terras? CH. in id redactus sum loci,

Ut quid agam cum illo, nesciam prorsum. DE. ego
 scio.

⁸ In jus eamus. PH. in jus? huc, si quid lubet.

DE. Assequere, retine, dum huc ego servos evoco.

CH. Enim solus nequeo: accurre huc. PH. una injuria
 est

Tecum. CH. lege agito ergo. PH. altera est tecum,
 Chreme.

⁶ Hæreo] Ægre post me expediam. Metaph. ab avibus inviscatis.

⁷ Gladiatorio animo] i. e. Parato vel perdere vel perire. proverbium
 a gladiatoribus; quibus compositis ad certamen ea erat sors ex iudicio
 populi ut victor occideret, occumberet victus.

⁸ In jus eamus] Scilicet ad Prætoris fellam. Parasitus nititur ad do-
 mum Chremetis, senes vero ad forum conantur eum trahere.

DE. Rape hunc. PH. sic agitis? enimvero voce est opus.

Naufistrata, exi. CH. os opprime. DE. impurum vide; Quantum valet. PH. Naufistrata, inquam. CH. non taces? PH. Taceam? DE. nisi sequitur, pugnos in ventremingere, Vel oculum exclude. PH. est ubi vos ulciscar probe.

SCENA SEPTIMA.

NAUSISTRATA, CHREMES, PHORMIO,
DEMIPHO.

NA. Quis nominat me? CH. hem. NA. quid istuc turbæ est, obsecro,

Mi vir? PH. hem, quid nunc obstupuisti? NA. quis hic homo est?

Non mihi respondes? PH. hiccine ut tibi respondeat?

Qui hercle, ubi sit, nescit. CH. cave isti quicquam creduas.

PH. Abi: tange: si non totus friget, me eneca.

CH. Nihil est. NA. quid ergo? quid istic narrat? PH. jam scies:

Ausculata. CH. pergin' credere? NA. quid ego, obsecro,

Huic credam, qui nil dixit? PH. delirat miser

Timore. NA. non pol temere est, quod tu tam times.

CH. Egon' timeo? PA. rectè sanè: quando nihil times,

Et hoc nihil est, quod ego dico, tu narra. DE. scelus,

Tibi narret? PH. eho tu: factum est abs te sedulo

Pro fratre. NA. mi vir, non mihi dicis? CH. at. NA. quid at?

CH. Non opus est dicto. PH. tibi quidem: at scito huic opu'ft.

In Lemno. CH. hem, quid ais? DE. non taces? PH. clam te. CH. hei mihi!

PH. Uxorem duxit. NA. mi homo, Di melius duint.

PH. Sic factum est. NA. perii misera. PH. & inde filiam

Suscepit jam unam, dum tu dormis. CH. quid agimus?
NA. Proh

314 P. TERENTII PHORMIO

NA. Proh Dî immortales, facinus indignum & malum!

PH. Hoc actum est. NA. an quicquam hodie est factum indignius?

Qui mî, ubi ad uxores ventum est, tum fiunt senes.

Demipho, te appello: nam me cum isto distædet loqui.

Hæccine erant itiones crebræ, & mansiones diutinæ Lemni? hæccine erat ea, quæ nostros minuit fructus, vilitas?

DE. Ego, Naufistrata, esse in hac re culpam meritum non nego,

Sed ea quin sit ignoscenda. PH. verba fiunt mortuo.

DE. Nam neque negligentia tuâ, neque odio id fecit tuo.

Vinolentus ferè abhinc annos quindecim mulierculam Eam compressit, unde hæc nata est, neque postilla unquam attigit.

Ea mortem obiit: e medio abiit: qui fuit in re hac scrupulus.

Quamobrem te oro, ut alia facta tua sunt, æquo animo hoc feras.

NA. Quid ego æquo animo? cupio misera in hac re jam defungier.

Sed quid sperem? ætate porrò minùs peccaturum putem?

Jam tum erat senex, senectus si verecundos facit.

An mea forma atque ætas nunc magis expetenda est, Demipho?

Quid mihi hîc affers, quamobrem exspectem, aut sperem porrò non fore?

PH. Exsequias Chremeti, quibus est commodum ire, hem tempus est,

Sic dabo: age nunc, Phormionem, qui volet, laceffito:

[Exequias Chremeti &c.] Irridens Chremetem, ut quem infortunio mactaverat recitat formulam indicendi funeris quæ apud veteres talis erat. L. TITIUS VIXIT. L. TITIO EXEQUIAS IRE QUI COMMODUM EST JAM TEMPUS, OLLUS EFFERTUR.

Faxo tali eum mactatum, atque hic est, infortunio.
Redeat sanè in gratiam: jam supplicii satis est mihi.
Habet hæc, ei quod, dum vivat, usque ad aurem ob-
ganniat.

NA. At meo merito, credo. quid ego nunc ea comme-
morem, Demipno,
Singulatim, qualis ego in hunc fuerim? DE. novi æquè
omnia

Tecum. NA. merito hoc meo videtur factum? DE,
minimè gentium :

Verùm, quando jam accusando fieri infectum non po-
test,

Ignosce: orat, confitetur, purgat: quid vis amplius?

PH. Enimvero, priusquam hæc dat veniam, mihi pro-
spiciam & Phædriæ.

Heus, Naufistrata; priusquam huic respondes temere,
audi. NA. quid est?

PH. Ego minas triginta per fallaciam ab illo abstuli :
Eas dedi tuo gnato : is pro suâ amicâ lenoni dedit.

CH. Hem, quid ais? NA. adeón' hoc indignum tibi vi-
detur, filius

Homo adolescens si habet unam amicam, tu uxores
duas ?

Nil pudere? quo ore illum objurgabis? responde mihi.

DE. Faciet, ut voles. NA. immo, ut meam jam scias
sententiam,

Neque ego ignosco, neque promitto quicquam, neque
respondeo,

Priusquam gnatum videro. ejus judicio permitto om-
nia :

Quod is jubebit, faciam. PH. mulier sapiens es, Nau-
fistrata.

NA. Satin' tibi est? PH. immo verò pulchre discedo, &
probè,

Et præter spem. NA. tu tuum nomen dic quod est.

PH. mîn'? Phormio,

Vestrae familiæ hercle amicus, & tuo summus Phædriæ.

NA. Phormio, at ego ecastor posthac tibi, quod pote-
ro, & quæ voles, Faciamque

316 P. TERENTII PHORMIO &c.

Faciámque & dicam. PH. benignè dicis. NA. pol meritum est tuum.

PH. Vin' primùm hodie facere, quod ego gaudeam, Naufitrata,

Et quod tuo viro oculi doleant? NA. cupio. PH. me ad coenam voca.

NA. Pol verò voco. DE. eatmus intrò hinc. NA. fiat. sed ubi est Phædria,

Judex noster? PH. jam hic faxo aderit. Vos valetè, & plaudite.

F I N I S.

I N D E X

Rerum & Verborum,

Quæ in Notulis explicantur.

A.		Aquilæ senectus	136
		Ara	49, 158
		Arx	239
		Astu	104
		Attica elegantia	110
C.			
A	Ccingi	Pag. 108	
	Actum est	59	
	Actum agere	177	
Ad	restim	297	
Advorsum	stimulos	269	
Æeāstor		13	
Ædiles		1	
Ædipol		13	
Ægrotus		11	
Æmilius	Paulus	165	
Æthiopia		63	
Allegatus		48	
Amoliri		39	
Ampliatio		286	
Animam	debere	296	
Annulus	81, 141, 142		
Antiquum		44	
Apponere		116	
		Calamitas fundi	69
		Caria	62
		Cellula	71
		Cilicia	268
		Clementia	207
		Clientela	107
		Comœdia-vetus et nova	3, 4
		Comœdia Græca	1
		Palliata	ibid.
		Togata	ibid.
		Prætexata	ibid.
		Stataria	114
		Commodus	

I N D E X.

Commodus	136	Facilè agere	190
Conclamatio.	72	Facilitas	207
Congruo	135	Flocci facere	70
Continere se	283	Forma	270
Convertere se	180	Fors Fortuna	307
Corinthus	117	Fors fuat pol	248
Cornelius Africanus	165	Frater patruelis	305
Crux	34	Fraus	133
Cuditur faba	74	Fugere præter casam	302
		Fur	94
		Furcifer	34

D.

Defrudare genium	267
Demensum	ibid.
Designator	170
Despondere	7
Dictum ac factum	22
Diphilus	167
Dionysia	119
Diverticulum	86
Dixi	285
Dolus malus	80
Donax	94
Drachma	25

G.

Gladiatorius animus	312
Gnatho	66
Gynecæum	308

H.

Habet	7
Hærere	312
Hercle	13
Hymenæum	210

E.

E flammâ petere cibum	79
E medio excedere	248
Edicere	83
Effertur	8
Eunuchus	63
Exangeo	123
Excessit ex ephebis	6
Exempla	102
Exequiæ	314
Exigere fabulam	4
Eximius	222
Experiri	184

F.

Fabius Maximus	165
----------------	-----

I.

Ilicet	59
Illudere	44
Imbrus	226
Immutatus	14
Impeditus	34
Impotens	47
In jus ire	312
In vado	45
Inscribere ædes	118
Initiare	268
Insolens	49
Instigare	38
Intriti	280
Inversa verba	129
Jocularium malum	42
Iracundia	

INDEX

Iracundia	203	Orator	219
Juno Lucina	27	Ostium	37

L.

Lacus	194
Lædere os	208
Lampades	210
L. Lavinius	57
Lemnos	268
Lesbos	13
Liber homo	19
Liberalis causa	175
Libido	299
Ligurire	101
Ludi Megalenses	1
Funebres	165

M.

Matrona	21
Mastigia	205
Me vide	20
Mehercule	13
Menander	3
Mina	64
Miser	244
Modos facere	1
Momentum	15
Musica	78
Musicum studium	114

N.

Nervus	281
--------	-----

O.

Obitus	260
Obnunciare	192
Obolus	21
Obtestari	16

P.

Palæstra	78
Palmarium	101
Parasitus	66, 67
Pax !	126
Penates	279
Peregrina	9
Perinthia	3
Phasma	57
Philosophi	6
Phormio	266
Piræus	69
Pistrinum	11
Plaudite	53
Plautus	4
Pol	13
Portitores	271
Post Principia	94
Precator	271
Producere	62, 186
Prolubium	214
Proprius	52
Provincia	136
Punctum temporis	273
Pyrrhus	94
Pytisare	134

Q.

Quadrupedem confringere	47
-------------------------	----

R.

Regio	109
Relinere dolium	134
Res nata	181
Restim ducere	203
Rescribere argentum	310
Rex	

I N D E X.

Rex	117, 281	Sycophanta	44
Rhamnus	50	Symbola	7
Rhodos	61	Syriscus	94

I S. T.

Salus	203	Talentum	51
Samos	61	Tibiae	1
Satrapes	133	Tollere puerum	12
Saxum volvere	110	Tribulis	188
Scapulas perdere	269		
Scrupulus	50		
Sermones cædere	124		
Silicernium	195	Vapula	307
Simalio	94	Vecordia	35
Soccus	117	Venustus	14
Sors	178	Verfura	303
Stupidus	219	Villum	205
Stylus	4	Vivere	158
Succenturiatus	276	Voltus fingere	154
Sumptum suum exercere	118	Vovere	239
Sunium	62	Uti foro	269

